John Steinbeck

ÉRIK A GYÜMÖLCS

KÉK ÖBÖL

A Nobel-díjas amerikai író főműve, az *Érik a gyümölcs* a harmincas évek Amerikájának nagy gazdasági és társadalmi válságáról mond kemény ítéletet, és megrázó képet fest a földjükről elűzött bérlők hányattatásairól. A Joad család sok-sok ezer sorstársával együtt a munkalehetőség reményében vág neki egy rozoga, használt teherkocsin a hosszú útnak Kaliforniába, ahol megvetés és terror fogadja őket. Munka csak szórványosan adódik, a bérek egyre alacsonyabbak. A történet mégsem a reménytelenség jegyében fejeződik be: az elnyomottakban érlelődik a felismerés, hogy közös erejükkel szemben az elnyomó hatalom tehetetlen, és az emberség alapjait az embertelen körülmények sem kezdhetik ki.

A *Kék öböl* ugyancsak Steinbeck szülőföldjén, Kaliforniában játszódik, de ezúttal más oldaláról mutatja meg az író tehetségét. Szereplői remekül megrajzolt különc figurák – zárt közösségük életének mulatságos epizódjaiból kerekedik ki a könyv cselekménye, sok humorral és leleménnyel.

John Steinbeck

ÉRIK A GYÜMÖLCS

KÉK ÖBÖL

II

Fordította

BENEDEK MARCELL

VÁMOSI PÁL

John Steinbeck

ÉRIK A GYÜMÖLCS

KÉK ÖBÖL

MÁSODIK KÖTET

Európa Könyvkiadó
Budapest 1976

John Steinbeck

The Grapes of Wrath

The Viking Press, New York, 1940

© 1939, John Steinbeck

Cannery Row

William Heinemann Ltd., London-Toronto, 1945

© 1945, John Steinbeck

ÉRIK A GYÜMÖLCS

FORDÍTOTTA

BENEDEK MARCELL

(Folytatás)

A munkáért versenyt futó, életébe kapaszkodó vándor nép örökösen kereste az örömet, kiásta akárhonnét, megteremtette magának, s éhezett a szórakozásra. A szórakozás némelykor puszta beszéd volt, s tréfákkal tették elviselhetővé az életet. Útszéli táborokban, folyómenti sáncok partján, platánok alatt bukkant elő a mesemondó, s a tűz homályos világánál összegyűltek az emberek, hogy az ügyesebbjét meghallgassák. Figyeltek, amíg a mesélő elhallgatott, s érdeklődésük nagyra növelte a mesét.

Amikor én regrutának vonultam be Geronimo[4] ellen...

Az emberek figyeltek, s figyelő szemükben tükröződött a hunyó parázs.

Ügyesek voltak ám azok az indiánok: úgy siklottak, mint a kígyó, s csöndesek tudtak lenni, ha akartak. Száraz levélen is nesztelenül jártak. Próbálja ezt utánuk csinálni valaki!

Az emberek hallgatták ezt, s eszükbe jutott, hogy zörgött lábuk alatt a száraz levél. Vége a nyárnak, gyülekeznek a felhők. Rossz idő. Hallotta-e valaki, hogy a hadsereg valaha jól csinált valamit? Ha tízszeres ereje van, akkor sem sikerül neki semmi. Mindig is három ezred kellett száz bátor ember ellen.

Az emberek hallgatták ezt, s arcukra nyugalmat varázsolt a hallgatás. A mesemondók kedvét ösztökélte a figyelem. Lendülő ritmusban, nagy szavakban beszéltek, mert a mesék nagyszerűek voltak, megnövelték a hallgatóságot is.

Egy bátor ember állt egyszer a hegy élén, szemközt a nappal. Tudta, hogy egész teste látszik. Ott állt, s kiterjesztette a karját. Anyaszült meztelen volt, s szembenézett a nappal. Lehet, hogy bolond volt. Nem tudom. Ott állt kiterjesztett karral, olyan volt, mint egy kereszt. Négyszáz méternyire tőlünk. A katonák, azok fölnéztek, a szelet vizsgálgatták az ujjukkal, aztán csak feküdtek ott, s nem tudtak lőni. Lehet, hogy az az indián tudott valamit. Tudta, hogy mi nem tudunk lőni. Ott feküdtünk, felhúzott puskával, s még csak vállunkhoz sem emeltük. Néztük. Szalag volt a fején, s egy szál toll. Ennyit láttunk rajta, máskülönben anyaszült meztelen volt. Soká feküdtünk ott és néztük, de meg se mozdult. Aztán megharagudott a kapitány. Ránk ordított: Lőjetek, ebadta fattyai, lőjetek!

[4] Geronimo (1829–1909) – apacs indián törzsfőnök; sokáig harcban állt a Szövetségi haderőkkel.

Mi meg csak feküdtünk ott. Megkorbácsoltatlak, becsukatlak, mondta a kapitány. No erre lassan fölemeljük a puskát, s mindenki abban reménykedett, hogy majd másvalaki lő elsőnek. Nem voltam olyan szomorú soha életemben. A hasára céloztam, mert másutt nem lehet az indiánt halálosan megsebesíteni, s aztán... no, csak elfordult, elgurult. Mi meg odamentünk. Nem is volt nagy, pedig ahogy odafent állt, hatalmasnak látszott. Szét volt lőve, és kicsi volt. Láttatok valaha fácánkakast? Szép, büszke állat, minden tolla színes, színes még a szeme is. Aztán puff! Fölszeded véresen, szétlőve; tönkretettél valamit, ami különb nálad, s hiába eszed meg, mert magadban is tönkretettél valamit, s azt ki nem reparálhatod soha.

Az emberek bólogattak, s talán a tűzből is kivillant egy kis fényesség, s megmutatta szemüket, amint magukba néztek.

Szemközt állt a nappal, karját kiterjesztette. És nagynak látszott, mint az Isten.

Aztán meglehet, hogy valaki habozott, vajon húsz centet ennivalóra vagy élvezetre költsön-e, s végül is moziba ment Marysvilleben vagy Tulare-ban, Ceresben vagy Moutain View-ban. Aztán emlékekkel megrakodva tért vissza a rongyos, árokparti táborba. És elbeszélte, hogy s mint történt:

Van egy gazdag ember, az úgy tesz, mintha szegény lenne, meg egy gazdag leány, az úgy tesz, mintha ő is szegény lenne, s ezek ketten összetalálkoznak egy szendvicsesbódéban.

Miért?

Nem tudom, miért, de így volt.

Miért tettek úgy, mintha szegények lettek volna?

Hát mert már unták a gazdagságot.

Egy frászt!

Akarod meghallgatni vagy sem?

No jó, hát folytasd. Persze hogy meg akarom hallgatni, de ha én gazdag lennék, ha én gazdag lennék, annyi disznóhúst süttetnék magamnak, hogy felraknám magam körül, mint a tűzifát, s keresztülrágnám magamat rajta. No csak folytasd.

No hát, szóval, mindegyik azt hiszi a másikról, hogy szegény. Aztán lefülelik őket, börtönbe kerülnek, és nem szabadulnak ki, mert akkor az egyik megtudná, hogy a másik gazdag. És a börtönőr komiszkodik velük, mert azt hiszi róluk, hogy szegények. Csak látnád, milyen pofát vág, amikor az igazság kisül. Majdhogy el nem ájul.

Miért kerülnek börtönbe?

Hát valami forradalmár gyűlésen csípik el őket, pedig nem is forradalmárok. Csak véletlenül vannak ott. Aztán egyik sem akar pénzért házasodni. Érted?

Szóval, a kutyafajzat azon kezdi, hogy egyik becsapja a másikat.

Hát a mozi úgy mutatta, hogy jól teszik, amit tesznek. Tudod, kedvesen bánnak a néppel.

Én láttam egyszer egy darabot, az mintha rólam szólt volna, az én életemről; de több volt, mint én, több, mint az én életem, felnagyított mindent.

Eh, elég bajom van nekem. Szeretek megszabadulni tőle.

No persze, ha el tudod hinni, hogy megszabadulsz. Így hát összeházasodtak, aztán megtudták az igazat, ők is, meg azok is, mind, akik komiszul bántak velük. Volt ott egy nagyon gőgös fráter, az majd elájult, amikor a fiú köcsögkalapban lépett be. Majd elájult. Aztán volt egy híradó, német katonák kapkodták magasra a lábukat: nagyon mulatságos volt.

Aztán, ha egy kis pénz akadt, mindig leihatta magát az ember. Szelídebb és melegebb lett körülötte a világ. Nem érezte a magányosságot, mert benépesíthette agyát barátokkal, megtalálhatta ellenségeit, és elpusztíthatta őket. Puhának érezte dereka alatt az árok földjét. Sebei nem sajogtak, a jövendő nem fenyegette. Nem ólálkodott körülötte az éhség, szelíd és kellemes volt a világ, s mindenki eljutott oda, ahová indult. Csodálatosan közel jöttek a csillagok, s lágyan borult az ég az ember fölé. Jó barát volt a halál, s az álom a halál testvére. Visszatértek a régi jó idők: egy szép lábú leány, akivel az ember odahaza táncolt valamikor, meg egy ló, az is régi időkből. Egy ló meg egy nyereg. Cifra bőrű nyereg. Mikor volt az? De jó lenne egy leány, akivel elbeszélgessen az ember. Milyen jó is az! Még le is fekhetnék vele. Meleg van itt. És a csillagok oly közelre szálltak le, szomorúság és öröm oly szorosan húzódnak egymás mellé, hogy összeolvadnak. Bárcsak mindig részeg lehetnék. Ki mondja, hogy ez rossz? Ki meri azt mondani, hogy rossz? A prédikátorok, de azok is részegek a maguk módján. Sovány, meddő asszonyok, de azok sokkal szerencsétlenebbek, semhogy megérthetnék a részegség gyönyörűségét. Reformátorok, de azok nem harapnak eléggé mélyen az életbe, hogy megismerhessék. Nem, nem, a csillagok közel vannak, kedvesek, s én beléolvadtam a világok testvériségébe. És minden szent, minden, még én is.

Szájharmonikát könnyű hordozni. Vedd elő nadrágzsebedből, ütögesd a tenyeredhez, rázd ki belőle a zsebedben beléragadt piszkot és dohánytörmeléket. Azzal kész. Akármit kihozhatsz a szájharmonikából, a nádsíp vékony, magányos hangját, vagy akkordokat, vagy dallamot, ritmikus akkordokkal. Begörbített kezeddel formálhatod a muzsikát, hogy sírjon, jajgasson, mint a duda, vagy teli legyen és harsogó, mint az orgona, vagy éles és keserű, mint a nádsípok a hegyek között. Játszhatol rajta, aztán visszadughatod a zsebedbe. Mindig veled van, mindig ott a zsebedben. Játék közben új fogásokat tanulsz, hogy hogyan kell kezeddel, ajkaddal formálni a hangokat, nem tanít erre senki. Csak úgy tapogatódzol, hol magadban, déli árnyékban, hol a sátor nyílása előtt, vacsora után, amíg az asszonyok elmosogatnak. Lábad csöndesen kopog a földön. Szemöldököd ritmikusan húzódik föl és ereszkedik le. S ha elveszted vagy eltöröd a szájharmonikát, hát istenem, az se nagy veszteség. Negyed dollárért másikat vehetsz.

A gitár értékesebb. Azt tanulni is kell. A bal kéz ujjainak meg kell keményedni. A jobb hüvelykujj csonttá keményedik. A bal kéz ujjait úgy ki kell nyújtani, mint a pók lábait, hogy a húrtalpak kemény kidudorodásait elérjék.

Ez itt apám gitárja volt. Öklömnyi gyerek voltam, amikor a C-dúr akkordra megtanított. S amikor már úgy játszottam, mint ő, nemigen vette többé kezébe. Üldögélt az ajtóban, hallgatta, s lábával verte a taktust. Ha abba akartam hagyni, csúnyán nézett rám, amikor aztán folytattam, kényelmesen hátradőlt és bólogatott. Játsszál csak, mondta. Játsszál szépen. Jó gitár ez. Nézd, hogy elkopott a feje. Ezt a fát egymillió dal koptatta el s vájta ki. Egyszer behorpad majd, mint a tojás. De foltozgatni nem lehet, nem szabad bántani, mert elveszti a hangját. Esténként játszom rajta, s a szomszéd sátorban a szájharmonikáját fújja valaki. Szép együtt a kettő.

A hegedű ritka dolog, nehéz is megtanulni. Nincs dudorodás a húrtalpon, nincs, aki tanítsa az embert.

Csak füleltem egy öregember játékára, s próbáltam ellesni. A kettős fogás titkát nem árulta el. De én figyeltem. Így csinálta, ni.

Sivít a hegedű, mint a szél, gyors, ideges, éles a hangja.

Nem valami remek hegedű. Két dollárt adtam érte. Hallottam valakitől, hogy van négyszáz esztendős hegedű is, s megérleli az idő, mint a whiskyt. Azt mondta, elkérnek érte ötven-, hatvanezer dollárt is. Már magam sem tudom. Úgy hangzik, mintha hazugság

lenne. Ez itt nyikorog, mi? Akarsz táncolni? Jól meggyantázom a vonót. Akkor visít majd igazán! Elhallatszik egy mérföldnyire is.

Ez a három hangszer szól esténként: szájharmonika, hegedű és gitár. Táncnótát játszanak, a muzsikusok lábukkal verik ki a taktust, a gitár vastag, mély húrjai dobognak, mint a szív, a szájharmonika éles akkordokat hallat, a hegedű sikoltoz és visít. Az emberek akarva, nem akarva közelebb húzódnak. A muzsikusok most a tyúktáncot játsszák, a lábak dobognak, egy vékony fiatal kölyök három gyors lépést tesz, karja lötyögve lóg le a válláról. A kör bezárul, s megkezdődik a tánc, talpak döngölik a csupasz földet. A kezek körbe lendülnek. A lányok haja leesik, keblük liheg. Most oldalt hajolnak...

Nézd ezt a texasi gyereket, hogy lógázza hosszú lábát. Minden lépés helyett négyet dobbant a földre. Soha életemben nem láttam ilyen forgást. Nézd, hogy forgatja azt az indián leányt, akinek úgy kipirult az arca, s a nagylábujja kinéz a papucsából. Nézd, hogy liheg, nézd, hogy piheg. Azt hiszed, fáradt? Azt hiszed, nem bírja tovább? Dehogynem! A texasi fiúnak szemébe hull a haja, tátva a szája, levegőt se kap, de azért minden lépés helyett négyet dobbant a földre, s tovább forgatja azt az indián leányt.

Visít a hegedű, peng a gitár. A szájharmonikásnak kivörösödik a képe. A texasi fiú meg az indián leány lihegve döngölik a földet. Az öregek körülöttük állnak, kezükkel rittyegtetnek, s mosolyogva dobolnak a lábukkal.

Aztán hazamentünk – az iskolaépületben volt a mulatság. A telehold nyugat felé járt. Mi bandukoltunk egy darabig, ő meg én. Nem beszéltünk, mert elszorult a torkunk. Nem beszéltünk egy szót sem. Aztán hamarosan megpillantottunk egy szénaboglyát. Egyenesen odamentünk és leheveredtünk. Láttuk a texasi fiút meg azt a leányt, amint elsurrannak a sötétben: azt hitték, senki se látta őket. Ó, istenem, bárcsak én lettem volna a texasi fiú helyében. Mindjárt feljön a hold. Láttam a leány apját, amint elindult, hogy útjukba álljon, aztán nem tette mégsem. Tudta, amit tudott. Akárcsak a közeledő ősznek vagy a fában keringő nedvnek próbált volna útjába állni. No, hamarosan feljön a hold.

Játsszál még, játsszad azt a dalt: „Mikor én Laredo utcáin járkáltam." A tűz elhamvadt. Kár lenne már újra megrakni. Nemsokára fölkél a hold.

Egy öntözőárok partján prédikátor szónokolt, s az emberek sírtak. A prédikátor fel s alá járt, mint a tigris, korbácsolta hangjával az embereket, s azok vonaglottak és nyöszörögtek a földön. Kiszámította és megmérte őket, játszott a lelkükön, s amikor már valamennyien a földön fetrengtek, lehajolt, nagy erővel karjába emelte egymás után valamennyit, s azt kiáltotta: Fogadd el őket, Krisztus!, s mindegyiket belédobta a vízbe. Amikor aztán valamennyi derékig állt a vízben, s rémült szemmel nézett a tanítómesterre, az letérdelt az árok partján, és imádkozott értük; imádkozott azért, hogy minden ember a földön fetrengjen és nyöszörögjön. Víztől csöpögő férfiak, asszonyok, testükre tapadó ruhában figyelték szavát; aztán bugyborékoló, szortyogó cipővel visszacsoszogtak a táborba, sátraikba, s halkan, révedezve mondták:

Meg vagyunk váltva. Fehérre mosdottunk, mint a hó. Többé nem vétkezünk soha.

S a rémült, átázott gyermekek velük suttogták:

Meg vagyunk váltva. Többé nem vétkezünk soha.

Bárcsak tudnám, mi volt a bűnük, hogy magam is elkövethessem.

A vándorló nép kereste a maga szerény kis örömeit az országutakon.

24

Szombat reggel minden mosóteknő el volt foglalva. Az asszonyok ruhákat mostak, festett vászon- és virágmintás gyapotruhákat, kiaggatták a napra, s kifeszítették a vásznat, hogy kisimuljon. Délutánra az egész tábor megelevenedett, s az embereket izgalom fogta el. A gyerekekre is ráragadt a láz, s lármásabbak voltak, mint rendesen. A délután derekán kezdődött a gyerekek fürdetése, s ahogy egymás után elcsípték, megfékezték és megmosdatták őket, fokozatosan elhalt a lárma a játszótéren. Öt óra sem volt még, a gyerekeket már tisztára dörzsölték, s lelkükre kötötték, hogy újra be ne piszkolják magukat; mereven jártak-keltek tiszta ruhájukban, boldogtalanul a nagy vigyázástól.

A nagy, szabad tánchelyen bizottság buzgólkodott. Elharácsoltak minden kis darab villanydrótot. A városi szemétrakást is meglátogatták egy kis drótért, minden szerszámosládát felforgattak szi-

getelőtekercsekért. Most aztán az összekötözött, toldott-foldott drótot kifeszítették a tánchely fölött – szigetelőnek palackok nyakát használták. Ma este először világítják ki a tánchelyet. Hat órára a férfiak visszatértek a munkából vagy munkakeresésből, s új fürdőhullám kezdődött. Hét órára mindenki megvacsorázott, s a férfiak ünneplő ruhába bújtak: frissen mosott overallt, tiszta kék inget, sőt némelyek előkelő fekete ruhát viseltek. A leányok is készen voltak kivasalt, tiszta, mintás ruhájukban, hajuk befonva és felszalagozva. Az asszonyok aggodalmasan vették szemügyre családjukat, s mosogatták el a vacsoraedényt. A tánchelyen a vonószenekar gyakorolt, s a gyerekek kettős sorban állták körül. Mohó izgatottság vett erőt mindenkin.

Ezra Huston elnök sátrában az öttagú központi bizottság ülésezett. Huston – magas, vékony, széltől kicserzett arcú ember, akinek összehunyorított szeme vékony pengéhez hasonlított – beszélt a bizottsághoz, amelybe minden egészségügyi csoport egy-egy tagot küldött ki.

– Nagy szerencse, hogy megtudtuk: meg akarják zavarni a táncmulatságot – mondotta.

Most felszólalt a hármas számú csoport gömbölyű képviselője: – Véleményem szerint puhára kell verni őket, hadd lássák, kikkel ván dolguk.

– Nem – mondta Huston –, hisz éppen ezt szeretnék. Nem. Ha sikerül nekik verekedést támasztani, ide küldhetik a rendőröket, s azt mondhatják, hogy mi csináltuk a rendetlenséget. Megpróbálták azt már másutt. – Odafordult egy szomorú képű, sötét arcú fiúhoz, akit a második számú csoport küldött ki. – Összeszedted a legényeket, hogy a kerítés körül őrködjenek, és senkit se engedjenek besurranni?

A szomorú képű fiú bólintott. – Összeszedtem. Tizenketten vannak. Megmondtam nekik, hogy ne üssenek meg senkit. Csak adják ki az útjukat.

Huston mondta: – Légy szíves, menj ki és keresd meg Willie Eatont. Ugye, ő a vigalmi bizottság elnöke?

– Ő.

– Hát mondd meg neki, hogy beszélni szeretnék vele.

A fiú kiment, s egy pillanat múlva visszatért egy szálas texasi emberrel. Willie Eatonnek hosszú állkapcsa és fakó színű haja volt. Hosszú karját és lábát lógázta, s olyan szürke, napégette szeme

volt, mint a „serpenyőnyél" bennszülötteinek. Vigyorogva állt meg a sátorban, s keze fejét nyughatatlanul forgatta csuklója körül.

Huston azt mondta: – Hallottad, mi készül ma este?

Willie vigyorgott. – Hallottam.

– Készültél-e rá?

– Készültem.

– Mondd el, mit csináltál.

Willie Eaton boldogan vigyorgott: – Hát úgy áll a dolog, hogy a vigalmi bizottság rendesen csak öt tagból áll. Hozzávettem még húszat, csupa derék, erős legényt. Ezek tánc közben is nyitva tartják majd a szemüket, fülüket. Az első jelre szó nélkül közrefogják az illetőt. Kiterveltük mi ezt jól. Senki sem vesz észre semmit. Csak mintha kimennének, s az illető is megy majd velük.

– Mondd meg nekik, hogy ne bántsák őket.

Willie jókedvűen kacagott fel. – Megmondtam.

– De úgy mondd meg, hogy meg is értsék.

– Értik. Öt ember a kapuban áll, s figyeli a bejövőket. Megpróbálják felismerni őket, mielőtt nekikezdenek.

Huston felállt. Acélszínű szeme szigorúan nézett. – Ide hallgass, Willie. Nem akarjuk, hogy azoknak az embereknek bántódása essék. A kapu előtt rendőrök lesznek. Ha véresre veritek őket, rendőrkézre kerültök.

– Gondoltunk erre – mondta Willie. – Hátul visszük ki őket a mezőre. A legények egy részének gondja lesz arra, hogy elmenjenek isten hírével.

– Hát így hallásra rendben volna – mondta aggodalmasan Huston. – De ne engedd, hogy baj történjék, Willie. Te vagy a felelős. Ne bántsátok azokat az embereket. Ne menjetek nekik se bottal, se késsel, se fegyverrel, se semmi ilyesfélével.

– Nem – mondta Willie. – Nyomot nem hagyunk rajtuk.

Huston gyanakodott. – Bárcsak tudnám, hogy megbízhatom-e benned, Willie. Ha már muszáj ütni, úgy üssétek őket, hogy a vérük ki ne csorduljon.

– Úgy lesz – mondta Willie.

– Biztos vagy azok felől, akiket kiválasztottál?

– Biztos.

– Akkor jól van. Ha aztán nem bírtok velük, én ott leszek a tánchely jobb sarkában.

Willie tréfásan szalutált és kiment.

Huston azt mondta: – Tudja isten. Remélem, Willie legényei

nem ölnek meg senkit. Mi az ördögnek akarják bántani a rendőrök ezt a tábort? Nem hagyhatnának békét nekünk?

A szomorú képű fiú, a második számú csoport kiküldöttje, azt mondta: – Én ezelőtt a Sunland Mezőgazdasági és Marhatenyésztő Társaság táborában voltam. Becsület istenemre mondom, minden tíz emberre egy rendőr esett. És minden kétszáz emberre egy vízcsap.

A gömbölyű kis ember azt mondta: – Akár ne is mondd, Jeremy. Ott jártam én is. Rengeteg bódé volt, harmincöt egy sorban, s tizenöt sor egymás után. S az egész mindenséghez tíz árnyékszéket építettek. Mérföldnyire érzett a szaga. Az egyik rendőr ki akart babrálni velem. Körben ültünk, s egyszerre csak azt mondja: Fene egye meg azokat az állami táborokat. Ha meleg vizet adnak, az emberek megkövetelik a meleg vizet. Ha folyóvizes klozettet adnak nekik, azontúl azt is megkövetelik. Azt mondja: Ha ilyesmiket adnak ezeknek az istenverte Okiknak, mind megkövetelik. S azt mondja: Vörös gyűléseket rendeznek az állami táborokban. Mind azon törik a fejüket, hogyan jutnának segélyhez, azt mondja.

Huston megkérdezte: – Aztán nem verte el senki?

– Nem. Egy kis ember megkérdezte tőle: Mi az a segély? Segély, azt mondja, az, amit mi, adófizetők, beteszünk a kasszába, s ti, istenverte Okik, kihúztok. Mi is fizetünk forgalmi adót meg benzinadót meg dohányadót, mondta a kis ember. Meg azt is mondta: A gazdák négy centet kapnak a kormánytól minden font gyapot után, hát az nem segély? Meg azt is mondta: A vasúti és hajózási társaságok állami támogatást kapnak, hát az nem segély? Azok olyan munkát végeznek, amire szükség van, mondta a rendőr. Hát, mondta az a kis ember, azt a ti istenverte terméseteket ki szedné le, ha mi nem volnánk? – s a gömbölyű ember diadalmasan nézett körül.

– Mit felelt a rendőr? – kérdezte Huston.

– Hát megdühödött. Azt mondta: Ti átkozott vörösök, mindig zavart csináltok. Gyere csak velem. Azzal bevitte a kis embert, s hatvan napra börtönbe dugták csavargásért.

– Hát azt hogy tették, ha munkája volt? – kérdezte Timothy Wallace.

A gömbölyű ember felkacagott. – Tudod te azt jól – mondotta. – Mindenki csavargó, akinek az orra nem tetszik a rendőrnek. Éppen ezért gyűlölik ezt a tábort. Ide rendőr nem teheti a lábát. Ez itt nem Kalifornia, hanem az Egyesült Államok.

Huston felsóhajtott. – Bárcsak itt maradhatnánk. Pedig hamarosan tovább kell mennünk. Szeretem ezt a helyet. Az emberek jól megférnek egymással. Uram isten, miért nem tűrnek meg, miért nyomorgatnak, miért dugnak börtönbe? Az élő istenre mondom, még harcra kényszerítenek bennünket ezzel az örökös zaklatással. – Aztán megcsendesedett a hangja. – Csak maradjunk békén – figyelmeztette önmagát. – A bizottságnak nincs joga, hogy verekedést szítson.

A gömbölyű ember, a hármas számú csoport kiküldöttje, azt mondta: – Aki azt hiszi, hogy ennek a bizottságnak csupa gyönyörűség az élete, csak jöjjön és próbálja meg. Az én csoportomban verekedés volt ma: asszonyok verekedtek. Szidták egymást, mint a bokrot, aztán szeméttel kezdtek hajigálni. A hölgybizottság nem bírt velük, s eljött hozzám. Megkértek, hogy hozzam a bizottság elé azt a verekedést. Azt mondtam nekik, intézzék el az asszonyok egymás közt. Ez a bizottság nem törődhetik holmi szeméthajigálással.

Huston bólintott. – Jól tetted – mondotta.

Most sötétedni kezdett, s amint sűrű lett a homály, mintha hangosabbra vált volna a vonószenekar gyakorlása. Kigyúltak a lámpák, s két ember megvizsgálta a tánchelyhez vezető összetoldott villanydrótot. A gyerekek sűrű csoportba verődtek a muzsikusok körül. Egy gitáros fiú elénekelte az „Odahaza" kezdetű bluest, halk akkordokkal kísérve magát, s a refrénnél három szájharmonika meg egy hegedű csatlakozott hozzá. A sátrakból özönlöttek az emberek a tánchely felé, a férfiak tiszta kék munkazubbonyban, az asszonyok színes vászonruhában. Csöndesen várakozva álltak a tánchely közelében, figyelő arcukon megcsillant a lámpavilág.

A tábor területét magas drótsövény vette körül, s a sövény mentén egymástól tizenöt lábnyira a fűben ültek és vártak az őrök.

Most érkezni kezdtek a vendégek autói. Kisgazdák jöttek családostul, kivándorlók a többi táborból. Valahányszor egy vendég átjött a kapun, megmondta annak a nevét, aki meghívta.

A vonószenekar tánczenébe fogott, hangosan játszott: most már vége volt a gyakorlásnak. Jézus szerelmesei sátraik előtt ültek és várakoztak, rideg, megvető arccal. Egymáshoz sem szóltak, csak a bűnt lesték, s arcukon látszott, hogy elítélik mindazt, ami történik.

Joadék sátrában Ruthie és Winfield gyorsan bekapták kis vacsorájukat, s már indultak is a tánchely felé. Anya visszahívta őket, állukat megfogva, fölemelte az arcukat, benézett orrlyukaikba,

megfogta fülüket, abba is belenézett, s visszaküldte őket az egészségügyi épületbe, hogy újra mossák meg a kezüket. Megkerülték az épületet, aztán eliramodtak a tánchely felé, s beálltak a zenekar körül összezsúfolódott gyerekek közé.

Al is végzett a vacsorával, aztán teljes fél óráig borotválkozott Tom borotvakészülékével. Al testhez álló gyapjúruhát és csíkos inget vett föl; megfürdött, megmosta és hátrafésülte drótkeménységű haját. Amikor a mosdóhelyiség üresen maradt egy pillanatra, elégülten mosolygott magára a tükörben, aztán oldalt fordult, s próbálta mosolygó arcélét meglátni. Felhúzta vörös karkötőjét, s fölvette testhezálló kabátját. Sárga cipőjét fényesre dörzsölte egy darab klozettpapírral. Most belépett egy elkésett fürdőző; Al kisietett, s hetykén lépdelt a tánchely felé, szemével máris leányok után kutatva. A tánchely közelében megpillantott egy csinos, szőke leányt, aki az egyik sátor előtt ült. Odalépett hozzá, s szétvetette mellén a kabátot, hogy ingét megmutassa.

– Táncolsz-e ma este? – kérdezte.

A lány félrenézett, és nem válaszolt.

– No talán bizony szóba sem állsz az emberrel? Nem táncolnál velem? – S hanyagul tette hozzá: – Valcerezni is tudok.

A leány félénken föltekintve mondta: – Az semmi, valcerezni mindenki tud.

– De nem úgy, mint én – mondta Al. Most megszólalt a zene, s Al fél lábbal ütni kezdte a taktust. – Gyere no – biztatta a lányt.

Egy kövér asszony kidugta fejét a sátorból, s bosszúsan nézett rá. – Eredj innét – mondta hevesen. – Ez a lány elígérkezett már. Jegyben jár, s a jövendőbélije jön érte.

Al huncutul intett a lánynak, továbblépdelt, a zene taktusára dobbantva lábával, vállát ringatva, karját lóbálva. A leány érdeklődve nézett utána.

Apa letette a tányérját és fölállt. – Gyere, John – mondotta, s magyarázatképpen odaszólt anyának: – Beszélünk még egy-két emberrel, hogyan lehetne munkát szerezni. – Azzal apa és John bácsi elindultak az igazgató háza felé.

Tom egy darab bolti kenyérrel mártogatta tányérjából a zsírt. Aztán odaadta a tányért anyának, az betette a forró vizes vödörbe, lemosta, s továbbadta Sáronrózsájának, hogy törölje meg. – Te nem mégy a táncba? – kérdezte anya.

– Dehogynem – mondta Tom. – Benne vagyok egy bizottságban. Mulattatni fogunk egy-két embert.

– Már bevettek egy bizottságba? – csodálkozott anya. – Bizonyosan azért, mert munkát kaptál. – Sáronrózsája megfordult, hogy elrakja az edényt. Tom rámutatott: – Tyű, de vastagodik ez – mondta.

Sáronrózsája elpirult, s másik tányért vett át anya kezéből. – Hát bizony, bizony – mondta anya.

– És csinosodik is – mondta Tom.

Az asszonyka még erősebben elpirult, s lehajtotta fejét. – Elhallgass már – mondta csöndesen.

– Csinosodik bizony – mondta anya. – Fiatalasszony mindig csinosodik, ha gyermeket vár.

Tom elnevette magát: – De ha így folytatja, nemsokára talicskán kell majd hordozni.

– Most már csakugyan elhallgass – mondta Sáronrózsája, s behúzódott a sátorba, hogy ne lássák.

– Mit bosszantod? – mondta nevetve anya.

– Szereti – mondta Tom.

– Tudom, hogy szereti, de azért bosszankodik is. S egyre csak búsul Connie-ért.

– Arra ugyan keresztet vethet. Connie bizonyosan azt tanulja most, hogyan lehet belőle köztársasági elnök.

– Ne bosszantsd – mondta anya. – Nem könnyű a sora szegénynek.

Most odalépett hozzájuk Willie Eaton, s mosolyogva kérdezte: – Te vagy Tom Joad?

– Én.

– Na hát én vagyok a vigalmi bizottság elnöke. Szükségünk lesz rád. Valaki beszélt nekem rólad.

– No persze, én is együtt játszom veletek – mondta Tom. – Ez itt az édesanyám.

– Jó estét, asszonyság – mondta Willie.

– Örvendek a szerencsének.

Willie azt mondta: – Először a kapuhoz állítunk, aztán a tánchelyre. Nézd meg a legényeket, amikor bejönnek, s próbáld megtudni, kiben mi lakik. Lesz egy társad is. Később meg úgy szeretném, hogy állj be a táncba, s tánc közben figyelj.

– Rendben van – mondta Tom.

Anya aggódva kérdezte: – Csak nincs valami baj?

– Nincs, asszonyság – mondta Willie. – Nem lesz semmi baj.

– Semmi – mondta Tom. – No, megyek. Viszontlátásra a táncnál, anya. – A két fiatalember gyorsan elment a főbejárat felé.

Anya felrakta az elmosogatott edényt egy ládára. – Gyere ki – kiáltotta, s mert nem jött válasz, megismételte: – Gyere ki, Sáronrózsája!

Az asszonyka kilépett a sátorból, s folytatta az edény eltörölgetését.

– Tom csak tréfált veled.

– Tudom. Nem haragudtam, csak nem szeretem, ha rám néznek.

– Azon már nem lehet segíteni. Bizony, megnézik az embert. De mindenki örül, ha állapotos asszonyt lát. Eljössz a táncba?

– Akartam, de most már nem tudom. Bárcsak Connie itt lenne. – Hangja erősebbre vált. – Anya, úgy szeretném, ha itt lenne. Nehezen bírom nélküle.

Anya figyelmesen nézett rá. – Tudom – mondta. – Hanem azért, Sáronrózsája, ne hozz szégyent a családodra.

– Nem is akarok, anya.

– Ne hozz szégyent ránk. Elég bajunk van most anélkül is.

Az asszonykának megremegett az ajka. – Nem, nem megyek a táncba, nem tudnék, anya, segíts! – Leült, s két karjával takarta el arcát. Anya megtörölte kezét a törlőronggyal, lekuporodott a leánya elé, két kezét rátette Sáronrózsája hajára. – Jó lány vagy – mondta. – Mindig is jó lány voltál. Vigyázok én rád. Ne félj semmit. – Most biztató hangon folytatta: – Tudod, mit csinálunk ketten? Elmegyünk a táncba, leülünk és nézegetünk. Ha valaki felkér téged, én majd azt mondom, hogy nem vagy elég erős. Nem érzed jól magad. Azért hallgathatod a muzsikát, és nézelődhetel.

Sáronrózsája fölemelte fejét. – Ugye, nem engedsz táncolni?

– Nem.

– És nem engeded, hogy hozzám nyúljanak.

– Nem, nem.

Az asszonyka felsóhajtott. Kétségbeesetten mondta: – Nem tudom, mit csináljak, anya. Nem tudom. Nem tudom.

Anya gyöngéden megcirógatta a térdét. – Ide hallgass – mondta. – Ide hallgass. Mondok neked valamit. Kis idő múlva nem is lesz az olyan rossz. Csak egy kicsit várj még. Igazat mondok. No most gyere. Kimosakszunk, fölvesszük a szép ruhánkat, leülünk és nézzük a táncot. – S magával vezette Sáronrózsáját az egészségügyi épület felé.

Apa meg John bácsi egy csoport férfival az iroda bejárata mel-

lett ült a földön. – Ma majdhogy munkát nem kaptunk – mondta apa. – Éppen csak néhány perccel késtünk el. Már felfogadtak két embert. Furcsa eset volt. Van ott egy munkavezető, az azt mondta: Vannak embereink huszonöt cent órabérrel. Persze, húszcentes órabérrel felfogadhatnánk. Sok húszcentes embert használhatnánk. Menjetek vissza a táborotokba, s mondjátok el, hogy húsz centtel sok embert fogadunk föl.

A guggoló férfiak idegesen kezdtek mozgolódni. Egy széles vállú ember, akinek arcát fekete kalapja egészen árnyékba borította, térdére csapott a tenyerével. – Tudom én azt, ott enné meg a fene! – kiáltotta. – S kapnak is majd embert. Kapnak éhes embereket. Húsz cent órabérből nem lehet jóllakatni a családot, de az ember elfogad mindent. Járatják az embert ide-oda. Leverik a munka árát. Uram isten, nemsokára majd még fizettetnek is velünk, csak hogy dolgozhassunk.

– Mi el is fogadtuk volna – mondta apa. – Nincs munkánk. Elfogadtuk volna, de az ott dolgozó emberek úgy néztek ránk, hogy nem mertük elfogadni.

A fekete kalapos ember azt mondta: – Ebbe belé lehet bolondulni! Dolgoztam valakinél, aki nem tudja leszedetni a termését. Többe kerül a szüret, mint amennyit az egészért kaphat, s nem tudja, mitévő legyen.

– Én azt hiszem... – apa elakadt. A körben ülők hallgatva néztek rá. – No csak az jutott eszembe, ha az embernek lenne egy hold földje... A feleségem például csinálhatna egy kis zöldségeskertet, tarthatnánk egypár disznót meg tyúkot is. Mi, férfiak elmehetnénk dolgozni, aztán hazajárnánk. A gyerekek talán iskolába kerülhetnének. Sose láttam olyan iskolákat, mint itt.

– A gyerekeink nem érzik jól magukat ezekben az iskolákban – mondta a fekete kalapos.

– Miért nem? Szép iskolák ezek.

– Szépek ám, csakhogy a mi gyerekünk rongyosan, mezítlábasan jár oda, a többi meg harisnyát és finom nadrágot visel, s odakiáltja a miéinknek: Oki! Az én fiam is járt az iskolába. Minden áldott nap verekedett. Meg is adta nekik. Kemény kis kölyök. Mindennap verekedett. Szakadt ruhában, véres orral jött haza. Az anyja eldöngette. Én aztán nem engedtem, hogy bántsa. Minek verje mindenki azt a szegény kis jószágot? Uram isten! De azért jól elpáholt egyetkettőt a finom nadrágosok közül. Hát én nem tudom.

– Mi az ördögöt csináljak? – kérdezte apa. – A pénzünk kifo-

gyott. Egyik fiam rövid időre kapott munkát, de abból nem élünk meg. El kell fogadnom a húsz centet. Muszáj.

A fekete kalapos fölemelte fejét, a világosságban meglátszott sörtés álla s inas nyaka. – Igen! – mondta keserűen. Elfogadod. Én most még huszonöt centet kapok. Elveszed a munkámat húszért. Aztán majd megéhezem én, s visszaveszem a munkámat tizenötért. De azért csak eredj.

– Hát mi az istennyilát csináljak? – kérdezte apa. – Nem halhatok éhen azért, hogy te huszonötöt kapj.

A fekete kalapos ismét lehajtotta fejét, s álla beleveszett az árnyékba. – Nem tudom – mondotta. – Igazán nem tudom. Elég baj, hogy az ember napi tizenkét órát dolgozik, s a végén mégis éhes egy kicsit, de hát mit csináljunk? A gyerekem nem kap eleget enni. Nem gondolkozhatom folyvást. Belebolondul az ember. – A férfiak idegesen váltogatták a lábukat.

Tom a kapuban állt, s figyelte a mulatságra érkező embereket. Fényszóró világított az arcukba. Willie Eaton azt mondta neki: – Jól nyisd ki a szemed. Ide küldöm hozzád Jule Vitelát. Az félvér cseroki.[5] Derék fiú. Jól nyisd ki a szemedet. Igyekezzél, hogy megismerd, aki nem közénk való.

– Jól van – mondta Tom. Figyelte az érkező gazdacsaládokat, a befont hajú lányokat meg a legényeket, akik kifenték-kenték magukat a mulatságra. Jule odajött, s megállt mellette.

– Itt vagyok veled – mondta.

Tom ránézett sasorrára, kiugró, barna járomcsontjaira s kicsi, hátrahúzódó állára. – Azt mondják rólad, hogy félvér indián vagy. Én tiszta indiánnak néznélek.

– Nem – mondta Jule –, csak félvér vagyok. Bárcsak tiszta indián lennék. Lenne földem a rezervációban. Akárhány indiánnak szép birtoka van.

– Figyelj ezekre – mondta Tom.

A vendégek egyre vonultak be a kapun, gazdacsaládok meg kivándorlók az árok menti rongyos táborokból. Gyerekek, akik szerettek volna kiszabadulni, s csöndes szülők, akik kezüknél fogva visszatartották őket.

Jule azt mondta: – Furcsák ezek a táncmulatságok. A mieinknek nincs semmijük, de büszkék rá, hogy meghívhatják ide barátaikat. És becsülik őket ezek miatt a mulatságok miatt. Volt egy kisgazda

[5] Észak-amerikai indián törzs neve.

azon a tájékon, ahol a múltkor dolgoztam. Eljött a mulatságunkra. Én hívtam meg. Azt mondja, az egész vidéken csak nálunk van olyan tisztességes mulatság, ahová az ember a lányait meg a feleségét elhozhatja. Ohó, nézz csak oda!

Három fiatalember lépett be a kapun: zsávolynadrágos fiatal munkások. Szorosan egymás mellett lépkedtek. A kapunál álló őr kérdezett tőlük valamit, válaszoltak, s beengedték őket.

– Ezeken rajta legyen a szemed – mondta Jule. Azzal odament az őrhöz. – Ki hívta ezt a hármat? – kérdezte.

– Valami Jackson a négyes számú csoportból.

Jule visszajött Tomhoz. – Azt hiszem, ezek azok.

– Honnan tudod?

– Nem tudom, honnan. Érzem. Kicsit meg vannak ijedve. Eredj utánuk, mondd Willie-nek, hogy ügyeljen rájuk, s beszéljen Jacksonnal a négyes csoportból. Tudja meg, rendben van-e a szénájuk. Én majd itt maradok.

Tom elindult a három fiatalember után. A tánchely felé tartottak, s csöndesen megálltak a tömeg szélén. Tom meglátta Willie-t a zenekar közelében, s intett neki.

– Mit akarsz? – kérdezte Willie.

– Látod ott azt a három legényt?

– Látom.

– Azt mondják, egy bizonyos Jackson hívta meg őket a négyes csoportból.

Willie nyújtogatta a nyakát, meglátta Hustont, s odahívta. – Három gyanús legény – mondta. – Legjobb lesz megkeresni Jacksont a négyes csoportból, s megtudni, hogy csakugyan hívta-e őket.

Huston sarkon fordult és elment; néhány perc múlva már vissza is jött egy sovány, csontos kansasi emberrel. – Ez itt Jackson – mondta Huston. – Oda nézz, Jackson, látod ott azt a három fiatalembert?

– Látom.

– Hívtad őket?

– Nem.

– Láttad-e valaha?

Jackson erősen odanézett. – Láttam hát. Gregoriónál együtt dolgoztam velük.

– Szóval, tudták a nevedet.

– Hát persze. Éppen mellettük dolgoztam.

– Jól van – mondta Huston. – Ne menj a közelükbe. Ha tisztességesen viselkednek, nem dobjuk ki őket. Köszönöm, Jackson.

– Jól dolgoztál – mondta Tomnak. – Azt hiszem, ezek azok.

– Jule szemelte ki őket – mondta Tom.

– Nem is csodálom – mondta Willie. – Indián vér van benne, az érezte meg. No, majd figyelmeztetem rájuk a fiúkat.

Egy tizenhat esztendős fiú futva tört át a tömegen. Lihegve állt meg Huston előtt. – Huston uram – mondta –, odaálltam, ahová mondtad. Az eukaliptuszfák mellett megállt egy autó hat emberrel, egy másik meg négy emberrel az északi úton. Gyufát kértem tőlük. Pisztolyuk van, láttam.

Hustonnak kemény és kegyetlen lett a tekintete. – Willie – kérdezte –, bizonyos, hogy rendben van minden?

Willie boldogan mosolygott. – Bizonyos, Huston uram. Itt baj nem lesz.

– No csak ne bántsatok senkit. Ezt el ne feledd. Ha csöndben, feltűnés nélkül meg lehet csinálni, magam is látni szeretném őket. Gyertek majd a sátramba.

– Majd meglátom, mit tehetünk – mondta Willie.

A tánc még nem kezdődött meg, de most Willie felmászott a muzsikusok emelvényére. – Párosával sorba állni! – kiáltotta. A zene elhallgatott. Fiúk és lányok, fiatalemberek és asszonyok addig szaladgáltak összevissza, míg végre nyolc csoport állt négyszögben a nagy tánchelyen, rendben és várakozva. A leányok előretartották a kezüket, s az ujjaik már javában táncoltak. A fiúk nyugtalanul dobogtak a lábukkal. A tánchely körül csöndesen mosolyogva ültek az öregek, s igyekeztek a gyerekeket visszatartani. Messzebb pedig Jézus szerelmesei ültek kemény, rosszalló arccal, s figyelték a bűnt.

Anya és Sáronrózsája egy padon ülve nézelődtek. Valahányszor egy fiú táncra kérte Sáronrózsáját, anya felelt helyette: – Nem, köszönöm, a leányom nem érzi jól magát. – Sáronrózsája pirult, s a szeme ragyogott.

A rendező most a tánchely közepére lépett, s fölemelte kezét. – Kész? Akkor rajta!

A zenekar rázendített a tyúktáncra, éles és tiszta hangon; a hegedű visított, a szájharmonikák magas orrhangot adtak, a gitárosok a mélyhúrokat pengették. A rendező sorban kiáltotta el a figurákat, a négyszögek mozogtak. Előre-hátra, hölgyforgatás, hölgy-

dobás. A rendező viharosan dobogott a lábával, szaladt előre-hátra, átsiklott a csoportok között.

– Hölgydobás, hátra arc! Kézfogás, előre! – Hol erősebb, hol csöndesebb volt a zene, s a taktusra lépő lábak dobogása dobpergéshez hasonlított. – Jobbra fordulj, balra fordulj, széjjel, vissza! – énekelte magas, vibráló, monoton hangon a rendező. A leányok gondosan megfésült haja kezdett összekuszálódni. A fiúk homlokán kiütött a verejték. Az ügyesebbek cifrázták a tánclépéseket. A táncchely szélén ülő öregek átvették a ritmust, halkan tapsoltak, és doboltak a lábukkal, aztán szelíden mosolyogtak, egymás szemébe néztek és bólogattak.

Anya odahajolt Sáronrózsája füléhez. – El se hinnéd, de apád fiatal korában olyan táncos volt, hogy nem akadt különb nála. – Elmosolyodott. – Eszembe jutnak a régi jó idők – mondta. És a többi néző arcának mosolygásában is a régi jó idők elevenedtek meg.

– Valahol Muskogee tájékán húsz évvel ezelőtt volt egy vak hegedűs...

– Én láttam egyszer egy legényt, aki ugrás közben négyszer csapta össze a bokáját.

– Tudjátok-e, mit csinálnak néha a svédek odafönn, Dakotában? Borsot szórnak a padlóra. Felszáll a lányok szoknyája alá, s olyan tüzesek lesznek tőle, mint a kancacsikó. A svédek megteszik ezt olykor-olykor.

Messzebb Jézus szerelmesei őrizték nyugtalanul gyermekeiket. – Nézzétek a bűnt – mondották. – Azok ott seprűnyélen repülnek a pokolba. Szégyen, gyalázat, hogy ilyesmit kell látni az istenes embernek. – A gyerekek idegesen hallgattak.

– Még egyszer körbe, aztán pihenünk egy kicsit – énekelte a rendező. – Rajta, gyerekek, mert mindjárt vége lesz. – A leányok izzadtak, kipirultak, tátott szájjal és komoly, áhítatos arccal táncoltak, a fiúk meg hátravetették hosszú hajukat, lábujjhegyre ágaskodtak, s összeütötték a bokájukat. Előre-hátra, egymást keresztezve, körben forogva mozogtak a négyszögek, s élesen visított a zene.

Aztán egyszerre elhallgatott. A táncolók megálltak, lihegve a fáradtságtól. A visszatartott gyerekek elszabadultak, megrohanták a tánchelyet, vadul kergetőztek egymással, szaladgáltak, elcsúsztak, sapkákat lopdostak, egymás haját húzkodták. A táncolók leültek, s kezükkel legyezgették magukat. A zenekar tagjai fölálltak, kinyúj-

tózkodtak, s megint visszaültek a helyükre. A gitárosok csöndesen jártatták ujjaikat a húrokon.

Most Willie elkiáltotta magát: – Párválasztás a második táncra, ha bírjátok még! – A táncolók talpra ugrottak, s új táncosok nyomultak előre, párt keresve. Tom a három fiatalember közelében állt. Látta, hogy tülekedve igyekszenek az egyik kialakuló négyszög felé. Intett kezével Willie-nek. Willie meg odaszólt a hegedűsnek. Az megcsapkodta nyirettyűjével a húrokat. Húsz fiatalember indult meg lassan a tánchely egyik oldaláról a másikra. Az a bizonyos három odaért a négyszöghöz. Egyikük megszólalt: – Én ezzel akarok táncolni.

Egy szőke fiú csodálkozva nézett rá. – Ez az én párom. – Hallod-e, te kis nyavalyás...

A sötétségből éles füttyszó hallatszott. A három fiatalembert már körülfogták. Mindegyik érezte, hogy kezek szorongatják. Aztán a legények fala lassan elhúzódott a tánchelyről.

Willie elkiáltotta magát: – Rajta! – A zene felharsant, a rendező diktálta a figurákat, a lábak dobogtak.

A bejárat előtt megállt egy túrakocsi. A vezető azt kiáltotta: – Nyissátok ki a kaput. Halljuk, hogy verekedés van odabenn.

Az őr nem mozdult a helyéről. – Nálunk nincs verekedés. Hallgassátok a zenét. Kik vagytok?

– Rendőrök.

– Van-e elfogatási parancs?

– Arra nincs szükség, ha verekedés van.

– Márpedig itt nincs verekedés – mondta az őr.

A kifelé tartó csoport szorosan lefogta mindhárom fiatalembert, s mindegyiknek száját befogta egy kéz. Amikor a sötétbe értek, a csoport felbomlott.

Tom azt mondta: – Hát ezt jól csináltuk. – Hátulról fogta áldozatának mindkét karját.

Willie odaszaladt hozzájuk a tánchelyről. – Jó munka volt – mondta. – Most már csak hat emberre van szükségem. Huston látni akarja ezeket a fickókat.

Huston maga is előbukkant a homályból. – Ezek azok?

– Ezek – mondta Jule. – Már megkezdték. De egyet se üthettek.

– Hadd látom őket. – A foglyokat szembefordították vele. Fejüket lehajtották. Huston egy zseblámpával sorra megvilágította dacos arcukat. – Miért tettétek? – kérdezte. Semmi válasz. – Ki biztatott fel?

– Nem csináltunk mi semmit. Csak táncolni akartunk.

– Nem igaz – mondta Jule. – Te meg akartad verni azt a legényke't.

Tom közbeszólt: – Huston uram, amikor ezek a fickók megindultak, abban a percben füttyentett valaki.

– Tudom! A fogdmegek oda is jöttek a kapuhoz. – Huston visszafordult. – Nem bántunk benneteket. De ki biztatott, hogy a mulatságunkat megzavarjátok? – Várta a választ. – Magunkszőrű emberek vagytok – mondta szomorúan Huston. – Mellettünk volna a helyetek. Hogy jöttetek ide? Különben tudjuk az egészet – tette hozzá.

– Hát enni csak kell az embernek.

– Ki küldött ide? Ki fizetett meg?

– Nem fizettek meg.

– És nem is fognak. Nincs verekedés, nincs fizetség. Ez az igazság.

Az egyik lefogott ember azt mondta: – Tehetsz, amit akarsz. Úgyse mondunk meg semmit.

Huston feje lekonyult egy pillanatra, aztán halkan mondta: – Jól van. Hát ne mondjatok semmit. De ide hallgassatok. Ne bántsátok a magatok fajtáját. Mi megpróbálunk boldogulni, mulatni és rendet tartani. Ne romboljátok le, amit építettünk. Gondolkozzatok. Magatoknak ártotok.

– No jól van, fiúk, tegyétek át őket a hátsó kerítésen. De ne bántsátok. Nem tudják, mit cselekszenek.

A csoport lassan indult a tábor hátsó vége felé, Huston utánuk nézett.

Jule azt mondta: – Legalább egy jó rúgást engedj.

– Nem szabad! – kiáltotta Willie. – Megmondtam.

– Csak egy szép kis rúgást – könyörgött Jule. – Vagy legalább dobjuk át őket a kerítésen.

– Nem lehet – mondta Willie.

– Ide hallgassatok – szólt a három legényhez. – Most az egyszer elengedünk. De el ne feledjétek a szavamat. Ha ez még egyszer megtörténik, minden csontját összetörjük annak, aki ide merészkedik közénk. Ezt mondjátok meg a társaitoknak. Huston azt mondja, hogy magunkszőrű emberek vagytok. Meglehet. Én erre nem szeretek gondolni.

Odaértek a kerítéshez. Az ülő őrök közül kettő felállt és odalé-

pett hozzájuk. – Ezek itt korábban mennek haza – mondta Willie. A három legény átmászott a kerítésen, és eltűnt a sötétségben.

A csoport gyorsan visszament a tánchelyre. A vonószenekar éles hangon nyiszálta az *Öreg Dan Tucker* dalát.

Az iroda közelében még mindig a földön kuporogtak és beszélgettek a férfiak, s a zene éles hangja oda hallatszott hozzájuk.

Apa azt mondta: – Valami változás közeledik. Nem tudom, mi lesz az. Lehet, hogy nem érjük meg. De azért közeledik. Valami nyugtalanságot érez az ember. Semmit sem lát tisztán, hát nyugtalankodik.

A fekete kalapos újra fölemelte fejét, s a világosság ráesett tüskés szakállára. Kavicsokat szedett fel a földről, s dobálgatta, mint a gyerekek az üveggolyót. – Hát nem tudom. Közeledik, igen, úgy, ahogy mondod. Valaki elmondta nekem, mi történt Akronban, Ohio államban. A gumitársaságnál. Hegyvidéki embereket fogadtak föl, mert azok olcsón dolgoznak. Aztán ezek a hegyvidéki emberek egyszer csak beléptek a szakszervezetbe. Lett erre nagy zenebona! A boltosok, legionáriusok s más efféle emberek gyakorlatozni kezdtek, s azt kiáltották: Vörösök! Ki akarták irtani a szakszervezetet Akronból. Prédikátorok beszéltek ellene, újságok üvöltöttek, a gumitársaságok csákányokat osztogattak szét, és benzint szereztek be. Mintha valóságos ördögök lettek volna a hegyvidékiek. – Elhallgatott, s megint dobálni kezdte a kavicsokat. – Na aztán, most márciusban, egy vasárnapon ötezer ilyen hegyvidéki ember céllövőversenyt rendezett a városon kívül. Ötezren mentek keresztül a városon a puskájukkal. Aztán megvolt a verseny, s visszajöttek. Ennyi volt az egész. Azóta nincs semmi baj. A polgári bizottságok visszaadták a csákányokat, a boltosok ülnek a boltjukban, senkit sem ütöttek le bunkósbottal, senkit se hentergettek meg kátrányban és tollban, s nem is öltek meg senkit. – Hosszú hallgatás támadt, aztán a fekete kalapos így folytatta: – Ezek itt igen komiszul kezdenek bánni velünk. Táborokat égetnek föl, embereket vernek meg. Gondolkoztam én ezen. Mindnyájunknak van fegyverünk. Az jár az eszemben, hogy talán mi is alakíthatnánk egy ilyen lövészegyesületet, s összejöhetnénk minden vasárnap.

A férfiak fölnéztek rá, aztán le a földre, lábuk nyughatatlanul mozgott, a testük súlyát áttették egyik lábszárukról a másikra.

Szép a tavasz Kaliforniában. A völgyekben rózsaszín virágú gyümölcsfák, a sekély tenger vize fehéren csillog. Az első szőlőindák kinyúlnak az öreg, görcsös tőkékből, s vízesés módjára borítják el. A zöld dombok gömbölyűek és puhák, mint a női kebel. A síkságon mérföldnyi sorokban nő a halványzöld saláta, a gömbölyű kis karfiol, a különös, szürkészöld articsóka.

Aztán kibomlanak a fák levelei, a gyümölcsfákról lehullanak a virágszirmok, s rózsaszín és fehér szőnyeggel borítják be a földet. A virágok közepe elkezd duzzadni, nőni, színesedni: cseresznye meg alma lesz belőlük, barack meg körte, s füge, amelynek gyümölcse magába zárja a virágot. Egész Kalifornia a termés terhét hordozza, nehéz kezd lenni a gyümölcs, az ágak lassan úgy meghajolnak, hogy kis mankókkal kell feltámogatni őket.

A bőséges termés mögött értelmes, tudós, ügyes emberek rejtőznek, akik magokkal kísérleteznek, s vég nélkül fejlesztik annak a technikáját, hogyan kell a növényt még nagyobb termésre sarkallni, hogyan kell megvédelmezni millió ellenségtől; penésztől, rovartól, rozsdától, ragyától. Gondosan és vég nélkül dolgoznak ezek az emberek, hogy a magokat, a gyökereket tökéletesítsék. Aztán ott vannak a vegyészek, akik mindenféle betegség ellen bepermetezik a fákat, kénezik a szőlőt, kiirtják a betegséget, a rothadást. A betegséget megelőző orvosok, a határokon álló emberek kutatják a gyümölcsférget, a japán bogarat: vesztegzár alá veszik a beteg fákat, kiirtják, elégetik. Tudós emberek. De legkülönbek azok, akik az ifjú csemetéket, a fiatal tőkéket oltják be, mert ők a sebész gyöngéd és kényes munkáját végzik; szükségük van a sebész kezére és szívére, amikor felhasítják a kérget, beillesztik az oltógallyat, bekötik a sebet, és elzárják a levegőtől. Ezek nagy emberek.

Gépekék húzzák a barázdákat, feltépik a tavaszi füvet, befelé fordítják, hogy a földet termékennyé tegye, feltörik a földet, hogy megtartsa a vizet, közel a felszínéhez; kis öntözőcsatornákat húznak, s elpusztítják a burján gyökerét, amely elinná a vizet a fák elől.

S közben egyre duzzad, nő a gyümölcs, s a szőlőtőkéken hosszú fürtökben pattan ki a virág. Az év haladtával nő a meleg, sötétzöld színűre válnak a levelek. A szilva hosszabbodni kezd, mint valami kis zöld madártojás, s a felkarózott ágak lekonyulnak a gyümölcs súlya alatt. Formálódni kezd a kemény kis körte is, lassacskán pi-

hésedik a barack. A szőlővirág apró szirmai elhullanak, s kemény kis gyöngyszemek zöld gombbá változnak, s a gombok súlyosodnak, növekednek. A földeken dolgozó emberek, a kis gyümölcsöskertek gazdái figyelnek és számolgatnak. Nagy termés lesz az idén. S az emberek büszkék, mert tudományukkal termékennyé tudták tenni az esztendőt. Tudományukkal átalakították a világot. A kurta, vékony búzaszálat megnövelték, termését megszaporították. Apró, savanyú almák nagyra nőttek, megédesedtek, s az a régifajta szőlő, amely a fák közt nőtt, s a madarakat táplálta apró szemeivel, ezernyi változatot, vöröset és feketét, zöldet és halvány rózsaszínt, bíbort és sárgát hozott a világra; mindegyik változatnak megvan a maga sajátos zamatja. A kísérleti gazdaságokban dolgozó emberek új gyümölcsöket teremtettek: nektarint és negyven fajta szilvát, papírhéjú diót. S még egyre dolgoznak, válogatnak, oltanak, változtatnak, hajszolják magukat, hajszolják a földet, hogy többet teremjen.

Elsőnek a cseresznye érik meg. Fontja másfél cent. Ördögbe is, ennyiért leszedni sem érdemes. Fekete cseresznye, piros cseresznye, kemény húsú és édes, s minden szemnek felét megeszik a madarak, s a madárcsőr vágta lyukon bemászik a darázs. A mag lehull a földre, ott szárad el, s fekete foszlányok lógnak róla.

A bíborszínű szilva megpuhul, megédesedik. Uram isten, nem tudják leszedni, megaszalni, megkénezni. Nem fizethetünk bért, semmiféle bért. És a földet bíbor szilvaszőnyeg borítja. Először a héja ráncosodik meg egy kicsit, legyek raja lakomázik rajta, s az egész völgy eltelik a rothadás édes szagával. A gyümölcs húsa megfeketedik, s az egész termés összeaszalódik a földön.

Aztán megsárgul, megpuhul a körte. Tonnája öt dollár. Öt dollár – negyven darab ötvenfontos ládáért. A fákat nyesni, permetezni, a kertet megművelni, a gyümölcsöt leszedni, ládába rakni, teherkocsira tenni, beszállítani a konzervgyárba – negyven ládát öt dollárért. Nem lehet. És a sárga gyümölcs súlyos koppanással hull a földre és szétlottyan. A darázs belémászik puha húsába, s érzik az erjedés, a rothadás szaga.

Aztán a szőlő. Nem tudunk jó bort csinálni. Jó borra nincs vevő. Csak szakítsd a fürtöket a tőkéről, jó fürtöt, rothadt fürtöt, darázsszúrta fürtöt. Préseld közé a szárát, a piszkot, a rothadást.

De hiszen a kádakban penész és hangyasav van.

Tégy hozzá ként és csersavat.

Az erjedés szaga nem a bornak dús illata, hanem a rohadásnak s a vegyszereknek szaga.

Eh, mindegy. Alkohol azért van benne. Le lehet részegedni tőle.

A kisgazdák csak nézték, hogy kúszik feléjük az adósság, mint a tenger dagálya. Permetezték a fákat, s nem adták el a termést, nyestek, oltottak, és nem tudták leszedni a termést. A tudós emberek dolgoztak, s a gyümölcs a földön rothadt el, s a mustos kádakban bűzlő keverék megmérgezi a levegőt. És kóstold meg a bort: nincs szőlőzamatja, csak kén érzik rajta, meg csersav meg alkohol.

Ez a kis gyümölcsös jövőre már egy nagybirtokhoz tartozik majd, mert a tulajdonosát addigra megfojtja az adósság. Ez a kis szőlő a banké lesz. Csupán a nagybirtokosok maradnak fenn, mert ők a gazdái a konzervgyáraknak is. És négy szem körte meghámozva, kettévágva, befőzve és dobozba rakva még mindig tizenöt centbe kerül. S a konzervkörte nem romlik el. Évekig eláll.

A rothadás terjed az egész államban, s édes szaga nagy bánat a föld népének. Azok az emberek, akik megnemesítették a fákat, s termékennyé tették a földet, nem tudják megtalálni a módját annak, hogy az éhező nép megegye, amit termelt. Azok az emberek, akik újfajta gyümölcsöket teremtettek a világnak, nem tudnak olyan világrendet teremteni, hogy el is lehessen fogyasztani a gyümölcsöket. És törekvéseik bukása gyászba borítja az államot.

A szőlőtőkék, a gyümölcsfák termését el kell pusztítani, hogy az árakat tartani lehessen, s ez a legszomorúbb, legkeservesebb dolog az egészben. Kocsiszámra borítják ki a narancsot a földre. Az emberek mérföldekről jönnek el érte, de nem szedhetik föl. Boldogan vásárolnának narancsot, tucatját húsz centért, ha kikocsikázhatnának érte, s fölszedhetnék a földről, de a gumitömlős emberek petróleummal locsolják a narancsot, s mert haragosak a bűn miatt, haragszanak a népre, amely ide jött, hogy fölszedje a gyümölcsöt. Millió éhes ember áhítozik a gyümölcsre, s az aranydombokat petróleummal öntik le.

S az ország megtelik a rothadás szagával.

A kávé: hajók fűtőanyaga. A kukoricával lakásokat fűtenek, jó meleget ad. Krumplit öntenek a folyókba, s őröket állítanak a partra, hogy az éhes nép ki ne halássza. Leölik a disznókat és elássák, s a bűzös lé leszivárog a földbe.

Olyan bűn ez, amelyre nem talál szót a vád. Olyan bánat, amelyet nem jelképezhet a sírás. Olyan bukás, amely minden sikerün-

ket fölülmúlja. Termékeny föld, egyenes fasorok, zömök tőkék, érett gyümölcsök. És pellagrás gyermekek sorban halnak meg, mert a narancsot nem lehet haszonnal eladni. És halottkémek írják a bizonyítványokat: Meghalt elégtelen táplálkozás miatt – mert az ennivalónak el kell rothadnia, az ennivalót el kell rothasztani.

Az emberek hálóval jönnek, hogy krumplit halásszanak ki a folyóból, s az őrök visszakergetik őket; zörgő kocsikon jönnek a kiborított narancsért, de már le van locsolva petróleummal. S az emberek ott állnak, nézik az elúszó krumplit, hallgatják a disznók visítását, amelyeket árokban szúrnak le, s oltott mésszel temetnek be; nézik a narancsdombokat, amelyek bűzös iszappá roskadnak össze; s az emberek szemében ott izzik minden törekvésnek a bukása; s az éhezők szemében ott izzik a növekvő harag. Az emberek lelkében nőnek és nehezednek, s várják a szüretet a harag gyümölcsei.

26

Egy este, amikor a weedpatchi táborban a hosszú felhőcsíkok szélét lángba borította a lenyugvó nap, a Joad család hosszan elüldögélt vacsora után. Anya sem látott még neki a mosogatásnak.

– Muszáj tenni valamit – mondta. Rámutatott Winfieldre. – Nézzétek meg ezt a gyereket. – S amikor rábámultak a fiúcskára, így folytatta: – Rángatózik és összekucorodik álmában. Nézzétek az arca színét. – A család tagjai szégyenkezve sütötték le a szemüket. – Az olajos lepény – mondta anya. – Egy hónapja vagyunk itt. Tomnak öt napig volt munkája. Ti többiek minden áldott nap elmentek hazulról, és nem találtok munkát. Nem mertek beszélni. A pénzünk elfogyott. Nem meritek kimondani. Este éppen csak megeszitek a vacsorát, aztán elkószáltok. Nem tudjátok elviselni, hogy valaki kimondja az igazat. Márpedig muszáj. Sáronrózsája hamarosan lebetegszik, s nézzétek, milyen színben van. Muszáj erről beszélni. Most aztán egy se álljon fel innét, amíg ki nem találunk valamit. Egy napra való zsírom, két napra való lisztem és tíz szem krumplim van. Üljetek itt és gondolkozzatok!

Mindenki a földre nézett. Apa vastag körmeit tisztogatta a bicskájával. John bácsi egy szálkát próbált kitépni abból a ládából, amelyen ült. Tom ujjai közé fogta alsó ajkát, s elhúzta az ínyétől.

Aztán elengedte, s halkan megszólalt: – Kerestünk mi eleget,

anya. Addig jártunk munka után, hogy most már nem pazarolhatjuk tovább a benzint. Befordultunk minden kapun, odamentünk minden házhoz, még ha tudtuk is, hogy nem találunk semmit. Nehéz dolog ám ez. Örökösen keresni valamit, amiről tudja az ember, hogy úgysem találhatja meg.

Anya hevesen kiáltott fel: – Akkor sem szabad elcsüggedni! Tönkremegy a család. Nem szabad, ha mondom!

Apa nézegette lefaragott körmét. – El kell menni innét – mondta. – Nem szívesen megyünk. Szép hely, derék emberek. Félünk, hogy megint valamelyik Hooverville-ben kell laknunk.

– Hát ha muszáj, akkor muszáj. Az a fő, hogy enni kapjunk.

Al közbevágott. – A kocsi benzintartálya még tele van. Azt nem árultam el senkinek.

Tom elmosolyodott. – Okos gyerek ez az Al, akármennyit kutyálkodik is.

– Mármost gondolkozzatok – mondta anya. – Én nem nézem tovább a családnak az éhezését. Egy napra való zsírunk van még. Ennyi az egész. Sáronrózsájának közeledik az ideje, jól kell táplálni. Gondolkozzatok!

– Itt meleg víz van meg klozett – kezdte apa.

– Klozettből nem élünk meg.

Tom azt mondta: – Ma járt itt valaki, s embereket akart vinni Marysville-be. Gyümölcsöt szedni.

– Hát miért nem megyünk Marysville-be? – kérdezte anya.

– Nem tudom – felelte Tom. – Valahogy nem tetszett nekem a dolog. Mintha túlságosan sürgős lett volna neki. Nem akarta megmondani, mennyi a munkabér. Azt mondta, nem tudja pontosan.

Anya azt mondta: – Megyünk Marysville-be. Nem bánom, menynyi a munkabér. Megyünk.

– Nagyon messze van – mondta Tom. – Nincs pénzünk benzinre. Nem jutunk el odáig. Te azt mondod, anya, hogy gondolkozzunk. Egyebet se teszek, folyvást gondolkozom.

Most megszólalt John bácsi: – Azt mondják, hamarosan gyapotszüret lesz északon, egy Tulare nevű hely közelében. Úgy hallom, nincs is nagyon messze.

– Egy szó, mint száz, mennünk kell, mégpedig gyorsan. Én nem ülök itt tovább, akármilyen szép is a hely. – Anya fogta a vödröt, s indult az egészségügyi épület felé meleg vízért.

– Anyának nehéz kezd lenni a természete – mondta Tom. – Igen sűrűn haragszik meg mostanában. Egyszerre csak felfortyan.

Apa megkönnyebbülten szólalt meg: – Hát legalább kimondta, ami a szívünket nyomja. Én egész éjszaka ébren voltam, és törtem a fejemet. Most legalább beszélhetünk a dologról.

Anya visszajött egy vödör párolgó vízzel. – No? – kérdezte. – Kigondoltatok valamit?

– Éppen most beszéljük meg a dolgot – mondta Tom. – Tegyük föl, hogy északra megyünk, ahol a gyapotszüret van. Ezt a vidéket végigjártuk. Tudjuk, hogy itt nincs semmi. Tegyük föl, hogy fölpakolunk s elmegyünk északra. Ott leszünk, mire a gyapotszüret ideje elérkezik. Én szeretnék is már gyapottal dolgozni. Tele van az a tartály, Al?

– Majdnem, talán két hüvelyknyi hiányzik belőle.

– Odáig eljuthatnánk vele.

Anya kezében tartott egy tányért a vödör felett. – No hát? – kérdezte.

Tom azt mondta: – Győztél, úgy látszik, megyünk. Igaz-e, apa?

– Úgy látom én is, hogy muszáj – mondta apa.

Anya rápillantott. – Mikor?

– Hát, várni nem érdemes. Mehetünk akár reggel is.

– Ne gondold, anya, hogy én nem akarok menni. Én sem laktam jól két hét óta. Hiszen megtöltöttem valahogy a gyomromat, de sok örömem nem telt benne.

Anya belemerítette a tányért a vödörbe. – Reggel megyünk – mondta.

Apa elfintorította az orrát. – Változik az idő – mondta gúnyosan. – Valamikor a férfi mondta meg, hogy mit kell tenni. Most, úgy látszik, az asszony. Ideje, hogy előszedjem a botomat.

Anya letette egy ládára a tiszta, csöpögő óntányért. Mosolyogva nézett le a munkájára. – Majd előszedheted a botodat, apa – mondta. – Amikor lesz ennivalónk és lakóhelyünk, akkor talán előszedheted a botodat, s mégcsak nem is esik bajod. De most nem végzed a magad dolgát, nem gondolkozol, és nem is dolgozol. Ha végeznéd, használhatnád a botodat is, s az asszonynépség hallgatna, s lábujjhegyen járna. De ha most szednéd elő azt a botot, nem verhetnéd meg vele az asszonyt; legföljebb verekedhetnél vele, mert nekem is van bot a kezem ügyében.

Apa zavartan mosolygott. – Nem jó az, ha a gyerekek hallják, amikor így beszélsz – mondta.

– Előbb szerezz egy kis sült szalonnát a gyerekeknek, s aztán mondd meg, mi jó nekik, mi nem – felelte anya.

Apa bosszúsan kelt föl; továbbment, s John bácsi utána.

Anya buzgón folytatta a mosogatást, de közben utánuk nézett, s büszkén mondta Tomnak: – Semmi baja. Nincs megtörve. Szeretne megverni.

Tom felkacagott. – Hát ezért bosszantottad?

– Ezért hát – mondta anya. – Van olyan férfi, aki csak töpreng, eszi a máját, aztán egyszerre lefekszik s meghal, nem bírja tovább. De ha fel tudja bosszantani az ember, akkor nincs semmi baj. Apa mostanáig nem szólt egy szót sem, de most haragszik. Most majd megmutatja nekem. Nincs semmi baja.

Al fölállt. – Végigmegyek egy kicsit a sátrak közt – mondta.

– Jobb lesz, ha megnézed, kész-e a kocsi az útra – szólt Tom.

– Kész.

– Mert ha nem, rád szabadítom anyát.

– Kész. – Azzal Al hetykén lépdelt végig a sátrak során.

Tom felsóhajtott. – Én is kezdek kifáradni, anya. Hátha megharagítanál engem is?

– Te okosabb vagy annál, Tom. Téged nem kell megharagítani. Én terád támaszkodom. A többi mind idegen egy kicsit, csak te nem. Te nem engedsz, azt tudom.

Tomra ránehezedett a felelősség. – Nem szeretem én ezt – mondta. – Szeretnék úgy kóricálni, mint Al. Szeretnék megharagudni, mint apa, és szeretném leinni magam, mint John bácsi.

Anya fejét rázta. – Nem teszed te azt, Tom. Tudom én jól. Tudtam már kisfiú korodban. Nem teszed te azt. Van olyan ember, aki csak az, ami, semmi több. Ilyen Al, semmi más, csak lányok után járó fiatal kölyök. Te sohase voltál ilyen, Tom.

– Dehogynem voltam – mondta Tom. – Még most is ilyen vagyok.

– Nem vagy ilyen. Akármit teszel, az mind több, mint ami vagy. Tudtam én azt már akkor, amikor börtönbe zártak. Érted kezeskedem.

– Hagyd már abba, anya. Nem igaz ez. Csak úgy kigondoltad.

Anya rárakta a késeket és villákat a felhalmozott tányérokra. – Meglehet. Lehet, hogy csak úgy kigondoltam. Sáronrózsája, törölgesd meg ezt, aztán rakd el.

Az asszonyka lihegve állt talpra. Duzzadt dereka elöl alaposan kidudorodott. Lustán lépett oda a ládához, s kezébe vett egy elmosott tányért.

Tom azt mondta: – Úgy feszül rajta a bőr, hogy a szeme is tágra mered tőle.

– Ne csúfolódj vele – mondta anya. – Jól végzi a dolgát. Eredj inkább és búcsúzz, akitől akarsz.

– Jó – mondta Tom. – Megtudakolom, milyen messzire van az a hely.

Anya odafordult az asszonykához: – Nem akar ám bántani, amikor így beszél. Hol van Ruthie és Winfield?

– Apa után lopózkodtak, láttam őket.

– Csak hadd menjenek.

Sáronrózsája lustán végezte munkáját. Anya lopva figyelte. – Jól érzed magad? Egy kicsit beesett az arcod.

– Amióta megmondták, hogy tejet kéne innom, színét se láttam.

– Tudom. Nem volt tejünk.

Sáronrózsája morcosan folytatta: – Ha Connie nem ment volna el, most már lenne egy kis házunk, s ő tanulna meg minden. Meg kapnám a tejet is, ami kell. Egészséges kisbabám születne. Így csenevész lesz a gyerek. Tejet kellett volna innom. – Köténye zsebébe nyúlt, s a szájába tett valamit.

Anya rászólt: – Láttam, hogy valamit rágcsálsz. Mi az?

– Semmi.

– No csak mondd meg, hogy mit rágcsálsz.

– Csak egy kis meszet. Találtam egy nagy darabot.

– Hisz az olyan, mintha sarat ennél.

– De mikor kívánom.

Anya elhallgatott. Széttárta térdét, és megszorította szoknyáját. – Tudom – mondta végül. – Én egyszer szenet ettem, amikor állapotos voltam. Megettem egy nagy darab szenet. Nagyanyó azt mondta, hogy oktalanság volt. Hanem a kisbabádról ne beszélj ilyeneket. Ilyesmire még gondolni sem szabad.

– Nincs férjem! Nem kapok tejet!

Anya azt mondta: – Ha nem lennél ilyen állapotban, most megpofoználak. Egyenesen a képedbe vágnék. – Fölállt és bement a sátorba. Aztán kijött, megállt Sáronrózsája előtt, és kinyújtotta kezét. – Ide nézz! – A kis arany fülbevalót tartotta kezében. – Ezt neked adom.

Az asszonyka szeme felcsillant egy pillanatra, aztán félrenézett. – De nincs kifúrva a fülem.

– Majd kifúrom. – Anya visszasietett a sátorba. Egy papírskatulyával tért vissza. Gyorsan befűzött egy tűt, megduplázta a szálat,

s egy sor bogot kötött rá. Aztán befűzött egy másik tűt is, s azon is megbogozta a cérnát. A skatulyában talált egy dugót.

– Fájni fog! Fájni fog!

Anya odalépett hozzá, a dugót odatette fülcimpája mögé, s átszúrta fülét, úgy, hogy a tű hegye belement a dugóba.

Az asszonyka elrántotta fejét. – Szúr! Fájni fog!

– Ennél jobban már nem.

– De igen.

– No jó. Hát akkor inkább a másik füleden kezdem. – Odaillesztette a dugót, s átszúrta a másik fülét is.

– Fájni fog!

– Hallgass – mondta anya. – Meg is van már.

Sáronrózsája csudálkozva nézett rá. Anya kihúzta a tűket, s mindegyik cérnaszálból egy bogot keresztülhúzott a fülcimpán.

– Így, ni – mondotta. – Mindennap keresztülhúzunk egy bogot. Két hét alatt rendben lesz, s hordhatod a fülbevalót. Itt van. Most már a tiéd. Tedd el.

Sáronrózsája óvatosan a füléhez nyúlt, s ránézett az ujján maradt apró vérnyomra. – Nem is fájt. Csak szúrt egy kicsit.

– Régen ki kellett volna már fúrni a füledet – mondta anya. Arcába nézett az asszonykának, és diadalmasan mosolygott. – Most rakd el azokat a tányérokat. A kisbabád nagyon derék gyerek lesz. Majdhogy meg nem született, s még nem volt kifúrva a füled. De most már nem lehet baj.

– Hát jelent az valamit?

– Persze hogy jelent – mondta anya. – Persze hogy jelent.

Al a tánchely felé ballagott az utcán. Egy tiszta kis sátor előtt halkan füttyentett, aztán tovább ment. A tábor szélén leült a fűbe.

Nyugaton a felhők széléről elmúlt a pirosság, s a belsejük fekete volt. Al a lábszárát vakargatta, s felnézett az esti égre.

Pár perc múlva egy szőke leány jött feléje; csinos, éles vonású leány volt. Szótlanul leült mellé a fűbe. Al rátette kezét a derekára, s végigjártatta rajta ujjait. – Ne izélj – mondta a leány. – Csiklandozol.

– Holnap elmegyünk – mondta Al.

A leány riadtan nézett rá. – Holnap? Hová?

– Észak felé – vetette oda könnyedén Al.

– Hát akkor nem házasodunk össze?

– Dehogynem, majd valamikor.

– Azt mondtad, nemsokára! – kiáltotta haragosan a leány.

– Hát, majd ha pénz lesz, karácsony lesz.

– Megígérted. – Al ujjai továbbmerészkedtek. – Eredj innét! – kiáltotta a leány. – Azt mondtad, összeházasodunk.

– Össze hát.

– Most meg elmégy.

Al azt kérdezte: – Mi bajod? Talán bizony a kicsi bántja a nagyot?

– Nem, nem!

Al felkacagott. – Akkor hát hiába vesztegettem az időmet.

A leány dacosan előreszegezte az állát. Talpra ugrott. – Most eredj innét, Al Joad. Látni sem akarlak többet.

– Ugyan no, ne okoskodj. Mi a baj?

– Olyan nagy legénynek hiszed magad!

– Várj egy kicsit.

– Azt hiszed, rád vagyok szorulva. Dehogy vagyok! Járnak utánam elegen.

– Várj egy kicsit, no.

– Nem én. Eredj innét.

Al hirtelen nekitámadt, a leány elbotlott. Al elkapta csípőben, fél kezével fogta, másikat rátapasztotta haragos szájára. A leány megpróbált beleharapni a tenyerébe, de Al kifeszítette a szája fölött. A következő percben már együtt kacarásztak a száraz fűben.

– Hiszen hamar visszajövünk – mondta Al. – A zsebem tele lesz pénzzel. Aztán elmegyünk Hollywoodba, és moziba járunk.

Al a leány fölé hajolt. Látta szemében tükröződni a ragyogó esthajnali csillagot meg a fekete felhőt. – Vonattal megyünk majd – mondta.

– Mit gondolsz, mikor lesz az? – kérdezte a leány.

– Ó, talán már egy hónap múlva – felelte Al.

Egészen besötétedett; apa és John bácsi a többi családfővel az iroda előtt ült a földön. Tekintetük a homályban és a jövendőben révedezett. A kis igazgató rojtos, tiszta fehér ruhájában könyökével a tornác korlátjára támaszkodott. Arca megnyúlt és fáradt volt.

Huston fölnézett rá. – Okosabb lenne, ha aludnál egy kicsit.

– Bizony, rám férne. A hármas számú csoportban kisbaba született az éjjel. Lassanként jó bába lesz belőlem.

– Nem árt, ha ehhez is ért az ember – mondta Huston. – Házasembernek tudni kell.

Apa megszólalt: – Mi reggel elmegyünk.

– Igazán? Merre mentek?

– Úgy gondoltuk, hogy fölmegyünk egy kicsit észak felé. Megpróbáljuk elcsípni az első gyapotszüretet. Nem volt munkánk. Kifogytunk az ennivalóból.

– S tudjátok, hogy ott van munka? – kérdezte Huston.

– Nem, de azt bizonyosan tudjuk, hogy itt nincs.

– Lesz egy kicsit később – mondta Huston. – Mi kitartunk.

– Nem szívesen megyünk – mondta apa. – Olyan jók voltak itt hozzánk az emberek; aztán klozett is van meg minden. De hát ennünk kell. Még van egy tartályra való benzinünk. Azzal továbbjutunk egy darabon. Itt mindennap fürödtünk. Soha életemben nem voltam ilyen tiszta. Furcsa, azelőtt csak egyszer fürödtem egy héten, és sose éreztem, hogy büdös vagyok. Most ha egy napig nem fürdöm, tüstént megérzem. Talán a gyakori fürdéstől van ez?

– Talán azelőtt nem érezted a magad szagát – mondta az igazgató.

– Lehet. Bárcsak itt maradhatnánk.

A kis igazgató halántékára szorította kezét. – Azt hiszem még, egy kisbaba születik az éjjel – mondotta.

– Nálunk is lesz egy nemsokára – mondta apa. – Bárcsak itt jöhetne a világra. Bizony isten szeretném.

Tom, Willie meg a félvér Jule a tánchelyen üldögéltek, s a muzsikusok emelvényéről lógatták le a lábukat.

– Van egy zacskó dohányom – mondta Jule. – Rágyújtasz?

– Szívesen – mondta Tom. – Isten tudja, mióta nem füstöltem. – Gondosan sodorta meg a barna cigarettát, hogy minél kevesebb dohányt szórjon el.

– Sajnálom, hogy elmentek – mondta Willie. – Derék emberek vagytok.

Tom rágyújtott. – Sokat gondolkoztam én ezen. Úristen, de szeretném, ha letelepedhetnénk valahol.

Jule visszavette a dohányzacskót. – Csúf dolog ez – mondta. – Nekem van egy kisleányom. Amikor idejöttünk, azt gondoltam, hogy iskolába járathatom. De sohasem ülünk elég soká egy helyen. Mire megmelegedhetnénk, már mehetünk is tovább.

– Remélem, nem kerülünk többet afféle Hooverville-be – mondta Tom. – Komolyan féltem ott.

– Bántottak a rendőrök?

– Attól féltem, hogy megölök valakit – mondta Tom. – Nem sok időt töltöttem ott, de egyre forrt bennem a düh. Bejött a rendőr, s elvitte egy barátomat, csak azért, mert nem beszélt a szája íze szerint. Forrt bennem a düh.

– Vettél-e részt valaha sztrájkban? – kérdezte Willie.

– Nem.

– No hát én sokat gondolkoztam ezen. Miért nem jönnek ide a rendőrök bajt csinálni, mint egyebüvé? Azt hiszed, ez a kis ember itt az irodában vissza tudná tartani őket? Dehogy.

– Hát akkor mi tartja vissza? – kérdezte Jule.

– Megmondom. Az, hogy mind összetartunk. A rendőr nem emelhet ki egy embert ebből a táborból. Az egész táborral kerülne szembe. Azt meg nem meri. Elég, ha kiáltunk egyet, s kétszáz ember van kinn az utcán. A szervezet embere beszélt egyszer nekünk az úton. Azt mondja, megtehetnénk ugyanezt mindenütt. Csak össze kell fogni. Kétszáz embert nem mernek bántani. Egy embert lefognak.

– Az ám – mondta Jule –, és hogyha szervezkednénk? Ahhoz vezetők is kellenek. Mi lesz a szervezetből, ha a vezetőket lefogják?

– Majd kigondoljuk ezt egyszer – mondta Willie. – Egy esztendeje vagyok itt, s egyre esnek a munkabérek. Az ember nem tudja már eltartani a családját a munkájával, s egyre romlik a helyzet. Semmit sem érünk azzal, hogy itt üldögélünk és éhezünk. Nem tudom, mit kéne tenni. Ha valakinek van egy pár lova, nem lármázik, amiért etetni kell akkor is, amikor nem dolgoznak. De aki embereket dolgoztat, kutyába se veszi őket. A ló többet ér, mint az ember. Ezt nem értem.

– Én már nem is szeretek gondolkozni ezen – mondta Jule. – Pedig muszáj gondolkozni. Itt van a kislányom. Tudjátok, milyen csinos. Valamelyik héten díjat nyert ebben a táborban a szépségével. Mi lesz vele? Egyre soványodik. Nem nézhetem. Olyan szép gyerek. Egyszer olyat teszek, hogy...

– De mit? – kérdezte Willie. – Mit csinálsz? Ellopsz valamit, hogy börtönbe dugjanak? Megölsz valakit, hogy kinyírjanak?

– Nem tudom – mondta Jule. – Meg kell bolondulni, ha gondolkozni kezdek. Meg kell bolondulni.

– Sajnálni fogom ezeket a táncmulatságokat – mondta Tom. – Soha életemben nem láttam szebbet. Hanem ideje már, hogy hazamenjek. Viszontlátásra. Majd csak találkozunk még valahol. – Kezet ráztak.

– Bizonyosan – mondta Jule.
– Hát, viszontlátásra. – Tom eltűnt a sötétségben.

Joadék sötét sátrában Ruthie és Winfield derékaljukon feküdtek, s anya ott ült mellettük. Ruthie suttogva szólalt meg:
– Anya!
– Mi az? Még nem alszol?
– Anya, lesz ott klozett, ahová megyünk?
– Nem tudom. Aludj. Korán indulunk.
– Szeretném, ha itt maradnánk, mert itt van klozett.
– Csitt! – szólt rá anya.
– Anya, Winfield ma este megvert egy gyereket.
– Azt rosszul tette.
– Tudom. Mondtam is neki, de orron vágta, s úgy folyt a vére!
– Ne beszélj így. Nem szép ilyen dolgokról beszélni.
Winfield odafordult hozzájuk. – Az a kölyök azt mondta ránk, hogy Okik vagyunk – mondta sértődött hangon. – Azt mondta, hogy ő nem Oki, mert Oregonból jött. Azt mondta, hogy mi istenverte Okik vagyunk. Hát elvertem.
– Csitt! Rosszul tetted. Akárminek mond, azzal nem árt neked.
– Hát én nem tűröm ezt – mondta hevesen Winfield.
– Csitt! Aludj!
Ruthie azt mondta: – Csak láttad volna, hogy folyt a vére végig a ruháján!
Anya kinyújtotta kezét a takaró alól, s ujjával arcon legyintette Ruthie-t. A kislány teste egy pillanatra megmerevedett, aztán szipogó, csöndes sírásban engedett föl.

Az egészségügyi épületben apa és John bácsi szomszédos fülkében ültek. – Még egyszer, utoljára – mondta apa. – Szép hely, annyi szent. Emlékszel, hogy megijedtek a gyerekek, amikor először eresztették le a vizet?
– Magam is megzavarodtam egy kicsit – mondta John bácsi. Overallját gondosan felhúzta a térdére. – Megint elromlok – mondotta. – Érzem magamban a bűnt.
– Nem vétkezhetsz – mondta apa. – Nincs pénzed. Csak maradj nyugton. A bűn legalább két dollárba kerül, s az egész famíliának összesen sincs két dollárja.
– Az ám! Csakhogy bűnös gondolataim vannak.
– Sebaj. Az nem kerül semmibe.

– De éppen olyan rossz – mondta John bácsi.
– Csakhogy sokkal olcsóbb – felelte apa.
– Ne tréfálj a bűnnel.
– Nem tréfálok. Csak folytasd, no. Rajtad is mindig akkor vesz erőt a bűn, amikor legnagyobb a baj.
– Tudom – mondta John bácsi. – Mindig is így volt. Sohasem vallottam be felét sem a bűneimnek.
– Csak tartsd is meg magadnak.
– Ezek a szép klozettek visznek a bűnbe.
– Hát eredj ki a bokor tövébe. Gyere, no, húzd fel a nadrágodat, s menjünk feküdni. – Apa helyére igazította overalljának talpallóját, s bekapcsolta övcsatját. Meghúzta a fogót, s elgondolkozva nézte, amint a víz örvénylett a csészében.

Sötét volt még, amikor anya felköltötte a családi tábort. Az egészségügyi épületek nyitott ajtajából derengett a halvány éjszakai világítás. Az útmenti sátrakból a táborlakók változatos horkolása hallatszott.

Anya sürgette a többieket: – Gyerünk, gyerünk. Indulni kell. Nemsokára fölkel a nap. – Fölemelte a lámpa csikorgó üvegét, s meggyújtotta a kanócot. – Gyertek mind.

Lassú mozgolódás támadt a sátor földjén. Takarókat, nagykendőket rúgtak le, s álmos, vaksi szemek hunyorgattak a lámpavilág felé. Anya az ágyban viselt alsóruhájára húzta fel szoknyáját. – Kávénk nincs – mondta. – Egy kis kétszersült van még. Azt megehetjük az úton. Most keljetek föl, s rakjuk meg a kocsit. Mozogjatok. Ne csapjatok lármát. Ne ébresszük fel a szomszédokat.

Eltelt még egy-két perc, amíg mindenki egészen fölébredt. – Nehogy elkószáljatok most – figyelmeztette anya a gyerekeket. A család öltözködött. A férfiak lebontották a sátrat, és megrakták a kocsit. – Sima legyen a teteje – szólt rájuk anya. A rakomány tetejére feltették a derékaljakat, s helyére kötözték a póznával feltámasztott ponyvát.

– Rendben vagyunk, anya – mondta Tom. – Kész a kocsi.

Anya egy tál hideg kétszersültet tartott a kezében. – Jó. Itt van. Mindenki egyet vegyen. Több nincs.

Ruthie és Winfield elkapták a maguk kétszersültjét, és felmásztak a rakomány tetejére. Beburkolóztak egy takaróba, s újra elaludtak, még mindig kezükben tartva a hideg, kemény kétszersül-

tet. Tom elfoglalta a vezető helyét, s rátaposott az önindítóra. Az berregett egy kicsit, aztán megállt.

– Fene egye meg, Al! – kiáltotta Tom. – Kisütötted az akkumulátort.

Al kitört: – Mi az ördögből maradjon töltve, ha nincs benzinem hozzá!

Tom hirtelen elnevette magát. – Azt már nem tudom, de mindenesetre a te hibád. Mármost kurblizd fel.

– Nem az én hibám, ha mondom.

Tom kiszállt és megtalálta a kurblit az ülés alatt. – Az én hibám – mondta.

– Add ide azt a kurblit. – Al kezébe fogta. – Állítsd vissza a gyújtást, nehogy a karomat letépje.

– Jól van. Forgasd meg.

Al kurblizott. A motor begyulladt, köpködött s berregett, amikor Tom óvatosan gázt adott. Visszaállította a gyújtást, és lefojtotta a gázt.

Anya bemászott melléje. – Mindenkit fölvertünk a táborban – mondta.

– Majd elalszanak újra.

Al bemászott a másik oldalon. – Apa meg John bácsi felmásztak a kocsi tetejére – mondta. – Elalszanak megint.

Tom a főkapu felé vezette a kocsit. Az őr kijött az irodából, s végigjártatta kézilámpáját a kocsin. – Várjatok egy percig.

– Mit akarsz?

– Elköltöztök?

– El.

– Akkor törölnöm kell a neveteket.

– Rendben van.

– Tudjátok, merre mentek?

– Észak felé próbálkozunk.

– Hát jó szerencsét – mondta az őr.

– Hasonlóképpen. Viszontlátásra.

A kocsi lassan haladt át a nagy zökkenőn, s fordult ki az útra. Visszafelé haladtak a múltkor megtett úton, keresztül Weedpatchen, nyugatnak, egészen a 99-es országútig, aztán észak felé a nagy, kövezett úton, Bakersfield felé. Erősen világosodott már, amikor a külvárosba értek.

Tom megszólalt: – Amerre néz az ember, csupa vendéglő. És

mindenütt van kávé. Nézzétek ezt itt, ez egész éjjel nyitva tart. Fogadok, hogy van benne tíz gallon forró kávé!

– Ugyan, hallgass már – mondta Al.

Tom vigyorogva nézett rá. – No, meglátszik rajtad, hogy az imént még leánnyal volt dolgod.

– Hát aztán?

– Al nagyon goromba ma reggel, anya. Nem lehet beszélni vele.

Al ingerülten mondta: – Hamarosan a magam lábára állok. Könnyebben boldogul az ember, ha nincs családja.

Tom rávágta: – Lesz neked családod kilenc hónap múlva. Láttalak cicázni.

– Elment az eszed – mondta Al. – Munkát szerzek egy garázsban, s vendéglőbe járok enni...

– És kilenc hónap múlva feleséged és gyereked lesz.

– Lesz a fenét.

Tom azt mondta: – Okos fiú vagy, Al. De vigyázz, még fejbe találnak verni.

– Ugyan kícsoda?

– Arra mindig akad ember – mondta Tom.

– Azt hiszed, amiért...

– Most már hagyjátok abba – vágott közbe anya.

– Én voltam a hibás – mondta Tom. – Én bosszantottam. Nem akartalak bántani, Al. Nem tudtam, hogy annyira szereted azt a lányt.

– Én semmiféle lányt nem szeretek annyira.

– Jó, hát nem szereted. Én nem veszekszem.

A kocsi kiért a város végére. – Nézzétek ezt a sok lacikonyhát – mondta Tom –, van itt száz is!

Anya újra megszólalt: – Tom, van nekem egy eldugott dollárom. Nagyon kívánod azt a kávét?

– Nem, anya. Csak bolondoztam.

– Megkaphatod, ha nagyon kívánod.

– Nem fogadom el.

– Akkor ne beszélj annyit arról a kávéról – mondta Al.

Tom hallgatott egy darabig. – Úgy érzem, mintha ide ragadtam volna erre a helyre – mondta aztán. – Akkor éjszaka is ezen az úton jártunk.

– Remélem, soha többet nem érünk meg olyat – mondta anya. – Csúf éjszaka volt.

– Nekem se tetszett.

Jobb kéz felől fölkelt a nap, s a kocsi nagy árnyéka ott szaladt mellettük, az út menti sövénykarókon. Elrobogtak az újjáépült Hooverville mellett.

– Nézzétek – mondta Tom. – Új lakók költöztek ide. Mintha ugyanaz a tábor volna.

Al morcos kedve lassacskán fölengedett. – Hallottam valakitől, hogy egyik-másik embert tizenötször-hússzor is kiperzselték. Csak elbújnak a füzesben, aztán visszajönnek, s másik nádkunyhót építenek. Úgy élnek, akár az üregi mókus. Annyira megszokták, hogy nem is haragszanak már. Úgy nézik az ilyesmit, mint a rossz időt.

– Nekem elég rossz idő volt az az éjszaka – mondta Tom. Tovább haladtak a széles országúton. Megborzongtak a meleg napsütésben. – Hűvös kezd lenni a reggel – mondta Tom. – Közeledik a tél. Remélem, szerzünk egy kis pénzt, mielőtt ránk köszönt. Nem lehet jó télen sátorban lakni.

Anya felsóhajtott, aztán fölszegte fejét. – Tom – mondta –, muszáj, hogy télire házunk legyen. Muszáj, ha mondom. Ruthie egészséges, de Winfield nem elég erős. Muszáj, hogy házunk legyen, mire az esőzés elkezdődik. Hallottam, iszonyú esők vannak errefelé.

– Lesz házunk, anya. Légy nyugodt. Lesz házad.

– Csak éppen teteje és padlója legyen. Hogy a gyerekek ne a puszta földön feküdjenek.

– Megpróbáljuk, anya.

– Nem akarlak most bosszantani benneteket.

– Megpróbáljuk, anya.

– Néha erőt vesz rajtam a félelem – mondta anya. – Elvesztem a bátorságomat.

– Még sose láttam, hogy elvesztetted volna.

– Éjszaka bizony megesik néha.

A kocsi elejéről éles, sziszegő hang hallatszott. Tom erősen megragadta a kormánykereket, és belelépett a fékbe. A kocsi zökkenve megállt. Tom felsóhajtott: – No, helyben vagyunk. – Hátradőlt az ülésen. Al kiugrott, s odaszaladt az elülső jobb oldali kerékhez.

– Nagy szögbe szaladtunk! – kiáltotta.

– Van-e foltunk?

– Nincs – mondta Al. – Mind elhasználtuk. Folt még csak van. de ragasztóanyag nincs.

Tom anyához fordult, és szomorúan mosolygott rá. – Kár, hogy beszéltél arról a dollárról – mondta. – Valahogy kireparáltuk volna. – Kiszállt a kocsiból, s odament a lelapult gumikerékhez.

Al rámutatott egy nagy szögre, amely kiállt a kerék lelapult köpenyéből. – Itt van, ni!

– Ha egy szög van az egész környéken, abba beleszaladunk.

– Nagy a baj? – kiáltotta oda anya.

– Nem, de muszáj segíteni rajta.

A család lemászott a kocsi tetejéről. – Kilyukadt? – kérdezte apa, aztán meglátta a gumikereket, és nem szólt többet.

Tom leszállította anyát az ülésről, s előszedte a párna alól a foltozókészletet. Kigöngyölítette a foltot, kivette a ragasztótubust, s óvatosan megnyomta. – Majdnem kiszáradt már – mondta. – De talán még elég lesz. Jól van, Al. Rögzítsd a hátsó kereket. Emeljük fel a kocsit.

Tom és Al ügyesen dolgoztak egymás kezére. Köveket raktak a kerekek mögé, beállították az emelőt az első tengely alá, s megszabadították a kocsi terhétől az összelottyant kerékköpenyt. Aztán leszedték a kerékről. Megtalálták a lyukat, egy rongydarabot bemártottak a benzintartályba, s megmosták a tömlőt a lyuk körül. Aztán, miközben Al erősen térdére szorította a tömlőt, Tom kettészakította a ragasztótubust, s a benne levő kevés folyadékot bicskájával vékonyan rákente a gumira. Óvatosan levakarta a gúmit. – Most hadd száradjon, amíg kivágok egy foltot. – Körülvágta és ferdén lemetélte a kék folt szélét. Al kifeszítve tartotta a tömlőt, amíg Tom vigyázva helyére tette a foltot. – Így! Most támaszd a hágcsóhoz, amíg helyrekalapálom. – Óvatosan ütögette a foltot, aztán kinyújtotta a tömlőt, és figyelte a folt szélét. – Rendben van! Tartani fog. Tedd a helyére, aztán felpumpáljuk. Úgy látszik, megtarthatod a dollárodat, anya.

Al azt mondta: – Bárcsak volna egy pótgumim. Muszáj hogy szerezzünk egyet, Tom, kerékre szerelve és felpumpálva. Akkor aztán estére hagyhatjuk a kipukkadt tömlők reparálását.

– Ha pótgumira lesz pénzünk, akkor inkább kávét és húst veszünk – mondta Tom.

A gyönge reggeli forgalom elzúgott mellettük az országúton; a nap melegen, ragyogva kezdett sütni. Egyszer-egyszer szelíden sóhajtozó szél legyintette meg őket délnyugat felől, s a nagy völgy két oldalán homályosan emelkedtek ki a hegyek a gyöngyházfényű ködből.

Tom éppen a tömlőt pumpálta, amikor észak felől egy személyautó állt meg az út másik oldalán. Szürke utcai ruhába öltözött, barna képű ember szállt ki belőle, s átment Joadék kocsijához

Hajadonfővel járt. Mosolygott, s fehér foga erősen elütött barna bőrétől. Bal keze középső ujján tömör arany jegygyűrűt viselt. Mellényén keresztül vékony lánc húzódott, s arról kis aranyfutball lógott le.

– Jó reggelt – mondta barátságosan.

Tom abbahagyta a pumpálást és fölnézett. – Jó reggelt.

Az ember végigszántott ujjaival durva, szürkülő haján. – Munkát kerestek?

– Azt bizony. Még az egérlyukban is.

– Tudtok-e barackot szedni?

– Még nem próbáltuk – mondta apa.

– Tudunk mi mindent – vágta rá Tom. – Leszedünk akármit.

Az ember játszadozott az aranyfutballal. – No hát, találtok munkát bőven vagy negyven mérföldnyire innét északnak.

– Az bizony jó lenne – mondta Tom. – Csak mondd meg, hogy jutunk oda, s megyünk, mint a veszedelem.

– Hát észak felé mentek Pixleyig, az harmincöt vagy harminchat mérföld innét, s ott keletnek fordultok. Mentek vagy hat mérföldnyire. Kérdezzétek meg akárkitől, hol van a Hooper-tanya. Ott bőven találtok munkát.

– Megyünk.

– Tudtok-e másokat is, akik munkát keresnek?

– Tudunk hát – mondta Tom. – A weedpatchi táborban vannak elegen.

– No akkor leszaladok oda. Sok emberre van szükségünk. Hát ne felejtsétek: Pixleynél keletre fordultok, s egyenesen keletnek mentek, egészen a Hooper-tanyáig.

– Értjük – mondta Tom. – És köszönjük szépen. Nagyon kellene már a munka.

– Jól van. Hát csak siessetek. – Visszament az út másik oldalára, beszállt nyitott kocsijába, s elrobogott dél felé.

Tom egész testével ránehezedett a pumpára. – Mindenki húszat! – kiáltotta. – Egy-kettő-három-négy... – Húsznál Al vette át a pumpát, aztán apa, aztán John bácsi. A tömlő telni kezdett, vastagodott, kisimult. Háromszor adták át egymásnak a pumpát. – Most eresszük le, s aztán nézzük csak – mondta Tom.

Al lecsavarta az emelőt, s leeresztette a kocsit. – Elég van benne – mondta. – Talán még sok is egy kicsit.

Bedobálták a szerszámokat a kocsiba. – Gyerünk, gyerünk! – kiáltotta Tom. – Végre kapunk valami munkát.

Anya ismét középre ült. Most Al vezette a kocsit.

– Csak lassan. Nehogy defektet csinálj, Al. – Előretöfögtek a reggeli napfényben fürdő földek között. A köd felszállt a hegytetőkről, s most tiszta, barna színükben tűntek elő, fekete és bíbor mélyedésekkel. Amerre a kocsi elhaladt, a vadgalambok felröppentek a sövényről, Al akaratlanul növelni kezdte a sebességet.

– Lassan – figyelmeztette Tom. – Felrobban, ha erőlteted. Muszáj hogy odajussunk. Esetleg még ma dolgozhatunk is valamit.

Anya izgatottan mondta: – Ha négy férfi dolgozik, talán mindjárt kapok valami hitelt. Először is kávét veszek, mert olyan nagyon kívántátok, aztán lisztet, sütőport és húst. Egyelőre még nem karajt. Azt későbbre tartogatjuk. Talán szombatra. Aztán szappant veszek. Nagy szükség van rá. Kíváncsi vagyok, hol lakunk majd. – Tovább áradt belőle a szó: – Aztán tejet. Tejet is veszek, mert Sáronrózsájának szüksége van rá. Az ápolónő mondta.

A meleg országúton egy kígyó tekergőzött. Al gyorsan arrafelé fordult, elgázolta, aztán visszatért az egyenes vonalba.

– Kár volt – mondta Tom. – Ez pusztítja az üregi mókust.

– Utálom – mondta jókedvűen Al. – Mindenféle kígyót utálok. Megémelyedik tőle a gyomrom.

A délelőtti forgalom növekedett az országúton: ügynökök csillogó kocsikban, amelyeknek ajtajára rá volt festve a cég jelvénye, vörös és fehér tartálykocsik, amelyek zörgő pótkocsikat vonszoltak maguk után, áruházak nagy, széles ajtajú, házhoz szállító autói. Az út mentén gazdag vidék terült el. Dús lombú gyümölcsfák, szőlőskertek, ahol a tőkék sorai közt a hosszú, zöld indák szőnyegként borították a földet. Dinnyeföldek, gabonaföldek váltakoztak. Zöldellő kertek közt futórózsákkal borított fehér házak. És a nap aranyosan, melegen sütött.

A kocsi elülső ülésén anya, Tom és Al majd elolvadt a boldogságtól. – Régen nem éreztem ilyen jól magam – mondta anya. – Ha sok-sok barackot szedünk, házba költözhetünk, s egy-két hónapra kifizethetjük a bérét. Okvetlenül házba kell költöznünk.

Al azt mondta: – Én félreteszem a pénzt. Félreteszem, aztán bemegyek valamelyik városba, és garázsban szerzek munkát. Szobában lakom, és vendéglőbe járok enni. Minden áldott este moziba megyek. Az nem kerül sokba. Cowboyfilmeket nézek meg. – Keze erősen megmarkolta a kormánykereket.

A hűtő bugyborékolt, és sziszegve eregette a gőzt. – Feltöltötted? – kérdezte Tom.

– Fel. Hátulról kapjuk a szelet. Azért forr fel.

– Csudaszép nap ez – mondta Tom. – McAlesterben munka közben mindig azon gondolkoztam, mit csinálok majd, ha kiszabadulok. Megyek egyenesen az orrom után, és nem állok meg sehol. Mintha réges-régen lett volna. Mintha évek múltak volna azóta. Volt ott egy őr, aki komiszkodott velem. Pikkelt rám. Azt hiszem, miatta haragszom úgy a rendőrökre. Mintha minden rendőr hozzá hasonlítana. Mindig kivörösödött a képe. Olyan volt, mint a disznó. Azt mondták a többiek, hogy van egy testvére valahol nyugaton. A feltételeseket elküldte a testvéréhez, s azok ingyért dolgoztak nála. Ha lármázni kezdtek, visszaküldte őket a börtönbe. Ezt beszélték róla.

– Ne gondolj erre – mondta könyörgő hangon anya. – Mihelyt ott leszünk, rengeteg ennivalót szerzek. Lisztet meg szalonnát.

– Muszáj hogy erre gondoljak – mondta Tom. – Hiába akarom kiverni a fejemből, csak visszajár az emléke. Volt ott egy betörő. Erről még sohasem beszéltem. Jámbor gyerek volt. Mindig szökni akart. A többiek Huligánnak nevezték. – Tom kacagott magában.

– Ne gondolj rá – könyörgött anya.

– Folytasd – mondta Al –, beszélj róla.

– Nem árt senkinek, anya – mondta Tom. – Szóval, ez a Huligán mindig szökni akart. Meg is csinálta a tervét, de nem tudta a száját befogni, s hamarosan tudta mindenki, még a felügyelő is. Kiszökött, fülön fogták, visszahozták. Egyszer megrajzolta a tervet, hogy merre akar szökni. Persze, mutogatta fűnek-fának, mindenki hallgatott róla. Kiszökött, s még akkor is hallgatott mindenki. Szerzett valahonnét egy kötelet, s átmászott a falon. Odakünn hat őr állt egy nagy fene zsákkal, Huligán nyugodtan mászott le a kötélen, azok csak tartották a zsákot, ő meg egyenesen belemászott. Bekötötték a zsák száját, s visszavitték. Majd halálra nevettük magunkat. Hanem Huligán nem bírta tovább. Kiáltozott, sírt, megbetegedett. Nagyon szívére ment a dolog. A csuklóján föltépte az ereket egy tűvel, s elvérzett, mert úgy a szívére vette a dolgot. Jámbor gyerek volt. Sokféle betörő akad ám a börtönben.

– Ne beszélj róla – mondta anya. – Ismertem a szép Floyd fiú anyját. Az a gyerek se volt rossz. Csak sarokba szorították.

Delelőre kezdett járni a nap, a kocsi árnyéka megkeskenyedett, s a kerekek alá került.

– Az nyilván Pixley ott előttünk – mondta Al. – Imént valami táblát is láttam. – Behajtottak a kisvárosba, s kelet felé fordultak

egy keskenyebb úton. Kétoldalt gyümölcsösök szegélyezték az utat, s a fák összeborultak fölötte.

– Remélem, könnyen megtaláljuk – mondta Tom.

Anya megszólalt: – Az az ember azt mondta: Hooper-tanya. Akárki megmondja. Remélem, van bolt is a közelében. Kaphatunk egy kis hitelt, hiszen négy férfi dolgozik a családból. Nagyszerű vacsorát csinálok, ha hitelt adnak. Talán egy jó gulyáslevest.

– Meg kávét – mondta Tom. – Talán egy zacskó dohányt is szerezhetnék. Rég nem szívtam a magam dohányát.

Messze tőlük az utat elállták a kocsik, s az út mentén egy sor fehér motorbicikli várakozott. – Baleset történhetett – mondta Tom.

Amint közelebb értek, egy csizmás, tölténytartós állami rendőr bukkant elő az utolsó megállított kocsi mögül. Feltartotta kezét, s Al megállt. A rendőr bizalmaskodva hajolt be a kocsiba. – Hová mentek?

Al azt felelte: – Hallottuk valakitől, hogy errefelé barackot lehet szedni.

– Dolgozni akartok?

– De mennyire – mondta Tom.

– Jól van. Várjatok itt egy percig. – Kiment az út szélére, s előrekiáltott: – Itt van még egy. Hat kocsi most már készen áll. Hadd menjen ez a csoport.

Tom odakiáltott: – Hé, mi baj van itt?

A rendőr visszajött: – Egy kis zavar támadt ott elöl. Ne törődjetek vele. Ti átmehettek. Csak álljatok be a sorba.

Induló motorbiciklik hangos pufogása hallatszott. A kocsisor megindult, végében Joadék kocsija. A kocsisor előtt két motorbicikli, utána is kettő.

Tom bizonytalan hangon mondta: – Kíváncsi vagyok, mi történik itt.

– Talán el van zárva az út – találgatta Al.

– Azért nem kéne, hogy négy őr vezessen bennünket. Sehogy se tetszik nekem a dolog.

Az elülső motorbiciklik gyorsítani kezdtek. Gyorsabban döcögött az öt ócska autó is. Al igyekezett, hogy meg tudjon maradni az utolsó nyomában. – Ezek itt mind magunkszőrű emberek – mondta Tom. – Sehogy se tetszik nekem a dolog.

A vezető rendőr egyszerre befordult egy tágas, kavicsos bejáraton. Az ócska kocsik utána. A motorbiciklik hangosan pöfögtek.

Tom meglátott az útszéli árokban egy sor férfit; látta, hogy nyitva a szájuk, mintha kiáltoznának, s dühösen rázzák az öklüket. Egy testes asszony a kocsik felé rohant, de egy töfögő motorbicikli az útjába állt. Magas, dróttal befont kapu tárult ki. A hat ócska kocsi bedöcögött, s a kapu bezárult utánuk. A négy motorbicikli megfordult, s gyorsan visszarobogott arra, amerről jött. Most, hogy eltávoztak, hallatszott az árokban álló férfiak távoli kiáltozása. A kavicsos út mellett két ember állt. Mindegyiknek puska a vállán.

Az egyik azt kiáltotta: – Tovább, tovább! Mi a fenének álltok meg itt? – A hat kocsi megindult, befordult egy sarkon, s egyszerre csak ott voltak a barackszedők telepén.

Ötven kis négyszögletes, lapos tetejű bódé állt ott, mindegyiknek egy ajtaja, egy ablaka, s az egész csoport négyszöget alkotott. A telep egyik sarkában magas víztartó emelkedett. A másik oldalon kis szatócsbolt. Minden házsor végén két puskás ember állt. ingükön nagy ezüstcsillag.

A hat kocsi megállt. Két írnok járt kocsiról kocsira. – Akartok dolgozni?

Tom azt felelte: – Akarunk hát, de mi ez itt?

– Az nem a ti dolgotok. Akartok dolgozni?

– Akarunk.

– A nevetek?

– Joad.

– Hány férfi?

– Négy.

– Asszony?

– Kettő.

– Gyerek?

– Kettő.

– Mind tudtok dolgozni?

– Gondolom, igen.

– Rendben van. Keressétek meg a hatvanhármas számú házat. A bér: ládánként öt cent. Ütődött gyümölcsöt nem veszünk át. Most menjetek tovább. Álljatok munkába minél előbb.

A kocsik tovább mentek. Mindegyik négyszögletes, vörös ház ajtajára egy szám volt festve. – Hatvan – mondta Tom. – Ez itt a hatvanas. Erre kell lenni. Itt van, hatvanegy, hatvankettő, ez az.

Al a kis ház ajtajának közelében állította meg a kocsit. A család

lekászálódott, s riadtan nézett körül. Két rendőr lépett oda hozzájuk. Erősen szeme közé néztek mindenkinek.

– Mi a nevetek?

– Joad – mondta türelmetlenül Tom. – De hát mi ez itt?

Az egyik rendőr elővett egy hosszú névjegyzéket. – Nincs benne. Láttad ezeket valaha? Nézd meg a számtáblát. Nincs itt a számuk. Úgy látszik, rendben vannak.

– Mármost ide hallgassatok. Nem akarjuk, hogy bajunk legyen veletek. Végezzétek a munkátokat, törődjetek a magatok dolgával, akkor nem lesz semmi baj. – A két rendőr sarkon fordult, és elment. A poros utca végén leültek egy-egy ládára, innét végigláthatták az egész utcát.

Tom utánuk bámult. – Ezek bizonyosan azt akarják, hogy otthonosan érezzük magunkat.

Anya kinyitotta a ház ajtaját és belépett. A padló tele volt zsírfolttal. Az egyetlen szobában rozsdás bádogtűzhely állt, semmi egyéb. A tűzhely négy téglán állt, s rozsdás kürtője a mennyezeten nyúlt ki. A szobának izzadság- és zsírszaga volt. Sáronrózsája odaállt anya mellé. – Hát itt lakunk majd?

Anya hallgatott egy pillanatig. – Nyilván – mondta végül. – Nem is lesz olyan rossz, mihelyt felmossuk. Majd felsikáljuk a padlóját.

– Jobb szeretem a sátrat – mondta az asszonyka.

– De ennek van padlója – adta eszére anya. – Meg ha eső esik, nem csorog nyakunkba a víz. – Az ajtó felé fordult. – Le is rakodhatnánk – mondotta.

A férfiak némán rakodtak le a kocsiról. Valami félelem vett erőt rajtuk. A bódék nagy, négyszögletes tömbje hallgatott. Egy asszony elment az utcán, de nem nézett rájuk. Fejét lehorgasztotta, s piszkos, színes vászonruhája cafatos volt alul.

A nyomasztó hangulat Ruthie-ra és Winfieldre is ránehezedett. Nem rohantak el, hogy a helyet szemügyre vegyék. Ott álltak, közel a kocsihoz, közel a családhoz. Reménytelenül néztek végig a poros utcán. Winfield talált egy darab drótot, s addig hajlítgatta, míg el nem tört. Rövidebbik darabjából kis kurblit csinált, s azt forgatta kezében.

Tom és apa a derékaljakat cipelték a házba, amikor megjelent egy írnok. Khakinadrágot, kék inget, fekete nyakkendőt viselt. Szemén ezüstkeretes pápaszem, s a vastag lencsén keresztül is látszott, hogy gyönge és vörös a szeme, pupillája kimeredt, mint a bikaborjúé. Előregörbedt, hogy Tomot megnézze.

– Jegyzékbe akarlak venni benneteket – mondotta. – Hányan álltok munkába?

Tom azt mondta: – Négyen vagyunk férfiak. Nehéz munka ez?

– Barackszedés – mondta az írnok. – Darabszámra fizetett munka. Öt cent egy láda.

– Miért ne segíthetnének a gyerekek is?

– Segíthetnek, ha vigyázva dolgoznak.

Anya a küszöbön állt. – Mihelyt itt rendet csináltam, kimegyek segíteni. De nincs mit ennünk. Kapunk most mindjárt fizetést?

– Pénzt nem lehet mindjárt kapni. De a boltban hitelt kaphattok a járandóságotokra.

– Siessünk – mondta Tom. – Szeretném, ha estére egy kis hús meg kenyér kerülne a gyomromba. Merre menjünk?

– Én is odamegyek most. Gyertek velem.

Tom, Apa, Al és John bácsi vele mentek, végig a poros utcán, ki a gyümölcsösbe, a barackfák közé. A keskeny levelek halványsárga színt kezdtek ölteni. A barack megannyi aranyos piros gömböcske volt az ágakon. A fák között halomszámra az üres láda. Barackszedők sürögtek-forogtak, az ágakról teleszedték vödreiket, ládába rakták a barackot, hordozták a ládákat a gyűjtőhelyre; s a gyűjtőhelyen, ahol a teli ládák halomszámra várták a teherkocsikat, írnokok jegyezték fel a barackszedők nevét.

– Itt van még négy – mondta vezetőjük a másik írnoknak.

– Rendben van. Szedtetek már barackot?

– Soha – mondta Tom.

– No hát óvatosan szedjétek. De sem ütődöttet, sem hullottat vagy sérültet nem veszünk át. Itt vannak a vödrök.

Tom fölvett egy háromgallonos vödröt, és belenézett. – A feneke csupa lyuk.

– Hát persze – mondta a rövidlátó írnok. – Így legalább nem lopják el. No jó, kezdjétek azon a részen. Induljatok.

A négy Joad fogta a vödrét, s indult a gyümölcsösbe. – Ezek aztán nem vesztegetik az időt – mondta Tom.

– Úristen – mondta Al –, szívesebben dolgoznék garázsban.

Apa engedelmesen ment utánuk a gyümölcsösbe. Hirtelen Al felé fordult. – Most aztán elhallgass – mondotta. – Kutyálkodtál, panaszkodtál, jártattad a szájadat. Most dolgozz. Nem vagy olyan nagy legény, hogy el ne döngesselek.

Al arca kivörösödött a haragtól. Már-már kitört belőle.

Tom odalépett hozzá. – Ugyan, Al – mondta csöndesen. – Kenyér és hús. Muszáj hogy megszerezzük.

Leszakították a gyümölcsöt, és bedobták a vödörbe. Tom lázasan dolgozott. Megtelt az első vödör meg a második. Beöntötte a ládába. Három vödör. Tele a láda. – Én már megkerestem öt centet – kiáltotta. Fölkapta a ládát, s a gyűjtőhelyre sietett vele. – Itt van öt cent ára – mondta az írnoknak.

Az belenézett a ládába, s megforgatott egy-két szem barackot. – Tedd arra az oldalra. Nem jó – mondta. – Figyelmeztettelek, hogy ütődött ne legyen. Csak kiöntötted a vödörből, ugye? No hát, minden szem barack ütődött. Nem vehetem be. Óvatosan rakd be a ládába, különben hiába dolgozol.

– De az istenfáját...

– Csak lassan. Figyelmeztettelek, mielőtt belekezdtél.

Tom morcosan lesütötte szemét. – Jól van – mondta. – Jól van. – Sietve visszament a többihez.

– Akár el is dobhatjátok, amit eddig szedtetek – mondta. – A tiétek is csak olyan, mint az enyém. Nem veszik be.

– Mi a fene! – kezdte Al.

– Lassabban kell szedni. Nem lehet bedobálni a vödörbe. Rakni kell.

Újrakezdték, s most már gyöngéden bántak a gyümölccsel. A ládák lassabban teltek meg. – Azt hiszem, kieszelhetnénk valamit – mondta Tom. – Ha Ruthie és Winfield vagy Sáronrózsája raknák a ládába, kidolgozhatnánk egy rendszert. – Az újonnan megszedett ládát odavitte a gyűjtőhelyre. – No, megéri ez az öt centet?

Az írnok megvizsgálta, több réteget is feltúrt. – Ez már jobb – mondotta. Bejegyezte a ládát. – Csak lassan.

Tom visszasietett. – Kerestem öt centet! – kiáltotta. – Kerestem öt centet. Csak hússzor kell ezt megcsinálni, s megvan a dollár.

Keményen dolgoztak egész délután. Kis idő múlva Ruthie és Winfield kijöttek hozzájuk. – Ti is dolgozni fogtok – mondta apa. – Gondosan rakjátok a barackot a ládába. Így, ni, egyesével.

A gyerekek leguggoltak, kiszedegették a barackot a vödörből, s egy sor teli vödör várta a munkájukat. A teli ládákat Tom hordozta a gyűjtőhelyre. – Hét – mondta. – Nyolc. Negyven centet kerestünk. Negyven centért már szép darab húst kapni.

Telt az idő. Ruthie megpróbált elszabadulni. – Fáradt vagyok – nyafogta. – Pihenni akarok.

– Maradj ott, ahol vagy – mondta apa. John bácsi lassan sze-

dett. Egy vödröt töltött meg, amíg Tom kettőt. A tempója nem változott.

A délután derekán kijött anya is. – Előbb jöttem volna, de Sáronrózsája elájult – mondta.

– Barackot ettetek – szólt rá a gyerekekre. – Fel is puffad majd a hasatok. – Anya gömbölyded teste fürgén mozgott. Hamarosan letette a vödröt, s kötényébe szedte a barackot. Naplementéig húsz ládát szedtek meg.

Tom letette a huszadik ládát. – Egy dollár – mondta. – Meddig dolgozunk?

– Besötétedésig, ameddig láttok.

– Hát kapunk-e most már hitelt? Anyám szeretne bemenni valami ennivalót vásárolni.

– Kaphattok. Cédulát adok egy dollárról. – Írt valamit egy darab papírra, és odaadta Tomnak.

Az odavitte anyához. – Tessék. Ezért egy dollárra vásárolhatsz a boltban.

Anya letette a vödröt, s kiegyenesedett. – Ugye, kifárasztja eleinte az embert?

– Ki bizony. De hamar megszokjuk. Siess, és szerezz valami ennivalót.

Anya megkérdezte: – Mit szeretnétek enni?

– Húst – mondta Tom. – Húst, kenyeret meg egy bögre kávét cukorral. Jó nagy darab húst.

Ruthie nyafogott: – Anya, fáradtak vagyunk.

– Hát akkor gyertek be.

– Fáradtak voltak ezek már az elején is – mondta apa. – Úgy ugrálnak folyvást, mint a nyúl. Nem vesszük hasznukat, amíg kurta kötélre nem fogjuk őket.

– Mihelyt megtelepedünk, iskolába mennek – mondta anya. Azzal elindult, s Ruthie és Winfield félénken szegődött nyomába.

– Mindennap kell dolgoznunk? – kérdezte Winfield.

Anya megállt, és nem válaszolt mindjárt. Aztán megfogta a fiú kezét, s úgy ment tovább. – Nem nehéz munka ez – mondta. – Nem árt nektek. Meg aztán segítségünkre is vagytok. Ha mindnyájan dolgozunk, hamarosan szép házban lakhatunk. Mindenkinek segíteni kell.

– De én kifáradtam!

– Tudom. Én is. Mindenki kifárad. Gondolj valami másra. Gondolj arra, hogy milyen lesz az iskola.

– De én nem akarok iskolába járni! Ruthie sem. Ismerjük már azokat a gyerekeket, akik iskolába járnak. Disznók! Okinak csúfolnak bennünket. Ismerjük jól. Én nem megyek közéjük.

Anya szánakozva nézett le a gyerek szalmaszínű feje búbjára. – Csak most ne csinálj bajt – mondta könyörgő hangon. – Majd ha talpra álltunk, rosszalkodhatol. De most ne. Nagyon is sok a bajunk.

– Megettem hat szem baraçkot – mondta Ruthie.

– No megy is majd a hasad tőle. Pedig itt nincs ám közel a klozett.

A részvénytársaság boltja hullámbádogból épült nagy fészer volt. Nem volt semmiféle kirakata. Anya benyitott. Kis ember állt a pult mögött. Tisztára kopasz volt, s a feje kékesfehér. Nagy, barna szemöldöke oly magasan ívelt a szeme fölött, hogy arca örökösen meglepettnek, kissé ijedtnek látszott. Orra hosszú és vékony volt, görbe, mint a madár csőre, orrlyuka eltömve világosbarna szőrrel. Kék ingének ujjain fekete szatén ujjvédőt hordott. Könyökével támaszkodott a pultra, amikor anya belépett. – Jó estét – mondta anya.

Érdeklődéssel nézett rá. Szemöldöke még magasabbra szaladt. – Jó estét.

– Van egy dollárról szóló cédulám.

– Éppen egy dollárra valót vásárolhatsz érte – mondta, és éles hangon felkacagott. – Igenis. Egy dollárra. Egy dollár értékben. – Rámutatott a raktárra. – Akármit. – Gondosan feljebb húzta ujjvédőjét.

– Gondoltam, vennék egy darab húst.

– Van mindenféle – mondta az elárusító. – Vagdalt hús. Tetszik vagdalt hús? Fontja húsz cent.

– Szörnyű drága. Úgy emlékszem, tizenöt cent volt, amikor utoljára vásároltam.

– Az ám – mondta csöndes nevetéssel az elárusító –, drága is meg nem is. Ha az ember bemegy a városba két font vagdalt húsért, az körülbelül egy gallon benzinbe kerül. Szóval, a mi árunk igazában nem is drága, mert a benzin megmarad.

Anya szigorú hangon felelte: – Csakhogy neked nem kerül egy gallon benzinbe, hogy ide kihozd.

Az elárusító diadalmasan nevetett. – Fordított oldaláról nézed a dolgot – mondta. – Mi itt nem vesszük a húst, hanem eladjuk. Ha vennők, az persze más lenne.

Anya két ujját szájára tette, s homlokát összeráncolva, gondolkozott. – Úgy látom, csupa zsír és mócsing.

– Nem kezeskedem, hogy valami kiadós lesz – mondta az elárusító. – Azt sem állítom, hogy én magam megenném, de hát én sok mindent nem tennék meg.

Anya egy pillanatig haragosan nézett rá. Aztán uralkodott a hangján. – Olcsóbbfajta hús nincs?

– Levesbe való csont – mondotta. – Fontja tíz cent.

– De az csak csont.

– Az csak csont – hagyta rá az elárusító. – Jó leves lesz belőle. Csak csont.

– Főznivaló marhahús nincs?

– Hogyne lenne! Fontja fél dollár.

– Úgy látszik, nem tudok húst kapni – mondta anya. – Pedig húst akarnak. Mondták, hogy húst akarnak.

– Mindenki húst akar, mindenkinek hús kell. Nagyon jó ez a vagdalt hús. A zsírját föl lehet használni a mártáshoz. Szép hús. Nem kell elpazarolni semmit. A csontot sem kell eldobni.

– És mibe kerül a karaj?

– Hja, az már fényűzés. Karácsonyi lakoma. Vagy Hálaadás napjára való. Fontja harmincöt cent. A pulykát olcsóbban adhatnám, ha volna.

Anya felsóhajtott. – Hát kérek két font vagdalt húst.

– Igenis, asszonyság. – Az elárusító rárakta a halvány színű húst egy zsírpapírra. – Azonkívül?

– Kenyeret.

– Tessék. Szép nagy kenyér, tizenöt cent.

– De hisz ez tizenkét centes kenyér.

– Persze hogy az. Benn a városban tizenkét cent. Meg egy gallon benzin. Mi egyébbel szolgálhatok még? Krumpli tetszik?

– Igen, krumpli.

– Öt font negyed dollár.

Anya fenyegetően lépett közelebb hozzá. – Most már elég volt. Tudom, mi az ára a városban.

A kis ember ajka elkeskenyedett. – Akkor tessék a városban venni.

Anya az ujjait nézegette. – Mi ez? – kérdezte halkan. – Tiéd a bolt?

– Nem, csak dolgozom itt.

– Hát akkor miért viccelődöl? Mi hasznod belőle? – Tovább nézegette ráncos kis kezét. A kis ember hallgatott. – Kié ez a bolt?

– A Hooper-tanya részvénytársaságé.

– S az szabja meg az árakat?

– Az.

Anya fölnézett, s kissé elmosolyodott. – Ugye, hogy mindenki, aki ide belép, úgy beszél és olyan dühös, mint én?

Az elárusító habozott egy pillanatig. – Úgy van.

– S ezért viccelődöl te?

– Hogy értsem ezt?

– Ugye, hogy szégyelled ezt a piszkos munkát? Azért szájaskodol? – Hangja szelíd volt. Az elárusító megbabonázva nézett rá. Nem válaszolt. – Így van ez – mondta végül anya. – Negyven cent a hús, tizenöt a kenyér, huszonöt a krumpli. Az nyolcvan cent. És a kávé?

– Húsz cent a legolcsóbb.

– Éppen egy dollár. Heten dolgozunk, s megkerestük a vacsorát. – Kezét nézegette. – Pakold be – mondta gyorsan.

– Igenis – mondta az elárusító. – Köszönöm. – Zacskóba rakta a krumplit, s gondosan lehajtogatta a zacskó tetejét. Tekintete lopva anyára villant, aztán ismét lenézett a munkájára. Anya figyelte, s kissé elmosolyodott.

– Hogy vállaltál ilyen munkát? – kérdezte.

– Enni csak kell – felelte az elárusító, aztán harciasan tette hozzá: – Az embernek joga van enni.

– Milyen embernek? – kérdezte anya.

Az elárusító lerakta a négy csomagot a pultra. – Hús – mondotta –, krumpli, kenyér, kávé. Éppen egy dollár. – Anya odanyújtotta neki a cédulát, s figyelte, amint a nevet és az összeget beírta egy könyvbe. – Így – mondta az elárusító. – Rendben vagyunk.

Anya összeszedte a csomagjait. – Igaz is – mondta. – Cukrunk sincs a kávéhoz. Tom fiam cukorral akarja inni. Ide hallgass. A többiek odakünn dolgoznak. Adj egy kis cukrot, aztán később behozom a cédulát.

A kis ember félrenézett; igyekezett tekintetét minél jobban elfordítani anyáról. – Nem tehetem – mondta halkan. – Ez a szabály. Nem tehetem. Bajba kerülnék. Elcsapnának.

– De hiszen kinn dolgoznak a földön. Több jár nekik tíz centnél. Adj tíz cent ára cukrot. Tom cukorral issza a kávét. Beszélt is róla.

– Nem tehetem, asszonyság. Ez a szabály Cédula nélkül nincs áru. Az igazgató mindig ezt hajtogatja. Nem, nem tehetem. Igazán nem. Rajtacsípnének. Mindig rajtacsípik az embert. Mindig nem tehetem.

– Tíz centért sem?

– Semennyiért, asszonyság. – Bocsánatkérő arccal nézett anyára. Aztán egyszerre eltűnt arcáról a félelem. Elővett tíz centet a zsebéből, s lecsöngette a pénztárautomatán. – Így – mondta megkönnyebbülten. Elővett egy kis zacskót a pult alól, belefújt, s egy kis cukrot szórt bele, megmérte, s megpótolta a cukrot. – Tessék – mondotta. – Most rendben vagyunk. Behozod a cédulát, s én visszakapom a tíz centet.

Anya fürkészően nézte. Keze vakon nyúlt a csomag után, s odatette a másik karjára rakott csomag közé. – Köszönöm – mondta csöndesen. Indult az ajtó felé, s amikor odaért, visszafordult. – Jól megtanultam én valamit – mondta. – S mindig, mindennap megtanulom újra. Ha bajban vagy, ha fáj valami, ha szükséged van valamire, fordulj szegény emberhez. Csak az segít rajtad, egyedül csak az. – Az ajtó becsapódott utána. A kis ember visszakönyökölt a pultra, s meglepett szemmel nézett utána. Most egy kövér, tarka macska ugrott fel a pultra, s lustán, kényesen odalépett hozzá. Odadörgölőzött a karjához, az elárusító utána nyúlt, s arcához szorította. A macska hangosan dorombolt, s föl-le hajlítgatta a farka hegyét.

Tom, Al, apa és John bácsi sötétedéskor jöttek be a gyümölcsösből. Elnehezedve cammogtak.

– Nem is hinném, hogy a felnyúlkálás meg a gyümölcsszedés így megfájdítja az ember hátát – mondta apa.

– Két nap alatt megszokjuk – mondta Tom. – Igaz is, apa, vacsora után kimegyek, s megnézem, mi az a lárma a kapun kívül. Nem hagy nyugton. Jössz-e velem?

– Nem – mondta apa. – Egy darabig csak dolgozni akarok, s nem gondolok semmire. Úgy érzem, nagyon is sokáig gyötörtem az agyamat. Elüldögélek egy kicsit, aztán lefekszem.

– Hát te, Al?

Al félrenézett. – Én előbb idebenn nézek körül – mondta.

– No azt tudom, hogy John bácsi nem jön. Úgy látszik, magam megyek. Nagyon kíváncsi vagyok.

Apa azt mondta: – Én nem mennék, akármilyen kíváncsi lennék is, amikor ennyi őr ólálkodik körülöttünk.

– Talán éjszaka nincsenek itt – mondta Tom.

– Hát én már nem tapasztalom ki. S te is jobban teszed, ha nem mondod meg anyának, hová mégy, Odalesz aggodalmában.

Tom Alhoz fordult. – Te nem vagy kíváncsi?

– Én már csak itt a táborban nézek körül – mondta Al.

– Lányok után, mi?

– A magam dolgával törődöm – mondta élesen Al.

– Én mégis megyek – mondta Tom.

A gyümölcsösből beértek a vörös bódék közt húzódó poros utcára. Némelyik ajtón kivilágított a petróleumlámpák gyönge, sárga fénye, s odabent a félhomályban sötét alakok mozogtak. Az utca végén még mindig ott ült egy őr, puskáját térdére fektetve.

Tom megállt, amikor az őr mellett elhaladt. – Van itt olyan hely, ahol fürdeni lehet?

Az őr szemügyre vette a félhomályban. Aztán megszólalt: – Látod azt a víztartót?

– Látom.

– Na hát, ott van egy locsolótömlő.

– És meleg víz?

– Mit gondolsz, hol a fenébe vagy, talán Morgannál?

– Nem – mondta Tom. – Nem ott. Jó éjszakát.

Az őr megvetően dörmögött magában. – Meleg víz, az isten szerelméért. Legközelebb már fürdőkád kell nekik. – Sötéten nézett a négy Joad után.

Az utolsó ház mögül egy másik őr került elő. – Mi a baj, Mack?

– Hát ezek az istenverte Okik. Azt kérdezi, hogy van-e meleg víz?

A második őr a földre támasztotta puskája agyát. – Az állami táborokban van a hiba – mondta. – Fogadok, hogy ez a fráter egy állami táborból jön. Nem lesz addig nyugtunk, amíg azokat a táborokat el nem töröljük a föld színéről. Nemsokára már tiszta ágyneműt követelnek.

Mack megkérdezte: – Mi újság a főkapunál, hallottál valamit?

– Egész álló nap ordítoznak. Most az állami rendőrség vette kezébe a dolgot. Majd elverik a port ezeken a fickókon. Úgy hallom, valami hosszú langaléta kutyafajzat tüzeli őket. Azt mondják, ma éjszaka kézre kerítik, akkor szétszaladnak.

– Elveszítjük a munkánkat, ha túlságosan könnyen megy a dolog – mondta Mack.

– Munkánk lesz azért. Azokat az istenverte Okikat mindig figyelni kell. Ha meg egy kicsit elcsöndesednek, mindig fölbolygathatjuk őket.

– Lesz majd dolgunk, gondolom, amikor itt leszállítjuk a bért.

– De lesz ám. Ne félj, hogy kifogyunk a munkából, ne félj, amíg Hooperéket látod.

Joadék házában zúgott a tűz. A húspogácsák percegtek, sisteregtek a zsírban, s a krumplifőző víz bugyborékolt. A ház tele volt füsttel, s a lámpa sárga fénye nehézkes, fekete árnyékokat vetett a falra. Anya gyorsan dolgozott a tűz körül. Sáronrózsája pedig egy ládán ült, elnehezült hasát a térdén nyugtatta.

– Jobban vagy most? – kérdezte anya.

– Nem bírom a főzés szagát. Meg éhes is vagyok.

– Eredj, ülj ki az ajtóba – mondta anya. – Úgyis föl kell hasogatnom azt a ládát.

Most bejöttek a férfiak. – No lám, hús – mondta Tom. – Meg kávé. Érzem a szagát. Jaj, de éhes vagyok! Sok barackot ettem, de ez nem használt. Hol mosakodhatunk, anya?

– Menjetek a víztartóhoz. Mosakodjatok meg. Ruthie-t és Winfieldet is éppen mosakodni küldtem. – A férfiak újra kimentek.

– Most eredj, Sáronrózsája – parancsolta anya. – Vagy az ajtóba ülj, vagy az ágyra. Muszáj hogy fölhasogassam ezt a ládát.

Az asszonyka kezére támaszkodva állt fel. Nehézkesen odament az egyik derékaljhoz, és leült rá. Ruthie és Winfield csöndesen beléptek; hallgattak, s a fal mellé húzódtak, hogy minél kevésbé vegyék észre őket.

Anya rájuk nézett. – Azt hiszem, örültök, hogy olyan sötét van itt – mondta. Odalépett Winfieldhez, és megtapogatta a haját. – No, vizes vagy, annyi igaz, de tiszta nem vagy, fogadni mernék.

– Nem volt szappan – panaszolta Winfield.

– Az igaz. Szappant nem tudtam venni. Ma nem. Talán holnap szerzünk majd szappant is. – Visszament a tűzhelyhez, szétrakta a tányérokat, kezdte fölszolgálni a vacsorát. Két húspogácsát s egy nagy krumplit rakott minden tányérra. Mellé három-három darab kenyeret. Amikor már az egész hús kiszedte, egy kis zsírt öntött minden tányérra. A férfiak visszajöttek, arcukról csöpögött a víz, hajuk csillogott.

– No, most rajta! – kiáltotta Tom.

Ki-ki elvette a maga tányérját. Némán, farkasétvággyal ettek, s a kenyérrel mártogatták föl a zsírt. A gyerekek visszahúzódtak a szoba sarkába, letették tányérjukat a földre, s odatérdeltek az étel elé, mint a kis állatok.

Tom lenyelte az utolsó falat kenyeret is. – Van még, anya?

– Nincs – mondta anya. – Ennyi volt. Egy dollárt kerestetek, ennyit lehet kapni egy dollárért.

– Ennyit?

– Drágán mérnek itt mindent. Mihelyt lehet, be kell menni a városba.

– Nem laktam jól – mondta Tom.

– Holnap egész napot dolgoztok. Holnap este lesz elég mindenből.

Al megtörölte száját inge ujjával. – Körülnézek egy kicsit – mondta.

– Várj, veled megyek. – Tom utána ment. A sötétben odalépett öccse mellé. – Igazán nem akarsz velem jönni?

– Nem. Megmondtam, hogy körülnézek.

– Jó – mondta Tom. Elfordult és végigment az utcán. A házakból kiszivárgó füst lomhán ülte meg a földet, s a lámpafény az utcára vetette az ajtók és ablakok képét. A házak küszöbén emberek ültek, s kinézegettek a sötétségbe. Tom látta, amint fejük utána fordult, s szemükkel követték az utcán. Az utca végén tarló között folytatódott az út, s a csillagfénynél látszott az alacsony szénaboglyák fekete tömege. A hold keskeny sarlója alacsonyan járt a nyugati égen, s feje fölött világosan húzódott el a tejút hosszú csillagköde. Tom lába puhán dobogott a poros úton, amely sötéten húzódott a világos tarló között. Kezét zsebre vágta, úgy ballagott a főbejárat felé. Most vízpart mellett haladt az út. Tom hallotta a víz susogását a fűvel benőtt öntözőárokban. Felmászott a töltésre, s lenézett a sötét vízbe, ahol elnyúlva tükröződtek a csillagok. Az országút előtte volt. Elsuhanó autólámpák mutatták, merre van. Tom arrafelé indult. A csillagok világánál látta a magas drótkerítést.

Az út mellett megmozdult valaki. Egy hang azt kiáltotta: – Hé, ki az?

Tom megállt és nem mozdult. – Hát te?

Egy ember felállt és közelebb jött. Tom látta, hogy puska van a kezében. Aztán zseblámpa fénye villant meg az arcán. – Hova akarsz menni?

– Gondoltam, sétálok egyet. Ezt talán nem tiltja a törvény.
– Jobb lesz, ha másfelé sétálsz.
Tom megkérdezte: – Hát ki sem mehetek innét?
– Ma éjjel nem. Indulsz-e vissza, vagy füttyentsek segítségért?
– A fenébe – mondotta Tom –, nincs erre fontos dolgom. Ha nem szabad erre járni, hát azt se bánom. Visszamegyek, hogyne.
A sötét alak megnyugodott. A zseblámpa fénye kialudt. – Saját érdekedben mondom. Azok az eszeveszett őrszemek elcsíphetnének.
– Miféle őrszemek?
– Azok az átkozott vörösök.
– Úgy – mondta Tom. – Azokról nem tudtam semmit.
– Nem láttad őket, amikor idejöttél?
– Láttam egy csomó embert, de annyi volt a rendőr, hogy nem tudtam, mi az. Azt gondoltam, baleset történt.
– No hát, jobb lesz, ha visszamégy.
– Rendben van. – Sarkon fordult, és megindult visszafelé. Nyugodtan ment az úton vagy száz méternyire, aztán megállt és hallgatózott. Az öntözőárok felől egy mosómedve reszkető kiáltása hallatszott, s nagy messzeségből egy megkötött kutya dühös vonítása. Tom leült az út mellett, és hallgatózott. Hallotta az éjjeli madár éles, kacagó hangját, s valami csúszómászó állat óvatos mozgását a tarlón. Fürkészte a keleti és nyugati látóhatárt; a sötétségből nem emelkedett ki semmi. Most felállt, s lassan megindult jobbra az úton, aztán letért a mezőre. Lehajolva járt, el-eltűnve az alacsony szénaboglyák között. Lassan mozgott, s időnként megállt hallgatózni. Végre eljutott a drótsövényhez: öt sor kifeszített tüskésdrót. A sövény mellett hanyatt feküdt, betolta fejét a legalsó drót alá, két kezével föltartotta, s alája nyomakodott, sarkával tolva előre magát.
Éppen föl akart állni, amikor egy csoport haladt el az országút szélén. Tom várt, amíg jó előre jutottak; akkor felállt, és utánuk ment. Nézte, hogy nem lát-e sátrakat az út mentén. Néhány autó haladt arra. A földeken patak vágott keresztül, s kis cementhíd volt ott, ahol az országút a patakot keresztezte. Tom kihajolt a híd korlátján, és lenézett. A mély vízmosás fenekén sátrat látott: lámpa égett benne. Figyelte egy pillanatig, s emberi árnyékok mozgását látta a vászonfalakon. Átmászott egy kerítésen, s bozót és törpe füzek között lement a vízmosásba; lent, a vékony patakocska mentén ösvényt talált. A sátor előtt egy ládán ült valaki.

– Jó estét – mondta Tom.
– Ki vagy?
– Hát, csak erre járok.
– Ismersz valakit?
– Nem. Csak erre járok – mondta.
A sátorból kibukkant egy fej. Egy hang azt kérdezte: – Mi baj?
– Casy! – kiáltott fel Tom. – Az isten szerelméért, mit csinálsz itt?
– Uram isten, hiszen ez Tom Joad! Kerülj beljebb, Tommy. Kerülj beljebb, Tom.
– Hát ismered? – kérdezte a sátor előtt ülő ember.
– Jézusom, hogy ismerem-e? Évek óta ismerem. Vele jöttem nyugatra. Kerülj beljebb, Tom. – Megragadta Tom könyökét, és behúzta a sátorba.
A többiek a földön ültek. A sátor közepén lámpa égett. Az emberek gyanakodva pillantottak föl. Egy sötét, komor képű férfi kinyújtotta kezét. – Örvendek – mondotta. – Hallottam, amit Casy mondott. Ez az, akiről beszéltél?
– Ez hát. No, beszélj, Tom! Hol a családod? Mit csinálsz itt?
– Hát – mondta Tom –, hallottuk, hogy van munka errefelé. Eljöttünk, egy csomó állami rendőr betaszigált erre a tanyára, s egész délután barackot szedtünk. Észrevettem, hogy odakünn kiáltozik egy sereg ember. Azok ott nem akartak megmondani semmit, hát kijöttem, hogy lássam, mi történik. Hát te hogy az istencsodájába kerültél ide, Casy?
A prédikátor előrehajolt, s a lámpa sárga fénye ráesett magas, sápadt homlokára. – Furcsa egy hely az a börtön – mondta. – Látod, kimentem a pusztába, mint Jézus, hogy kigondoljak valamit. Néha majdnem sikerült. De csak a börtönben találtam meg igazán, amit kerestem. – Szeme élesen, vidáman nézett maga elé. – Az a nagy cella folyvást tele van. Új emberek jönnek, régiek kimennek. Én persze beszéltem mindegyikkel.
– Persze hogy beszéltél – mondta Tom. – Beszélsz te mindig. Ha a vesztőhelyen állnál, ott is szóba elegyednél a hóhérral. Soha életemben nem láttam ilyen bőbeszédű embert.
A sátorban ülő férfiak elnevették magukat. Egy összeaszott, ráncos képű kis ember a térdét csapkodta. – Örökösen beszél – mondta. – De azért szeretjük hallgatni.
– Valamikor prédikátor volt – mondta Tom. – Elárulta ezt nektek?

– El bizony.

Casy elmosolyodott. – No hát – folytatta. – Kezdtem megérteni a dolgokat. Némelyik ember iszákosság miatt kerül a börtönbe, de a legtöbb azért, mert lopott; s legnagyobbrészt olyasmit lopott, amire szüksége volt, s másképpen nem kaphatta meg. Érted? – kezdte.

– Nem – mondta Tom.

– No hát ezek derék emberek voltak. Az volt a rosszaságuk, hogy szükségük volt valamire. S akkor érteni kezdtem a dolgot. A szükség az oka minden bajnak. Nem gondoltam még végig az egészet. No hát, egy napon megsavanyodott babot adtak nekünk enni. Valaki lármázni kezdett, de nem történt semmi. Lármázott, ahogy a torkán kifért. Arra jött az őr, benézett, továbbment. Aztán egy másik kezdett lármázni. A végén ordítottunk valamenynyien. Sehogy sem akartuk abbahagyni, s úgy ordítottunk, hogy szinte szétment az épület. Bezzeg hogy erre történt valami! Jöttek, rohantak, s más ennivalót hoztak! Érted-e most már?

– Most sem értem – mondta Tom.

Casy a kezére támasztotta állát. – Lehet, hogy nem tudom megmondani. Lehet, hogy magadnak kell kitalálnod. Hol a sapkád?

– Nem hoztam magammal.

– Hogy van a húgod?

– Vastag, mint a kemence. Azt hiszem, ikreket hoz majd a világra. No de nem mondtad meg nekem, hogy mi történik itt?

Az aszott képű ember azt mondta: – Sztrájkolunk. Sztrájk van.

– No hiszen, öt cent egy ládáért nem sok, de legalább van mit enni az embernek.

– Öt cent? – kiáltott fel az aszott képű ember. – Öt cent! Nektek öt centet fizetnek?

– Annyit. Másfél dollárt kerestünk.

Súlyos hallgatás ülte meg a sátrat. Casy kibámult a bejárónyíláson a sötét éjszakába. – Ide hallgass, Tom – mondta végül. – Eljöttünk ide dolgozni. Azt mondták, öt centet kapunk. Rengetegen voltunk. Mihelyt megérkeztünk, kijelentették, hogy csak két és fél centet fizetnek. Abból még jóllakni sem lehet, s ha valakinek gyerekei vannak... Szóval, azt mondtuk, hogy nem fogadjuk el. Elkergettek bennünket. A világ minden rendőre a nyakunkba szakadt. Most nektek ötöt fizetnek. Mit gondolsz, ha ezt a sztrájkot letöritek, tovább fizetik az öt centet?

– Nem tudom – mondta Tom. – Most ötöt fizetnek.

– Ide figyelj – mondta Casy. – Megpróbáltunk együtt táborozni. Szétszórtak. Agyba-főbe vertek. Hajkurásztak, mint a disznót. Titeket is úgy hajtottak be. Mi már nem bírjuk soká. Egyik-másik ember két napja nem evett. Visszamégy ma éjjel?

– Az a szándékom – mondta Tom.

– No hát, mondd el az embereknek, Tom, hányadán áll a dolog. Mondd meg nekik, hogy minket kiéheztetnek, de ártanak saját maguknak is. Mert az bizonyos, mint a halál, hogy mihelyt tőlünk megszabadultak, leszállítják a bért kettő és félre.

– Megmondom nekik – mondta Tom. – Ámbár nem tudom, hogyan. Soha életemben nem láttam ennyi puskás embert. Nem tudom, engedik-e, hogy megszólaljak. Aztán meg nem is beszélgetnek ott az emberek. Csak lógatják a fejüket, s nem is köszönnek.

– Próbáld megmondani nekik, Tom. Mihely mi elmentünk, két és fél cent lesz a bér. Tudod, mit jelent ez: egy tonna barackot kell leszedni és hordozni egy dollárért. – Lehajtotta fejét. – Nem, ezt nem lehet elfogadni. A kosztját sem keresi meg az ember.

– Megpróbálom elmondani.

– Hogy van anyád?

– Elég jól. Tetszett neki az az állami tábor. A fürdő meg a meleg víz.

– Az ám, hallottam róla.

A kint ülő ember félrehúzta a sátor bejáratát fedő vásznat.

– Sehogy se tetszik nekem a dolog – mondta.

Casy ránézett. – Mi baj?

– Nem tudom. Csak viszket az egész testem. Nyughatatlan vagyok, mint a macska.

– De mi baj?

– Nem tudom. Úgy rémlik, mintha hallanék valamit, aztán fülelek, és nem hallok semmit.

– Csak ideges vagy – mondta az aszott képű ember. Fölállt és kiment. Pillanat múlva benézett a sátorba. – Nagy, fekete felhő közeledik. Bizonyosan vihar lesz. Ettől olyan nyughatatlan ez: tele a levegő villamossággal. – Ismét kibújt a sátorból. A másik két ember is felállt a földről, és kiment.

Casy halkan mondta: – Valamennyinek viszket a bőre. Megmondták, hogy félholtra vernek bennünket, s elkergetnek erről a vidékről. Vezetőnek tartanak engem, amiért annyit beszélek.

Az aszott képű ismét benézett. – Casy, oltsd el a lámpát, és gyere ki. Készül valami.

Casy lecsavarta a lámpát. A láng lehúzódott, pislogott, aztán kialudt. Casy kimászott, Tom utána. – Mi az? – kérdezte halkan Casy.

– Nem tudom. Figyelj!

Az éjszaka csöndjébe sűrű békabrekegés keveredett. A tücskök magas, éles hangon ciripeltek. De ebből a háttérből más neszek is bontakoztak ki: halk lépések az úton, göröngyök gurulása a töltésen, a bozót zörgése a patak mentén.

– Igazán nem tudja megmondani az ember, hall-e valamit vagy sem. Megtéveszti ez a sok nesz. Idegesek vagytok – próbálta az embereket megnyugtatni Casy. – Mind idegesek vagyunk. Nem tudjuk. Te hallod, Tom?

– Igen, hallom – mondta Tom. – Azt hiszem, mindenfelől jönnek. Jobb lesz, ha kimászunk innét.

Az aszott képű suttogva mondta: – A híd boltíve alá, arra, ni! Pedig nem szívesen hagyom itt a sátramat.

– Hát gyerünk – mondta Casy.

Csöndesen mentek tovább a víz szélén. A fekete bolthajtás úgy sötétlett előttük, mint egy barlang. Casy lehajolva ment át alatta. Tom utána. Lábuk belesiklott a vízbe. Vagy tíz métert haladtak, s lélegzésük visszhangzott a bolthajtás alatt. Aztán kijutottak a másik oldalra, és fölegyenesedtek.

Éles kiáltás hallatszott: Itt vannak! – Két zseblámpa fénye esett rájuk, megdermesztette és elvakította őket. – Álljatok meg ott, ahol vagytok. – A hangok a sötétségből jöttek. – Ez az. Az a fénylő képű fráter. Ez az.

Casy vakon bámult a világosságba. Hallani lehetett a lélegzését. – Ide hallgassatok – mondta. – Nem tudjátok, mit cselekesztek. Gyermekeket éheztetnek a ti segítségetekkel.

– Elhallgass, te vörös kutya!

Egy kurta növésű, tömzsi ember lépett be a lámpa fénykörébe. Vadonatúj csákány volt a kezében.

Casy tovább beszélt: – Nem tudjátok, mit cselekesztek.

A tömzsi ember lesújtott a csákánnyal. Casy lebukva próbált kitérni a csapás elől. A súlyos fegyver oldalt érte a koponyáját, hallatszott a csont tompa reccsenése, s Casy félredőlt, kiesett a lámpa fényköréből.

– Jézusom, George, azt hiszem, megölted.

– Világíts rá – mondta George. – Úgy kellett a kutyának. – A zseblámpa fénye keresgélt a földön, s megtalálta Casy bezúzott fejét.

Tom ránézett a prédikátorra. A lámpa fényében látszott a tömzsi ember lába s a vadonatúj csákány. Tom némán odaugrott. Kicsavarta a csákányt az ember kezéből. Érezte, hogy az első ütést elhibázta, s a vállára csapott, de a második irtózatos ütés fejét találta a tömzsi embernek, s miközben összeroskadt, még három ütés érte a fejét. A lámpafények ide-oda táncoltak. Kiáltozás hallatszott, rohanó lábak dobogása, csörtetés a bozóton keresztül.

Tom ott állt az elnyúlt test fölött. Aztán egy villanás: furkósbot ütése koppant a fején. Úgy érezte, mintha villanyütést kapott volna. A következő pillanatban mélyen lehajolva szaladt lefelé a patak medrében. Hallotta az üldöző lépések tocsogását. Hirtelen oldalt fordult, fölmászott, és elrejtőzött a bozótban. Mozdulatlanul feküdt. A lépések közeledtek, a lámpák fénye végigvillant a patak medrén. Tom följebb mászott a bozótban, a töltés tetejéig. Egy gyümölcsöskertbe ért ki. Még egyre hallotta a kiáltozást, az üldözést a patak medrében. Előrehajolt és végigrohant a felszántott földön; göröngyök csusszantak, gurultak a lába alatt. Maga előtt látta a földet határoló bokrokat, amelyek egy öntözőárok szélén húzódtak el. Átsiklott a sövény alatt; szőlőtőkék és szederbokrok közé került. Lefeküdt, mozdulatlanul hevert, rekedten lihegett. Megtapogatta érzéketlen arcát és orrát. Orra össze volt zúzva, álláról csöpögött a vér. Hasmánt feküdt, amíg össze nem tudta szedni az eszét. Aztán lassan keresztülmászott az öntözőárok töltésén. Megmosta arcát a hideg vízben, letépte kék inge alját, vízbe mártotta, s odanyomta összezúzott arcához és orrához. Csípte, égette a víz.

A sötét felhő keresztbe húzódott az égen, fekete gomolyag volt a csillagok között. Az éjszaka ismét elcsöndesedett.

Tom belépett a vízbe, s elvesztette a talajt lába alól. Két tempóval átúszott az árkon, s nagy nehezen felhúzódzkodott. Ruhája odatapadt hozzá. Cuppogott a testén, amint továbbmozdult, a cipője szörcsögött. Leült, levette cipőjét, s kiöntötte belőle a vizet. Kifacsarta a nadrágja alját, levette kabátját, és kirázta belőle a vizet.

Az országút mentén látta a zseblámpák táncoló fényét, amint az árkokat végigkutatják. Fölhúzta cipőjét, s óvatosan ment tovább a tarlón. Cipője nem szörcsögött már. Ösztönszerűen a tarló másik vége felé tartott, s végül kiért az útra. Óvatosan közeledett a házak négyszögéhez.

Egyszer egy őr, azt hivén, hogy valami neszt hallott, felkiáltott:
– Ki jár ott?

Tom lebukott, odatapadt a földhöz, s a zseblámpa fénye elhaladt fölötte. Némán mászott el Joadék házának ajtajáig. Az ajtó megcsikordult. Megszólalt anya hangja, nyugodtan, szilárdan, éberen:
– Ki az?
– Én vagyok, Tom.
– Jó lesz, ha lefekszel aludni. Al még nincs itthon.
– Biztos talált egy lányt.
– Feküdj le – mondta csöndesen anya. – Ott az ablaknál.

Megtalálta a helyét, s meztelenre vetkőzött. Dideregve feküdt a takaró alatt. Zúzott arcának érzéketlensége múlni kezdett, egész feje lüktetett.

Al csak egy óra múlva tért haza. Óvatosan jött közelebb, s rálépett Tom nedves ruhájára.
– Csitt! – mondta Tom.

Al suttogva kérdezte: – Te még ébren vagy? Mitől áztál meg?
– Csitt – mondta Tom. – Majd reggel elmondom.

Apa hátára fordult, s teleharsogta a szobát horkolásával.
– Fázol? – kérdezte Al.
– Csitt. Feküdj le. – Az ablak kis négyszöge szürkén vált ki a szoba feketeségéből.

Tom nem aludt. Sebesült arcának idegei föléledtek, lüktettek, járomcsontja fájt, bezúzott orra földagadt, s mindegyre belényilallt a fájdalom, amely folyvást rázta, pillanatra sem hagyta nyugton Tomot. Figyelte az ablak kis négyszögét, látta, amint a csillagok lassan-lassan lehúzódnak és egymás után eltűnnek szeme elől. Időnként hallotta az őrök lépéseit.

Végre, valahol messze, kukorékolni kezdtek a kakasok, s fokozatosan kivilágosodott az ablak. Tom ujjaival tapogatta dagadt arcát, s mocorgására Al morgott, dörmögött álmában.

Végre elérkezett a hajnal. Az összezsúfolt házakból mozgolódás hallatszott, tüzelőfát tördeltek, serpenyőkkel zörögtek. Anya hirtelen fölült a szürkés homályban. Tom látta álomtól duzzadt arcát. Anya jó darabig nézett az ablak felé. Aztán ledobta magáról a takarót, s megkereste a ruháját. Még ülve húzta magára a fején keresztül, karját föltartva engedte le derekára. Aztán fölállt, s leeresztette a bokájáig. Mezítláb, óvatosan odalépett az ablakhoz, kinézett rajta, s miközben a növekvő világosságba bámult, fürge ujjai kibontották befont haját, lesimították és befonták újra. Aztán ösz-

szekulcsolta kezét az ölében, s egy percig mozdulatlanul állt. Arcát élesen megvilágította az ablak. Megfordult, óvatosan lépkedett a derékaljak közt, s megkereste a lámpát. Fölemelte a csikorgó üveget, és meggyújtotta a kanócot.

Apa a másik oldalára fordult, és pislogva nézett rá. – Van-e még pénzed, apa? – kérdezte anya.

– Micsoda? Van. Cédula hatvan centről.

– Hát akkor kelj föl, s végy egy kis lisztet meg szalonnát. De gyorsan.

Apa ásított. – Talán nincs is még nyitva a bolt.

– Nyittasd ki. Muszáj hogy enni adjak nektek. Munkába mentek.

Apa nagy keservesen belebújt overalljába, s fölvette piszkos kabátját. Lomhán, ásítva és nyújtózkodva ment ki az ajtón.

A gyerekek fölébredtek, s leskelődve néztek ki takaróik alól, mint az egerek. Most halvány, színtelen világosság töltötte meg a szobát, a nap nem kelt még fel. Anya a derékaljra pillantott. John bácsi ébren volt. Al mélyen aludt. Most Tomot kereste a tekintete. Egy pillanatig rámeresztette szemét, aztán gyorsan odament hozzá. Arca dagadt és kék volt, ajkára és állára feketén száradt rá a vér. Bezúzott arcán a sebek széle összeforrt, és megfeszült.

– Tom – kérdezte suttogva –, mi történt?

– Csitt – mondta Tom. – Ne beszélj hangosan. Verekedésbe keveredtem.

– Tom!

– Nem tehettem róla, anya.

Anya letérdelt melléje. – Veszedelemben vagy?

Tom sokára válaszolt. – Hát igen – mondta. – Veszedelemben. Nem mehetek ki dolgozni. Bujkálnom kell.

A gyerekek négykézláb másztak oda hozzá, s mohón bámulták rá. – Mi történt vele, anya?

– Csitt! – mondta anya. – Menjetek mosakodni.

– De nincs szappan.

– Mosakodjatok vízzel.

– De mi történt Tommal?

– Csend legyen. Szót se szóljatok senkinek.

A gyerekek hátrahúzódtak, és leguggoltak a túlsó fal tövébe, mert tudták, hogy nem ügyelnek rájuk.

Anya megkérdezte: – Nagy a baj?

– Bezúzták az orromat.

– A veszedelmet értem.

– Biz, az nagy!

Al kinyitotta szemét, és Tomra nézett. – Uram Jézus, hát te mibe keveredtél?

– Mi baj? – kérdezte John bácsi.

Apa becammogott. – Nyitva volt. – Letett egy kis zacskó lisztet s egy darab becsomagolt szalonnát a padlóra, a tűzhely mellé. – Valami baj van? – kérdezte.

Tom egy pillanatra felkönyökölt, de tüstént visszahanyatlott. – Jézusom, de gyönge vagyok. Mindjárt elmondom. De akkor már mindnyájatoknak. Mit csináljunk a gyerekekkel?

Anya odanézett a fal mellé búvó gyerekekre. – Menjetek mosdani.

– Nem – mondta Tom. – Csak hallják meg. Hadd tudják meg. Ha nem tudnak mindent, még fecsegni találnak.

– De hát mi történt? – kérdezte apa.

– Mindjárt elmondom. Az éjszaka kimentem megnézni, hogy mi volt az az ordítozás. És rábukkantam Casyre.

– A prédikátorra?

– Arra. A prédikátorra, csakhogy ő volt a sztrájk vezére. Érte jöttek.

– Ki ment érte? – kérdezte apa.

– Nem tudom. Ugyanolyan emberek, mint akik minket visszafordítottak az úton annak idején. Csákány volt a kezükben. – Hallgatott egy darabig. – Megölték. Bezúzták a fejét. Én ott álltam. Elvesztettem az eszemet. Megragadtam a csákányt. – Amíg beszélt, tompán nézett vissza az éjszakába, a sötétségbe, a zseblámpák fényébe. – És... és leütöttem egy embert.

Anyának elakadt a lélegzete. Apa kiegyenesedett. – Megölted? – kérdezte halkan.

– Hát, nem is tudom. Nem voltam eszemen. Akartam.

– Láttak? – kérdezte anya.

– Nem tudom. Nem tudom. Azt hiszem. Ránk világítottak.

Anya egy pillanatig a szemébe bámult. – Apa – mondta –, hasogass föl egy-két ládát. Reggelizni kell. Muszáj hogy munkába álljatok. Ruthie, Winfield! Ha valaki megkérdez: – Tom beteg. Hallottátok? Ha elárultok valamit, börtönbe csukják. Hallottátok?

– Igenis.

– Tartsd szemmel a gyerekeket, John. Ne engedd őket szóba állni senkivel. – Apa fölhasogatta a ládákat, amelyekben eddig a

holmijukat tartották, s anya megrakta a tüzet. Meggyúrta a lepényt, s egy fazékban kávét tett a tűzhelyre. A könnyű fa gyorsan tüzet fogott, s hársogva égett.

Apa elkészült a ládák felhasogatásával. Odament Tomhoz. – Olyan jó ember volt az a Casy. Minek kellett neki ilyen dologba keveredni?

A fia tompa hangon felelte: – Úgy jöttek ide, hogy öt centet kapnak egy ládáért.

– Annyit kapunk mi is.

– Annyit. Csakhogy amit mi csinálunk, az sztrájktörés. Azoknak az embereknek két és fél centet fizettek.

– Abból nem lehet jóllakni.

– Tudom – mondta fáradtan Tom. – Azért sztrájkoltak. Azt hiszem, ma éjszaka leverték a sztrájkot. Meglehet, hogy még ma a mi bérünket is két és fél centre szállítják le.

– Mit? Hogy az a kutyafajzat...

– Így van, apám. Érted most már? Casy megmaradt jó embernek. Vigye el az ördög, nem tudom kiverni azt a látványt a fejemből. Ahogy ott feküdt, bezúzott fejjel, és szivárgott belőle a vér... Uram Jézus! – kezével eltakarta a szemét.

– Hát mit csináljunk? – kérdezte John bácsi.

Al közben fölkelt. – Én már tudom, hogy mit csinálok. Elmegyek innét.

– Nem mégy el tőlünk, Al – mondta Tom. – Most szükségünk van rád. Nekem kell elmenni. Én most veszedelmet hozok rátok. Mihelyt talpra állok, mennem kell.

Anya a tűzhely mellett dolgozott. Fejét félig feléjük fordítva hallgatta a beszédet. Zsírt tett a serpenyőbe, s amikor sercegni kezdett, belékanalazta a tésztát.

Tom tovább beszélt: – Maradnod kell, Al. Muszáj hogy gondját viseld a kocsinak.

– Semmi kedvem hozzá.

– Arról se tehetek, Al. A te családod. Segíthetsz nekik. Én veszedelmet hozok rájuk.

Al haragosan dörmögte: – Nem tudom, miért nem engedik, hogy egy garázsban vállaljak munkát.

– Talán majd később. – Tom elnézett mellette, meglátta a derékaljon heverő Sáronrózsáját. Az asszonykának egészen kimeredt a szeme. – Ne búsulj – szólt rá Tom. – Ne búsulj. Ma kapsz tejet. – Sáronrózsája lomhán pislogott, s nem válaszolt neki.

Apa azt mondta: – Tudnunk kell, hányadán vagyunk. Gondolod, hogy megölted azt az embert?

– Nem tudom. Sötét volt. Valaki rám csapott. Nem tudom. Remélem. Remélem, hogy megöltem az ebadtát.

– Tom! – kiáltott anya. – Ne beszélj így.

Az utcáról egy sor lassan haladó kocsi lármája hallatszott be. Apa odament az ablakhoz és kinézett. – Egész sereg új ember érkezik – mondta.

– Úgy látszik, csakugyan letörték a sztrájkot – mondta Tom. – Fogadni mernék, hogy két és fél centtel álltok ma munkába.

– De hiszen rogyásig dolgozhatik az ember, mégsem tud jóllakni!

– Tudom – mondta Tom. – Egyetek hullott barackot. Az majd ad erőt.

Anya megfordította a lepényt, s megkavarta a kávét. – Ide hallgassatok – mondotta. – Ma kukoricalisztet hozok. Kukoricamálét eszünk. Mihelyt elég pénzünk lesz benzinre, elmegyünk innét. Nem jó hely ez. Tomot pedig nem engedem egyedül. Nem én.

– Nem lehet, anya. Hiszen megmondtam, hogy veszedelmet hozok rátok.

Anya arca megkeményedett. – Márpedig így lesz. Gyertek, egyétek meg ezt, aztán menjetek dolgozni. Mihelyt elmosogattam, kimegyek én is. Pénzt kell szerezni.

Oly forrón ették az olajos lepényt, hogy még a szájukban is sercegett. Gyorsan lehajtották a kávét, újra megtöltötték a bögréjüket, s azt is kiitták.

John bácsi csak a fejét rázta a tányérja fölött. – Úgy látszik, nem egykönnyen mászunk ki ebből. Tudom, hogy ez is az én bűnöm.

– Ugyan – kiáltotta apa –, most nem érünk rá, hogy a te bűneidet hallgassuk. Menjünk dolgozni. Gyerekek, ti is jöttök segíteni. Anyának igaza van. Ki kell szabadulni innét.

Amikor elmentek, anya odavitt Tomnak egy tányért meg egy bögrét. – Jó lesz, ha eszel egy kicsit.

– Nem tudok, anya. Olyan átkozottul fáj, hogy nem tudok rágni.

– Csak próbáld meg.

– Nem, nem tudok, anya.

Anya leült a derékalj szélére. – Most mondd el nekem – kérte a fiát. – Látni akarom, hogyan történt. Tudni akarom. Mit csinált Casy? Miért ölték meg?

– Csak ott állt, és rávilágítottak.

– Mit mondott? Nem emlékszel a szavára?

– Dehogynem – mondta Tom. – Azt mondta: Nincs jogotok, hogy éheztessétek az embereket. Aztán az a zömök ember vörös kutyának nevezte. Casy pedig azt mondta: Nem tudjátok, mit cselekesztek. Akkor aztán az az ember leütötte.

Anya lesütötte szemét. Kezét összekulcsolta. – Ezt mondta? Nem tudjátok, mit cselekesztek?

– Ezt!

– Bárcsak nagyanyó hallhatta volna – mondta anya.

– Anya, én nem is tudtam, mit csinálok, mint ahogy a lélegzésről nem tud az ember. Még akkor se tudtam, amikor már megtettem.

– Jól van. Jobb szeretném, ha nem tetted volna meg. Bárcsak ne is lettél volna ott. De azt tetted, amit tenned kellett. Nem találok hibát benned. – Odament a tűzhelyhez, s belemártott egy rongyot a melegedő mosogatóvízbe. – Itt van – mondotta. – Tedd ezt az arcodra.

Tom rátette a meleg rongyot orrára és arcára, s megrándult a forróságtól. – Anya, én ma éjjel elmegyek. Nem hozhatom rátok ezt a veszedelmet.

Anya haragosan mondta: – Tom! Én sok mindent nem értek. De azzal, hogy elmégy, nem segítesz rajtunk. Akkor végünk van. – Aztán így folytatta: – Amikor még a földünkön éltünk, határok voltak körülöttünk. Az öregek meghaltak, gyerekek születtek helyettük, s mindig együvé tartoztunk – család voltunk, egyszerű és világos volt minden. Most már nem olyan világos. Nem látok tisztán. Semmi sem tart össze bennünket. Al egyre azt jajgatja, hogy el akar menni, a maga lábára akar állni. John bácsi is csak úgy, kénytelen-kelletlen jön velünk. Apa már nem úr a háznál. Nem feje a családnak. Széjjeltöredezünk, Tom. Ez már nem család. És Sáronrózsája – körülnézett, s meglátta az asszonyka tágra nyílt szemét – megszüli a gyerekét, s család nem lesz körülötte. Hát én nem tudom. Próbáltam összetartani. Winfield – mi lesz így belőle? Elvadul ő is, Ruthie is, olyanok lesznek, mint az állat. Senki sincs, akiben bizakodjanak. Ne menj el, Tom. Maradj és segíts nekünk.

– Jó – mondta fáradtan Tom. – Jó. Pedig nem kellene, tudom.

Anya odament a mosogatócseberhez, lemosta és eltörölgette az óntányérokat. – Nem aludtál.

– Nem.

– Hát aludj. Láttam, hogy vizes a ruhád. Majd kiakasztom száradni a tűzhely fölé. – Elkészült a munkájával. – Most megyek

barackot szedni. Sáronrózsája, akárki jön is, Tom beteg, hallod-e? Ne engedj be senkit. Hallod? – Sáronrózsája rábólintott. – Délre visszajövök. Aludj egy kicsit, Tom. Talán még éjjel elszabadulunk innét. – Gyorsan odalépett hozzá. – Tom, nem szököl meg?

– Nem, anya.

– Bizonyos, hogy nem mégy el?

– Nem, anya. Itt leszek.

– Jól van. Hát ne felejtsd, Sáronrózsája. – Kiment, és erősen becsukta maga után az ajtót.

Tom mozdulatlanul feküdt; egy álomhullám az öntudatlanság szélére sodorta, lassan elmerítette, aztán fölkapta újra.

– Tom!

– Mi az? – riadt föl. Odanézett Sáronrózsájára. Az asszonyka szeme izzott a haragtól. – Mit akarsz?

– Te megöltél egy embert!

– Meg. Ne olyan hangosan! Fel akarsz riasztani valakit?

– Mit bánom én? – kiáltotta Sáronrózsája. – Az a hölgy megmondta nekem. Bűnből csak bűn születik. Megmondta. Hogy legyen nekem egészséges gyermekem? Connie elment, s nem tudok nekem való ételhez jutni. Nem kapok tejet. – Hangja hisztériásan megcsuklott. – Most pedig te megölsz valakit. Hogy szülessen meg szerencsésen az a gyerek? Torzszülött lesz, tudom, torzszülött! Pedig nem is táncoltam.

Tom fölült. – Csitt – mondotta. – Ide csődíted az embereket.

– Bánom is én! Torzszülött lesz! Pedig nem is jártam összekapaszkodós táncot.

Tom felállt és odament hozzá. – Hallgass!

– Eredj a közelemből! Nem is ez volt az első ember, akit megöltél. – Arca kivörösödött a hisztériától. Szavai összezavarodtak. – Látni sem akarlak. – Bedugta fejét a takarója alá.

Tom hallgatta fuldokló, elfojtott sírását. Beleharapott alsó ajkába, s szemét a padlóra szegezte. Aztán odament apa ágyához. A derékalj széle alatt hevert apa puskája, egy 38-as hosszú, nehéz Winchester. Tom fölemelte, s kinyitotta a závárzatot; látta, hogy egy töltény van a kamrájában. Kipróbálta a puska ravaszát. Aztán visszament a maga derékaljához. A puskát maga mellé fektette a földre, agya a fejénél volt, csöve a lábánál. Az asszonyka sírása nyöszörgéssé csendesedett. Tom visszafeküdt, betakarózott, zúzott arcára ráhúzta a takarót, csak egy kis alagutat hagyott, amin keresztül lélegzetet vehessen. Felsóhajtott: – Jézusom, Jézusom!

Odakünn egy csoport autó haladt el, s beszéd hallatszott be a szobába.

– Hány ember?

– Csak mi hárman. Mit fizettek?

– Menjetek a huszonötös számú házba. A szám az ajtóra van írva.

– Jól van, de mit fizettek?

– Két és fél centet.

– A fenébe, abból vacsorázni se lehet!

– Ennyit fizetünk. Kétszáz ember jött délről, boldog lesz, hogy ennyit kap.

– De uram isten...

– Gyerünk, gyerünk, vagy elfogadjátok, vagy továbbmentek. Nem érek rá vitatkozni.

– De...

– Ide hallgass. Nem én szabom meg a munkabért. Én csak beírlak benneteket. Ha tetszik, fogadjátok el. Ha nem tetszik, forduljatok meg és menjetek innét.

– Huszonötös szám, azt mondtad?

– Igen, huszonötös.

Tom elszunyókált a derékaljon. Valami halk nesz ébresztette föl. Keze odakúszott a puskához, és keményen megragadta. Arcáról ledobta a takarót. Sáronrózsája ott állt mellette.

– Mit akarsz? – kérdezte Tom.

– Csak aludj – mondta az asszonyka. – Csak aludj nyugodtan. Én majd őrzöm az ajtót. Nem jön be senki.

Tom figyelmesen nézte az arcát. – Jól van – mondta, s azzal újra ráhúzta arcára a takarót.

Alkonyat felé anya visszajött a házba. A küszöbön megállt, kopogtatott, s azt mondta: – Én vagyok, nehogy Tom megijedjen. Kinyitotta az ajtót, és belépett. Egy zacskót hozott magával. Tom fölébredt, és fölült a derékaljon. Sebe megszáradt, dagadt arcán fénylett a bőr. Bal szemét alig tudta kinyitni. – Járt-e itt valaki, amíg oda voltam? – kérdezte anya.

– Nem – felelte Tom. – Senki. Nos, leszállították a bért.

– Honnan tudod?

– Hallottam, amit odakünn beszéltek.

Sáronrózsája tompán nézett föl anyára.

Tom rámutatott a hüvelykujjával. – Nagy lármát csapott, anya. Azt hiszi, az egész baj csak azért van, hogy neki ártson. Ha így fölizgatom, mégiscsak jobb lesz, ha elmegyek.

Anya odafordult Sáronrózsájához. – Mit csináltál?

Az asszonyka haragosan mondta: – Hogy legyen nekem egészséges gyermekem, amikor ilyesmik történnek?

Anya rászólt: – Hallgass! Most ne beszélj. Tudom, hogy érzed magad, azt is tudom, nem tehetsz róla, de azért most fogd be a szádat.

Visszafordult Tomhoz. – Ügyet se vess rá, Tom. Keserves dolog ez, emlékszem én jól. Mindent magára vesz az ember, amikor gyereket vár, sértésnek érez mindent, akárki akármit mond, s azt hiszi, hogy mindenki ellene fordul. Ügyet se vess rá. Nem tehet róla. Így érzi.

– Én nem akartam bántani.

– Hallgass, ne beszélj. – Letette a zacskót a hideg tűzhelyre. – Alig kerestünk valamit – mondta. – Megmondtam, hogy szabadulnunk kell innét. Próbáld meg, Tom, tudnál-e egy kis fát tördelni. Nem, nem tudsz, látom. Van még egy utolsó ládánk. Ezt hasogasd föl. Mondtam a többieknek, hogy szedegessenek ágakat visszajövet. Kukoricamálé lesz egy kis cukorral.

Tom fölkelt, s apró darabokra zúzta az utolsó ládát. Anya gondosan megrakta a tüzet a tűzhely egyik végében, vigyázott, hogy csak az egyik lyuk alatt égjen. Megtöltött egy üstöt vízzel, s föltette a tűzre. Az üst zörgött, pöfögött az egyenesen rátörő láng fölött.

– Hogy sikerült ma a barackszedés? – kérdezte Tom.

Anya belemerített egy bögrét a kukoricalisztes zacskóba. – Arról beszélni sem szeretek. Eszembe jutott ma, hogyan tréfálkoztunk valamikor régen. Sehogy se tetszik nekem, hogy nem tréfálkozunk már. Aki tréfál, az is keserűen teszi, nincs köszönet benne. Azt mondja ma valaki: No, vége a rossz időknek. Láttam egy nyulat, s nem kergette senki. A másik azt mondja: De nem azért ám! Manapság nem öli meg az ember a nyulat. Megfogja, megfeji, aztán szabadon ereszti. Amelyiket te láttál, annak bizonyosan nem volt teje. Érted, amit mondok? Nem igazi tréfa ez, nem olyan, mint amikor John bácsi megtérített egy indiánt és hazahozta, az indián tisztára kinyalta a babos fazekat, aztán megugrott John bácsi whiskyjével. Tom, tegyél hideg vizes rongyot az arcodra.

Sötétedett. Anya meggyújtotta a lámpát, s felakasztotta egy szög-

re. Rakta a tüzet, s lassan öntötte a kukoricalisztet a forró vízbe. – Sáronrózsája – mondta –, kavargasd a málét.

Odakintről futó lábak dobogása hallatszott. Az ajtó felpattant, és nekivágódott a falnak. Ruthie berontott. – Anya! – kiáltotta. – Anya! Winfieldet töri a nyavalya.

– Hol? Beszélj!

Ruthie lihegve folytatta: – Elfehéredett és összeesett. Annyi barackot evett, hogy egész nap ment a hasa. Most összeesett. Egészen fehér!

– Vezess oda! – kiáltott anya. – Sáronrózsája, ügyelj arra a máléra.

Kiment Ruthie-val. Nehézkesen loholt az utcán a kislány mögött. A homályban három férfi közeledett feléje, s a középső a karján hozta Winfieldet. Anya odarohant hozzájuk. – Az enyém! – kiáltotta. – Add ide!

– Majd viszem én, asszonyság.

– Nem, add csak ide. – Karjába kapta a kisfiút, és visszafordult; aztán észbe kapott. – Köszönöm szépen – szólt a férfiakhoz.

– Szívesen, asszonyság. Nagyon gyönge az a kisgyerek. Úgy látszik, giliszta bántja.

Anya visszasietett, s Winfield ernyedten nyúlt el a karjai közt. Bevitte a házba, letérdelt, s egy derékaljra fektette. – Beszélj, mi bajod? – kérdezte. A fiú kábultan nyitotta ki szemét, megrázta fejét, s behunyta a szemét újra.

Ruthie azt mondta: – Hiszen megmondtam, anya. Egész nap ment a hasa. Minden percben. Nagyon is sok barackot evett.

Anya megtapogatta a fiú fejét. – Láza nincs. De fehér, és el van csigázva.

Tom közelebb jött, s alacsonyan tartotta a lámpát. – Tudom, mi a baj – mondta. – Kiéhezett. Nincs ereje. Szerezni kell egy kanna tejet, s meg kell itatni vele. Tejbe kell főzni neki a kukoricamálét.

– Winfield – szólt anya. – Beszélj, hogy érzed magad?

– Szédülök – mondta Winfield –, úgy forog a fejem.

– Életemben nem láttam ilyen hasmenést – mondta fontoskodva Ruthie.

Apa, John bácsi és Al beléptek a házba. Karjuk meg volt rakva rőzsével. Ledobták terhüket a tűzhely mellett. – No, mi az? – kérdezte apa.

– Winfielddel van baj. Tej kéne neki.

– Uram isten, sok minden kéne itt mindenkinek!

Anya megkérdezte: – Mennyit kerestünk ma?

– Egy dollár negyvenkettőt.

– Akkor eredj tüstént, és szerezz egy kanna tejet Winfieldnek.

– Hát miért kellett ennek megbetegedni?

– Nem tudom, miért, de beteg. Eredj már! – Apa dörmögve ment ki az ajtón. – Kevered azt a málét?

– Igen. – Sáronrózsája gyorsabban kezdett keverni, hogy jószándékát bizonyítsa. Al panaszos hangon mondta: – Úristen, hát csak málét kap az ember, amikor vakulásig dolgozik?

– Tudod, hogy mennünk kell. Minden centért benzint kell venni. Hiszen tudod.

– De az istenért, anya! Az embernek hús kell, ha dolgozik.

– Ne járjon a szád – mondta anya. – Először azzal végezzünk, ami a legfontosabb. Tudod, hogy mi az.

Tom megkérdezte: – Rólam van szó?

– Majd evés után beszélünk a dologról – mondta anya. – Ugye, Al, van annyi benzinünk, hogy eljussunk egy darabig?

– Körülbelül egy negyed tartály – mondta Al.

– Szeretném tudni... . – szólalt meg újra Tom.

– Majd aztán, várj csak.

– Te meg keverd azt a málét. Várjatok, hadd teszek föl egy kis kávét. Cukrot vagy a máléra tehettek, vagy a kávétokba. Mind a kettőre nem jut.

Apa visszajött, s tejet hozott egy nagy, zárt bádogkannában. – Tizenegy cent – mondta felháborodva.

– Add ide! – Anya elvette a kannát, és felszúrta a födelét. Egy bögrébe csorgatta a vastagon folyó tejet, s odanyújtotta Tomnak. – Add Winfieldnek.

Tom letérdelt a derékalj mellé. – Nesze, idd meg ezt.

– Nem tudom. Úgyis kihánynám. Hagyj békén.

Tom fölállt. – Most nem tudja meginni, anya. Várj egy kicsit.

Anya fogta a bögrét, s letette az ablak párkányára. – Senki se nyúljon hozzá – figyelmeztette őket. – Ez Winfieldé.

– Én nem kaptam tejet – mondta dacosan Sáronrózsája. – Nekem is kellene.

– Tudom, de te még állsz a lábadon. Ez a gyerek összeesett. Elég sűrű már a málé?

– Igen. Alig tudom keverni.

– Jó, akkor együnk. Itt a cukor. Egy kanálnyi jut mindenkinek. Vagy a máléra, vagy a kávéba.

Tom azt mondta: – Én inkább sóval és borssal szeretem a málét.

– Sózd meg, ha tetszik – mondta anya. – A bors kifogyott.

A ládákat mind fölégették már. A család a derékaljakon ülve ette a málét. Újra meg újra belemertek a fazékba, a végén alig maradt benne valami. – Valamit tegyünk félre Winfieldnek – mondta anya.

Winfield felült, megitta a tejet, s egyszerre farkasétvágya támadt. Ölébe vette a málésfazekat, megette a maradékot, s még a fazék oldalát is lekaparta. Anya bögrébe öntötte a tej maradékát, s lopva odaadta Sáronrózsájának, hogy titkon igya meg egy sarokban. A forró feketekávét kitöltögette a bögrékbe, s sorban odaadta mindenkinek.

– No, megmondjátok-e most már, hogy mi lesz? – kérdezte Tom. – Szeretném hallani.

Apa bizonytalan hangon mondta: – Én meg azt szeretném, ha Ruthie és Winfield nem hallaná. Nem mehetnének ki?

Anya azt mondta: – Nem. Ha gyerekek is, muszáj hogy felnőttek módjára viselkedjenek. Nem lehet másként. Ruthie, te meg Winfield egy szót se szóltok arról, amit hallotok, különben miattatok pusztulunk el mindnyájan.

– Nem szólunk – mondta Ruthie. – Felnőttek vagyunk.

– Hát akkor maradjatok csendben. – A kávésbögrék a földön sorakoztak. A lámpa kurta, széles lángja olyan volt, mint egy tömzsi lepke szárnya, s gyönge, sárga világosságot vetett a falakra.

– Most már beszélj – mondta Tom.

Anya azt mondta: – Beszélj te, apa.

John bácsi lekortyantotta kávéját. Apa azt mondta: – Hát, ahogy mondottad, leszállították a munkabért. Egész sereg új szedőmunkás olyan átkozottul éhes volt, hogy dolgozott volna egy darab kenyérért is. Ha az ember odament egy fához, már megelőzte valaki. Hamarosan leszedik az egész termést. Az emberek másik fához rohantak. Verekedéseket láttam: egyik kijelentette, hogy az az ő fája, de a másik is arról akart szedni. Messziről hozták ezeket az embereket, El Centróból. Olyan éhesek, mint a farkasok. Egész nap dolgoznának egy darab kenyérért. Mondom a felírónak: Mi nem dolgozunk ládánként két és fél centért. Ő meg azt mondja: Hát akkor menjetek innét. Ezek dolgoznak. Én azt mondom: Mihelyt jóllaknak, ők sem fognak dolgozni. Erre azt feleli: Az ám, de ez

a barack le lesz szedve, mire ők jóllaknának. – Apa elhallgatott.

– Az ördög munkája ez – mondta John bácsi. – Azt mondják, ma este még kétszáz ember érkezik.

Tom azt mondta: – No, igen. De mi van a másik dologgal?

Apa hallgatott egy darabig. – Tom – mondta –, úgy látszik, csakugyan megtetted.

– Gondoltam. Nem láttam semmit. De úgy éreztem.

– Az emberek jóformán egyébről sem beszélnek – mondta John bácsi. – Őröket küldtek ki, s vannak, akik lincselésről beszélnek, persze, ha megfogják a tettest.

Tom odanézett a kimeredt szemű gyerekekre. Alig pislantottak. Mintha attól féltek volna, hogy abban a töredék másodpercben is történik valami, amíg sötétség borul a szemükre. Tom azt mondta: – No hát, az, aki ezt tette, csak akkor tette, amikor ők már megölték Casyt.

Apa közbevágott: – Ők nem így mondják. Azt mondják, az illető kezdte.

Tom halkan felsóhajtott.

– Lázítanak ellenünk. Hallottam. A rendőrök, a polgárőrök meg a többiek. Azt mondják, kézre kell keríteni az illetőt.

– Ismerik a személyleírását? – kérdezte Tom.

– Pontosan nem, de úgy hallottam, gondolják, hogy megsebesülhetett. Azt is gondolják, hogy...

Tom lassan fölemelte kezét, s odanyúlt zúzott arcához.

Anya felkiáltott: – Nem igaz, amit mondanak!

– Csöndesen, anya – mondta Tom. – Ők az urak. Akármit mondanak a rendőrök, az mind igaz, ha egyszer ellenünk szól.

Anya belebámult a félhomályba, figyelte Tom arcát s különösen az ajkát. – Megígérted – mondta.

– Anya, én azt hiszem, az illetőnek el kellene menni. Ha az illető valami rosszat tett volna, talán azt gondolná magában: Rendben van. Essünk túl a kivégzésen. Rosszat tettem, vállalnom kell érte a büntetést. De az illető nem követett el semmi rosszat. Csak annyi lelkifurdalást érez, mintha egy görényt ütött volna agyon.

Ruthie közbevágott: – Anya, én meg Winfield tudunk mindent. Miattunk nem kell illetőzni.

Tom elnevette magát. – No hát, az illető nem akarja kinyíratni magát, mert újra megtenné, amit tett. De titeket sem akar bajba sodorni. Mennem kell, anya.

Anya eltakarta száját az ujjaival, köhintett, s torkát köszörülte. – Nem lehet – mondta. – Sehogy sem tudnál kijutni. Nem bízhatnál meg senkiben. De bennünk bízhatol. Mi el tudunk rejteni, s gondoskodunk az ételedről, amíg az arcod meg nem gyógyul.

– De anya...

Anya talpra állt. – Nem mégy el. Mi viszünk magunkkal. Al, állítsd a kocsit háttal az ajtó elé. Én már kigondoltam mindent. Leteszünk egy derékaljat a kocsi fenekére. Tom gyorsan beugrik, egy másik derékaljat összehajtunk úgy, hogy olyan bolthajtásféle legyen, s Tom megbújik a bolthajtás alatt, aztán körülrakjuk, mintha befalaznók. A végén nyílás lesz, hogy lélegzetet vehessen. Ne vitatkozzatok. Így lesz.

Apa panaszosan mondta: – Úgy látszik, férfinak itt már nincs is szava. Boszorkány ez az asszony. Csak telepedjünk meg valahol, majd ellátom a baját.

– Akkor majd elláthatod – mondta anya. – Most indulj, Al. Elég sötét van.

Al kiment a kocsihoz. Megvizsgálta a helyzetet, s odafaroltatta a kocsit a lépcsőhöz.

– Gyorsan – mondta anya. – Tegyétek föl azt a derékaljat!

Apa és John bácsi áthajították a kocsi hátsó oldalán. – Most a másikat. – Feldobták a második derékaljat is. – Most ugorj fel, Tom, és bújj alája. Siess.

Tom gyorsan felmászott, és lebújt. Az egyik derékaljat egyenesre simította, a másikat maga fölé húzta. Apa felhajlította, úgy, hogy a bolthajtás eltakarta Tomot. A kocsi oldallécei közt kiláthatott. Apa, Al és John bácsi sietve megrakta a kocsit, a takarókat felhalmozta Tom odúja fölé, a vödröket a kocsi oldalai mellé állította, s az utolsó derékaljat hátul terítette be. Fazekak és serpenyők, ünneplő ruhák szabadon kerültek a kocsira, mert a ládákat már fölégették. Majdnem elkészültek már a rakodással, amikor arra jött egy őr, kezében puska.

– Mi történik itt? – kérdezte.

– Elmegyünk – mondta apa.

– Miért?

– Hát, munkát kínáltak, jó munkát.

– Úgy? Hol?

– Arra Weedpatch felé.

– Hadd nézzelek meg. – Zseblámpával belevilágított apa, John bácsi és Al arcába. – Nem volt még egy ember veletek?

Al azt mondta: – Azt gondolod, aki felkérezkedett a kocsinkra? Az a halvány képű, kurta kis ember?

– Azt gondolom, ilyenforma volt.

– Azt csak útközben szedtük föl. Ma reggel elment, amikor a munkabért leszállították.

– Milyen is volt? Mondd csak még egyszer!

– Kis ember. Sápadt.

– Nem sebesült meg ma reggel?

– Nem láttam semmit – mondta Al. – Nyitva van a töltőállomás?

– Nyolcig nyitva.

– Szálljatok be – kiáltotta Al. – Sietni kell, ha reggel előtt Weedpatchbe akarunk érni. Előreülsz, anya?

– Nem, hátra – mondta anya. – Apa, ülj hátra te is. Menjen előre Sáronrózsája Allal meg John bácsival.

– Add ide a cédulát, apa – mondta Al. – Benzint veszek, s elkérem a visszajáró pénzt, ha lehet.

Az őr nézte őket, amint végighaladtak az utcán, s befordultak balra a benzinállomáshoz.

– Két gallont kérek – mondta Al.

– Akkor hát nem mentek messzire.

– Nem. Visszakaphatom-e azt a pénzt, ami még erre a cédulára jár?

– Hát tulajdonképpen nem szabad.

– Ide hallgass, barátom – mondta Al. – Jó munkánk kínálkozik, ha még ma éjszaka odaérkezünk. Ha nem, akkor elmulasztjuk. Legyen egy kis emberség benned.

– Na, nem bánom. Írd át a nevemre.

Al kiszállt, és megkerülte a kocsi hűtőjét. – Átírom, hogyne – mondta. Lecsavarta a hűtőkupakot, és megtöltötte a radiátort.

– Két gallon, azt mondtad?

– Kettő.

– Merre mentek?

– Délnek, munkát kaptunk.

– Igazán? Ritka dolog a munka, a rendes munka.

– Van ott egy barátunk – mondta Al. – A munka vár ránk. No, viszontlátásra. – A kocsi visszafordult, s a főút felé döcögött. Gyönge lámpáinak fénye táncolt az úton; a jobb oldali hol kigyulladt, hol kialudt megint a rossz kapcsolás miatt. A szabadon fel-

rakott fazekak és serpenyők minden zökkenőnél zörögtek, csörömpöltek a kocsi belsejében.

Sáronrózsája halkan felnyögött. – Rosszul érzed magad? – kérdezte John bácsi.

– Mindig rosszul érzem magam. Bárcsak még mindig valami rendes helyen lehetnék. Bárcsak otthon maradtunk volna, s ne jöttünk volna el soha. Connie se ment volna el, ha otthon maradunk. Tanult volna, s bekerült volna valahova. – Sem Al, sem John bácsi nem válaszolt neki. Nem tudták, mit mondjanak Connie-ról.

A tanya fehérre festett kapujánál egy őr lépett a kocsi mellé. Végleg elmentek?

– Végleg – mondta Al. – Észak felé megyünk. Munkát kaptunk.

Az őr a kocsi felé fordította zseblámpáját, s felvilágított a sátorra. Anya és apa merev képpel néztek le a lámpa világába. – Jól van. – Az őr kitárta a kaput. A kocsi balra fordult, s a 101-es számú, nagy észak–déli országút felé haladt.

– Tudjuk, hogy hová megyünk? – kérdezte John bácsi.

– Nem – mondta Al. – Csak megyünk, pedig átkozottul unom már.

– Nincs már nagyon messze az időm – mondta baljóslatú hangon Sáronrózsája. – Jobb lenne nekem, ha valami rendes helyre érnénk.

Az éjszakai levegőt lehűtötte a fagy első csípős lehelete. Az út mentén a gyümölcsfák hullatni kezdték leveleiket. Anya a rakomány tetején a kocsi oldalának támasztotta hátát, apa pedig az ellenkező oldalon ült, s szembenézett vele.

Anya leszólt: – Jól vagy, Tom?

Tom fojtott hangon felelte: – Kicsit szűk itt a hely. Kijutottunk már a tanyáról?

– Csak vigyázz – mondta anya. – Még megállíthatnak.

Tom fölemelte a bolthajtás egyik oldalát. A kocsi homályos derekában összezörrentek a fazekak. – Gyorsan magamra ránthatom – mondta. – Különben sem szeretném, ha itt szorítanának meg. – Könyökére támaszkodott. – Biz' isten, hűvösödni kezd.

– Felhős az ég – mondta apa. – Azt mondják, korán jön a tél.

– Talán a mókus magasra rakja a fészkét, vagy kimagzik a fű? – kérdezte Tom. – Bizony isten, ti akármiből meg tudjátok jósolni az időt. Fogadni mernék, akad olyan ember is, aki egy ócska gatyából jósolja meg.

– Nem tudom – mondta apa. – Én úgy érzem, hogy jön a tél. Sokáig kellene itt élni, hogy tudja az ember.

– Merre megyünk? – kérdezte Tom.

– Nem tudom. Al balra fordult. Úgy látszik, visszavisz azon az úton, ahol jöttünk.

Tom azt mondta: – Fogalmam sincs, mi lenne jobb. Azt hiszem, ha a főútra megyünk, amíg ilyen az arcom, tüstént elcsípnek. Talán maradjunk mellékutakon.

Anya azt mondta: – Dörömbölj a kocsi falán. Állíttasd meg a kocsit.

Tom megverte öklével az elülső falat; a kocsi megállt az út szélén. Al kiszállt és hátrament. Ruthie és Winfield kikukkantottak takarójuk alól.

– Mit akarsz? – kérdezte Al.

Anya azt mondta: – Ki kell gondolni, hogy mitévők legyünk. Talán jobb lesz, ha a mellékutakon maradunk. Tom azt mondja.

– Az arcom miatt – tette hozzá Tom. – Mindenki megtudná. Mindenki rám ismerne.

– Hát merrefelé menjünk? Én úgy gondoltam, hogy északnak. Délen már voltunk.

– Jó – mondta Tom –, de maradj a mellékutakon.

Al azt kérdezte: – Hátha leállnánk s aludnánk egy kicsit, és csak holnap mennénk tovább?

Anya gyorsan azt felelte: – Most még ne. Előbb jussunk egy kicsit messzebbre.

– Hát jó. – Al visszaült a helyére, és továbbhajtott.

Ruthie és Winfield újra betakarta fejét. Anya odakiáltott nekik: – Jól van Winfield?

– Jól – felelte Ruthie. – Aludt.

Anya ismét nekitámaszkodott a kocsi oldalának. – Furcsa érzés, amikor így vadásznak az emberre. Komisz kezdek lenni.

– Mindenki elkomiszodik – mondta apa. – Mindenki. Például ez a mai verekedés. Megváltozik az ember. Az állami táborban, bezzeg, nem voltunk komiszak.

Al jobbra fordulva, egy kavicsos útra tért, s a lámpák sárga világa reszketett a földön. A gyümölcsfák eltűntek, gyapotültetvények foglalták el a helyüket. Húsz mérföldet haladtak a gyapot között, mezei utakon kanyarogva. Az út egy bozótos patak mellett futott, át egy cementhídon, s aztán tovább a patak másik oldalán. Egy fordulónál a lámpavilág ráesett egy hosszú sor vörös, ke-

réktelen házkocsira; az út szélén nagy jelzőtábla volt: „Gyapotszedő munkásokat keresünk." Al lassított, Tom kilesett a kocsi oldallécei között. Amikor negyed mérfölddel túljártak a házkocsikon, Tom ismét dörömbölt Alnak. Al az út mellé állította le a kocsit, s kiszállt.

– Mit akarsz már megint?

– Állítsd le a motort, és másszál föl ide – mondta Tom. Al visszaült helyére, lehajtott az árokba, kikapcsolta a motort és a világítást. Aztán visszamászott a kocsi hátsó ajtajához. – Rendben vagyunk – mondta.

Tom átmászott a fazekakon, s letérdelt anya elé. – Ide hallgass – mondta. – Itt gyapotszedő munkásokat keresnek. Láttam a táblát. Megpróbáltam kieszelni, hogyan maradhatnék veletek, de úgy, hogy mégse sodorjalak bajba. Ha az arcom meggyógyul, talán rendben lesz minden, de most még nem. Látod azokat a kocsikat, amiket elhagytunk? Azokban laknak a gyapotszedők. Itt valószínűleg van munka. Hátha munkát kapnátok itt, s egy ilyen kocsiban laknátok?

– S mi lesz veled? – kérdezte anya.

– Láttad ezt a patakot. A medre csupa bozót. A bozótban úgy elbújhatnék, hogy nem látna senki. Éjszaka hozhatnátok nekem ennivalót. Láttam egy csatornanyílást egy kicsivel hátrább. Talán abban hálhatnék.

Apa azt mondta: – Bizony isten, szeretnék már gyapothoz nyúlni. Itt van munka, ha jól értem.

– Azokban a kocsikban jól lehet lakni – mondta anya. – Csinosak, szárazak. Gondolod, Tom, hogy el lehet bújni abban a bozótban?

– Tudom. Figyeltem. Kiválaszthatnék valami elrejtett kis helyet. Mihelyt az arcom meggyógyul, előbújok.

– De a seb helye csúnya marad – mondta anya.

– Eh, sebhely akárkinek lehet az arcán.

– Egyszer négyszáz font gyapotot szedtem – mondta apa. – Igaz, hogy jó nehéz termés volt. Ha valamennyien szedünk, szerezhetünk egy kis pénzt.

– És húst vehetünk – mondta Al. – Hát most mit csináljunk?

– Gyerünk vissza, s aludjunk a kocsiban reggelig – mondta apa. – Holnap munkába állunk. Még a sötétségben is látom a magházakat.

– S mi lesz Tommal? – kérdezte anya.

– Most ne gondolj rám, anya. Magamhoz veszek egy takarót. Nézz csak visszafelé az úton. Ott van egy csatornanyílás. Majd kihozol nekem egy kis kenyeret, krumplit vagy málét, s ott hagyod. Én meg érte megyek.

– Jó.

– Azt hiszem, okos dolog – mondta apa.

– Okos hát – erősködött Tom. – Mihelyt az arcom javul egy kicsit, előbújok, és nekilátok a szedésnek.

– Hát jól van – hagyta rá anya. – De ne kísértsd az istent. Egy darabig meg ne lásson senki.

Tom a kocsi végébe mászott. – Elviszem a takarót. Keresd meg azt a csatornanyílást, amit elhagytunk, anya.

– Csak vigyázz – mondta könyörögve anya. – Nagyon vigyázz.

– Vigyázok, persze hogy vigyázok – mondta Tom. Átmászott a kocsi hátsó oldalán, s lefelé indult a töltésen. – Jó éjszakát – mondta.

Anya nézte, amíg alakja össze nem keveredett az éjszakával, s el nem tűnt a parti bozótban. – Édes Jézusom, remélem, jó lesz így – mondta.

Al megkérdezte: – Menjek most vissza?

– Gyerünk – mondta apa.

– De lassan – mondta anya. – Biztos akarok lenni a dolgomban, s látni akarom azt a csatornanyílást, amiről Tom beszélt. Muszáj hogy lássam.

Al faroltatta a kocsit, s addig manőverezett a szűk úton, amíg meg nem fordult. Lassan hajtott vissza a sorban álló házkocsikig. A kocsilámpák világánál látszottak a széles kocsiajtókhoz vezető deszkalépcsők. Az ajtók sötétek voltak. Éjszaka senki sem mozdult ki. Al kikapcsolta a lámpákat.

– Te meg John bácsi másszatok fel hátul – mondta Sáronrózsájának. – Én majd itt az ülésen alszom.

John bácsi fölsegítette a viselős asszonyt a kocsi hátsó oldalán. Anya kis helyen halmozta egymásra a fazekakat. A család összeszorulva feküdt a kocsi hátsó részében.

Valamelyik házkocsiban fel-felsírt egy kisbaba. Kijött egy kutya, szimatolt, morgott, s ott ólálkodott Joadék kocsija körül. A patak medréből felhallatszott a víz csörgedezése.

Gyapotszedő munkásokat keresünk – táblák az út mentén. Kiosztogatott narancsszínű cédulák: *Gyapotszedő munkásokat keresünk.*

– Erre, azt mondják, ezen az úton fölfelé.

A sötétzöld palánták megszálasodtak már, s nehéz magházak szoronganak a hüvelyben. A fehér gyapot kibuggyan, mint a pattogatott kukorica.

Örülünk, hogy gyapothoz nyúlhatunk. Gyöngéden érintjük meg a magházat az ujjunk hegyével.

Én jó szedő vagyok.

Itt, ezzel az emberrel kell beszélni.

Gyapotot szeretnék szedni.

Van-e zsákod?

Zsákom az nincs.

A zsák egy dollárba kerül. Majd levonjuk az első százötvenből. Száz font nyolcvan cent, amikor először járod meg a földet. Kilencven cent, amikor másodszor járod meg. Tessék, itt van a zsák. Egy dollár. Ha dollárod nincs, levonjuk az első százötvenből. Becsületes üzlet, előre megmondjuk.

Becsületes, hogyne. Jó gyapotzsák, kibírja az egész munkaidőt. S amikor a sok hurcolástól kikopott, megfordítod, s a másik végét használod. A nyitott végét bevarrod. A kopott végét felhasítod. S amikor mindkét vége elkopott, még akkor is kitűnő vászon! Jó nyári alsó lesz belőle. Vagy hálóing. Egy szó, mint száz, egy gyapotzsák nem utolsó dolog. Erősítsd a derekadra. Nyisd ki a száját, húzd át a két lábad közt. Eleinte könnyen húzod magad után. Aztán ujjad hegyével leszeded a pihét, s bedugdosod a lábak közt hurcolt zsákba. Gyerekek jönnek a hátad mögött; a gyerekek nem kapnak gyapotzsákot: vagy jutazsákot használnak, vagy az apjuk zsákjába gyűjtenek. Most már nehéz a zsák. Hajolj előre, húzd magad után. Én ügyes gyapotszedő vagyok. Rájár az ujjam, gyorsan megtalálja a magházat. Csak megyünk, mendegélünk, beszélgetünk, talán éneklünk is, amíg a zsák el nem nehezedik. Az ember ujja rájár. Magától is tudja. A szeme nézi is a munkát, meg nem is.

Beszélgetések a sorok között...

Volt egy asszony a régi hazánkban, neveket nem említek, egyszer csak néger gyereke született. Addig senki sem tudott a dologról. Sohasem akadtak a nyomára a négernek. Az asszony sohasem

mosakodott ki ebből a szégyenből. Na de azt akartam mondani, hogy remek gyapotszedő volt.

Most már nehéz a zsák, húzd magad után. Feszítsd meg a csípődet, vontasd a zsákot, mint az igásló. A gyerekek is apjuk zsákjába szednek. Jó itt a termés. Az alacsony helyeken ritkásan nő: ritka és szálas. Sose láttam olyan gyapotot, mint itt Kaliforniában. Hosszú a szála, a legjobb gyapot, amit életemben láttam. Hamar kizsarolja a földet. Ha valaki gyapotföldet akar venni, azt mondják neki: Ne vedd meg, csak béreld ki. Aztán, ha a gyapot kiszítta az erejét, költözzél tovább.

Embersorok haladnak elébb-elébb a földeken. Rájár az ujjuk a szedésre. Kutató ujjak nyúlnak a cserje közé, s tüstént megtalálják a magházakat. Szinte oda se kell nézni.

Fogadok, hogy vakon is tudnék gyapotot szedni. Megérzem a magházat. Én tisztán szedek.

Most tele a zsák. Odavisszük a mérleghez. Vitatkozás. A mérlegkezelő azt mondja, köveket tettünk a zsákba, hogy nehezebb legyen. Mit csináljunk vele? A mérleg nyelve szilárdan áll. Néha neki van igaza, csakugyan köveket tettünk a zsákba. Néha nekünk van igazunk, a mérleg meg van hamisítva. Néha mindkettőnknek igaza van, igaz a kő is, a mérleghamisítás is. Mindig vitázunk, mindig veszekszünk. Nem hagyjuk magunkat. Ő sem. Mi az a pár darab kő? Vagy talán csak egy. Negyed font? Örökös vita.

Vissza az üres zsákkal. Nekünk is van könyvünk. Beírjuk a súlyt. Ha tudják, hogy jegyezzük, nem csalhatnak. De isten oltalmazzon, ha magad is nem jegyzed a súlyt. Jó munka ez. A gyerekek szaladgálnak. Hallottál-e gyapotszedő gépről?

Hallottam.

Gondolod, hogy ide kerül valamikor?

Hát ha ide kerül, azt mondják, vége lesz a kézi szedésnek.

Esteledik. Mindenki fáradt. De jó szedés volt. Három dollárt kerestünk, én meg az asszony meg a gyerekek.

A kocsik elindultak a gyapotföldek felé. Gyapottáborok épülnek. Az oldalrácsos, magas teherautókat és pótkocsikat tetézve rakják meg fehér pehellyel. Gyapot tapad a drótsövényhez, gyapot görög apró labdákban végig az úton, a szél fuvallatára. Hófehér, tiszta gyapot kerül a hántológépbe. Szép, fehér gyapot, nagy, hatalmas bálákban indul a prés felé. Gyapot tapad az ember ruhájához, gyapot akad a szakállába. Ha orrodat fújod, gyapot jön ki az orrodból.

Most húzd tovább, töltsd meg a zsákot, mielőtt besötétedik. Ügyes ujjak kutatják a magházakat. Megfeszült csípők vonszolják a zsákot. A gyerekek kifáradnak estére. Lábuk egymásba botlik. A nap lemegy.

Bárcsak sokáig tartana ez. Nem sok pénzt hoz, isten a tudója, de bárcsak soká tartana.

Az országúton szaporodnak az ócska kocsik, ide szívják őket a cédulák.

Van gyapotzsákod?

Nincs.

Egy dollárba kerül.

Ha csak ötvenen volnánk, maradhatnánk egy darabig, de ötszázan vagyunk. Nem tarthat soká a munka. Ismertem valakit, aki sohasem tudta ledolgozni a zsákja árát. Minden munkahelyén új zsákot kapott, s minden földet megszedtek, mielőtt annyira jutott volna.

Az isten szerelméért, igyekezzünk egy kis pénzt félretenni! Gyorsan közeledik a tél. Télen egész Kaliforniában nincs munka. Töltsd meg a zsákot, míg be nem sötétedik. Láttam, amint az az ember két göröngyöt dugott belé.

Hát aztán! Miért ne? Csak ellensúlyozza a meghamisított mérleget.

Itt a könyvem, háromszáztizenkét font.

Helyes.

Jézusom, nem is vitatkozott! Bizonyosan hamis a mérlege. No azért mégis jó nap volt.

Azt mondják, ezer ember van úton errefelé. Holnap verekedni fogunk egy-egy sorért. Gyorsan fogjuk kapkodni a gyapotot.

Gyapotszedő munkásokat keresünk. Minél többen szednek, annál hamarább kerül présbe a gyapot.

Most gyerünk a gyapottáborba.

Ma este karajt eszünk. Uram isten! Karajra is telik! Add a kezedet annak a kisfiúnak, nagyon fáradt. Szaladj előre, és vegyél négy font karajt. Az asszony kétszersültet is készít ma este, ha nem lesz nagyon fáradt.

A tizenkét házkocsi szorosan egymás mellett állt egy kis lapos helyen, a patak mellett. Két sor volt, mindegyikben hat ház, a kerekeket kiszedték alóluk. A nagy tolóajtókhoz deszkából összerótt feljáró vezetett. Jó házak voltak, eső és léghuzat nem járta őket, s huszonnégy családnak adtak helyet, mindegyiknek mindkét végében egy-egy család lakott. Ablak nem volt, de a széles ajtók nyitva álltak. Némelyik kocsiban középen sátorvászon lógott le, másokban meg csak az ajtó elhelyezése mutatta a határt.

Joadék megkapták az utolsó kocsi egyik végét. Valamelyik előző lakos otthagyott egy kürtővel fölszerelt benzineskannát, s a kürtő számára átlyukasztotta a falat. A kocsi vége akkor is sötét volt, ha a széles ajtó nyitva állt. Anya fölaggatta a kátrányos ponyvát a kocsi közepén.

– Jó hely ez – mondta. – Úgyszólván minden eddigi helyünknél jobb, az állami tábort kivéve.

Minden este leterítette a derékaljakat a padlóra, s minden reggel összegöngyölítette. Mindennap kijártak a földekre gyapotot szedni, s minden este húst ettek. Egy szombati nap behajtottak Tulareba, vettek egy bádogtűzhelyet, új overallt Alnak, apának, Winfieldnek meg John bácsinak, ruhát vásároltak anyának, anya ünneplőjét pedig Sáronrózsájának adták.

– Olyan vastag szegényke – mondta anya –, hogy kár volna most új ruhát venni.

Joadéknak szerencséjük volt. Elég jókor jöttek, hogy helyet kapjanak egy házkocsiban. Azóta már a később jövők sátrai ellepték a kis lapos helyet, a házkocsik lakói „régieknek", bizonyos tekintetben arisztokratáknak számítottak.

A kis patak ott kanyargott mellettük, hol kibukkant a fűzfák közül, hol eltűnt közöttük. Mindegyik kocsitól keményre taposott ösvény vezetett le a patakhoz. A kocsik közt ruhaszárító kötelek lógtak, mindennap megrakva száradó fehérneművel.

Este hazaballagtak a földekről, s hónuk alatt összehajtogatva fogták a gyapotzsákokat. Elmentek a keresztútnál levő boltba, s az ilyenkor tele volt vásárlásukat végző gyapotszedőkkel.

– Mennyit kerestetek ma?

– Jól dolgoztunk. Három és felet. Bárcsak így maradna. Lassanként a gyerekek is jó gyapotszedők lesznek. Anya mindegyiknek készített egy kis zsákot. Felnőtteknek való zsákot nem tudnának

maguk után húzni. Amit szedtek, beleöntik a miénkbe. Két ócska ingből készült a zsákjuk. Jól dolgoznak.

Anya pedig odament a húsospulthoz, mutatóujját ajkára nyomta, ráfújt az ujjára, s erősen gondolkozott. – Szeretnék egy kis sertéskotlettet – mondta. – Mibe kerül?

– Fontja harminc cent, asszonyság.

– Hát adj ide három fontot. Meg egy jó darab főzni való marhahúst. A lányom megfőzheti holnap. Meg egy palack tejet a lányomnak. Bolondul a tejért. Gyereke lesz. Az ápolónő azt mondta neki, hogy sok tejet igyék. Igaz, krumpli is kellene még.

Apa odalépett, kezében egy konzervdoboz baracklekvárral.

– Megvehetnénk ezt is – mondta. – Fánkot süthetnél.

Anya összeráncolta a homlokát. – Hát, nem bánom. Megveszszük. Most aztán jó sok szalonnát.

Odajött Ruthie, kezében két nagy skatulya diákabrak, tekintetében habozó kérdés, amely anya fejének bólintása vagy tagadó rázása szerint válhatik tragédiává vagy örvendező izgalommá. – Anya? – Magasra tartja a két skatulyát, s lóbálni kezdi, hogy annál vonzóbbá tegye.

– Tedd csak vissza...

A tragédia kezd kialakulni Ruthie szemében. Apa azt mondja: – Hiszen csak öt cent egy skatulya. Jól dolgoztak ma a kölykök.

– Hát – Ruthie szemébe kezd belopózni az örvendező izgalom –, nem bánom.

Ruthie sarkon fordul, és elszalad. A bolt közepén elkapja Winfieldet, kirángatja maga után az ajtón, s eltűnnek a sötétségben.

John bácsi egy pár durva vászonkesztyűt tapogat, a tenyere sárga bőrből készült, felpróbálja, lehúzza, leteszi. Lassan odahúzódik a pálinkáspolcokhoz, megáll, s a palackok felírását tanulmányozza. Anya meglátja. – Apa – azt mondja, s fejével John bácsi felé bök.

Apa odamegy hozzá. – Talán bizony szomjazni kezdesz, John.

– Nem.

– Csak várj, amíg megszedjük a gyapotot – mondja apa. – Akkor aztán a sárga földig leihatod magad.

– Nem izzadok – mondja John bácsi. – Erősen dolgozom, és jól alszom. Nincsenek álmaim, nem bánt semmi.

– Csak láttam, hogy nagyon kacsingattál ezekre a palackokra.

– Jóformán meg se láttam. Furcsa. Éppen csak vásárolni akarok. Valamit, amire nincs szükségem. Szeretnék egy ilyen biztos-

sági borotvát venni. Gondoltam, megveszek egy pár kesztyűt. Nagyon olcsó.

– Gyapotot nem lehet kesztyűben szedni – mondja apa.

– Tudom. Arra a biztonsági borotvára sincs szükségem. De annyi a holmi itt, hogy az ember szeretné megvenni, akár van rá szüksége, akár nincs.

Anya odakiáltja nekik: – Gyertek. Megvan minden. – Egy zacskót visz a karján. John bácsi is, apa is elvesz egy-egy csomagot. Odakünn Ruthie és Winfield várakozik, szemük kidülled, arcuk kerek, szájuk tele diákabrakkal.

– Fogadok, hogy ezek ma nem vacsoráznak – mondja anya.

Az emberek már özönlöttek a házkocsik tábora felé. A sátrakban világot gyújtottak. A kürtőkből gomolygott a füst. Joadék felmásztak a kocsirészükhöz vezető pallón. Sáronrózsája egy ládán ült a tűzhely mellett. Megrakta már a tüzet, s a bádogtűzhely oldala vörösen izzott. – Kaptatok tejet? – kérdezte.

– Kaptunk. Itt van.

– Add ide. Dél óta nem ittam.

– Ez azt hiszi, a tej orvosság.

– Az ápolónő azt mondta.

– Kész a krumpli?

– Itt van, meghámoztam.

– Megsütjük – mondta anya. – Sertéskotlettet hoztam. Vagdosd be a krumplit az új serpenyőbe. És dobj bele egy fej hagymát. Ti menjetek mosdani, s hozzatok be egy vödör vizet. Hová lett Ruthie és Winfield? Azoknak is mosdani kéne. Diákabrakot kaptak – mondta anya Sáronrózsájának. – Mindegyik egy egész skatulyával.

A férfiak lementek a patakra mosakodni. Sáronrózsája belészeletelte a krumplit a serpenyőbe, s kavargatta a kés hegyével.

Hirtelen félrehajtotta valaki a sátorponyvát. Széles, izzadó ábrázat nézett be a kocsi másik végéből. – Hogy sikerült a mai nap, Joadné?

Anya megfordult. – Ó, jó estét, Wainwrightné. Jól dolgoztunk. Három és fél. Pontosabban három ötvenhét.

– Mi négy dollárt kerestünk.

– Persze – mondta anya –, hiszen többen vagytok.

– Többen. Jonas kezd felnőni. Látom, sertéskaraj készül.

Winfield bemászott az ajtón. – Anya!

– Hallgass egy percig. Igen, a férfiak szeretik a sertéskarajt.

– Én szalonnát sütök – mondta Wainwrightné. – Érzed a szagát?

– Nem érzem, mert hagyma van a krumplinkban.

– Odaég! – kiáltotta Wainwrightné, s feje eltűnt a ponyva mögött.

– Anya – mondta Winfield.

– Mi az? Talán beteg lettél a diákabraktól?

– Anya, Ruthie elárulta.

– Mit árult el?

– Tom dolgát.

Anya rábámult. – Elárulta? – Aztán letérdelt a gyerek elé. – Winfield, kinek árulta el?

Winfield zavarba jött. Hátralépett. – Csak egy kicsit mondott el belőle.

– Winfield! Azonnal mondd meg, hogy mit mondott.

– Hát, nem ette meg az egész diákabrakot. Maradt még neki, csak úgy darabonként eszegette, lassan, ahogy mindig szokta, s azt mondta: Ugye, szeretnéd, ha neked is maradt volna!

– Winfield – sürgette anya –, beszélj már. – Idegesen nézett hátra a ponyva felé. – Sáronrózsája, eredj és beszélgess Wainwrightnével, hogy ne hallja ezt.

– De mi lesz a krumplival?

– Majd én ügyelek rá, csak eredj. Nem akarom, hogy hallgatózzék a ponyva mögött. – Az asszonyka nehézkesen ment végig a kocsin, s átkerült a felakasztott ponyva másik oldalára.

Anya azt mondta: – No, most beszélj, Winfield.

– Úgy volt, ahogy mondtam, csak egy kis darabot evett meg egyszerre, s néha még ketté is törte, hogy tovább tartson.

– Jó, csak siess már.

– No aztán gyerekek vették körül, és szerettek volna kapni belőle, de Ruthie csak majszolgatta, és nem adott senkinek. Hát megharagudtak. Egyik gyerek kikapta kezéből a skatulyát.

– Winfield, mondd már gyorsan azt a másik dolgot.

– Hiszen azt mondom. Ruthie megharagudott, és kergetni kezdte őket, egyet megvert, aztán megvert egy másikat, aztán jött egy nagy lány, és ellátta a baját Ruthie-nak. Jól odavágott neki. Ruthie bőgni kezdett, és azt mondta, hogy megkeresi a felnőtt bátyját, az majd megöli azt a nagy lányt. És a nagy lány azt mondta, hogy neki is van ám felnőtt bátyja. – Winfield lélegzete minduntalan elakadt, míg ezeket elmondta. – Szóval, verekedtek, és az a nagy lány jól odavágott Ruthie-nak, és Ruthie azt mondta, hogy az ő bátyja meg fogja ölni annak a nagy lánynak a bátyját. És a nagy

lány azt mondta, hogy hátha az ő bátyja öli meg a mi bátyánkat. És aztán, aztán Ruthie azt mondta, hogy a mi bátyánk már két embert ölt meg. És aztán a nagy lány azt mondta, hogyisne, hazug kutya vagy. Ruthie meg azt mondta, igenis, a bátyánk most is bujkál, mert megölt valakit, és meg tudja ölni annak a nagy lánynak a bátyját is. Aztán mindenfélének szidták egymást, és Ruthie követ hajított rá, és a nagy lány kergetni kezdte, én meg hazajöttem.

– Jaj istenem! – mondta bágyadtan anya. – Édes, drága, jászolban alvó Jézusom! Mitévők legyünk most? – Homlokát tenyerére támasztotta, s dörzsölgette a szemét. – Mitévők legyünk most? – A harsogó tűzhely felől az odaégett krumpli szaga érzett. Anya gépiesen odament és megforgatta.

– Sáronrózsája! – kiáltott anya. Az asszonyka előbukkant a ponyva mögül. – Gyere, ügyelj a vacsorára. Winfield, eredj, keresd meg Ruthie-t, és hozd ide.

– Megvered, anya? – kérdezte reménykedve a fiú.

– Nem. Nem tehettek róla. Szeretném tudni, miért tette? Nem, hiábavaló lenne megverni. Csak szaladj, keresd meg és hozd haza.

Winfield rohant az ajtó felé, összetalálkozott a pallón fölfelé haladó három férfival, s félreállt az útjukból.

Anya halkan mondta: – Apa, beszélnem kell veled. Ruthie elmondta valami gyerekeknek, hogy Tom bujkál.

– Micsoda?

– Elmondta. Verekedésbe keveredett, és elmondta.

– Ó, az a kis kutyafajzat!

– Nem, nem tudta, mit cselekszik. Mármost ide hallgass, apa. Akarom, hogy itt maradj. Én elmegyek, megkeresem Tomot, és elmondok neki mindent. Meg kell mondanom, hogy vigyázzon. Te itt maradsz, apa, és ügyelsz mindenre. Viszek neki valami vacsorát.

– Jó – hagyta helyben apa.

– Ruthie-nak szót se szólj arról, amit csinált. Majd én beszélek vele.

E pillanatban belépett Ruthie, s utána Winfield. A leányka csupa piszok volt. Szája ragadt az édességtől, orrából még mindig csöpögött egy kis vér. Szégyenkezés és ijedtség látszott rajta. Winfield diadalmasan jött utána. Ruthie haragosan nézett körül, de hátrament a kocsi sarkába, s ott vetette meg a hátát. Szégyenkezés és harag keveredett benne.

– Megmondtam neki, hogy mit csinált – szólalt meg Winfield.

Anya két kotlettet és sült krumpliszeleteket rakott egy óntányérra. – Hallgass, Winfield – mondta. – Fölösleges, hogy még jobban fájjon neki.

Ruthie egy ugrással anya mellett termett. Derékon ragadta, ölébe temette a fejét, s elfojtott zokogása egész testét megrázta. Anya szabadulni próbált tőle, de a gyerek ujjai erősen belékapaszkodtak. Anya gyöngéden hátrasimította Ruthie haját, s megveregette a vállát. – Csitt – mondta –, hiszen nem tudtad.

Ruthie fölemelte piszkos, könnyben és vérben ázó arcát. – Ellopták tőlem a diákabrakot! – kiáltotta. – És az a nagy disznó lány megvert – azzal ismét hangos sírásra fakadt.

– Csitt! – mondta anya. – Ne beszélj így. No, eressz már. Elmegyek.

– Miért nem vered meg, anya? Ha nem fösvénykedett volna a diákabrakjával, nem lett volna semmi baj. Csak verd meg jól.

– Törődj a magad dolgával – mondta haragosan anya. – Majd téged verlek meg. Most eressz, Ruthie.

Winfield visszahúzódott az összegöngyölített derékaljhoz, s cinikus, tompa arccal nézte a családot. Aztán védekező állásba helyezkedett, mert tudta, hogy Ruthie a legelső alkalommal nekitámad. Ruthie csöndesen, megtörten húzódott a kocsi másik végébe.

Anya újságpapírral borította le az óntányért. – Most megyek – mondta.

– S te nem eszel semmit? – kérdezte John bácsi.

– Majd később, ha visszajöttem. Most nem tudnék enni. – Odament a nyitott ajtóhoz, s merev tartással lépdelt le a deszkapallón.

A házkocsik patak felé néző oldalán szorosan egymás mellett álltak a sátrak, a kötelek egymást keresztezték, s egyik sátor karója ott állt a másiknak bejáratánál. A lámpafény átvilágított a sátrak vásznán, s a kürtőkből gomolygott a füst. Férfiak, asszonyok beszélgetve álltak a sátrak bejárata előtt. A gyerekek vadul szaladgáltak összevissza. Anya fenséges léptekkel haladt végig a sátrak során. Itt-ott ráismertek.

– Jó estét, Joadné.

– Jó estét.

– Kiviszel valamit?

– Ismerősöknek viszek vissza egy kis kölcsönkenyeret.

Végre kijutott a sátrak közül. Megállt és visszanézett. A tábor fölött világosság izzott, s a sok beszélgetés egybeverődő moraja hallatszott. Néha kivált belőle egy-egy élesebb hang. A levegő tele

volt a füst szagával. Valaki halkan szájharmonikázott, újra meg újra próbálgatva ugyanazt a dallamtöredéket.

Anya belépett a patakparti füzesbe. Letért az ösvényről, s fülelve várakozott, hogy meghallja, ha utána talál jönni valaki. Egy férfi a tábor felé ment az ösvényen, útközben felhúzva nadrágtartóját, s nadrágját gombolgatva. Anya mozdulatlanul ült helyén, s a férfi elment előtte, anélkül, hogy meglátta volna. Öt percig várt még, aztán fölállt, s tovább haladt a patak menti ösvényen. Oly nesztelenül járt, hogy a lehullott fűzfalevelek zörgésén keresztül is hallhatta a víz csobogását. Az ösvény is, a patak is balra kanyarodott, aztán ismét jobbra, s odaért az országúthoz. A csillagok homályos világánál meglátta a töltést s azt a fekete, kerek csatornanyílást, ahol Tom ennivalóját hagyni szokta. Óvatosan odalopózott, betette a lyukba az ételes tányért, s az ott hagyott üres tányért visszavette. Ismét fölmászott a füzesbe, benyomakodott a sűrű bozótba, leült és várt. Az ágak közt szemmel tudta tartani a fekete lyukat. Kezét összekulcsolta térdén, és némán üldögélt. Néhány pillanat múlva ismét megelevenedett a sűrű bozót. A mezei egér óvatosan futott végig a leveleken. Egy görény nehézkesen, nyugodtan döcögött az ösvényen, enyhe bűzt hagyva maga után. Aztán a szél gyöngéden megbolygatta a fűzfákat, mintha vizsgálgatná, s aranyszínű levelek zápora hullt a földre. Hirtelen szélroham rázta meg a fákat, s a zizegő levélzápor megújult. Anya érezte haján és vállán a leveleket. Az égen vastag fekete felhő húzódott keresztül, s eltakarta a csillagokat. Ritkás, kövér cseppek kezdtek hullani, nagyot koppantak a lehullott leveleken; aztán a felhő továbbvonult, s újra megjelentek a csillagok. Anya borzongott. Elszállt a szél is, s nyugton hagyta a bozótot, de a fák zizegése tovább húzódott a patak mentén. A táborból odahallatszott egy hegedű éles hangja, amint tapogatózva keresett egy dallamot.

Anya messzi bal felé halk lépteket hallott a lehullott levelek között, s feszülten figyelni kezdett. Elengedte térdét, s fejét fölszegte, hogy jobban halljon. A mozgás megszűnt, aztán egy hosszú perc múlva újrakezdődött. Valami növény indája keményen rácsapódott a száraz levelekre. Anya megpillantott egy sötét alakot, amely kibukkant a szabadba, s a csatornanyílás felé mászott. Pillanatra eltakarta a fekete lyukat, aztán visszafelé indult. Halkan odaszólt neki: – Tom! – Az alak megállt, oly mozdulatlanul, oly alacsonyan kuporogva, hogy akár fatönk is lehetett volna. Újra odaszólt: – Tom, Tom, fiam! – Erre megmozdult az alak.

– Te vagy az, anya?
– Erre gyere. – Felállt és elindult, hogy összetalálkozzék vele.
– Nem lett volna szabad idejönnöd – mondta Tom.
– Muszáj volt hogy találkozzunk, Tom. Beszélnem kell veled.
– Közel vagyunk az ösvényhez – mondta Tom. – Erre jöhet valaki.
– Nincs valami tanyád, Tom?
– Van, de ha... ha valaki meglát velem, az egész család bajba kerül.
– Muszáj, Tom.
– Hát akkor gyere. Csöndesen járj. – Átgázolt a kis patakon, nyugodtan belelépve a vízbe, s anya utána. Áttört a bozóton, a sűrű másik oldalán szabad mezőre ért ki, s a felszántott föld mezsgyéjén haladt. A gyapotcserje feketedő szárai élesen elütöttek a földtől, s a szárakon még itt-ott gyapotpehely lógott. Vagy negyed mérföldet haladtak a mezsgyén, aztán ismét betértek a bozótba. Tom odament egy vadszeder-bokorhoz, amely valóságos falat alkotott, lehajolt, s félrehúzott egy indanyalábot. – Be kell mászni – mondta.

Anya négykézlábra ereszkedett. Érezte, hogy homok van alatta, aztán a bokor sötét belsejében már nem horzsolták az ágak, s kitapintotta a földön Tom takaróját. Tom ismét elrendezte az indákat. A rejtekben vak sötétség volt. – Hol vagy, anya?
– Itt vagyok, itt. Halkan beszélj, Tom.
– Ne félj. Jó ideje úgy élek már, mint a nyúl.
Anya hallotta, amint kiszedi a papírból az óntányért.
– Sertéskotlett – mondta anya. – Sült krumpliszeletekkel.
– Úristen, még meleg is!
Anya egyáltalán nem látta a sötétben, de hallotta, amint rágja, tépi, nyeli a húst.
– Jó menedék ez – mondta Tom.
Anya bizonytalan hangon szólalt meg: – Tom, Ruthie elárult. – Hallotta, amint fia nagyot nyel.
– Ruthie? Miért?
– Nem tehetett róla. Verekedésbe keveredett, s olyasmit mondott, hogy a bátyja majd elveri annak a másik lánynak a bátyját. Tudod, milyenek a gyerekek. Aztán elmondta, hogy a bátyja megölt valakit, és most bujkál.
Tom elnevette magát. – Mindig mondtam, hogy John bácsi ügyeljen rájuk, de sose tette meg. Gyerekbeszéd, anya. Nem baj.

– De baj – mondta anya. – Azok a gyerekek tovább beszélik, az emberek meghallják, azok is beszélnek, s hamarosan megeshetik, hogy rendőröket küldenek a keresésedre. El kell menned, Tom.

– Azt én már régen mondtam. Mindig féltem, hogy valaki meglátja, amikor berakod az ételt a csatornanyílásba, s aztán figyelni fognak.

– Tudom. De akartam, hogy a közelemben légy. Féltettelek. Nem láttalak. Most sem látlak. Hogy van az arcod?

– Gyorsan javul.

– Gyere ide, Tom. Hadd tapogassam meg. Gyere egészen közel hozzám. – Tom odamászott. Anya kinyújtott keze megtalálta fejét a sötétben, ujja lefelé haladt az orráig, aztán végigtapogatta bal orcáját. – Csúnya sebhely ez, Tom. S az orrod is egészen elferdült.

– Talán jól van ez így. Senki sem ismer meg. Ha ujjlenyomatot nem vettek volna rólam, örülnék ennek. – Azzal visszament az ételéhez.

– Csitt! – mondta anya. – Hallgass csak!

– Ez csak a szél, csak a szél. – A szélroham lefelé zúdult a patak mentén, s nyögette útjában a fákat.

Anya odamászott, ahonnét Tom hangját hallotta.

– Még egyszer meg akarlak tapogatni, Tom. Mintha vak lennék, olyan sötét van itt. Emlékezni akarok rád, legalább az ujjaimmal. El kell menned, Tom.

– El bizony. Tudtam én azt kezdettől fogva.

– Jól keresünk – mondta anya. – Eldugtam egy kis pénzt. Nyújtsd a kezedet, Tom. Itt van hét dollár.

– Nem veszem el a pénzedet – mondta Tom. – Boldogulok én anélkül is.

– Nyújtsd ki a kezedet, Tom. Aludni sem tudok többet, ha pénz nélkül engedlek el. Hátha fel kell ülnöd egy autóbuszra. Szeretném, ha messzire elmennél, három-négyszáz mérföldnyire.

– Nem fogadom el.

– Tom – mondta szigorúan anya. – Vedd el ezt a pénzt. Hallod? Nincs jogod, hogy fájdalmat okozz nekem.

– Ez nem tisztesség – mondta Tom.

– Gondoltam, hátha valami nagy városba mennél. Talán Los Angelesbe. Ott nem keresne senki.

– Hm – mormogta Tom. – Ide hallgass, anya. Éjjel-nappal egyedül bujkáltam. Tudod-e, kire gondoltam? Casyre! Sokat beszélt az az ember. Bosszantott is. De most gondolkoztam azon, amit

mondott, s visszaemlékszem mindenre. Azt mondta, egyszer kiment a pusztába, hogy megtalálja tulajdon lelkét, s megtudta, hogy neki magának nincs külön lelke. Az ő lelke csak kis darabja egy nagy-nagy léleknek. Azt mondta, nem ér semmit a pusztaság, mert ez a kis darab lélek sem ér semmit, ha nincs együtt a többivel, s egésszé nem válik. Furcsa, hogy ennyire emlékszem rá. Akkor azt hittem, oda sem hallgatok. De most tudom, hogy az ember semmit sem ér egyedül.

– Jó ember volt – mondta anya.

Tom folytatta: – Idézett egyszer valamit a Szentírásból, de nem úgy hangzott, mintha onnan vette volna. Kétszer is elmondta, emlékszem rá. Azt mondja, a *Prédikátor könyvé*ből való.

– Hogy szól?

– Azt mondja: „Kettő többet ér, mint egy, mert jó jutalmat nyer munkájáért. Mert ha elesnek, egyik fölemeli a másikat, de jaj annak, aki egyedül van, amikor elesik, mert nincs senki, aki fölsegítse." Ez az egyik része.

– Folytasd – mondta anya. – Folytasd, Tom.

– Csak még egy kicsit. „Aztán pedig, ha ketten együtt fekszenek, melegítik egymást, de hogyan melegedjék fel az ember egyedül? És ha valaki uralkodni akar rajtuk, ketten ellenállnak neki, s a háromszorosan összefont kötelet nehéz elszakítani."

– S ez a Szentírásban van?

– Casy azt mondta. A *Prédikátor könyvé*ben.

– Csitt, figyelj csak!

– Ez csak a szél, anya. Ismerem a szelet. És gondolkozni kezdtem; a legtöbb prédikáció arról szól, hogy szegények mindig lesznek közöttünk, s ha nincs semmid, sose törődj vele, kulcsold össze a kezedet, s halálod után majd aranytányérról eszed a mennyei mannát. Ez a prédikátor meg azt mondja, hogy két ember együtt nagyobb jutalmat kap a munkájáért.

– Mit akarsz csinálni, Tom? – kérdezte anya.

Tom sokáig hallgatott. – Elgondoltam, hogy is volt az az állami táborban, hogy intéztük a magunk dolgát, hogy segítettünk a bajon, ha verekedés támadt; nem voltak ott puskás rendőrök, de különb rend volt, mint amilyet azok tudnak tartani. Gondolkoztam, hogy miért nem tudjuk ezt mindenütt megcsinálni. Dobjuk ki azokat, akik nem közülünk valók. Dolgozzunk mind együtt a magunk javáért, gazdálkodjunk mind a magunk földjén.

– Tom – ismételte anya –, mit akarsz csinálni?

– Azt, amit Casy – felelte Tom.

– De őt megölték.

– Meg – mondta Tom. – Nem ugrott félre elég gyorsan. Nem vétett ő semmit a törvény ellen, anya. Sokat gondolkoztam én azon, hogy a népünk úgy él, mint a disznó, a jó termőföld pedig parlagon hever, s egy embernek millió holdja van, amikor százezer jó gazda éhen pusztul. S azon tűnődtem, hogy ha mi valamennyien összeállnánk s ordítozni kezdenénk, ahogy az a néhány ember ordítozott a Hooper-tanya körül...

Anya azt mondta: – Üldözőbe vesznek, Tom, s leütnek, mint a fiatal Floydot.

– Üldöznek így is, úgy is. Egész népünket üldözik.

– Csak nem akarsz megölni valakit, Tom?

– Nem. Gondoltam, hogy ha már úgyis törvényen kívül helyeztek, talán meg lehetne... Eh, nem gondoltam el világosan, anya. Ne vedd el a kedvemet.

Némán ültek a szederindák szénfekete barlangjában. Anya megszólalt: – Hogy fogok majd tudni rólad? Hiszen megölhetnek, s azt sem tudom meg. Bánthatnak. Hogy tudom meg?

Tom bizonytalanul nevetett. – Meglehet, hogy úgy van, ahogy Casy mondja, az embernek nincs külön lelke, hanem csak része egy nagy léleknek, és akkor...

– Akkor?

– Akkor mindegy. Akkor ott leszek körülöttetek a sötétségben. Ott leszek mindenütt, akármerre néztek. Ott leszek mindenütt, ahol harcolnak, hogy éhes emberek betevő falathoz jussanak. Ahol a rendőr megver valakit, én is ott leszek. Ha Casy tudná... Ott leszek a haragos emberek kiáltásában s az éhes gyerekek nevetésében, amikor hallják, hogy kész a vacsora. És ott leszek, amikor a népünk a maga termését eszi, és a maga építette házában lakik. Érted? Úristen, egészen úgy beszélek, mint Casy. Mert annyit gondoltam rá. Mintha látnám néha.

– Nem értem – mondta anya. – Igazában nem tudom...

– Én sem – mondta Tom. – Csak ilyesmiről gondolkoztam. Sokat gondolkozik az ember, ha nem mozoghat. De most menj haza, anya.

– Akkor vedd el a pénzt.

Tom hallgatott egy pillanatig. – Hát jó – mondta.

– És később, Tom, ha elmúlt a veszedelem, visszajössz. De megtalálsz-e?

– Bizonyosan – mondta Tom. – Most már jobb lesz, ha elmégy. Add a kezedet. – Vezette a bejárat felé. Anya ujjai rákulcsolódtak a csuklójára. Félrehajtotta az indákat, és kikísérte anyját. – Menj egyenesen a mezőn, amíg a szélén egy szederfához nem érsz, s ott gázolj át a patakon. Isten veled.

– Isten veled – mondta anya, s gyorsan elment. Szeme nedves volt és égett, de nem sírt. Óvatosság nélkül, hangosan gázolt a falevelek közt, amikor a bozóton keresztültört. Közben a homályos égből megint hullani kezdett az eső, nagy, ritkás cseppekben, nagyot koppanva a száraz leveleken. Anya megállt, s egy darabig mozdulatlan maradt a víztől csepegő bozótban. Megfordult, s három lépést tett fia rejtekhelye felé, aztán gyorsan visszafordult ismét, s indult a kocsitábor felé. Egyenesen kiért a csatornanyíláshoz, s felmászott az útra. Az eső már elmúlt, de az eget felhők borították. Háta mögött lépéseket hallott az úton, s nyugtalanul fordult meg. A földön egy gyönge zseblámpa világa csillant meg. Anya ismét megfordult, s indult hazafelé. Kisvártatva egy férfi csatlakozott hozzá. Lámpája fényét udvariasan a földre irányította, s nem játszatta az arcán.

– Jó estét – mondta.

– Adjon isten – felelte anya.

– Úgy látszik, kapunk egy kis esőt.

– Remélem, nem. Megakasztaná a szedést. Arra pedig szükségünk van.

– Nekem is. Itt laktok ebben a táborban?

– Itt. – Lépésük egyszerre kopogott az úton.

– Húsz hold gyapotcserjém van. Megkésett egy kicsit, de most már megérett. Gondoltam, eljövök ide, s megpróbálok szedőmunkásokat szerezni.

– Az nem lesz nehéz. Itt idestova vége a munkának.

– Remélem. Az én tanyám csak egy mérföldnyire van ezen az úton.

– Hatan vagyunk – mondta anya. – Három férfi meg én és két kisgyerek.

– Majd kiteszek egy táblát. Egy mérföld ezen az úton.

– Reggelre ott leszünk.

– Remélem, nem lesz eső.

– Remélem én is – mondta anya. – Húsz hold nem tart sokáig.

– Ne is tartson. Elkéstünk már. Későn ültettem.

– Mit fizetsz, uram?

– Kilencven centet.

– Ott leszünk. Úgy hallom, jövőre hetvenöt vagy talán hatvan lesz a bér.

– Úgy hallom én is.

– Abból baj lesz – mondta anya.

– Baj lesz. Tudom. De hát magamfajta kisember nem tehet semmit. A szövetség szabja meg a béreket, mi meg kénytelenek vagyunk engedelmeskedni. Ha nem, oda a tanyánk. A kisembert mindig elnyomják.

Odaértek a táborhoz. – Ott leszünk – mondta anya. – Itt már nem sok szednivaló maradt. – Odament az utolsó házkocsihoz, s felmászott a deszkapallón. A lecsavart lámpa világa sötét árnyakat festett a kocsi falaira. Apa, John bácsi meg egy idősebb férfi a fal mellett üldögéltek a földön.

– Megjöttem – mondta anya. – Jó estét, Wainwright szomszéd.

A szomszéd fölemelte finom metszésű arcát. Szeme mélyen rejtőzködött összeráncolt szemöldöke alatt. Haja kékesfehér, finom szálú volt. Arcát, állát tömör, ezüstös szakáll borította. – Jó estét, asszonyság.

– Szedőmunkát kaptunk holnapra – mondta anya. – Egy mérföldnyire innét, északra. Húsz hold.

– Jó lesz, ha kocsival megyünk – mondta apa. – Többet végezhetünk.

Wainwright mohón kapta föl a fejét. – Mehetnénk mi is?

– Hogyne. Egy darabon együtt jöttem a gazdával. Munkásokat keres.

– A gyapotnak már jóformán vége. Igen vékonyan ereszt a második szedés. Nehéz lesz már azon pénzt keresni. Nagyon letisztogattuk a földet először.

– Velünk jöhettek a kocsin – mondta anya. – Megfeleznénk a benzin költségét.

– Ez aztán derék dolog.

– Megtakarítás mind a két családnak – mondta anya.

Apa megszólalt: – Wainwright szomszéd azért jött át hozzánk, mert aggasztja valami. Éppen erről beszéltünk.

– Mi baj?

Wainwright lenézett a földre. – Aggie lányunkról van szó. – Nagy leány, idestova tizenhat esztendős lesz, s egészen anyányi már.

– Csinos leány – mondta anya.

– Hallgasd csak végig – mondta apa.

– Hát Aggie meg a ti Al fiatok együtt járkálnak el minden áldott este. Aggie derék, egészséges leány, férj kéne neki, különben könnyen bajba kerülhet. A mi családunkban sohasem volt még baj. De hogy most olyan szegényesen állunk, aggódni kezdtünk, a feleségem meg én. Hátha bajba kerül?

Anya szétgöngyölt egy derékaljat, és leült rá. – Most is künn járnak? – kérdezte.

– Mindig – mondta Wainwright –, minden este.

– Hm. Hát hiszen Al jó gyerek. Mostanában egy kicsit úgy érzi magát, mint a kakas a maga szemétdombján, de azért derék, jó fiú. Kívánni se lehetne jobbat.

– Ó, hiszen nem is Alra van panaszunk! Szeretjük. Hanem az aggaszt minket, hogy Aggie felnőtt leány. Aztán mi lesz, ha elmegyünk innét, vagy ti mentek el, s egyszerre csak azt látjuk, hogy bajba jutott? A mi családunkon nem esett még ilyen szégyen.

Anya azt mondta: – Igyekszünk, hogy ne hozzunk szégyent rátok.

A férfi gyorsan fölállt. – Köszönöm, asszonyság. Aggie felnőtt leány. Jó leány, tisztességes, derék teremtés. Megköszönjük, asszonyság, ha megkímélsz bennünket a szégyentől. Aggie nem tehet semmiről. Felnőtt leány.

– Apa majd beszél Allal – mondta anya. – Vagy ha ő nem akar, beszélek én.

– Hát akkor jó éjszakát – mondta Wainwright –, köszönjük szépen. – Azzal átkerült a ponyva másik oldalára. Hallották, amint halkan beszél a kocsi túlsó végében, s előadja küldetésének eredményét.

Anya odafigyelt egy pillanatig, aztán így szólt: – Gyertek ide át, és üljetek le.

Apa és John bácsi nehézkesen tápászkodtak fel ültükből. Leültek a derékaljra, anya mellé.

– Hol vannak a gyerekek?

Apa a sarokban leterített derékaljra mutatott. – Ruthie ráugrott Winfieldre és megharapta. Lefektettem mind a kettőt. Gondolom, alszanak már. Sáronrózsája elment beszélgetni egy ismerős asszonysággal.

Anya felsóhajtott. – Megtaláltam Tomot – mondta halkan. – Elküldtem. Messzire.

Apa lassan bólintott. John bácsi mellére ejtette állát. – Nem tehet mást – mondta apa. – Mit gondolsz, John?

John bácsi fölpillantott. – Nem gondolok én már semmit – mondta. – Úgy lézengek, mintha ébren se lennék.

– Tom jó fiú – mondta anya; aztán bocsánatkérő hangon tette hozzá: – Nem akartalak megbántani, apa, amikor azt mondtam, hogy majd én beszélek Allal.

– Tudom – mondta csendesen apa. – Nem vagyok én már jó semmire. Folyvást arra gondolok, ami régen elmúlt. Hazagondolok mindig, pedig sohasem látom többet azt a helyet.

– Szebb itt, és jobb ez a föld – mondta anya.

– Tudom. De még csak nem is látom. Arra gondolok, hogyan hullatják most odahaza levelüket a fűzfák. Néha ki akarom javítani azt a hasadékot a délre néző sövényen. Furcsa dolog, hogy most az asszony parancsol a családban. Az asszony mondja meg, mit tegyünk, hová menjünk. De nem bánom.

– Az asszony könnyebben változik, mint a férfi – mondta békéltető hangon anya. – Az asszonynak egész élete két karjában van. A férfi élete a fejében. Egyet se búsulj. Meglehet, bizony, meglehet, hogy jövőre megint lesz házunk.

– Most nincs semmink – mondta apa. – És hosszú idő következik, amikor nincs munka, nincs szüret. Mit csinálunk akkor? Hogy szerzünk ennivalót? És jusson eszedbe, hogy Sáronrózsájának nincs már messze az ideje. Igazán úgy vagyok, hogy nem szeretek már gondolkozni. Beleásom magam a régi időkbe, hogy ne kelljen gondolkoznom. Úgy látszik, a mi életünknek már vége.

– Nincs vége – mondta mosolyogva anya. – Nincs vége, apa. Ez is olyasmi, amit az asszonyok tudnak. Észrevettem én azt. A férfi élete csupa nagy zökkenés; zökkenés, amikor gyerek születik, vagy meghal valaki; zökkenés, amikor földet szerez, vagy elveszti a gazdaságát. Az asszony élete egy darabban folyik, mint a patak, vannak benne kis örvények, vízesések, de az egész csak megy előre. Az asszony így nézi az életet. Nem fogunk kipusztulni. Az emberek tovább élnek, talán változnak egy kicsit, de tovább élnek.

– Ki tudja? – szólalt meg John bácsi. – Mi akadálya annak, hogy minden megálljon, hogy az emberek mind kifáradjanak és lefeküdjenek meghalni?

Anya elgondolkozott. Két fénylő keze fejét összedörzsölgette, s jobb keze ujjait bedugta bal keze ujjai közé. – Nehéz azt megmondani – felelte. – Azt hiszem, akármit teszünk is, annak az a célja, hogy folytassuk az életet. Én így látom. Az a célja még az éhségnek, még a betegségnek is; vannak, akik belehalnak, de a többi

szívósabb lesz. Csak próbáljuk megérni azt a napot... azt a napot.

John bácsi azt mondta: – Csak addig meg ne haljon az ember.

– Csak azt a napot érje meg – mondta anya. – Ne lógasd a fejed.

– Jó esztendőnk lehetne jövőre odahaza – mondta apa.

Anya hirtelen azt mondta: – Hallgassatok csak!

Hallatszott, hogy valaki felmászik a deszkapallón, aztán Al bukkant elő. – Jó estét – mondta. – Azt hittem, alusztok már.

– Beszélgettünk, Al – mondta anya. – Gyere, ülj ide.

– Szívesen. Én is szeretnék beszélni veletek. Hamarosan elmegyek innét.

– Nem mehetsz. Szükségünk van rád. Miért kell elmenned?

– Hát, mert Aggie Wainwright meg én össze akarunk házasodni, munkát szerzek egy garázsban, házat bérlünk egy időre, aztán... – heves pillantással vetette föl a fejét. – Egy szó, mint száz, megyünk, meg nem állíthat senki!

Rábámultak. – Al – mondta végül anya –, örülünk. Nagyon örülünk.

– Igazán?

– Igazán hát. Felnőtt ember vagy. Szükséged van asszonyra. De ne menj el most mindjárt, Al.

– Megígértem Aggie-nak – mondta a legény. – Muszáj hogy elmenjünk innét. Nem bírjuk ezt tovább.

– Csak tavaszig maradjatok – könyörgött anya. – Csak tavaszig. Nem akartok tavaszig maradni? Ki vezesse a kocsit?

– Hát...

Wainwrightné bedugta a fejét a ponyva mellett. – Hallottátok már? – kérdezte.

– Éppen most hallottuk.

– Jaj, istenem! Bárcsak, bárcsak kalácsunk volna. Bárcsak volna kalácsunk vagy valamink.

– Kávét teszek föl, és fánkot készítek – mondta anya. – Van baracklekvárunk.

– Jaj, istenem – sóhajtott fel Wainwrightné. – Én majd hozok cukrot. Megcukrozzuk a fánkot.

Anya ágakat tördelt, bedobálta a tűzhely ajtaján, s a vacsorafőzésből megmaradt parázs gyorsan lángra lobbantotta. Ruthie és Winfield kibújtak ágyukból, mint a remeterák a kagylójából. Egy pillanatig óvatosan viselkedtek: figyelték, hogy vajon még bűnö-

söknek tartják-e őket. Amikor senki sem vett tudomást róluk, egyszerre megnőtt a szarvuk. Ruthie fél lábon ugrált az ajtóig meg vissza, s egyszer sem támaszkodott a falhoz.

Anya éppen lisztet szórt egy csészébe, amikor Sáronrózsája felmászott a pallón. Amint szilárdan állt a lábán, óvatosan jött előbbre. – Mi történt? – kérdezte.

– Nagy újság van! – kiáltotta anya. – Vendégség lesz nálunk, mert Al meg Aggie Wainwright elmátkásodtak.

Sáronrózsája mozdulatlanul állt. Lassan emelte rá a szemét Alra, aki pirult, és szemmel láthatóan zavarban volt.

Wainwrightné átkiáltott a kocsi másik végéből: – Tiszta ruhát adok Aggie-ra. Mindjárt odaát leszek.

Sáronrózsája lassan megfordult. Visszament a széles ajtóhoz, s lemászott a pallón. Amint leért a földre, lassan lement a patakhoz, s tovább lépdelt a mellette futó ösvényen. Arrafelé ment, amerre anya járt az imént: a fűzfák közé. A szél most állandóan fújt, s a bokrok szüntelenül zizegtek. Sáronrózsája letérdelt, és mélyen beásta magát a bozótba. A szederindák fölsértették az arcát, húzgálták a haját, de azzal sem törődött. Csak akkor állt meg, amikor érezte, hogy egész testét eltakarja a bozót. Hanyatt feküdt és kinyújtózott. És érezte testében a kisgyerek súlyát.

Anya mozgolódni kezdett a sötét kocsiban, aztán lelökte magáról a takarót és fölkelt. A kocsi nyitott ajtaján kissé behatolt a csillagok szürkés világa. Odament az ajtóhoz, megállt és kinézett. Keleten halványultak már a csillagok. A szél halkan zúgott a sűrű füzesben, s fölhallatszott a kis patak vizének nyugodt csevegése. A tábor nagy része aludt még, de egyik sátor előtt kis tűz égett, s melegedő emberek álltak körülötte. Anya látta őket a frissen rakott tűz táncoló világában, amint a lángokkal szembefordulva, kezüket dörzsölgették: aztán hátat fordítottak a tűznek, s hátuk mögé rakták a kezüket. Anya egy darabig kinézegetett, aztán összekulcsolta a kezét. Olykor-olykor szél támadt, majd odábbállt, s a levegőben a fagy csípőssége érzett. Anya megborzongott, s összedörzsölte a kezét. Óvatosan visszament a kocsi belsejébe, s a sötétben megkereste a lámpa mellett heverő gyufát. Csikorogva emelkedett fel a lámpa ernyője. Meggyújtotta a kanócot, egy pillanatig figyelte kék lángját, aztán felcsavarta finom hajlású, sárga fénykörét. Odavitte a lámpát a tűzhelyhez, s letette, amíg a pattogó, szá-

raz fűzfaágakat összetördöste, s bedobálta a tűzhely ajtaján. Egy pillanat múlva már zúgott a tűz.

Sáronrózsája nehézkesen megfordult és felült. – Mindjárt fölkelek – mondotta.

– Miért nem fekszel még egy percig, amíg fölmelegszik a ház? – kérdezte anya.

– Nem, fölkelek.

Anya a vödörből vizet töltött a kávésfazékba, s föltette a tűzhelyre, aztán odatette a jól bezsírozott serpenyőt is, hogy forró legyen, amikor a kukoricalisztet beleszórja. – Mi ütött beléd? – kérdezte halkan.

– Kimegyek – mondta Sáronrózsája.

– Hová?

– Megyek gyapotot szedni.

– Nem mehetsz – mondta anya. – Közel van az órád.

– Nincs még közel. Kimegyek.

Anya belemérte a kávét a vízbe. – Sáronrózsája, este nem voltál itt a fánkevésnél. – Az asszonyka nem válaszolt. – Minek akarsz gyapotot szedni? – Még mindig semmi válasz. – Al és Aggie miatt? – Anya most fürkészően nézett a lányára. – Úgy! No hát nincs szükség arra, hogy munkába menj.

– De megyek.

– Jó, de nehogy megerőltesd magad.

– Kelj föl, apa! Ébredj, kelj föl!

Apa hunyorgatott és ásítozott. – Nem aludtam eleget – nyögte. – Lehetett már tizenegy óra is, amikor lefeküdtünk.

– No, csak keljetek föl mind, ahányan vagytok, s menjetek mosakodni.

A kocsi lakói lassan magukhoz tértek, kivackolódtak a takarók közül, bebújtak a ruhájukba. Anya sózott disznóhúst szeletelt a másik serpenyőbe. – Menjetek mosakodni – rendelkezett.

A kocsi másik végében is világot gyújtottak. Hallatszott, amint Wainwrightéknél is ágakat tördösnek. – Joadné – kiáltotta valaki. – Már készülünk. Mindjárt készen leszünk.

Al azt dörmögte: – Miért kell ilyen korán fölkelni?

– Húsz hold az egész – mondta anya. – Még oda is kell jutni. Nincs már sok gyapot. Oda kell érni, mielőtt leszedik. Anya siettette az öltözködésüket, s gyorsan beléjük diktálta a reggelit. – Igyátok már azt a kávét – mondta. – Indulni kell.

– Sötétben nem lehet gyapotot szedni, anya.

– De ott lehetünk, mire kivilágosodik.

– Lehet, hogy nedves lesz még.

– Nem volt olyan sok eső. Siess már, idd a kávédat. Al, mihelyt készen vagy, indítsd meg a motort.

Átkiáltott a szomszédba: – Elkészültök-e hamarosan, Wainwrightné?

– Éppen reggelizünk. Egy perc alatt készen vagyunk.

Odakünn kezdett megelevenedni a tábor. A sátrak előtt tüzek égtek. A házkocsik kürtőiből füst szállt fel.

Al fölhajtotta a kávéját, s a szája tele lett kávéaljjal. Amíg a pallón lement, kiköpdöste.

– Készen vagyunk, Wainwrightné – kiáltotta anya. Aztán Sáronrózsájához fordult, s azt mondta: – Te maradj itthon.

Az asszonyka előreszegte állát. – Megyek – mondta. – Muszáj hogy menjek, anya.

– De hiszen zsákod sincs. Nem is tudod húzni a zsákot.

– Majd a te zsákodba szedek.

– Jobban tennéd, ha nem jönnél.

– Megyek.

Anya felsóhajtott. – Majd szemmel tartalak. Bárcsak orvos lenne a közelünkben. – Sáronrózsája idegesen járt-kelt a kocsi körül. Fölvett egy könnyű kabátot, s levetette megint. – Hozz takarót magaddal – mondta anya. – Az melegen tart, ha pihenni akarsz. – Hallották, hogy a kocsi motorja zúgni kezd a házkocsi mögött. – Elsőnek érünk oda – mondta ujjongva anya. – No, fogjátok a zsákotokat, Ruthie, ne felejtsd itt azokat az ingeket, amiket összetűztem nektek, hogy abba szedjetek.

Wainwrighték és Joadék a sötétben bemásztak a kocsiba. Közeledett a hajnal, lassan és halaványan.

– Fordulj balra – mondta anya Alnak. – Jelzőtábla mutatja majd, hogy merre menjünk. – Elindultak a sötét úton. Más kocsik is követték őket, s az elhagyott táborban újabb kocsik készültek indulásra, családok másztak föl egymás hegyén-hátán; a kocsik kifordultak az országútra, s mind bal felé tartottak.

Az út jobb oldalán egy levélszekrényre keménypapírból készült tábla volt tűzve, s azon kék ceruzával ez a fölírás: *Gyapotszedő munkásokat keresünk.* Al befordult a bejáraton, s kihajtott a szérűig. A szérű már egészen tele volt kocsikkal. A fehér csűr végén villanylámpa világított meg egy csoport férfit meg asszonyt, a mérlegek közelében álltak, hónuk alatt az összegöngyölített gyapot-

zsák. Némelyik asszony vállára vetve s mellén keresztülkötve hordta a zsákot.

– Nem is jöttünk olyan korán, mint gondoltuk – mondta Al. A kerítésig ment a kocsival, s ott megállította. A két család lemászott, s csatlakozott a várakozó csoporthoz; az útról újabb kocsik érkeztek s álltak félre, s újabb családok csatlakoztak a csoporthoz. A csűr végében világító lámpa alatt a gazda írta be a neveket.

– Hawley? – mondotta. – H-a-w-l-e-y? Hányan vagytok?

– Négyen. Will...

– Will.

– Benton...

– Benton.

– Amelia...

– Claire...

– Claire. Ki következik? Carpenter? Hányan vagytok?

– Hatan.

Beírta őket a könyvbe, s helyet hagyott a súly bejegyzésére. – Itt a zsákotok? Egynéhány nekem is van. Egy dollárba kerül. – A kocsik pedig egyre-másra gördültek be a szérűre. A gazda összébb húzta a nyakán birkabőr kabátját. Aggódó szemmel nézett az útra. – Ennyi ember hamar megszedi azt a húsz holdat – mondta.

Gyerekek másztak föl a nagy gyapothordó pótkocsira, s lábujjaikat bedugdosták a sűrű drótháló szemeibe. – Szálljatok le onnét! – kiáltotta a gazda. – Szálljatok le! Meglazítjátok azt a drótot. – A gyerekek lassan, zavartan, némán másztak le a kocsiról. Az ég szürkülni kezdett. – A harmat miatt le kell vonnom valamit a súlyból – mondta a gazda. – Napfölkelte után megszűnik a levonás. Menjetek, amikor akartok. Elég világos van már, hogy lássatok.

Az emberek kisiettek a gyapotföldre, s ki-ki elfoglalta a maga sorát. Derekukra kötötték a zsákot, s összecsapkodták a tenyerüket, hogy merev ujjaikat fölmelegítsék, mert ujjaiknak fürgén kellett mozogniuk. A hajnal kezdte vörösre festeni a keleti dombokat, s a szedőmunkások széles sora megindult. Az országútról még egyre jöttek a kocsik, sorban helyezkedtek el a szérűn, amíg meg nem telt, akkor aztán az út két oldalán sorakoztak föl. Kinn a földeken fanyar szél fújt. – Én nem tudom, honnan tudtátok meg ennyien – mondta a gazda. – Gyorsan tovább adhatták a hírt. Ez a húsz hold délig sem tart meg. Hogy hívnak? Hume? Hányan vagytok?

A gyapotszedők elébb-elébb lépdeltek a cserjék között, s az erős,

állandó nyugati szél felpuffasztotta a ruhájukat. Ujjaik csak úgy röpködtek a kibuggyanó magházak és a hosszú zsákok között, amelyeket egyre nehezebben vonszoltak maguk után.

Apa megszólította a tőle jobbra dolgozó embert: – Arra mifelénk az ilyen szél esőt hozna, Itt mintha egy kicsit fagyos lenne a levegő, talán nem lesz eső. Mióta vagy ezen a vidéken? – Beszéd közben egyre munkáján volt a szeme.

Szomszédja sem nézett föl. – Idestova egy esztendeje.

– Mit gondolsz, lesz-e eső?

– Megmondanám szívesen, de nem tudom. Olyanok se tudják, akik egész életüket itt töltötték. Itt az a mondás járja, hogy ha az eső elronthatja a szüretet, akkor bizonyosan esni fog.

Apa gyorsan a nyugati dombokra pillantott. Nagy, szürke felhők vonultak a dombok gerince fölött, s a szél gyorsan hajtotta őket. – Ezek mintha esőt hoznának – mondotta.

Szomszédja is odapillantott a szeme sarkából. – Nem tudom – mondta. S a cserjesorok közt az emberek mind vissza-visszanéztek a felhőkre. Aztán még jobban nekigörnyedtek a munkának, a kezük csak úgy röpült. Versengve szedték a gyapotot, versenyt futottak az idővel, a gyapot súlyával, versenyt futottak az esővel és egymással: csak még ennyi gyapotot leszedhessenek, csak még ennyi pénzt megkereshessenek! Elérkeztek a föld végéig, s rohantak új sort keresni. Most szembekerültek a széllel, s látták, hogy a magasan úszó szürke felhők egyre följebb húzódnak az égen, szembe a kelő nappal. És az út szélén újabb kocsik álltak meg, újabb szedőmunkások jegyeztették be magukat. A munkások sora eszeveszetten sietett végig a gyapotföldön, mérette le a zsákját, jegyezte föl a súlyt a maga könyvecskéjébe, és rohant új sort keresni.

Tizenegy órára az egész földet megszedték, vége lett a munkának. A berácsozott pótkocsikat odakapcsolták az ugyancsak berácsozott teherautókhoz, s már indultak is az országúton a préselő felé. A gyapot kibuggyant a rács között, kis gyapotfelhők szállongtak a levegőben, gyapotfoszlányok akadtak fönn az útszéli burjánon. A szedőmunkások búsan özönlöttek vissza a szérűkre, és sorba állva várták, hogy kifizessék őket.

– Hume, James. Huszonkét cent. Ralph: harminc cent. Joad, Thomas: kilencven cent. Winfield: tizenöt cent. – A pénz göngyölegekben hevert; ezüst-, nikkel- és rézpénz. Mindenki belenézett a maga könyvecskéjébe, amikor kifizették. – Wainwright Agnes: harmincnégy cent. Tobin: hatvanhárom cent. – A sor lassan indult

tovább. A családok némán tértek vissza. Lassan döcögtek ki a szérűről.

Joadék és Wainwrighték kocsijukban várták, hogy az út felszabaduljon. Várakozás közben lehulltak az első esőcseppek. Al kinyújtotta kezét az ernyő alól, hogy az esőt kitapasztalja. Sáronrózsája középen ült, anya a külső oldalon. Az asszonykának ismét fénytelen volt a szeme.

– Nem kellett volna idejönnöd – mondta anya. – Nem szedtél többet tíz-tizenöt fontnál. – Sáronrózsája lenézett nagy, kidomborodó hasára, és nem válaszolt. Egyszerre csak összeborzongott, és felkapta a fejét. Anya erősen figyelte; kigöngyölítette gyapotzsákját, ráterítette Sáronrózsája vállára, s közelebb húzta magához.

Végre szabad volt az út. Al elindította a motort, és kihajtott az országútra. A nagy, ritkás esőcseppek lekoppantak az útra, s amint a kocsi továbbhaladt, mind kisebbek és sűrűbbek lettek. Az eső oly hangosan kopogott a kocsi elülső részének fedelén, hogy még az elnyűtt, ócska motor kattogása sem tudta elnyomni a hangját. Hátul Wainwrighték és Joadék fejükre és vállukra borították gyapjúzsákjaikat.

Sáronrózsája erősen reszketett anya karjai közt, s anya felkiáltott: – Gyorsabban, Al. Sáronrózsája megfázott. Muszáj hogy meleg vízbe tegye a lábát.

Al nagyobb sebességre kényszerítette a kopácsoló motort, s amikor a házkocsik táborához ért, szorosan a vörös kocsik mellett állt meg. Jóformán meg sem álltak még, anya már parancsokat osztogatott. – Al – mondta –, te meg John meg apa azonnal a füzesbe mentek, s annyi rőzsét szedtek, amennyit tudtok. Melegen kell tartani a házat.

– Vajon nem esik-e majd be az eső?

– Nem hinném. A ház száraz, de fa nélkül nem lehetünk meg. Melegen kell tartani. Vigyétek magatokkal Ruthie-t és Winfieldet is. Azok is tudnak rőzsét szedni. Ez az asszonyka nincs jól. – Anya kiszállt, Sáronrózsája utána igyekezett, de megbicsaklott a térde, s nehézkesen roskadt le a hágcsóra.

A kövér Wainwrightné meglátta. – Mi baj? Talán itt az órája?

– Nem, nem hinném – mondta anya. – Megfázott. Borzong. Segíts csak! – A két asszony támogatta Sáronrózsáját. Néhány lépés után visszanyerte erejét, s a lába megbírta már.

– Már egészen jól vagyok, anya – mondta. – Csak egy percig tartott.

A két idősebb asszony a könyökénél fogta. – Meleg vízbe kell tenni a lábadat – mondta anya. Fölsegítették a deszkalétrán, be a házkocsiba. – Dörzsölgesd – mondta Wainwrightné. – Én majd tüzet rakok. – Az utolsó ágakból megrakta a tüzet. Az eső most már csak úgy szakadt, s elöntötte a kocsi tetejét.

Anya fölnézett. – Hála istennek, a tető állja az esőt – mondta. – A sátor akármilyen jó is, átereszti. Tégy föl egy kis vizet melegedni, Wainwrightné.

Sáronrózsája mozdulatlanul hevert egy derékaljon. Engedte, hogy cipőjét lehúzzák, lábát dörzsölgessék. Wainwrightné föléje hajolt.

– Fáj? – kérdezte.

– Nem. Csak nem jól érzem magam. Rosszul vagyok.

– Van fájdalomcsillapítóm – mondta Wainwrightné. – Szívesen odaadom, ha kell. Nagyon szívesen.

Az asszonyka hevesen összeborzongott. – Anya, takarj be, fázom. – Anya valamennyi takarót odavitte és rárakta. Az eső zúgva folyt le a tetőről.

Most visszatértek a rőzsegyűjtők, karjukon magasra felhalmozott ágakkal; kalapjukról, kabátjukról csöpögött a víz. – Hű, micsoda eső – mondta apa. – Egy perc alatt bőrig ázik az ember.

Anya azt mondta: – Jobb lesz, ha visszamentek, s még szedtek rőzsét. Átkozottul hamar elég. Mindjárt besötétedik. – Megjött Ruthie és Winfield, s rádobta a maga rőzséjét a rakásra. Fordultak, hogy visszamenjenek a füzesbe. – Ti itt maradtok – rendelkezett anya. – Álljatok a tűz mellé, és szárítkozzatok.

A délutánt ezüstszínűre festette az eső, az utak csillogtak a víztől. A gyapotcserjék óráról órára összébb zsugorodtak s megfeketedtek. Apa, Al és John bácsi egyik utat a másik után tették a bozótba meg vissza, s ölszámra hordták a rőzsét. Felhalmozták az ajtó mellett, míg a rakás majdnem a mennyezetig ért fel; akkor aztán abbahagyták, s odamentek a tűzhely mellé. A víz csak úgy patakzott kalapjukról a vállukra. Kabátjuk széle csöpögött, cipőjük szörcsögött járás közben.

– Jól van, most vessétek le a ruhátokat – mondta anya. – Jó kávét főztem nektek. Van overallotok, amit fölvegyetek. Ne álldogáljatok itt.

Korán leszállt az este. A házkocsikban összehúzódtak a családok, s hallgatták a tetőről lezúduló vizet.

A magas parti hegyek meg völgyek fölé szürke felhők húzódtak az óceán felől. Odafönn hevesen és némán fújt a szél, a bozót között zizegett, az erdőkben zúgott. Szakadozottan jöttek a felhők, gomolyagokban, szürke foszlányokban, aztán összeverődtek, s leereszkedtek a nyugati látóhatáron. Aztán elállt a szél, s otthagyta egy helyben az alacsonyan lógó felhőket. Az eső hirtelen záporokkal, szünetekkel, rövid felhőszakadásokkal kezdődött; aztán lassanként megállapodott egy folytonos ütemben; apró csöppek hullottak állandó kopogással, sűrű, szürke eső, amely estévé változtatta a delet. A kiszáradt föld eleinte beszívta a nedvességet, és sötétbarna színt öltött. Két álló napig itta a föld az esőt, s akkor eltelt vele. Pocsolyák keletkeztek, s a szántóföldek alacsony helyein kis tavak formálódtak. Az iszapos tavak színe egyre emelkedett, s az eső állandóan korbácsolta a csillogó vizet. Végül a hegyek is teleszívták magukat vízzel, a hegyoldalakról lecsorgott az esőlé a patakokba, feldagasztotta, s a vízmosások medrében harsogva rohant le a völgyekbe. Az eső szüntelenül kopogott. A patakok, a kis folyók vize felcsapott a töltések oldalába, kikezdte a füzek s a nagy fák gyökereit, a füzeket mélyen belégörnyesztette az áradatba, a gyapotfák gyökereit kiásta, s ledöntötte a fákat. Az iszapos víz örvénylett a töltések oldalán, egyre mászott fölfelé, s végre átlépte a töltést, kiöntött a szántóföldekre, a gyümölcsöskertekbe, a gyapotföldekre, a cserjék fekete szárai közé. A sík földek széles, szürke tavakká változtak, s színüket felkorbácsolta az eső. Aztán a víz elöntötte az országutakat, a kocsik lassan haladtak, orruk szelte az áradatot, s fortyogó, iszapos nyomdokvizet hagytak maguk után. A föld sziszegett az eső csapkodásától, a patakok örvénylő árja mennydörögve zúdult lefelé.

Amikor először eredt meg az eső, a kivándorlók összebújtak sátraikban, azt mondogatták, hogy bizonyára hamarosan elmúlik, s kérdezgették, vajon meddig tarthat.

Amikor pocsolyák kezdtek támadni, az emberek lapátokkal mentek ki az esőbe, s kis gátakat emeltek a sátrak körül. Az eső addig csapkodta a sátrak vásznát, hogy végül is behatolt rajta, s a víz patakzott az emberek nyakába. Aztán elmosta a kis gátakat, a víz alulról is befolyt a sátrakba, s megnedvesítette az ágyakat, a takarókat. Az emberek nedves ruhában üldögéltek. Ládákat állítgattak

fel, s deszkákat raktak rájuk. Aztán éjjel-nappal ezeken a deszkákon ültek.

A sátrak mellett ott álltak az ócska kocsik, a víztől megrozsdásodtak a gyújtódrótok, megrozsdásodtak a karburátorok. A kis szürke sátrak tavak közepén álltak. Az emberek végül is kénytelenek voltak továbbköltözni. Akkor a kocsik nem akartak megindulni, mert a vezetékben rövidzárlat keletkezett, s még ha a motor megindult is, a mély iszapban elakadtak a kerekek. Vízben, sárban gázolva gyalogoltak az emberek, hónuk alatt cipelve nedves takaróikat. Vízben, sárban tocsogtak, s karjukon cipelték a kisgyerekeket meg a nagyon öreg embereket. Ha egy-egy csűr magasabb helyen épült, az tele volt didergő emberekkel.

Aztán egyik-másik a segélyező irodákhoz fordult, s búsan tért vissza az övéihez.

A szabály szabály. Csak az kaphat segélyt, aki már legalább egy esztendeje itt tartózkodik. Az állam állítólag segít majd. Nem lehet tudni, hogy mikor.

Aztán lassanként elérkezett a legnagyobb szörnyűség.

Semmiféle munka nem lesz három hónapig.

A csűrökben összezsúfolva ültek az emberek; megszállta őket a rémület, arcuk szürkére vált tőle. Az éhes gyerekek sírtak, ennivaló nem volt.

Aztán jött a betegség: tüdőgyulladás, kiütés, amely a szemek meg a mellbimbók környékét támadta meg.

És az eső szüntelenül esett, s a víz elárasztotta az országutakat, mert az út menti csatornák nem tudták már befogadni.

Akkor a sátrakból, a zsúfolt csűrökből ázott férfiak csoportjai mentek ki a szabadba: ruhájuk testhez tapadó rongy, cipőjük alaktalan sártömeg. Caplattak a vízben, be a városba, a falusi boltokba, a segélyező irodákba, ételért könyörögni, megalázkodva ételért könyörögni, segélyért könyörögni, lopással, hazudozással próbálkozni. És a könyörgés, megalázkodás színe alatt kétségbeesett harag kezdett izzani. A kisvárosokban pedig az ázott emberek iránt érzett szánalom haraggá változott, s az éhezők ellen felgyülemlett harag az éhezőktől való félelemmé. Aztán a seriffek tömegesen eskették fel a segédrendőröket, sietve rendelték a puskát, a könnyfakasztó gázt, a lőszert. Aztán az éhes emberek elállták a boltok hátsó bejáratát, s könyörögtek kenyérért, könyörögtek rothadó zöldségért, s loptak, ha tudtak.

Félőrült emberek dörömböltek az orvosok ajtaján; sajnálom, a

doktor úr el van foglalva. Szomorú emberek hagytak üzenetet falusi boltokban, hogy a halottkém küldje ki a kocsiját. A halottkém ráért. A halottkém kocsija utat tört magának a sárban, s elvitte a halottakat.

És az eső könyörtelenül kopogott, a patakok áttörték a töltéseket, és szétterültek a vidéken.

A fészerekben összebújó, nedves szénában heverő emberek közt az éhség és a félelem kicsiholta a haragot. A fiúk már nem koldulni mentek, hanem lopni; s habozva megindultak a férfiak is, hogy lopni próbáljanak.

A seriffek még több segédrendőrt eskettek fel, s még több puskát rendeltek; s a vízálló házakban lakó, kényelemben élő emberek előbb szánakozást, aztán undort, végül pedig gyűlöletet éreztek a bevándorlókkal szemben.

Lyukas tetejű csűrök nedves szénája közt tüdőgyulladástól lihegő asszonyok szültek. Öregemberek összezsugorodtak egy-egy sarokban, s így haltak meg: a halottkém nem tudta kinyújtóztatni őket. Éjszakánként eszeveszett emberek vakmerően nekitámadtak egy-egy tyúkólnak, s elvitték a káráló tyúkokat. Ha rájuk lőttek, nem eredtek futásnak, morcosan tocsogtak tovább; ha eltalálták őket, fáradtan roskadtak le a sárba.

Az eső elállt. A földeken mozdulatlanul terpeszkedett a víz, visszatükrözte a szürke eget, s az emberek kijöttek a csűrökből, a fészerekből. Leguggoltak, s nézték az elárasztott földet. Hallgattak. Egyszer-egyszer csöndesen megszólaltak.

Nincs munka tavaszig. Nincs munka.

S ha munka nincs, pénz sincs, ennivaló sincs.

Akinek egy pár lova van, s tavasztól őszig szántott, boronált és hordott vele, nem hajtja ki éhezni, amikor a lónak nincs dolga.

Csakhogy az ló. Mi meg emberek vagyunk.

Az asszonyok figyelték a férfiakat; figyelték, vajon megtörtek-e végre. Az asszonyok némán álltak és figyeltek. S ahol egynéhány férfi összeverődött, a félelem eltűnt az arcukról, s helyét elfoglalta a harag. És az asszonyok megkönnyebbülten sóhajtottak fel, mert tudták, hogy rendben van minden; a férfiak még nem törtek meg; nem is törnek meg soha, ameddig a félelem haraggá tud változni.

Apró fűhegyek bukkantak ki a földből, s néhány nap alatt a dombokat halványzöld díszbe borította a megújhodó tavasz.

A házkocsik táborában tócsákban állt a víz, s az eső csapkodta az iszapot. A kis patak lassanként fölkúszott a töltés oldalán az alacsony, lapos hely felé, ahol a házkocsik álltak.

Az eső második napján Al leszedte a ponyvát a kocsi közepéről. Kivitte, s ráterítette az autójuk hűtőjére, aztán visszatért s leült a derékaljára. Most; hogy az elválasztó ponyva eltűnt, a kocsiban lakó két család eggyéolvadt. A férfiak együtt üldögéltek, s lógatták a fejüket. Anya állandóan élesztgetett egy kis lángot a tűzhelyen: mindössze néhány ágat szánt rá, takarékoskodott a fával. Az eső zuhogva verte a házkocsi lapos tetejét.

A harmadik napon Wainwrighték nyugtalankodni kezdtek. – Talán jobb lenne, ha elmennénk – mondta Wainwrightné.

Anya igyekezett tartóztatni őket. – Hová mennétek, ahol biztos földet találtok?

– Nem tudom, de az az érzésem, hogy jobb lenne, ha elmennénk. – Vitatkoztak egymással, s közben anya egyre Alt figyelte.

Ruthie és Winfield próbáltak játszani egy darabig, aztán ők is visszaestek morcos tétlenségükbe, s az eső tovább dobolt a tetőn.

A harmadik napon a patak zúgása keresztülhallatszott már az eső dobolásán is. Apa meg John bácsi ott álltak a nyitott ajtóban, s nézték a növekvő patakot. A tábor két végén a víz az országút közelében folyt, de a tábornál úgy kanyarodott el, hogy az országút töltése a tábor hátát fogta körül, a patak pedig az elejét zárta el. Apa azt mondta: – Mit gondolsz, John? Én azt hiszem, ha ez a patak kiárad, elönt bennünket.

John bácsi kinyitotta száját, s megdörgölte borostás állát. – Az ám – mondta –, meglehet.

Sáronrózsája súlyos hűlésével ágyban feküdt, arca piros volt, szeme csillogott a láztól. Anya ott ült mellette egy bögre forró tejjel. – Itt van – mondta. – Idd meg ezt. Szalonnazsírt is tettem bele, hogy erősödjél tőle. Itt van, idd meg!

Sáronrózsája gyöngén megrázta fejét. – Nem vagyok éhes.

Apa a levegőben félkört rajzolt az ujjával. – Ha valamennyien lapátot fognánk a kezünkbe s töltést húznánk, vissza tudnánk tartani a vizet. Csak innen odáig kellene megcsinálni azt a töltést.

– Az ám – hagyta rá John bácsi. – Meglehet. De nem tudom, akarják-e a többiek. Talán inkább máshova akarnak költözni.

– De hiszen ezek a kocsik szárazak – erősködött apa. – Ilyen jó

száraz helyet nem találnak sehol. Várj csak. – A kocsiban felhalmozott rőzserakásból kiemelt egy ágat. Leszaladt a deszkapallón, a sárban eltocsogott a patakig, s beleszúrta az ágat az örvénylő víz szélébe. Egy pillanat múlva már ismét a kocsiban volt. – Uram isten, bőrig ázik az ember – mondta.

Mind a ketten rajta tartották szemüket a víz szélére leszúrt faágon. Látták, amint a víz lassan növekszik körülötte, s fölfelé kúszik a töltésen. Apa lekuporodott a küszöbre. – Gyorsan emelkedik – mondta. – Amondó vagyok, beszéljünk a többiekkel. Lássuk, segítenek-e gátat húzni. Mert ha nem, akkor menni kell innét. – Apa odanézett a hosszú kocsi másik végébe, ahol Wainwrighték tanyáztak. Al velük volt, ott ült Aggie mellett. Apa átment az ő részükbe. – Emelkedik a víz – mondta. – Hátha töltést húznánk? Megcsinálhatjuk, ha segítenek.

Wainwright azt mondta: – Éppen beszélgetünk. Azt hiszem, mi elmegyünk innét.

Apa azt mondta: – Ismeritek már a környéket. Tudjátok, milyen nehéz száraz lakóhelyet találni.

– Tudom én jól. De azért...

Most megszólalt Al: – Apa, ha ők mennek, megyek én is.

Apa megdöbbent. – Te nem mehetsz, Al. A kocsi... Mi nem tudjuk vezetni azt a kocsit.

– Nem bánom. Én meg Aggie összetartozunk.

– Várjatok egy kicsit – mondta apa. – Gyertek ide. – Wainwright és Al talpra álltak, s odamentek az ajtóhoz. – Látjátok? – mondta apa a patak felé mutatva. – Csak innen odáig kellene megépíteni a gátat. – Odanézett a vízbe dugott ágra. A víz már körülfolyta, s fölfelé mászott a töltésen.

– Nagy munka lenne, s aztán úgyis elöntené a víz – akadékoskodott Wainwright.

– De hiszen nem csinálunk semmit, a munka is jólesnék az embernek. Ilyen szép lakóhelyet nem találunk. Gyertek, no. Beszéljünk a többiekkel. Megcsinálhatjuk, ha mindenki segít.

Al azt mondta: – Ha Aggie elmegy, én is megyek.

Apa azt felelte: – Ide hallgass, Al, ha a többiek nem akarnak gátat emelni, akkor mehetünk mind valamennyien. Gyertek, beszéljünk velük. – Nyakuk közé húzták a fejüket, leszaladtak a deszkapallón, át a szomszéd kocsiba, fel a pallón s be a nyitott ajtón.

Anya a tűzhely mellett állt, s egy-két ágacskával táplálta a gyönge tüzet. Ruthie mellette kuporgott. – Éhes vagyok – nyafogta.

– Nem vagy éhes – mondta anya. – Most ettél kukoricamálét.

– Bárcsak lenne egy skatulya diákabrakom. Itt nincs mit csinálni. Semmi mulatság nincs.

– Majd lesz mulatság – mondta anya. – Csak várj egy kicsit. – Lesz mulatság hamarosan. Lesz házunk és tanyánk.

– Bárcsak kutyánk lenne – mondta Ruthie.

– Lesz kutyánk is meg macskánk is.

– Sárga macskánk?

– Ne bosszants már – könyörgött anya. – Ne kínozz most, Ruthie. Sáronrózsája beteg. Csak egy kicsit légy most jó gyerek. Aztán majd lesz mulatság. – Ruthie panaszos arccal oldalgott tovább.

A derékaljról, ahol Sáronrózsája betakarva feküdt, éles, hirtelen elharapott kiáltás hallatszott. Anya gyorsan megfordult és odament hozzá. Sáronrózsája visszafojtotta lélegzetét, s szemében rémület tükröződött.

– Mi baj? – kiáltotta anya. Az asszonyka kiengedte lélegzetét, aztán újra visszafojtotta. Anya bedugta kezét a takaró alá. Aztán fölállt. – Wainwrightné! – kiáltotta. – Wainwrightné!

A kövér kis asszony átjött a kocsi másik végéből. – Szükség van rám?

– Ide nézz! – mutatott anya Sáronrózsája arcára. Az asszonyka beharapta alsó ajkát, homlokán gyöngyözött a verejték, szeme rémülettől csillogott.

– Azt hiszem, kezdődik – mondta anya. – Pedig nincs még itt az ideje.

Az asszonyka nagyot sóhajtott, s feszültsége megenyhült. Már nem harapta ajkát, s a szemét behunyta. Wainwrightné föléje hajolt.

– Mondd, úgy érzed, mintha markolászna valami? Nyisd ki a szemed és felelj. – Sáronrózsája gyöngén bólintott. Wainwrightné anyához fordult. – Igen – mondotta. – Kezdődik. Azt mondod, nincs még itt az ideje?

– Talán a láz miatt.

– Talpra kéne állítani. Jó lenne, ha járkálna.

– Nem tud – mondta anya. – Nincs jártányi ereje.

– Márpedig muszáj. – Wainwrightné halkan, szigorúan, fontoskodva beszélt. – Sok asszony mellett bábáskodtam én már – mondta. – Gyere, húzzuk összébb azt az ajtót. Nem szabad a huzatot

beengedni. – A két asszony nekivetette vállát a nehéz tolóajtónak, s csak egy lábnyi rést hagyott nyitva. – Áthozom a lámpánkat is – mondta Wainwrightné. Arca kivörösödött az izgalomtól. – Aggie – kiáltotta –, ügyelj ezekre a gyerekekre.

Anya rábólintott: – Helyes, Ruthie, te meg Winfield menjetek le Aggie-val, de tüstént.

– Miért? – kérdezték.

– Mert muszáj. Sáronrózsájának kisbabája lesz.

– Szeretném nézni, anya. Engedd!

– Ruthie, eredj most, de gyorsan. – Ezzel a hanggal nem lehetett vitába szállni. Ruthie és Winfield húzódozva ment az ajtó felé. Anya meggyújtotta a lámpát. Wainwrightné odahozta az ő Rochester-lámpájukat, letette a padlóra, s a lámpa kerek lángja fényesen megvilágította a házkocsi belsejét.

Ruthie és Winfield a rőzserakás mögött állt, és leskelődött. – Kisbabája lesz, azt muszáj látni – mondta suttogva Ruthie. – Most maradj csendben. Anya nem engedi, hogy nézzük. Ha ide néz, bújj le a rőzse mögé. Akkor láthatjuk.

– Nem sok gyerek látott ilyet – mondta Winfield.

– Egy se – erősködött büszkén Ruthie. – Csak mi.

A derékalj mellett, a lámpa erős fényében anya és Wainwrightné tanácskoztak. Hangjuk valamivel erősebb volt, mint az eső tompa kopogása. Wainwrightné elővett zsebéből egy hámozókést, és becsúsztatta a derékalj alá. – Lehet, hogy nem használ – mondta bocsánatkérő hangon. – Arra mifelénk oda szokás tenni. Ártani semmiképpen sem árt.

Anya rábólintott. – Mi csoroszlyát szoktunk odatenni. Azt hiszem, akármilyen éles dolog megteszi, mert elvágja a fájdalmat. Remélem, nem tart soká.

– Jól érzed most magad?

Sáronrózsája idegesen bólintott. – Kezdődik?

– Bizony – mondta anya. – Szép kisbabád lesz. Csak te is segíts nekünk. Gondolod, hogy fel tudsz állni és járkálni egy kicsit?

– Megpróbálhatom.

– Derék kicsi asszony ez – mondta Wainwrightné. – Igazán derék kicsi asszony. Segítünk neked, drágám. Együtt járunk veled. – Talpra segítették, s takarót tűzködtek a vállára. Aztán karon fogták, egyik oldalról anya, másik oldalról Wainwrightné. Odavezették a rőzserakáshoz, ott lassan megfordultak, visszamentek, s ezt

az utat megtették újra meg újra; közben az eső mély hangon dobolt a tetőn.

Ruthie és Winfield izgatottan figyeltek. – Mikor lesz már? – kérdezte a fiú.

– Csitt! Nehogy észrevegyenek! Nem engednék, hogy nézzük.

Aggie odament hozzájuk a rőzserakás mögött. Aggie keskeny arca, szőke haja megvillant a lámpa fényében; a falra vetődő árnyék hosszúnak, vékonynak mutatta az orrát.

Ruthie suttogva kérdezte: – Láttál-e már kisbabát születni?

– Láttam – mondta Aggie.

– Hát mikor lesz meg?

– Ó, még sokára, nagyon sokára.

– Mégis, mikor?

– Talán csak holnap reggelre.

– Püff neki – mondta Ruthie. – Akkor most nem érdemes leskelődni. Ó, nézz csak oda!

A járkáló asszonyok megálltak. Sáronrózsájának megmerevedett a teste, s nyöszörögni kezdett fájdalmában. Lefektették a derékaljra, s homlokát dörzsölgették, ő pedig nyögött, s ökölbe szorította kezét. Anya csöndes hangon beszélt hozzá. – Ne félj – mondta anya. – Jó lesz minden. Csak szorítsd össze az öklödet. Harapd be az ajkadat. Jól van. Jól van. – A fájdalom elmúlt. Pihenni engedték egy darabig, aztán ismét fölsegítették, s hármasban jártak föl és alá a fájások szüneteiben.

Apa bedugta a fejét a szűk nyíláson. Kalapjáról csorgott a víz. – Miért csuktátok be az ajtót? – kérdezte. Aztán meglátta a járkáló asszonyokat.

– Eljött az órája – mondta anya.

– Akkor hát akarva sem mehetnénk el.

– Nem.

– Meg kell építeni azt a gátat.

– Meg.

Apa lecuppogott a sárban a patakhoz. A jelzőágacskát négy hüvelyknyivel magasabban lepte el a víz. Az esőben húsz férfi álldogált. Apa odakiáltott nekik: – Meg kell építeni a gátat. A lányom vajúdik. – A férfiak köréje gyűltek.

– Gyerek?

– Az. Nem mehetünk most.

Egy hosszú ember azt mondta: – Nem a miénk. Mi mehetünk.

– Mehettek hát – mondta apa. – Hogyne mehetnétek. Csak men-

jetek. Nem tartóztat senki. Úgyis csak nyolc lapát van. – Odasietett a töltés legalacsonyabb részéhez, s benyomta lapátját az iszapba. Nagy cuppanással emelt ki egy lapát földet. Megint benyomta a földbe, s rádobta a sarat a patak töltésének alacsonyabb helyére. Mellette sorban álltak a többiek. Hosszú vonalban halmozták föl a sarat, akinek pedig lapát nem jutott, az friss fűzfaágakat vágott, sövényt font, s azt dugta be a töltésbe. Az embereken erőt vett a munka dühe, a harc dühe. Ha valaki ledobta a lapátját, másik kapta föl. Kabátjukat, kalapjukat levetették. Ingük, nadrágjuk egészen testükhöz tapadt, cipőjük alaktalan sárkoloncca változott. Joadék kocsijából éles sikoltás hallatszott. A férfiak egy pillanatra abbahagyták a munkát, zavartan hallgatóztak, aztán nekiálltak újra. A kis földhányás nyúlni kezdett, s már mindkét oldalon elérte az országút töltését. A férfiak kifáradtak, a lapátok lassabban kezdtek mozogni. A víz lassan emelkedett. Már fölötte járt annak a helynek, ahová az első lapát sarat ledobták.

Apa diadalmasan kacagott föl. – Kiöntött volna, ha gátat nem építünk – kiáltotta.

A patak lassan emelkedett az új gát mellett, s tépdeste a fűzfaágakból font sövényt. – Magasabbra – kiáltotta apa. – Magasabbra kell építeni.

Leszállt az este, s a munka tovább folyt. Az emberek már nem éreztek fáradtságot. Merev és kifejezéstelen volt az arcuk. Szaggatott mozdulatokkal dolgoztak, mint a gépek. Amikor besötétedett, az asszonyok lámpákat raktak ki a kocsik ajtajába, s a férfiak keze ügyébe helyezték el a kávéskannákat. Aztán egyenként odaszaladtak Joadék kocsijához, és befurakodtak.

A fájások most sűrűn követték egymást. Sáronrózsája nem tudott már erőt venni magán. Hangosan sikoltozott, amikor a fájás rájött. A szomszédasszonyok nézték, gyöngéden megtapogatták, aztán visszamentek a maguk kocsijába.

Anya most jó tüzet rakott, s minden fazékban víz melegedett. Apa minduntalan be-benézett a kocsi ajtaján. – Jól van? – kérdezte.

– Azt hiszem, jól – nyugtatta meg anya.

Amikor besötétedett, valaki kihozott egy kézilámpát, hogy annak a világánál dolgozzanak. John bácsi nekikeseredve hányta a sarat a gát tetejére.

– Lassabban – mondta apa. – Beleszakadsz.

– Nem tehetek róla. Nem bírom azt a sikoltozást. Olyan, mint... olyan, mint amikor...

– Tudom – mondta apa. – De azért ne törődj vele.

John bácsi felzokogott: – Megszököm. Dolgoznom kell, vagy megszököm.

Apa elfordult tőle. – Mit mutat a faág?

A kézilámpásos ember rávilágított a vízbe dugott ágra. Fehér esőszálak látszottak a lámpa világánál. – Nő a víz.

– Most már lassabban fog nőni – mondta apa. – A másik oldalon bizonyosan messzire kiöntött.

– De azért mégis nő.

Az asszonyok megtöltötték a kávéskannákat, s kirakták újra. Éj dereka felé a férfiak mind lassabban kezdtek mozogni, s nehéz lábukat úgy emelgették, mint az igáslovak. Újabb sártömeget halmoztak a töltésre, újabb fűzfaágakat fontak össze. Az eső szüntelenül esett. Ha a kézilámpa fénye az emberek arcát érte, látszott, hogy szemük kimered, arcukon megfeszülnek az izmok.

A sikoltozás még sokáig hallatszott a kocsiból, aztán elnémult.

Apa azt mondta: – Anya hívna engem, ha megszületett volna. – Komoran hányta tovább a sarat.

Az örvénylő, háborgó víz ostromolta a töltést. Aztán fülsértő recsegés hallatszott a patak felől. A kézilámpa fénye egy nagy gyapotfára esett, amely befordult a vízbe. A férfiak abbahagyták a munkát, s a fát figyelték. Ágai belemerültek a vízbe, s az árral együtt keringtek, miközben a patak kiásta apró gyökereit. A fa lassan elszabadult, s megindult lefelé a vízen. A fáradt férfiak tátott szájjal nézték. A fa lassan úszott lefelé. Ekkor egyik ága beleakadt egy tőkébe és megállt. Lassan-lassan körbefordultak a gyökerek, s belékapaszkodtak az új töltésbe. A víz felgyülemlett a fa mögött. A fa megindult, és tépdeste a töltést. Egy kis víz kezdett átszivárogni rajta. Apa odarohant, és sarat gyömöszölt a résbe. A víz egyre gyűlt a fa mögött. Aztán gyorsan kezdett átázni a töltés, előbb bokáig, aztán térdig ért a víz. Az emberek szétszaladtak, az ár lassan kúszott előre a lapos területen, be a házkocsik, az automobilok alá.

John bácsi látta, hogy áttört a víz. Ezt a sötétségben is látta. Testének súlya ellenállhatatlanul lehúzta a földre. Térdre roskadt, s a sodró áradat melle körül örvénylett.

Apa meglátta. – Hé, mi baj? – Talpra segítette. – Rosszul vagy? Gyere, a kocsik magasabban vannak.

John bácsi összeszedte erejét. – Nem tudom, mi ez – mondta

bocsánatkérő hangon. – Megrokkant a lábam. Megrokkant. – Apa támogatta a kocsik felé.

Amikor a víz elmosta a gátat, Al megfordult és elszaladt. Lába nehezen mozgott. Bokája körül járt a víz, amikor a teherautóhoz ért. Ledobta a ponyvát a motorházról, s beugrott a kocsiba. Rátaposott az indítóra. A motor forgott, forgott, de nem gyulladt be. Most erősen elfojtotta a gázt. A battéria egyre lassabban forgatta az ázott motort, s az nem kezdett töfögni. A forgás egyre lassúdott. Al előgyújtást adott. Tapogatózva kereste az ülés alatt a kurblit, és kiugrott. A víz már ellepte a hágcsót. Odarohant a kocsi elejére. A kurbli hüvelye is víz alatt volt már. Nekivadulva illesztette be a kurblit, forgatta, forgatta, s összeszorított keze minden fordulatnál belecsapott a lassan folydogáló vízbe. Végre lelohadt a dühe. A motor tele volt vízzel, a battéria átázott. Valamivel följebb két kocsit megindítottak, s a lámpájuk kigyulladt. A kerekek a sárban forogtak, kerékagyig süllyedtek; a vezetők végül is leállították a motorokat, s mozdulatlanul ültek helyükön, a lámpák fényébe bámulva. Az eső fehér csíkokat korbácsolt keresztül a lámpák fényén. Al lassan megkerülte a maga kocsiját, benyúlt és kikapcsolta a gyújtást.

Amikor apa odaért a deszkapallóhoz, látta, hogy alsó vége már vízben úszik. Amikor rátaposott, lenyomta a sárba, a víz alá. – Gondolod, hogy magad is fel tudsz jönni, John? – kérdezte.

– Felmegyek, csak eredj.

Apa óvatosan mászott fel a pallón, s benyomakodott a szűk nyíláson. A két lámpa lángját alacsonyra csavarták. Anya ott ült a derékaljon Sáronrózsája mellett, s egy darab keménypapírral legyezgette az asszonyka mozdulatlan arcát. Wainwrightné száraz rőzsét gyömöszölt a tűzhely nyílásába, a nyílásokon nyirkos füst türemlett ki, s égő szövet szagával töltötte meg a kocsit. Anya fölnézett apára, amikor belépett, aztán gyorsan lesütötte szemét.

– Hogy van? – kérdezte apa.

Anya nem nézett föl ismét. – Azt hiszem, jól, alszik.

A levegő bűzös és nyomasztó volt. Bemászott John bácsi is, s egyenesen állt a kocsi oldala mellett. Wainwrightné abbahagyta munkáját, és odalépett apához. Könyökénél fogva a kocsi sarkába húzta. Fölvette az egyik lámpát, s odatartotta a sarokban álló almásláda fölé. Egy újságpapíron összezsugorodott, kékes színű kis múmia hevert.

– Nem is lélegzett – mondta Wainwrightné. – Nem élt egy pillanatig sem.

John bácsi megfordult, s fáradtan csoszogott el a kocsi sötét végébe. Az eső most halkan suhogott a tetőn, oly halkan, hogy hallani lehetett John bácsi fáradt szipogását a kocsi sötét zugában.

Apa fölnézett Wainwrightnére. Kivette kezéből a lámpát, és letette a padlóra. Ruthie és Winfield aludtak a maguk derékalján, karjukkal takarva el szemüket a világosság elől.

Apa lassan odament Sáronrózsája derékaljához. Megpróbált leguggolni, de túlságosan fáradt volt a lába. Inkább letérdelt. Anya tovább legyezgetett a négyszögletes keménypapírral. Egy pillanatig apára nézett, szeme tágra meredt, mint az alvajárónak.

Apa megszólalt: – Megtettük, amit tehettünk.

– Tudom.

– Dolgoztunk egész éjszaka. Aztán egy fa összezúzta a töltést.

– Tudom.

– Most hallottad a vizet a kocsi alatt?

– Tudom, hallottam.

– Gondolod, hogy jobban lesz?

– Nem tudom.

– Hát, nem mulasztottunk semmit?

Anya ajka merev volt és fehér. – Nem. Csak egy dolgot lehetett tenni, s azt megtettük.

– Dolgoztunk rogyásig, aztán egy fa... hanem az eső alábbhagy egy kicsit. – Anya fölnézett a mennyezetre, aztán ismét lesütötte szemét. Apa folytatta, nem hallgathatott: – Nem tudom, meddig emelkedik a víz. Meglehet, hogy elönti a kocsit.

– Tudom.

– Te mindent tudsz.

Anya hallgatott, s lassan legyezgetett a keménypapírral.

– Mulasztottunk valamit? – védekezett apa. – Volt valami, amit még megtehettünk volna?

Anya különösen nézett rá. Fehér ajka álmatag részvéttel mosolygott. – Ne vádold magad. Hallgass! Jóra fordul minden. Minden megváltozik.

– Meglehet, hogy a víz... meglehet, hogy el kell mennünk innét.

– Ha ideje, hogy menjünk, elmegyünk. Megtesszük, amit muszáj. Most hallgass. Még föl találod ébreszteni.

Wainwrightné ágakat hozott, s rárakta a nyirkosan égő, füstölgő tűzre.

Kívülről haragos hang hallatszott be. – Bemegyek, és magam nézek szembe azzal a kutyafajzattal.

Aztán közvetlenül az ajtó előtt Al hangja: – Hova akarsz te bemenni?

– Ahhoz az ebadta Joadhoz.

– Oda nem. Mi bajod?

– Ha neki nem lett volna az a bolond gondolata a gátépítéssel, még elmehettünk volna innét. Most bedöglött a kocsink.

– Tán azt hiszed, a miénk javában szalad az úton?

– Bemegyek.

Al hangja hidegen ennyit mondott: – Én is ott leszek ám.

Apa lassan fölállt, s odament az ajtóhoz: – Jól van, Al. Kimegyek. Jól van, Al. – Óvatosan lement a deszkapallón. Anya hallotta, amint így szól: – Beteg van a háznál. Gyere le ide.

Az eső most enyhén verdeste a tetőt, s a meginduló szél hullámokban söpörte tovább. Wainwrightné odajött a tűzhely mellől, s lenézett Sáronrózsájára. – Hamarosan itt a hajnal, szomszédasszony. Miért nem alszol egy kicsit? Én itt maradok mellette.

– Nem – mondta anya. – Nem vagyok fáradt.

– Nem ám! – mondta Wainwrightné. – No csak feküdj le egy kicsit.

Anya lassan legyezgetett a keménypapírral. – Jó voltál hozzánk – mondta. – Köszönjük.

A kövér asszony elmosolyodott. – Nincs mit. Egy hajóban evezünk valamennyien. Ha mi lettünk volna bajban, ti segítettetek volna rajtunk.

– Igaz – mondta anya.

– Vagy akárki más.

– Vagy akárki más. Valamikor a család volt az első. Most már másképpen van. Mindenkivel törődni kell. Minél nagyobb bajba jutunk, annál több a kötelességünk.

– A gyereket nem menthettük meg.

– Tudom – mondta anya.

Ruthie mélyet sóhajtott, s levette karját a szeméről. Vaksin nézett a lámpába egy pillanatig, aztán megfordította fejét, és anyára bámult. – Megszületett? – kérdezte. – Világra jött a kisbaba?

Wainwrightné fölvett egy zsákot, s ráterítette a sarokban álló almásládára.

– Hol a kisbaba? – kérdezte Ruthie.

Anya megnedvesítette ajkát. – Nincs kisbaba. Nem is volt. Tévedtünk.

– Püff neki! – mondta Ruthie, és ásított egyet. – Pedig szerettem volna.

Wainwrightné leült anya mellé, kivette kezéből a keménypapírt, és legyezgetni kezdett vele. Anya összekulcsolta kezét az ölében, s fáradt szemét egy pillanatra sem vette le a kimerülten alvó Sáron-rózsája arcáról. – Ugyan no – mondta Wainwrightné –, feküdj hát le. Jól elférsz mellette. Hiszen fölébredsz akkor is, ha egy nagyot lélegzik.

– Jó, lefekszem. – Anya elnyújtózott a derékaljon, az alvó aszszonyka mellett. Wainwrightné leült a padlóra, és őrködött felettük.

Apa, Al és John bácsi a kocsi küszöbén ültek, s nézték az acélszínű szürkületet. Az eső elállt, de alacsonyan, mozdulatlanul terpeszkedtek a felhők. A hajnali világosság visszatükröződött a vízben. A férfiak láthatták a patak áradó vizét, amely gyorsan iramlott lefelé, fekete faágakat, ládákat, deszkákat hordozva magával. A víz beözönlött arra a lapos helyre, ahol a házkocsik állottak. A gátnak nyoma sem maradt. A lapos helyen megállt a víz. Az áradás szélén sárga tajték képződött. Apa kihajolt az ajtón, s letett egy ágat a feljáróra, közvetlenül a vízvonal fölé. A férfiak figyelték, amint a víz lassan odáig mászott, csöndesen fölemelte és továbbvitte. Apa másik ágat tett egy hüvelyknyire a víz fölé, és visszaült, hogy figyelje.

– Gondolod, hogy bejön a kocsiba is? – kérdezte Al.

– Nem tudom. Még rengeteg víznek kell lejönni a hegyek közül. Nem tudom. Az is meglehet, hogy újra megered az eső.

Al azt mondta: – Gondolkoztam a dolgon. Ha a víz bejön a kocsiba, elázik minden.

– El bizony.

– De három-négy lábnál magasabbra nem fog emelkedni a kocsiban, mert előbb elönti az országutat, és szétterül a túlsó oldalon.

– Honnan tudod? – kérdezte apa.

– Megnéztem a kocsi végéből. – Kezével mutatta. – Körülbelül idáig fog emelkedni.

– No jó – mondta apa. – Hát aztán? Mi már nem leszünk itt.

– Muszáj hogy itt legyünk. A kocsink itt van. Beletelik egy hét is, amíg az áradás után kiszedjük belőle a vizet.

– Hát mit gondoltál?

– Lefeszíthetjük a kocsi oldalléceit, s valami emelvényfélét építhetünk idebent, amire a holminkat fölrakjuk s ráülhetünk.

– Úgy? De hogy fogunk főzni, hogy fogunk enni?

– A holmink mindenesetre szárazon marad.

Odakünn erősödött a szürke, acélszínű világosság. A második fadarab is elúszott a pallóról. Apa másikat tett rá, valamivel magasabbra. – Emelkedik, annyi bizonyos – mondta. – Gondolom, jó lesz, ha megtesszük, amit mondtál.

Anya nyugtalanul forgolódott álmában. Szeme egyszerre tágra nyílt. Éles, figyelmeztető hangon kiáltott föl: – Tom! Ó, Tom! Tom!

Wainwrightné megnyugtató hangon beszélt hozzá. Anya újra lehunyta szemét, s kezét összekulcsolta álmában. Wainwrightné fölállt, odament az ajtóhoz. – Halljátok – mondta halkan –, nemsokára ki sem tudunk menni innét. – Odamutatott a kocsi sarkába, ahol az almásláda volt. – Nem jó, hogy ez itt van. Csak bajt és szomorúságot okoz. Nem tudnátok-e kivinni és eltemetni?

A férfiak hallgattak. Végre megszólalt apa: – Azt hiszem, igazad van. Csak szomorúságot okoz. De a törvény tiltja, hogy eltemessük.

– Sok mindent tilt a törvény, amin nem segíthetünk.

– Az igaz.

Al azt mondta: – Le kéne szedni azokat az oldalléceket, még mielőtt nagyon feljön a víz.

Apa odafordult John bácsihoz. – Eltemetnéd-e, amíg Al meg én behordjuk azokat a léceket?

John bácsi mogorván felelte: – Miért éppen én? Miért nem ti? Nem szeretem ezt a munkát. – Aztán így folytatta: – Megteszem, hogyne. Megteszem. Adjátok csak ide. – Hangja emelkedni kezdett. – No, adjátok ide.

– Ne ébreszd fel őket – mondta Wainwrightné. Odavitte az almásládát az ajtóhoz, s gondosan elrendezte fölötte a zsákot.

– A lapát ott van, éppen a hátad mögött – mondta apa.

John bácsi fél kezébe fogta a lapátot. Kimászott az ajtón a lassan mozgó vízbe, s az szinte melléig ért, mire lejutott a pallón. Megfordult, s a másik hóna alá fogta az almásládát.

– Gyere, Al – mondta apa. – Hozzuk be azokat a léceket.

John bácsi a szürke, hajnali világosságban átgázolt a kocsi másik végéig, elhaladt Joadék kocsija mellett, aztán fölmászott az or-

ságút csúszós töltésén. Az országúton ment tovább, a házkocsik lapos térsége mellett, egészen odáig, ahol a vadul hullámzó áradat közvetlenül az út mellett rohant, s fűzfák szegélyezték az utat. Letette lapátját, s a ládát maga előtt tartva, utat tört a bozóton keresztül, amíg a gyors patak széléig nem ért. Egy darabig ott állt, s elnézte az örvénylő vizet, amely sárga tajtékját rajta hagyta a fűzfák törzsén. Melléhez szorította az almásládát. Aztán előrehajolt, belétette a ládát a vízbe, s megigazította kezével. Kitört belőle a szó: – Eredj és mondd meg nekik. Menj le az utcára, rothadj el, és így mondd meg nekik. Így tudsz te beszélni. Azt sem tudom, fiú voltál-e vagy lány. Nem is fogom megtudni. Most csak eredj lefelé, s feküdj az utcájukon. Akkor talán megtudják. – Gyöngéden beleirányította a ládát a víz sodrába, és elengedte. Mélyen lemerült, oldalt fordult, megpördült az örvényben, s lassan felborult. A zsák elúszott, a láda pedig, amelyet most elkapott a víz gyors sodra, hamarosan eltűnt szem elől, a bozót mögött. John bácsi fölkapta a lapátot, és visszasietett a házkocsik felé. Lecsubbant a vízbe, s odagázolt a kocsihoz, ahol apa meg Al dolgoztak, lefeszítve a léceket a kocsi oldaláról.

Apa odanézett rá. – Elvégezted?

– El.

– Hát ide hallgass – mondta apa. – Ha segítesz Alnak, én elmegyek a boltba, s veszek valami ennivalót.

– Végy szalonnát – mondta Al. – Kellene valami húsféle.

– Veszek – mondta apa. Leugrott a kocsiról, s helyét John bácsi foglalta el.

Amikor a léceket betolták a kocsi ajtaján, anya fölébredt és fölült. – Mit csináltok?

– Emelvényt, hogy a víz el ne érjen.

– Miért? – kérdezte anya. – Idebenn szárazon vagyunk.

– De nem sokáig. Feljön a víz.

Anya nagy nehezen talpra állt; s odament az ajtóhoz. – El kell mennünk innét.

– Nem lehet – mondta Al. – Itt van mindenünk. Itt a kocsi is. Égen s földön mindenünk.

– Hol van apa?

– Elment reggelihezvalót vásárolni.

Anya lenézett a vízre. Már csak hat hüvelyknyivel volt a kocsi padlója alatt. Visszament a derékaljhoz, és Sáronrózsájára nézett. Az asszonyka visszabámult rá.

– Hogy érzed magad? – kérdezte anya.
– Fáradt vagyok, csak fáradt.
– Reggelizned kell.
– Nem vagyok éhes.
Wainwrightné odalépett anya mellé. – Úgy látszik, jól van. Jól kibírta.
Sáronrózsája kérdő pillantást vetett anyára, anya pedig próbálta elkerülni a kérdést. Wainwrightné odalépett a tűzhelyhez.
– Anya!
– No, mi az?
– Mondd, jól van?
Anya nem próbálkozott tovább. Letérdelt a derékaljra. – Lehet még gyermeked; megtettünk mindent, ami tőlünk telt.
Sáronrózsája küszködve fölült. – Anya!
– Nem segíthettünk rajta.
Az asszonyka ismét visszafeküdt, s eltakarta szemét a karjával. Ruthie közelebb mászott, és áhítattal nézett le reá. Éles suttogással kérdezte: – Beteg, anya? Meghal?
– Dehogy hal meg. Jobban lesz. Meggyógyul.
Belépett apa, csomagokkal megrakodva. – Hogy van?
– Jól – mondta anya. – Nem lesz semmi baja.
Ruthie megvitte a hírt Winfieldnek: – Nem hal meg. Anya mondta.
Winfield pedig, felnőtt módjára piszkálgatva fogát egy szálkával, így szólt: – Én mindig tudtam.
– Honnan tudtad?
– Azt nem mondom meg – mondta Winfield, s kiköpte a szálkának egy darabját.
Anya megrakta a tüzet az utolsó ágakkal, megsütötte a szalonnát, és mártást készített. Apa bolti kenyeret hozott. Anya összeráncolt szemöldökkel nézte. – Maradt-e még pénzünk?
– Semmi – mondta apa. – De olyan éhesek voltunk!
– És mégis hoztál bolti kenyeret – mondta anya szemrehányóan.
– Majd kifordult a gyomrunk az éhségtől. Egész éjszaka dolgoztunk.
Anya felsóhajtott. – Most aztán mit csinálunk?
Amíg ettek, egyre följebb mászott a víz. Al bekapkodta az ételt, s apával együtt hozzálátott az emelvény építéséhez. Öt láb széles volt, hat láb hosszú, s négy lábnyira emelkedett a padló fölé. A víz pedig fölmászott a küszöb széléig, jó darabig mintha habozott vol-

na, aztán lassan megindult befelé a padlón. Odakünn újra rákezdte az eső, éppen, mint azelőtt: nagy, nehéz csöppek csapkodták a vizet, s kalapálták tompán a kocsi tetejét.

Al azt mondta: – No, most tegyük föl a derékaljakat. A tetejükre a takarókat, hogy nedvesség ne érje. – Minden holmijukat fölhalmozták az emelvényre, s a víz lassan elöntötte a padlót. Apa meg anya, Al és John bácsi egy-egy sarkánál fogva fölemelték a derékaljat, amelyen Sáronrózsája feküdt, s föltették a rakás tetejére.

Az asszonyka tiltakozott: – Tudok én járni. Jól vagyok már. – A víz pedig vékony réteggel vonta be a padlót. Sáronrózsája súgott valamit anyának, anya bedugta kezét a takaró alá, megtapogatta az asszonyka mellét, és bólintott.

A házkocsi másik végében Wainwrighték kopácsoltak, ők is emelvényt építettek maguknak. Az eső ritka, kövér cseppekben hullt, aztán elállt.

Anya lenézett a lába alá. A víz most már fél hüvelyk magasan állt a padlón. – Ruthie, Winfield – szólt oda szórakozottan a gyerekeknek. – Másszatok föl a rakás tetejére. Megfáztok. – Megvárta, amíg biztonságban voltak odafönn, s félénken üldögéltek Sáronrózsája mellett. Aztán hirtelen így szólt: – Mennünk kell már.

– Nem lehet – mondta apa. – Megmondta Al, itt van mindenünk. Majd leszedjük a kocsi ajtaját, s nagyobb helyet csinálunk, hogy leülhessünk.

A család hallgatagon és mogorván kuksolt az emelvényeken. A víz hat hüvelyknyire emelkedett a kocsiban, amikor az áradat elöntötte a töltést, s szétterpeszkedett a másik oldalon, a gyapotföldeken. Ezen a napon és éjszakán az átázott férfiak egymás mellé szorulva aludtak a kocsi kiemelt ajtaján. Anya ott feküdt Sáronrózsája mellett. Néha suttogva beszélt hozzá, néha meg némán felült, s tűnődve meredt maga elé. A takaró alatt őrizgette a bolti kenyér maradványait.

Az eső most meg-megszűnt néha: rövid rohamok után ismét elállt. A második nap reggelén apa átcaplatott a táboron, s amikor visszajött, tíz szem krumpli volt a zsebében. Anya komoran figyelte, amint kivágta egy részét a kocsi belső falának, tüzet rakott, s vizet öntött egy serpenyőbe. A család kézzel ette a párolgó főtt krumplit. Amikor ez az utolsó ennivaló is elfogyott, kibámultak a szürke vízre; akkor éjjel sokáig nem feküdtek le.

Reggel nyugtalanul ébredtek. Sáronrózsája súgott valamit anyának.

Anya bólintott. – Igen – mondta. – Itt az ideje. – Azzal a kiemelt ajtó felé fordult, ahol a férfiak feküdtek. – Mennünk kell innét – mondta hevesen –, magasabb helyre. Akár jöttök, akár nem, én elviszem innen Sáronrózsáját meg a gyerekeket.

– Nem mehetünk – mondta gyönge hangon apa.

– Hát jó. De azért Sáronrózsáját kiviszed az országútra, aztán visszajöhetsz. Most nem esik. Mi megyünk.

– Jó, hát megyünk – mondta apa.

Al megszólalt: – Anya, én nem megyek.

– Miért nem?

– Hát, Aggie meg én...

Anya elmosolyodott. – Hát persze – mondta. – Te itt maradhatsz, Al. Vigyázz a holmira. Amikor a víz leapad, visszajövünk. Gyere gyorsan, míg újra meg nem ered az eső – szólt apához. – Gyere, Sáronrózsája. Száraz helyre megyünk.

– Tudok én járni.

– Talán egy kicsit, majd az úton. Hajolj előre, apa.

Apa lemászott a vízbe, és várakozva állt meg. Anya lesegítette Sáronrózsáját az emelvényről, s támogatta, amíg a kocsin végigment. Apa karjába fogta, feltartotta, amilyen magasra csak tudta, s vigyázva tört utat a mély vízben a kocsi körül, az országút felé. Ott talpra állította, és átfogta a derekát. John bácsi Ruthie-t hozta utánuk. Anya lesiklott a vízbe, szoknyája egy pillanatig a felszínen úszott körülötte.

– Winfield, ülj a vállamra. Visszajövünk, Al, mihelyt a víz leapad. Al... – egy pillanatra elhallgatott. – Ha Tom hazajön, mondd meg neki, hogy visszatérünk. Mondd, hogy vigyázzon magára. Winfield! Másszál a vállamra. Így! Most ne mozgasd a lábad. – Támolyogva indult meg a mellig érő vízben. Az országút töltésénél a többiek fölsegítették, s levették Winfieldet a válláról.

Ott álltak az országúton, visszanéztek a széles víztükörre, a házkocsik sötétvörös tömbjeire, a teherkocsikra és autókra, amelyek mélyen benne álltak a lassan mozgó vízben. Amíg ott álltak, csöndesen szemerkélni kezdett az eső.

– Mennünk kell – mondta anya. – Sáronrózsája, úgy érzed, hogy tudsz majd járni?

– Egy kicsit szédülök – mondta az asszonyka. – Úgy érzem magam, mintha megvertek volna.

Apa panaszos hangon szólalt meg: – Most már megyünk, de hová?

– Nem tudom. Gyere, fogd kézen Sáronrózsáját. – Anya az asszonyka jobb karját fogta meg, hogy támogassa, apa pedig a balt. – Megyünk valahová, ahol száraz helyet találunk. Muszáj. Két napja nem volt már száraz ruha rajtatok. – Lassan mentek tovább az országúton. Hallották a víz zúgását az út mentén. Ruthie és Winfield együtt mentek, talpukkal csapkodva az utat. Lassan haladtak. Az ég sötétedett, az eső sűrűbb lett. Az országúton semmi forgalom.

– Sietnünk kell – mondta anya. – Ha ez az asszonyka megázik, nem tudom, mi lesz vele.

– Nem mondtad meg, hová siessünk – figyelmeztette apa gúnyos hangon.

Az út a patak mellett kanyargott. Apa fürkészve nézte a vidéket s az elöntött földeket. Messze az úttól, baloldalt, egy enyhe lejtésű dombon megpillantott egy csűrt, amelyet feketére festett az eső. – Nézzétek! – mondta anya. – Oda nézzetek! Fogadok, hogy az a csűr száraz belül. Gyerünk oda, amíg az eső el nem áll.

Apa felsóhajtott. – A gazdája bizonyosan kikerget.

Az út mellett, valamivel előbbre, Ruthie megpillantott egy piros foltot. Odarohant. Elvadult, csapzott muskátli volt, rajta egyetlen, esőverte virág. Ruthie letépte. Gondosan leszedett róla egy szirmot, s az orrára ragasztotta.

Winfield kíváncsian odaszaladt hozzá.

– Adj nekem is egyet – mondta.

– Nem, ez mind az enyém. Én találtam. – Másik piros szirmot, kis élénkpiros szívet ragasztott a homlokára.

– Ugyan, Ruthie, adj egyet. Na igazán! – Utánakapott a leányka kezében levő virágnak, de elhibázta, s Ruthie szabad kezével pofon ütötte. A fiú egy pillanatig meglepetten állt, aztán megrándult az ajka, s a szeme könnybe borult.

A többiek utolérték őket. – Mit csináltatok? – kérdezte anya. – Mit csináltatok?

– El akarta venni a virágomat.

Winfield zokogva mondta: – Én csak egy... csak egy szirmot akartam... hogy az orromra ragasszam.

– Adj neki egyet, Ruthie.

– Találjon ő is magának. Ez az enyém.

– Ruthie! Adj neki egyet.

Ruthie megérezte a fenyegetést anya hangjában, s taktikát változtatott. – Nesze – mondta túlságos gyöngédséggel. – Majd fölragasztom rád. – A felnőttek tovább mentek. – Winfield odatartotta az orrát. Ruthie megnedvesített egy szirmot a nyelvével, s kegyetlenül rácsapta a fiú orrára. – Te kis disznó – mondta halkan. Winfield kitapogatta ujjával a szirmot, s odanyomogatta az orrához. Gyorsan elindultak a többiek után. Ruthie érezte, hogy elrontották az örömét. – Nesze – mondotta. – Nesze még. Ragassz a homlokodra is.

Az út jobb oldala felől éles, sziszegő hang hallatszott. Anya felkiáltott: – Siessetek! Nagy eső jön. Másszunk át ezen a sövényen. Erre rövidebb. Hamar, hamar! Csak még egy kicsit bírjad, Sáronrózsája. – Átvonszolta az asszonykát a sövényen. Ekkor már elérte őket a vihar. Szakadt az eső, mintha dézsából öntötték volna. Mély sárban cuppogva igyekeztek fölfelé a kis domb oldalán. A fekete csűr majdnem eltűnt az esőben. Sziszegve, csapkodva zúdult le a víz, s az erősödő szél söpörte maga előtt. Sáronrózsája elcsúszott, s két támogatójának valósággal cipelnie kellett.

– Tudnál-e vinni, apa?

Apa lehajolt és fölkapta. – Így is, úgy is bőrig ázunk – mondta. – Siessünk. Winfield, Ruthie! Fussatok előre.

Lihegve értek föl az esőáztatta csűrhöz, s betámolyogtak nyitott végébe. Ezen a végén nem volt kapu. Egy-két rozsdás gazdasági eszköz hevert benne, egy szántógép tárcsája, egy törött ásó, egy vaskerék. Az eső kalapált a tetőn, s függönyt vont a bejárat elé. Apa gyöngéden leültette Sáronrózsáját egy olajfoltos ládára. – Uram isten! – mondta.

Anya megszólalt: – Talán van széna odabent.

– Nézd, itt egy ajtó. – Belökte a rozsdás vasalású ajtót. – Van széna! – kiáltotta. – Gyertek be!

Odabenn sötét volt. Csak a deszkák hasadékai közt szűrődött be egy kis világosság.

– Feküdj le, Sáronrózsája – mondta anya. – Feküdj le és pihenj. Majd megpróbálok kigondolni valamit, hogy megszáradhass.

Winfield felkiáltott: – Anya! – De a tetőn dörömbölő eső elfojtotta hangját. – Anya!

– Mi az? Mit akarsz?

– Nézz abba a sarokba.

Anya odanézett. A homályban két alak látszott: egy hanyatt fekvő férfi meg egy fiú, aki mellette ült, s tágra nyílt szemmel bá-

mult a jövevényekre. Amikor anya odanézett, a fiú lassan talpra állt, s feléje indult. Hangja rekedt volt. – Tiétek ez a csűr?

– Nem – felelte anya. – Csak betértünk az eső elől. Egy beteg asszonyka van velünk. Van-e száraz takarótok, hogy a nedves ruháját levethesse?

A fiú visszament a sarokba, hozott egy piszkos takarót, s odanyújtotta anyának.

– Köszönöm – mondta anya. – Hát annak az embernek mi a baja?

A fiú rekedt, monoton hangon felelte: – Előbb beteg volt, de most éhen hal.

– Micsoda?

– Éhen hal. Gyapotszedés közben megbetegedett. Hat napja nem evett.

Anya odament a sarokba, s lenézett az emberre. Ötven körül járhatott, szakállas arca sovány volt, nyitott szeme kábán meredt maga elé. A fiú ott állt anya mellett. – Apád? – kérdezte anya.

– Az. Mindig azt mondta, hogy nem éhes, vagy hogy éppen most evett. Nekem adott mindent. Most már egészen elgyöngült. Mozdulni is alig tud.

Az eső kopácsolása lágy sziszegéssé enyhült a tetőn. A sovány ember megmozdította ajkát. Anya letérdelt mellé, s szájához tartotta a fülét. Az ember ajka újra megmozdult.

– Jól van – mondta anya. – Légy nyugodt. Nem lesz semmi baj. Csak várj, amíg az ázott ruhát leszedem a lányomról.

Anya visszament az asszonykához. – Vetkőzz le – mondta. Széttárta a takarót, hogy a többiek ne lássanak oda. Amikor aztán Sáronrózsája meztelen volt, köréje csavarta.

A fiú újra ott állt mellette, és magyarázgatta:

– Én nem tudtam. Azt mondta, hogy evett már, vagy hogy nem éhes. Tegnap este elmentem, betörtem egy ablakot, s egy kis kenyeret loptam. Megetettem vele. De kihányta az egészet, s még jobban elgyöngült. Leves vagy tej kellene neki. Van pénzetek tejre?

Anya azt mondta: – Hallgass. Ne félj semmit. Majd kigondolunk valamit.

A fiú hirtelen felkiáltott: – De meghal, ha mondom! Mondom, hogy éhen hal!

– Hallgass – mondta anya. Apára és John bácsira nézett, akik gyámoltalanul bámultak a beteg emberre. Aztán Sáronrózsájára nézett, aki a takaróba burkolva gubbasztott. A két asszony tekin-

tete találkozott: mélyen belenéztek egymás lelkébe. A fiatalasszony kurtán, lihegve lélegzett.

Azt mondta: – Igen.

Anya elmosolyodott. – Tudtam én ezt. Tudtam! – Lenézett a kezére, amely szorosan összekulcsolva pihent az ölében.

Sáronrózsája suttogva szólalt meg: – Menjetek, menjetek ki mind. – Az eső csöndesen sziszegett a tetőn.

Anya előrehajolt, tenyerével hátrasimította leánya homlokáról a kuszált hajfürtöket, s homlokon csókolta. Aztán gyorsan fölállt. – Eriggyetek innét – kiáltotta oda a többieknek. – Gyerünk a szerszámosfészerbe.

Ruthie szóra nyitotta száját. – Csitt – mondta anya. – Csitt és indulj. – Kiterelte őket az ajtón, magával húzta a fiút is, s a nyikorgó ajtót becsukta maga után.

Sáronrózsája egy pillanatig mozdulatlanul ült. A csűrben csak az eső sziszegése hallatszott. Aztán nehézkesen fölemelte fáradt testét, és összébb húzta magán a takarót. Lassan odament a sarokba, megállt, s lenézett az elnyűtt arcra, az ember tágra nyílt, rémült szemébe. Aztán némán lefeküdt mellé. Az lassan ingatta fejét jobbra-balra. Sáronrózsája lehajtotta melléről a takaró çsücskét. – Muszáj – mondta. Közelebb húzódott az emberhez, s magához vonta a fejét. – Itt van! – mondta. – Vedd el. – Kezével az ember feje mögé nyúlt, s megtámasztotta. Ujjai gyöngéden simogatták a haját. Fölpillantott, végignézett a csűrön, ajka összezárult, s titokzatosan mosolygott.

KÉK ÖBÖL

FORDÍTOTTA

VÁMOSI PÁL

Hungarian translation © Vámosi Pál, 1966

A Konzervgyár utca a kaliforniai Montereyben, költemény, bűz, fülsiketítő lárma, sajátságos fény, hangulat, magatartás, epekedés és álom. A Konzervgyár utca valóságos tohuvabohu: ón és vas és rozsda és faforgács, hepehupás úttest, gazzal benőtt telkek, ócskavas-kupacok, hullámlemezből épült szardínia-konzervgyárak, kricsmik, vendéglők és kuplerájok, kicsiny, zsúfolt szatócsboltok, laboratóriumok és lebujok. Lakói, ahogy egyszer valaki megjegyezte, „kurvák, stricik, hamiskártyások, piszkos csavargók", amin azt értette, hogy emberek. Ha az illető más szemszögből nézi a dolgot, azt is mondhatta volna, hogy „szentek, angyalok, mártírok és jámbor lelkek" – és ez is ugyanazt jelentené.

Reggelente, amikor a szardíniaflotta befejezi a fogást, a kerítőhálókat vonszoló bárkák sípolva, nehézkesen evickélnek az öböl felé. A színültig rakott csónakok kikötnek a parton, ott, ahol a konzervgyárak hátulja az öbölbe nyúlik. Szándékosan választottuk ezt a képet, mert ha a konzervgyárak szájukkal nyúlnának az öbölbe, a dobozolt szardíniák, amelyek a túlsó végen előbukkannak, legalábbis képletesen, még gusztustalanabbak volnának. Miután a csónakok befutnak, megszólalnak a konzervgyárak szirénái, a városban egy csomó férfi és nő magára kapkodja a ruháját, és futva igyekszik munkába a Konzervgyár utcán. A felsőbb társadalmi osztályok tagjai: a felügyelők, könyvelők, tulajdonosok fényes kocsikon érkeznek, és rögtön el is tűnnek az irodákban. Aztán özönével jönnek a városból a digók, kinézerek, polyákok, nadrágos, gumiköpenyes, viaszosvászon kötényes férfiak és nők. Rohanva jönnek, hogy megmossák, felaprítsák, megfőzzék és dobozba rakják a halakat. Az egész utca morajlik, nyög, csörömpöl, s közben a csónakokból egyre árad a halak ezüstös folyama, a csónakok egyre jobban kiemelkednek a vízből, míg végül teljesen ki nem ürülnek. A konzervgyárak pedig addig morajlanak, nyögnek, sivítoznak, míg az utolsó halat is megtisztították, fölaprították, megfőzték és dobozba rakták. Ekkor a szirénák újból megszólalnak, és a lucskos, bűzös, fáradt digók, kinézerek és polyákok, férfiak és nők kikecmeregnek a gyárakból, a dombon át elvánszorognak a városba, és a Konzervgyár utca visszanyeri eredeti – csöndes, varázsia-

tos – jellegét. Visszatér hétköznapi élete. A csavargók, akik utálkozva húzódtak be a fekete ciprusfa alá, kiülnek az üres telken heverő rozsdás csövekre. Dora műintézetéből is kijönnek a lányok egy kicsit napozni, ha süt a nap. Doki kilép a Nyugati Élettani Laboratóriumból, átvág az utcán, és bemegy Li Csong szatócsboltjába két liter sörért. Henri, a festő, akár egy vadászkutya, szimatolja végig a fűvel benőtt telket, hátha talál egy darab deszkát vagy ócskavasat a csónakhoz, amelyet épít. Azután lassan leszáll az este, Dora kuplerája előtt kigyullad az utcai lámpa – a lámpa, amely örökös holdfénnyel árasztja el a Konzervgyár utcát. Az Élettani Laborba vendégek érkeznek, és Doki újból átszalad az utcán Li Csong boltjába öt liter sörért.

Hogyan is lehetne megeleveníteni e költeményt, bűzt, fülsiketítő lármát, sajátságos fényt, hangulatot, magatartást és álmot? Ha az ember tengeri állatokat gyűjt, talál néha apró rovarokat, amelyek oly törékenyek, hogy lehetetlen őket megfogni, mert már a puszta érintésre is széttöredeznek, széthullanak. Hagyni kell hát, hadd szivárogjanak, kússzanak rá önszántukból a kés pengéjére, és akkor aztán óvatosan beemelhetjük őket a tengervízzel telt palackba. Talán ezt a könyvet is így kell megírni – üssük föl a fedelét, és hagyjuk, hadd kússzanak bele maguktól a történetek.

Li Csong szatócsboltját tisztának éppenséggel nem lehetett mondani, választéka viszont a csodával volt határos. Az egyetlen kicsi, dugig tömött helyiségben minden kapható volt, amit csak akart az ember, ami csak kell a boldog élethez, ruha, élelem, friss és konzervált állapotban, ital, dohány, horgászfelszerelés, gépalkatrész, csónak, kötél, sapka és disznóhús. Li Csongnál lehetett venni papucsot, selyemkimonót, whiskyt és szivart: szinte minden kedélyállapotnak megfelelő áruegyveleget összeállíthatott az ember. És az egyetlen cikk, amelyet Li Csong nem tartott, kapható volt szemközt, Doránál.

A szatócsbolt hajnalban nyitott, és mindaddig nem csukott be, amíg az utolsó kóbor tízcentest is el nem költötték, vagy nem tették el másnapra. Nem mintha Li Csong kapzsi lett volna. Szó sincs róla. De ha valaki pénzt akart költeni, Li Csong készséggel rendelkezésére állt. A városkában szerzett pozíciója Lit magát is meglepte, már amennyire egyáltalán meg tudott lepődni. Az idők folyamán a Konzervgyár utca minden lakója az adósa lett. Li sose sürgette kuncsaftjait, de ha a tartozás összege túlságosan megnövekedett, nem hitelezett többet. Adósai ilyenkor – inkább, mint hogy elballagjanak a dombon túl, a városba – rendszerint fizettek, vagy megpróbáltak fizetni.

Li kerek arcú, udvarias ember volt. Tisztes angolsággal beszélt, csak az „r" hangot nem tudta kiejteni. Amikor Kaliforniában a kínai titkos társaságok háborúskodása folyt, megesett néha, hogy Li fejére díjat tűztek ki. Ilyenkor rendszerint titokban elutazott San Franciscóba és befeküdt valamelyik kórházba, míg el nem múlt a veszedelem. Hogy a pénzét mire költötte, senki se tudta. Talán meg se kapta. Lehetséges, hogy vagyonát teljes egészében kifizetetlen számlák tették ki. Mégis jómódban élt, és az egész környék tisztelte. Vevőiben mindaddig megbízott, míg a nevetségesség veszélye nem fenyegette. Néha elkövetett ugyan egy-két üzleti tévedést, de még e tévedésekből is hasznot húzott, ha másként nem, jó híre öregbítésével. Így volt ez a Palota Lebuj és Bisztró esetében is. Ezt az ügyletet Li Csongon kívül mindenki százszázalékos veszteségnek tekintette volna.

Li Csong a szatócsboltban a szivarpult mögött szokott álldogálni, vagyis bal kéz felől a kassza, jobb kéz felől a számológép között. A pulton üveg alatt álltak a barna szivarok, a cigaretták, a Bull Durham; a Hercegi Keverék meg az Öt Testvér. Li Csong mögött pedig, a fal melletti polcokon literes, fél- és negyedliteres üvegekben az italok: a Vén Zöld Folyó, a Régi Városháza, az Agg Ezredes és a legkedveltebb: az Öreg Tennessee, ez a garantáltan négyhónapos, különlegesen olcsó, kevert whisky, amelyet a környéken csak Ócska Teniszcipő néven ismertek. Li Csong nem ok nélkül állt a whisky és a vevő közé. Egy-egy roppant gyakorlatias elme alkalomadtán megpróbálta Li figyelmét a bolt egyéb zugai felé terelni. A bolt többi részében öcsök, unokaöcsök, fiúk és menyek szolgálták ki a vevőket, de Li Csong nem hagyta ott a szivarpultot. A pult üvegtetejét használta íróasztalnak. Kövérkés kis keze az üvegen pihent, apró, virsliszerű ujjai nyugtalanul mozogtak. Egyetlen ékszere a bal keze középső ujján levő széles aranygyűrű volt, csöndesen dobolt vele a pénzváltásra szolgáló gumilapon, amelyről a kis gumirovátkák már rég lekoptak. Li Csongnak húsos, jóindulatú ajka volt, s ha mosolygott, aranyfogainak villanása meleg, barátságos emberi érzelmekről tanúskodott. Félköríves szemüveget hordott, s mivel mindent azon át nézett, ha távolabbra akart látni, kénytelen volt hátrahajtani fejét. Kamatot, engedményt, összeadást és kivonást örökké mozgó virsliszerű kis ujjaival a számológépen számított ki, barátságos barna szeme ideoda vándorolt a szatócsboltban, aranyfogai pedig a vevőkre villantak.

Egy este, mikor szokott helyén álldogált, lába alatt egy csomó újságpapírral, hogy meg ne fázzon, derűsen s ugyanakkor kicsit szomorúan merengett egy üzleten, amelyet aznap délután kötött, s amely még ugyanaznap késő délután semmissé vált. Ha az ember kilép a szatócsboltból, rézsút keresztülvág a fűvel benőtt telken, és átfurakodik a konzervgyárakból kidobált vastag, rozsdás csövek közt, a gizgazban egy kitaposott ösvényre bukkan. Ha továbbmegy az ösvényen, elhalad a ciprusfa mellett, átkel a vasúti sínen, és fölmászik egy kaptatón, hosszú, alacsony épülethez érkezik, amelyet már évek óta hallisztraktárként használnak. Az épület egyetlen hatalmas, fedett helyiségből áll, s valamikor egy Horace Abbeville nevű gondoktól zaklatott úriemberé volt. Horace-nak, akinek két felesége volt és hat gyermeke, az évek során rengeteg könyörgés és rábeszélés árán sikerült a szatócsboltban olyan magasra föltornász-

nia tartozását, mint Montereyben senki másnak. Aznap délután beállított a szatócsboltba, s a Li arcán átsuhanó szigorú árnyék láttán görcsösen megvonaglott fáradt, érzékeny arca. Li kövér ujjaival most is a gumilapon dobolt. Horace kezét – tenyerével fölfelé – a szivarpultra fektette.

– Azt hiszem, tömérdek dohánnyal tartozom – jelentette ki minden kertelés nélkül.

Li foga elismerően villant meg: ez a puhatolózási mód merőben új volt számára. Komolyan bólintott, s várta, miféle trükk következik.

Horace végignyalta nyelvével az ajkát, méghozzá alaposan: szöglettől szögletig.

– Nem bírom elviselni, hogy ekkora adósság lógjon gyermekeim feje felett – mondta. – Lefogadom, hogy egy csomag prominclit se adna már nekik.

Li Csong arcán látszott, hogy egyetért e következtetéssel:

– Töméldek dohánnyal taltozik – válaszolta.

– Tudja, ugye, hogy a síneken túl lakom abban az épületben, ahol a hallisztet tárolják – folytatta Horace.

Li Csong bólintott. A halliszt az ő tulajdona volt.

– Ha magának adnám azt az épületet – kérdezte komolyan Horace –, leírná a tartozásom?

Li Csong hátrahajtotta fejét, és fél-szemüvegén át Horace-ra bámult. Gondolatban közben villámgyorsan átfutott a számlákon, jobb keze pedig nyugtalanul a számológép felé rándult. Agyában fölmérte a rozzant épületet és a telket, amely egyszer talán még értékes lehet, ha valamelyik konzervgyár terjeszkedni akar.

– Pelsze – válaszolta.

– Hát akkor vegye elő a számlákat, én meg kiállítok egy adásvételi szerződést. – Horace szemmel láthatólag sietett.

– Nem kell papil semmi – felelte Li. – Adok egy elismelvényt, hogy kiegyenlítette a taltozást.

Méltóságteljesen megkötötték az ügyletet, és Li Csong áldomásul kinyitott egy negyedliter Ócska Teniszcipőt. Aztán Horace Abbeville kihúzta magát, keresztülvágott a telken, elhaladt a ciprusfa mellett, átment a vasúti töltésen, fölmászott a kaptatón, bement az épületbe, amely nemrég még az övé volt, és odabent egy hallisztkupacon agyonlőtte magát. És bár ennek történetünkhöz semmi köze, ettől fogva egyik Abbeville gyerek se szűkölködött

prominciben, tekintet nélkül arra, hogy a két asszony közül melyik volt az anyja.

De térjünk vissza ahhoz az estéhez. Horace, testében a balzsamozó tűkkel, a Szent Mihály lován feküdt, két felesége pedig egymást átölelve üldögélt az épület lépcsőjén (a temetésig a legjobb barátnők voltak, de utána felosztották maguk közt a gyerekeket, és soha többé nem álltak szóba egymással). Li Csong a szivarpult mögött állt, és barátságos barna szeme szívének csendes és örök kínai bánatába révedt. Nem az ő lelkén száradt a tragédia, de azért mégis jobban szerette volna, ha megsejti: esetleg segíthetett volna. Li Csong jóindulatú és megértő lényében mélyen gyökerezett az a meggyőződés, hogy az öngyilkosság az ember elidegeníthetetlen joga ugyan, de néha egy jó barát közbelépése szükségtelenné teheti. Li már hozzájárult a temetési költségekhez, sőt egy ruháskosárra való élelmet is küldött a gyászoló családoknak.

Most tehát Li Csongé lett az Abbeville épület: még jó karban levő padlója és teteje volt, két ablaka meg egy ajtaja. Igaz, hogy magas kupacokban állt benne a halliszt, finom, átható illatot árasztva. Li Csong egy ideig azon töprengett, nem lehetne-e belőle élelmiszerüzletet, esetleg valami áruházfélét csinálni, de aztán meggondolta magát. Túlságosan messze volt, s akárki bemászhatott az ablakán. Li aranygyűrűjével a gumitálcán dobolva éppen ezen a problémán rágódott, amikor kinyílt az ajtó, és Mack lépett be. Mack korelnöke, vezére, mentora és bizonyos mértékig kizsákmányolója volt egy néhány férfiból álló csoportnak, amelynek tagjai közül egynek se volt se családja, se pénze, ételen, italon, lelki elégedettségen kívül egyéb vágya. De míg a legtöbb ember valósággal elemészti magát az elégedettség hajszolásában, és a cél előtt fáradtan összeroskad, addig Mack és barátai gondtalan szívvel, mohóság nélkül közelítették meg, gyengéd ajakkal szívták magukba az elégedettséget. Mack, Hazel, egy nagy erejű fiatalember, Eddie, a La Ida kisegítő csaposa, valamint Hughie és Jones, akik néha békákat és macskákat fogtak az Élettani Labornak, a Li Csong boltja melletti üres telken heverő nagy, rozsdás csövekben laktak. Jobban mondva csak nedves időben laktak a csövekben, szép idő esetén a telek legmagasabb pontján álló fekete ciprus árnyékába húzódtak. A ciprusfa lecsüggő ágainak lugasa alatt békén lehetett heverészni és figyelni a Konzervgyár utca eleven nyüzsgését.

Valahányszor Mack belépett, Li Csong izmai mindig megfeszültek egy kicsit, és gyorsan körülnézett a boltban: nem jött-e be

Eddie, Hazel, Hughie vagy Jones is, és nem sündörög-e valahol az áru körül.

Mack megnyerő őszinteséggel terítette ki kártyáit:

– Li – kezdte –, én és Eddie meg a többiek úgy hallottuk, hogy a te tulajdonodba került az Abbeville épület.

Li Csong bólintott, és várt.

– Én meg a barátaim úgy gondoltuk, megkérdezzük tőled, nem költözhetnénk-e be oda. Gondját viseljük – tette gyorsan hozzá. – Vigyázunk, hogy be ne törjenek, és semmi kárt ne szenvedjen. Előfordulhat, hogy a gyerekek betörik az ablakait, hiszen tudod – fűzte tovább a szót Mack. – Meg le is éghet, ha nem vigyáz rá valaki.

Li hátrahajtotta fejét, és a fél-szemüvegen át Mack szemébe nézett. Doboló ujjainak tempója lelassult, olyan mélyen elgondolkozott. Mack szeme csillogott a jóindulattól, bajtársi érzéstől és a vágytól, hogy mindenkit boldoggá tegyen. Miért érezte hát Li Csong mégis olyanformán magát, mint akit támadói bekerítettek? Miért lopakodott agyveleje oly óvatosan, akár a macska a kaktuszok közt? Mack kedvesen, csaknem emberbaráti érzülettel tette meg javaslatát. Li agya nagyokat szökkent előre, a kibúvókat latolgatta – de nem, itt nem voltak kibúvók. Ujja még lassúbb tempóban dobolt. Li elképzelte, hogy elutasítja Mack javaslatát, és máris maga előtt látta a betört ablakokat. Aztán Mack másodszor is felajánlja, hogy elvállalják az épület őrzését, s gondot viselnek rá – és Li szinte érezte a másodszori elutasítás nyomán felcsapó füstszagot, látta az épület falán felkúszó apró lángnyelveket. Mack és barátai nyilván segédkeznek majd az oltásnál. Li ujja puhán elpihent a gumitálcán. Tisztában volt vele, hogy vereséget szenvedett. Már csak abban bízott, hogy megaláztatás nélkül megússza a dolgot. Mack e tekintetben bizonyára nagylelkű lesz.

– Szóval akaljátok bélbe venni az épületet? Úgy akaltok lakni benne, mint szállodában?

Mack szélesen elmosolyodott, és nagylelkű volt:

– No nézd csak – mondta –, egész jó ötlet. Persze, kibéreljük. Mennyit kérsz érte?

Li elgondolkozott. Tudta, hogy mindegy, mennyit kér. Úgyse kapja meg. Ezért a pénzért akkora összeget is mondhat, amely megvédi tekintélyét.

– Öt dollált egy hétle – felelte.

Mack most már végigjátszotta a szerepet.

– Meg kell beszélnem a dolgot a fiúkkal – mondta kétkedő hangon. – Nem lenne elég négy dollár?

– Öt dollál – jelentette ki határozottan Li.

– Na jó, majd meglátom, mit szólnak hozzá a fiúk.

Hát így történt. Mindenki elégedett volt az üzlettel. És ha valaki azt hinné, hogy Li Csong teljes vereséget szenvedett, ő korántsem így fogta fel a dolgot. Ablakai épen maradtak. Tűz sem ütött ki az épületben, s noha bérlői egyetlen centet sem fizettek, de ha volt pénzük – ami elég gyakran előfordult –, eszükbe sem jutott, hogy másutt is el lehetne költeni, mint Li Csong boltjában. Li tehát egy kicsiny, de igen élénk, fizetőképes, s mondhatni, teljességgel lekötelezett vevőkörre tett szert. És ez még nem is minden. Ha valami részeg randalírozni kezdett a boltban, ha New Montereyből odaözönlöttek a fosztogatásra éhes utcakölykök, Linek csak kiáltania kellett, és Mackék máris rohantak, hogy segítségére legyenek. S még ennél is tovább fejlődött a kapcsolatuk: a jótevőjétől nem lophat az ember. Li Csong babkonzervben, paradicsomban, tejben és görögdinnyében többet megtakarított, mint amennyit a lakbér kitett volna. És ha ennek következtében a New Monterey-i szatócsboltokban megnőtt a súlyhiány, Li Csong igazán nem tehetett róla.

A társaság tehát be-, a halliszt meg kiköltözött. Nem tudni, ki adott nevet az épületnek, de tény, hogy ettől kezdve mindenki Palota Lebuj és Bisztró néven ismerte. A csövekben meg a ciprusfa alatt nem volt hely bútorok meg egyéb olyan csecsebecsék számára, amelyek civilizációnknak nemcsak diagnózisát adják, hanem egyben korlátait is kijelölik. Mihelyt a fiúk beköltöztek a Palota Lebujba, rögtön nekiláttak, hogy lakályossá tegyék. Előbb egy szék jelent meg, aztán egy ágy, majd ismét egy szék. Az egyik vaskereskedés egy doboz vörös festékkel járult hozzá az épület csinosításához, mi több: vonakodás nélkül, hisz nem is tudott róla; s ha új asztal vagy szék jelent meg a házban, azonnal átfestették, ami nemcsak hogy csinosabbá tette, de bizonyos mértékig álcázta is arra az esetre, ha korábbi tulajdonosa mégis egyszer bekukkantana. A Palota Lebuj és Bisztró pedig megkezdte működését. A fiúk kiültek az ajtó elé, és a vasúti töltésen, a telken és utcán át egyenesen az Élettani Labor utcai ablakaira láttak. Éjszakánként hallották, hogy zene szűrődik ki a laboratóriumból. Utána néztek Do-

kinak, miközben átvág az úton, és bemegy Li Csong boltjába sörért. És ilyenkor Mack megszólalt:

– Ez a Doki rendes tag. Valamivel kedveskednünk kellene neki.

2

A szó szimbólum és gyönyörűség, amely magába szív embert, tájat, fát, növényt, gyárat és kínait. Az Anyagból Szó lesz, majd újból Anyag, de most már torz, fantasztikus mintázatban. A szó magába szívja a Konzervgyár utcát, megemészti és kiköpi, és az utca immár a zöld világ és az eget tükröző hullámok fényében villódzik. Li Csong több lesz közönséges kínai szatócsnál. Többnek kell lennie. Lényét talán a rossz és a jó tartja a levegőben, egyensúlyban, mint valami ázsiai bolygót, amelyet Lao-ce[1] vonzása mozgat pályáján, és a számológép meg a kassza röpítő ereje taszít el a bölcstől – így lebeg, pörög, örvénylik Li Csong szatócsáruk és kísértetek közt. Kemény ember, ha babkonzervről, érző szívű, ha nagyapja csontjairól van szó. Li Csong ugyanis fölásta a kínai temetőben nagyapja sírját, megtalálta az elsárgult csontokat, a koponyát, amelyet még mindig szürke, kötélszerű hajzat borított. És Li gondosan becsomagolta a csontvázat, az egyenes comb- és sípcsontokat, középre helyezte a koponyát, köré a medence- és kulcscsontokat, kétoldalt pedig a bordák íveit. Aztán átküldte nagyapja gondosan ládába zárt, törékeny csontjait nyugat felé a tengeren, hadd pihenjen végre az ősök megszentelte földben.

Mack és a fiúk szintén bolygópályáikon pörögnek. Az Erényt, a Kegyelmet, a Szépséget testesítik meg Monterey zaklatott, torz tébolyában, a kozmikus Montereyben, ahol az emberek félelemtől és éhségtől űzve tönkreteszik a gyomrukat, tönkreteszik a harcban, hogy megkaparintsanak egy kis ennivalót, ahol a szeretetre éhes emberek elpusztítják maguk körül mindazt, ami szeretetre méltó. Mack és a fiúk a testet öltött Szépség, Erény, Kegyelem. Egy olyan világban, ahol gyomorfekélyes tigrisek uralkodnak, szűkölő bikák üzekednek, vak sakálok zabálják a hulladékot, Mack és a fiúk óvatosan eszegetnek együtt a tigrisekkel, ajnározzák a felindult üszőket, összegyűjtik a morzsákat, eleségül a Konzervgyár utcai sirá-

[1] Lao-ce (valószínűleg i. e. 6–5. sz.) kínai filozófus. Bölcseletének foglalata a híres *Tao-te king*.

lyoknak. Mert ugyan mit ér, ha valaki meg is kaparintja az egész világot, de gyomorfekéllyel, gyulladt prosztatával és bifokális szemüveggel veszi birtokába? Mack és a fiúk elkerülték az élet csapdáit, a mérgezett csalétket, a kivetett hurkot, miközben a csapdába esett, megmérgezett, hurok fojtogatta emberek kígyót-békát kiáltottak rájuk, semmirekellőknek, naplopóknak, világ szemetjének, tolvajnak, gazembernek, csavargónak nevezték őket. Miatyánk, ki vagy a Természetben, ki életet ajándékoztál a prérifarkasnak, a közönséges barna patkánynak, a verébnek, a házi légynek, a molynak, te bizonyára nagy, mindenek fölötti szeretetet érzel e semmirekellők, e világ szemetjei, e csavargók: Mack és a fiúk iránt. Az erény és kegyelem, lustaság és buzgalom iránt. Miatyánk, ki vagy a Természetben.

3

Li Csong boltja jobbra esik az üres telektől (ámbár isten tudja, miért nevezik üresnek, mikor halomban hevernek rajta az ócska kazánok, rozsdás csövek, nagy, szögletes gerendák, huszonöt literes kannák). Az üres telek végében húzódik a vasúti töltés, s ott áll a Palota Lebuj. Bal felől viszont egy komoly, tekintélyes épület, Dora Flood kuplerája határolja a telket; rendes, tiszta, becsületes, régimódi szórakozóhely, ahol az ember baráti társaságban fölhajthat egy pohár sört. Nem valami piti, kérész életű kupi, hanem szilárd alapokon álló, erkölcsös klub, amelyet Dora létesített, tart fenn és fegyelmez, az ötven év körüli Dora, madam is meg szajha is egy személyben, s aki a tapintat és becsületesség, jótékonyság és bizonyos valóságérzék különleges adományának gyakorlása révén komoly tekintélyre tett szert az intelligens, tanult, jóindulatú emberek körében, s ugyanezekkel a tulajdonságaival magára vonta a férjezett aggszüzek perverz és buja társaságának haragját, mindama nők gyűlöletét, akiknek férje tiszteli, de nem túlságosan szereti otthonát.

Dora testben-lélekben hatalmas asszony, lángoló narancssárga haja van, s különös vonzalmat érez a Nílus-zöld estélyi ruhák iránt. Tisztes házat vezet, egységárakkal, tömény italokat nem árusít, hangos vagy ocsmány beszédet nem tűr meg. A lányok egyikemásika előrehaladott kora vagy gyenge egészségi állapota miatt már nemigen tevékeny, de Dora mégse rakja ki őket, bár, ahogyan mon-

dani szokta, havonta még három fuvart se csinálnak, ezzel szemben naponta háromszor étkeznek. Lokálpatriotizmusának pillanatnyi föllángolásában Dora Mackós Lobogó vendéglőnek nevezte el intézetét, és számos történet kering olyan vendégekről, akik valóban uzsonnázni tértek be oda. Rendes körülmények között, az öregeket is beleszámítva, tizenkét lány tevékenykedik az üzemben, továbbá egy görög szakács, valamint egy portásnak címzett férfiú, aki azonban mindenféle kényes és veszélyes feladatot is elintéz. Ő választja szét a verekedőket, penderíti ki a részegeket, csillapítja le a hisztériát, gyógyítja a fejfájást, és látja el a csapos teendőit. Ő kötözi be a vágott és zúzott sebeket, tartja szóval a zsarukat, s miután a lányoknak legalább a fele a Keresztény Tudomány vallásos szekta követője, vasárnap reggelenként ő olvassa fel a *Tudomány és Egészség*ből a megfelelő fejezeteket. Elődje, aki kevésbé kiegyensúlyozott ember volt, rossz véget ért – ahogyan erről mindjárt beszámolunk –, Alfred azonban diadalmaskodott környezetén, sőt, mondhatni, fölemelte magához. Alfred tudja, ki látogathatja a lokált és ki nem. És többet tud Monterey polgárainak családi életéről, mint bárki a városban.

Ami Dorát illeti, meglehetősen kényes helyzetben leledzik. Miután tevékenysége sérti a törvényt, vagy legalábbis annak betűit, kétszerte törvénytisztelőbbnek kell lennie, mint bárki másnak. Háza táján nem tűrhet részegeskedést, verekedést, durvaságot, különben becsukják intézetét. Törvényellenes tevékenységéből következik az is, hogy Dorának különös emberbaráti érzületről kell tanúságot tennie. Bárki könnyűszerrel megvághatja. Ha a rendőrség a nyugdíjalap javára táncestélyt rendez, s mindenki más egy-egy dollárt ad, Dorának ötven dollárt kell adnia. Amikor a Kereskedelmi Kamara rendbe hozatta a parkját, a kereskedők fejenként öt-öt dollárt adtak, Dorától viszont százat kértek és kaptak. És ugyanez volt a helyzet, ha a Vöröskeresztnek, a Jótékonysági Alapnak, a Cserkészeknek gyűjtöttek. Dora dalba nem szedett, nem is hirdetett, szégyentelenül mocskos bűndíja minden adománylista élén szerepelt. De a legsúlyosabb terhek a gazdasági válság idején nehezedtek rá. Szokásos jótékonykodásán kívül Dora táplálta a Konzervgyár utca éhes gyermekeit, munka nélküli apáit és gondoktól zaklatott asszonyait, két éven át fű-fa helyett ő fizette a fűszeresszámlákat, s ebbe csaknem tönkrement. Dora tündérei jól neveltek és nyájasak voltak. Sohase szólítottak meg senkit az utcán, még akkor se, ha az illető az előző éjszakát velük töltötte.

Alfy, a jelenlegí portás belépése előtt a Mackós Lobogó vendéglőben mindenkit elszomorító tragédia játszódott le. Az előző portást Williamnek hívták, sötét hajú ember volt, arcáról lerítt a magányosság. A nappali órákban, amikor nemigen akadt dolga, rendszerint elunta a női társaságot. Az ablakon át látta Macket és a fiúkat, amint az üres telken üldögélnek a csöveken, lábukat lógatják a papsajtban, s napozgatás közben bölcs nyugalommal vitatnak meg számukra érdekes, egyébként azonban jelentéktelen ügyeket. Olykor-olykor azt is látta, hogy előhúznak egy üveg Ócska Teniszcipőt, ingük ujjában megtörlik az üveg nyakát, s szép sorjában isznak belőle. És Williamben fölébredt a vágy, hogy ő is csatlakozzék e boldog bandához. Egy szép napon kisétált a telekre, és leült az egyik csőre. De a beszélgetés menten félbeszakadt, kényelmetlen, ellenséges csend támadt. William kisvártatva bánatosan visszaballagott a Mackós Lobogóba, s az ablakon át látta, hogy a társalgás újból megélénkül. Ettől nagyon elszomorodott. Arcára sötét, csúnya árnyék borult, szája eltorzult a töprengéstől.

Másnap ismét kiment a telekre, de most egy üveg whiskyt is vitt magával. Mack és a fiúk megitták a whiskyt, hisz azért mégse estek a fejükre, de csak annyit mondtak, hogy „egészségünkre" vagy „proszit".

William egy idő múlva visszaballagott a Mackós Lobogóba, s az ablakon át figyelte a fiúkat. S egyszer csak hallja, hogy Mack jó hangosan így szól:

– Az isten verje meg, de utálom a striciket!

Ami ugyan nyilvánvalóan nem volt igaz, csakhogy William ezt nem tudta. Mack és a fiúk egyszerűen nem szerették őt.

Williamnek erre megsajdult a szíve. Tehát a csavargók nem hajlandók befogadni! Úgy érzik, társadalmilag mélyen alattuk áll. William mindig is befelé forduló lélek volt, tele önváddal. Most feltette a kalapját, s végigsétált a tengerparton, egyenest a világítótoronyhoz. Megállt a szép kis temetőben, ahol mindig hallani a hullámok csobogását. Agyát sötét, töprengő gondolatok szállták meg. Senki se szereti. Senki se törődik vele. Igaz, hivatalosan portás, de valójában strici, rohadt strici, az emberiség alja. De aztán arra gondolt, hogy neki is ugyanolyan joga van az élethez, a boldogsághoz, mint bárki másnak. Igenis, ugyanolyan joga van. Dühösen hazaindult, de mire a Mackós Lobogóhoz ért, és fölment a lépcsőn, dühe elpárolgott. Este volt, a wurlitzer a *Szeptemberi hold*at játszotta. Williamnek most eszébe jutott, hogy az első ri-

banc, aki beleesett, ezt a dalt szokta dalolni, mielőtt faképnél hagyta, férjhez nem ment, és el nem tűnt. A dal mélységes szomorúsággal töltötte el Williamet. Dora a hátsó szalonban üldögélt, és éppen teázott, amikor William belépett.

– Mi baj? – kérdezte Dora. – Beteg vagy?

– Nem – felelte William. – De mire jó ez az egész? Rohadtul érzem magam. Legjobb, ha slusszt csinálok.

Dorának rengeteg idegbajossal volt már dolga. Heccelődni kell velük, ez volt a jelszava.

– De akkor csináld, amikor nem vagy szolgálatban – mondta. – És ne vérezd be a szőnyeget.

William szívére szürke, nyirkos felhő borult. Kibotorkált a szalonból, végigment az előszobán, és bekopogtatott Eva Flanegan ajtaján. Eva vörös hajú, átszellemült lány volt, akit a sors sok-sok testvérrel és nővérrel áldott meg. Hetenként járt gyónni, de a legváratlanabb pillanatokban a sárga földig leitta magát. Most épp a körmét festette, elég rondán. William, amint belépett, látta, hogy a lány terhes, s Dora terhes lányt nem enged dolgozni. Eva az ujja tövéig összekente magát a körömlakkal, és mérges volt.

– Mi a nyavalya bajod van? – kérdezte.

Erre William is méregbe jött.

– Megyek, és elintézem magamat – felelte dühösen.

– Az ilyesmi utolsó, aljas, mocskos bűn – rikácsolta Eva. – Jellemző rád – folytatta ordítva –, hogy épp most akarsz lerohasztani bennünket, amikor már majdnem együtt van a dohányom, hogy East St. Louisba mehessek. Semmirekellő disznó!

Még akkor is üvöltött, amikor William becsukta maga mögött az ajtót, és bement a konyhába. Rettenetesen elege volt a nőkből. A görög, gondolta, szanatórium lesz ezek után a nők után.

A görög – kötényben, felgyűrt ingujjal – két nagy serpenyőben disznókarajt sütött, jégcsákánnyal forgatta a hússzeleteket.

– Szia, haver – mondta. – Hogy s mint?

A karajok sisteregtek, fortyogtak a serpenyőkben.

– A fene tudja, Lou – válaszolta William. – Néha úgy érzem, legokosabb volna: nyissz! – És végighúzta az ujját a torkán.

A görög a tűzhelyre tette a jégcsákányt, és feljebb tűrte inge ujját.

– Mondok neked valamit, haver. Az a tag, aki pofázik róla, sose teszi meg.

William a jégcsákány után nyúlt, fölvette, és könnyedén meglő-

bálta. Mélyen a görög sötét szemébe nézett, hitetlenkedést és derültséget látott benne, de aztán zavar, majd félelem villant föl a görög szemében. William észrevette a változást, világosan látta: a görög rájött, hogy ő igenis képes megölni magát, sőt meg is öli. Most már tudta, hogy meg is kell ölnie. William elszomorodott, mert érezte, milyen ostobaság az egész. Fölemelte a karját, és a jégcsákányt a szívébe döfte. Bámulatos, milyen könnyedén fúródott bele. Ez a William volt portás Alfred előtt. Alfredot mindenki szerette. Ő bármikor leülhetett a csövekre Mack és a fiúk közé. Még a Palota Lebujba is ellátogathatott.

4

Esténként, épp szürkületkor különös dolog játszódott le a Konzervgyár utcában, napnyugta és lámpagyújtás közt. Ilyenkor néhány rövid percre minden csöndes és szürke. És íme, a dombról lefelé, a Palota Lebuj mellett elhaladva, le a kaptatón, és át az üres telken jön-jön egy öreg kínai. Nyűtt, lapos szalmakalap, kék vászonkabát és nadrág van rajta és nehéz bakancs, amelynek egyik talpa már olyannyira levált, hogy minden lépésnél nagyot csattan. Az öreg fedett vesszőkosarat cipel a kezében. Arca sovány, barna és barázdás, mint a napégette föld. Öreg szeme is barna, még a fehérje is, s oly mélyen ül, mintha gödörből kukucskálna ki. Épp szürkül, amikor arra jön, átvág az utcán, majd befordul az Élettani Labor és a Hediondo konzervgyár közti átjáróba. Átvág a tengerparti kis fövenyen, és eltűnik a móló cölöpei és vasgerendái közt. Hajnalig aztán nem látja senki.

De hajnalban, amikor az utcai lámpákat már eloltják, s még nincs nappal, az öreg kínai kibújik az oszlopok közül, átvág a fövenyen, majd az utcán. Vesszőkosara most nehéz, csöpög belőle a víz. Levált cipőtalpa csattog a köveken. Felkaptat a dombra a második utcáig, bemegy egy magas deszkakerítésbe vágott kapun, és estig megint nem látja senki. Az emberek álmukban hallják csattogó cipőtalpát, és egy pillanatra fölriadnak. Így megy ez már hosszú esztendők óta, de mégse tudják megszokni. Vannak, akik az öreg kínairól azt hiszik, hogy Isten, a nagyon öreg emberek a Halálnak tartják, a gyerekek pedig egy mókás öreg kínait látnak benne, mert a gyerekek szemében minden mókás, ami öreg és különös.

De a gyerekek nem gúnyolódnak vele, nem kiáltoznak utána, ahogy illenék, mert az öreg kínaiban van valami félelmetes.

Csak egy tízéves bátor és csodaszép kisfiú, név szerint Andy, Salinasból, szállt egyszer szembe az öreg kínaival. Andy látogatóban volt Montereyben, meglátta az öreget, és rögtön tudta, hogy rá kell kiáltania, ha másért nem, hát önbecsülésből. De akármilyen bátor is volt Andy, őt is megszállta egy kis félelem. Estéről estére figyelte az öregembert, s a kötelességérzet és a félelem viaskodott a keblében. Aztán egy este Andy nekidurálta magát, nyomába szegődött az öregnek, és éles fejhangon énekelni kezdett:

Csingi-csongi vén kinézer
kukucskál a rácson át,
arra jön egy fehérember,
s lenyisszantja a copfját.

Az öregember megállt, és megfordult. Andy is megállt. A mélyen ülő barna szempár Andyra nézett, és a vékony, barázdás ajkak megmozdultak. Hogy ezután mi történt, Andy sose tudta megmagyarázni s elfelejteni. Mert a szemek kitágultak, s addig-addig tágultak, míg egyszerre eltűnt a kínai. Csak egy szem maradt belőle, egy óriási barna szem, akkora, mint a templomkapu. Andy benézett e ragyogó, átlátszó, barna kapun, s egy elhagyatott tájat látott, egy roppant síkságot, amelyet fantasztikus alakú, tehén- és kutyafejhez, sátrakhoz és gombákhoz hasonló hegylánc szegélyezett. A síkságot alacsony, durva fű borította, csak itt-ott volt látható egy kis homokbucka. És mindegyik buckán egy apró állat ült, olyanforma, mint a mormota. A táj elhagyatottsága, a puszta és hideg magányosság nyöszörgést csalt Andy ajkára, mert a világon nem volt egy teremtett lélek se, egyedül maradt. Andy becsukta szemét, hogy ne is lássa többé a síkságot, s mire újból kinyitotta, ott állt a Konzervgyár utcában, és az öreg kínai már az Élettani Labor és a Hediondo konzervgyár közti átjáróban csittegett-csattogott. Andy volt az egyetlen a fiúk közül, aki ilyesmire vetemedett, de ő csak akkor egyszer, és soha többé.

Az Élettani Labor az utca túlsó oldalán áll, éppen szemközt az üres telekkel. Li Csong szatócsboltja rézsút jobbra, Dora Mackós Lobogója pedig rézsút balra fekszik tőle. Az Élettani Labor különös, gyönyörű árucikkekkel kereskedik. Szépséges tengeri állatokat árul, szivacsokat, vízi zsákokat, anemónákat, tengericsillagokat, kétteknős kagylókat, kacsakagylókat, férgeket és csigákat, mesés, sokféle alakú kis lényeket, élő és mozgó tengeri növényeket, mezítelen és köpenyes kopoltyújú puhányokat, tüskés és hegyes tengeri sünöket, rákokat és félrákokat, kis tengeri sárkányokat, csattogó garnélarákokat és kísértetrákot, amely olyan átlátszó, hogy szinte árnyékot se vet. Az Élettani Labor férgeket, csigákat és pókokat árul, csörgőkígyókat és patkányokat, mézelő méheket és arizónai óriásgyíkokat. Ezek mind kaphatók a laborban. És vannak itt kis, meg nem született csecsemők, egyesek egészben, mások vékonyra szeletelve és üveglemezre téve. A diákok láthatnak itt cápákat is, amelyeknek kieresztették a vérét, s a visszerekbe és ütőerekbe sárga meg kék színű folyadékot fecskendeztek helyette, úgyhogy egy szikével meg lehet mutogatni az egész érrendszert. De vannak itt színes vissz- és ütőerű macskák és békák is. Az ember bármilyen élőlényt megrendelhet az Élettani Laborban, és előbb-utóbb meg is kapja.

Az Élettani Labor utcára néző, alacsony épület. Az alagsorban van a raktár, plafonig érő polcokkal, a polcokon tömött sorokban állnak az üvegedénybe eltett állatok. Ugyanitt található egy kis balzsamozó medence is, a hozzátartozó műszerekkel és fecskendőkkel együtt. A hátsó udvaron keresztül egy fedett fészerhez jut az ember. Oszloplábakon áll az óceán fölött, itt vannak a nagyobb állatok: cápák, villamos ráják és polipok lakosztályául szolgáló tartályok, mindegyik fajta számára egy-egy külön betontartály. Az épület elején lépcső vezet föl az ajtóhoz. Az ajtó egy irodába nyílik, ahol egy asztal áll, rajta magas halomban hevernek a fölbontatlan levelek és a kartotékgyűjtő dobozok. Az irodában van még egy széf is, az ajtaja mindig nyitva. A széf ajtaja egyszer véletlenül becsapódott, és a zár kombinációját senki sem ismerte. A széfben egy nyitott szardíniásdoboz meg egy darab rokfort sajt volt. Mielőtt még a zár készítője közölni tudta volna a kombinációt, a széfben kitört a botrány. Doki ekkor kidolgozott egy módszert arra az esetre, ha valaki bosszút akarna állni valamelyik bankon. „Bé-

reljen ki egy széfet, helyezzen el benne egy friss lazacot, s utazzon el hat hónapra." Ez után a cirkusz után tilos volt ételt tárolni a széfben. Most a kartotékgyűjtő dobozok szolgálnak erre a célra. Az iroda mögötti szobában egy akvárium van, sok-sok élő állattal. Itt találhatók továbbá a mikroszkópok, a tárgylemezek, a gyógyszerszekrénykék, a laboratóriumi üvegdobozok, a munkapadok és a kis motorok, valamint a vegyszerek. Ebből a szobából a legkülönfélébb szagok áradnak ki: formalin-, szárított tengericsillag-, sósvíz- és menthol-, karbolsav- és ecetsav-, barna csomagolópapír-, szalma- és kötélszag, kloroform- és éterszag, a motorokból áradó ózonillat, a mikroszkópokból felszálló finom acél és híg kenőolaj szaga, banánolaj- és gumibélés-szag, száradó gyapjúzoknik és bakancsok szaga; a csörgőkígyók éles, maró szaga és a patkányok undorító, dohos szaga. A hátsó ajtón apálykor beáramlik a tengeri moszatok és kacsakagylók szaga, dagálykor pedig a sóé meg a tajtéké.

Az irodától balra nyílik a könyvtár. A falakat a mennyezetig könyvállványok borítják, rekeszekben állnak a brosúrák és különlenyomatok, minden rendű és rangú könyvek, szótárak, enciklopédiák, verseskötetek, drámák. A fal mellett egy nagy gramofon áll, mellette lemezek százai sorakoznak. Az ablak alatt egy vörösfenyőből ácsolt ágy, a falakra és a könyvállványokra tűzve pedig Daumier, Graham,[2] Tiziano, Leonardo, Picasso, Dali[3] és George Grosz[4] reprodukciók láthatók, szemmagasságban fölakasztva, hogy aki akarja, jól megnézhesse őket. A kis szobában egy csomó szék és pad is van, s persze itt az ágy. Előfordult már, hogy egyszerre negyvenen is voltak a szobában.

E könyvtár vagy zeneszoba mögött – nevezzük, aminek akarjuk – fekszik a konyha, szűk kis helyiség, gáztűzhellyel, bojlerrel és mosogatóval fölszerelve. Az élelem egy részét, mint tudjuk, az irodai kartotékgyűjtőkben tartják, az edényeket, a zsírt meg a zöldségfélét a konyhában, az összerakható üveges könyvszekrényben. Ez nem valami szeszély következménye, csak puszta véletlen.

[2] John Graham (1754–1817) skót festő.

[3] Salvadore Dali (1904) spanyol festő. Képein delíriumos hallucinációkat ábrázol aprólékos naturalizmussal.

[4] George Grosz (1893–1959) német expresszionista grafikus és festő. Legjobb művei kíméletlen politikai szatírák.

A konyha mennyezetéről oldalszalonnák, szalámirudak és fekete tengeriuborkák csüggnek alá. A konyha mögött van a vécé és a zuhanyozó. A vécé öt esztendőn át folyt, míg végre egy ügyes, bájos vendég egy darab rágógumival rendbe hozta.

Doki az Élettani Labor tulajdonosa és egyetlen munkatársa. Viszonylag kis termetű, de ez ne tévesszen meg senkit, mert izmos, nagy erejű férfi, aki, ha indulatba jön, igen vad is tud lenni. Szakálla van, arca félig Krisztus-, félig szatír-arc, s ez az arc az igazat mondja. A fáma szerint sok lányt húzott ki a bajból, s hozott megint bajba. Dokinak olyan keze van, mint egy agysebésznek, s józan, emberszerető elméje. Doki kalapemelintéssel üdvözli a kutyákat, amikor elhajt mellettük, és a kutyák fölnéznek és rámosolyognak. Szükségből ölni is képes volna, de puszta kedvtelésből még érzelmeiben se bánt meg senkit. Csak egyetlen dologtól fél, de nagyon: hogy nedves lesz a feje, ezért télen-nyáron rendszerint kapucnit visel. Minden aggodalom nélkül akár mellig is belegázol az apálykor visszamaradt tócsákba, de ha csak egy csepp eső hull a fejére, páni rémület fogja el.

Az évek folyamán Doki a Konzervgyár utcában nem is sejtett mélységekbe eresztett gyökeret. A bölcsesség, tudomány és művészet kútfeje lett. Laboratóriumában Dora tündérkéi életükben először hallottak gregorián énekeket. Li Csongnak angolul olvasott föl Li Taj-po[5] verseiből. Henri, a festő a laborban hallott először a Halottak Könyvéről,[6] s ettől annyira meghatódott, hogy alkotó módszert változtatott. Addig enyvvel, vasrozsdával, színes csirketollakkal dolgozott, most azonban új módszerre tért át, s következő négy képét különféle dióhéjakból alkotta meg. Doki bármiféle ostobaságot szívesen meghallgat, és bölcsességgé formál át. Elméje nem ismer határokat, együttérzését semmi el nem torzítja. Ért a gyermekek nyelvén, mélyenszántó dolgokról beszél nekik úgy, hogy meg tudják érteni. A csodák, a boldog izgalmak világában él. Érzéki, mint a nyúl és fenemód gyöngéd. Aki csak ismeri, adósa. És ha valaki Dokira gondol, a gondolatot máris újabb gondolat követi: „Valamivel igazán kedveskednem kellene Dokinak."

[5] Li Taj-po (701–762) az egyik legkiválóbb középkori kínai lírikus.

[6] Az ókori Egyiptom legfontosabb irodalmi emléke, csodatevő imákat és egyéb szakrális szövegeket tartalmaz.

Doki a félsziget csúcsán, a Nagy Apályosnak nevezett tavacskában tengeri állatokat gyűjtögetett. Mesés hely ez. Dagálykor hullámok korbácsolta medence, tajtéktól habos, vizét a zátonyon álló fütyülő bója felől özönlő tarajos hullámok csapkodják. De apálykor e kis vízi világ csupa nyugalmas szépség. A tó vize csodálatosan tiszta, mélye pedig futkározó, viaskodó, táplálkozó és párosodó állatokkal teli fantasztikus ország. A lebegő algák közt rákok rohangásznak levélről levélre. Éti- és kacsakagylók fölött tengericsillagok gubbasztanak, rájuk tapasztják millió kis csápjukat, majd hihetetlen erővel lassan-lassan addig emelgetik prédájukat, mígnem leszakítják a szikláról. És akkor a csillag kifordítja gyomrát, és magába öleli táplálékát. Narancsszínű, foltos és fodros puhányok suhannak kecsesen a sziklák fölött, szoknyájukat lebegtetve, mint a spanyol táncosnők. A hasadékokból fekete angolnák dugják ki fejüket, prédára lesve. A csattogó garnélarákok fegyver ravaszához hasonló ollóikkal hangosan durrogtatnak. Olyan csodálatos, színes világ, mintha üvegtető borítaná. A tó fenekén pajkos gyermekek módjára remeterákok futkároznak a homokban. Egyikük üres csigaházra bukkan, tetszetősebbnek találja saját otthonánál, kimászik hát belőle, egy pillanatra kiteszi puha testét az ellenséges támadás veszélyének, aztán gyorsan bebújik új lakásába. Majd hullám csap át a gáton, egy másodpercre fölkorbácsolja a tó sima tükrét, buborékokat kever vizéhez, de aztán megint minden kitisztul, elcsendesedik, s a vízi világ újból csupa csoda, csupa gyilkos indulat. Itt egy rák éppen most szakítja le egy másiknak a lábát. Amott az anemónák puha, ragyogó virágszirmokként terülnek szét, karjaikba csábítgatják az elfáradt és megzavarodott állatokat, de mihelyt valamelyik aprócska rák vagy alga enged a zöld és bíbor karok hívogatásának, a szirmok rögtön összecsapódnak, a szúrós sejtek áldozatukba merítik álmot hozó apró tűiket, a rákocska elernyed, el is kábul, s az égető, maró emésztőnedvek feloldják a testét.

És most előlopakodik a surranó gyilkos, a polip. Lassan, lágyan siklik, akár a szürke köd, vízi növénynek, sziklának, rothadó húsdarabnak álcázza magát. De gonosz, élvhajhászó szeme hidegen kémlel erre-arra. Sodortatja magát az árral, lebegve közeledik egy táplálkozásba merült rákhoz, sárga szeme tűzben lángol, ziháló teste a vágytól és dühtől rózsaszínbe öltözik. Majd hirtelen neki-

lendül, könnyedén fut karjai hegyén, vadul támad, akár a felingerelt macska. Könyörtelenül veti magát a rákra, fekete nedve kibuggyan, s a viaskodó testeket szépiafelhő borítja be, miközben a polip végez zsákmányával. A vízből kiágaskodó sziklaéleken kacsakagylók bugyborékolnak zárt ajtóik mögött, étikagylók szárogatják testüket. A sziklákat fekete legyek lepik el, mindent fölzabálnak, amit csak találnak. A levegőt betölti az algák maró, jódos szaga, a meszes testek agyagszaga, a nagy erejű amőbák szaga, az ondók és peték szaga. A vízből kiálló sziklákon a tengericsillagok spermát és tojásokat bocsátanak ki sugaraik közül. Az élet, a bőség, a halál, az emésztés, a pusztulás és születés páráitól fojtott a levegő. A gát felől sós tajtékot hoz a szél, odakint az óceán várakozik, hogy visszanyerje erejét, s a dagály érkeztével újból elárassza a Nagy Apályost. A zátonyon pedig a fütyülő bója úgy bőg, mint egy bánatos, türelmes bika.

Doki és Hazel együtt dolgozik a tavacskában. Hazel a Palota Lebujban lakik Mackkel és a fiúkkal. Nevét ugyanolyan véletlenül kapta, mint ahogy találomra éli egész életét. Gondoktól zaklatott anyja nyolc év alatt hét gyermeket szült. Hazel nyolcadiknak jött a világra, s születésekor anyja összezavarta a nemét. Egyébként is agyongyötört asszony volt, belefáradt a hét gyermek és az apjuk táplálásába, ruházásába. Minden úton-módon megpróbált pénzt előteremteni, papírvirágokat gyártott, gombát termelt, nyulat tenyésztett, húsáért és prémjéért, miközben férje a nyugágyban üldögélve minden segítséget megadott neki, amit csak tanács, érvelés és bírálat formájában nyújtani tudott. Az asszony egyik nagynénjét hívták Hazelnek, s azt beszélték róla, hogy életbiztosítása volt. A nyolcadik csemetét tehát Hazelnek keresztelték, mielőtt még anyja észbe kapott volna, hogy fiú. Addigra már megszokta nevét, s nem vette magának a fáradságot, hogy megváltoztassa. Hazel felcseperedett, négy évet töltött az elemi iskolában, négyet a javítóintézetben, de se itt, se ott nem tanult semmit. A javítóintézetekben állítólag minden bűnre és gonoszságra kioktatják a növendékeket, de Hazel nem figyelt eléggé. Így hát, amikor kikerült a javítóból, ugyanannyi fogalma volt a bűnről, mint, mondjuk, a törtszámokról vagy a bonyolultabb osztási műveletekről. Hazel szerette hallgatni mások beszélgetését, de nem a szavakra figyelt, csak a szavak muzsikájára. Kérdéseket is tett föl, de persze nem a válasz kedvéért, hanem azért, hogy a társalgás el ne akadjon. Huszonhat éves volt, fekete hajú, kedves fiatalember, erős, szolgálatkész és

hűséges. Dokinak elég gyakran segédkezett az állatok összefogdosásában, és feladatát – ha tudta, mit kívánnak tőle – igen jól el is látta. Keze olyan fürgén mozgott, akár a polip karja, olyan erősen markolt és szorított, akár az anemóna. Biztos lábbal járta a csúszós sziklákat, és élvezte a vadászatot. Doki munka közben kapucnit és magas gumicsizmát hordott, Hazel teniszcipőben és kalikónadrágban tocsogott a tengerben. Tengericsillagokat gyűjtöttek. Dokinak háromszáz darabra volt rendelése.

Hazel a tó fenekéről kiemelt egy mutatós bíborszínű tengericsillagot, és csaknem teli vászonzsákjába pottyantotta.

– Kíváncsi volnék, mit kezdenek ezekkel? – mondta.

– Mikkel? – kérdezte Doki.

– A tengericsillagokkal – felelte Hazel. – Maga eladja őket. Hordószámra küldözgeti erre-arra. De azok a tagok, azok mit kezdenek velük? Megenni nem tudják.

– Tanulmányozzák őket – mondta türelmesen Doki. Erre a kérdésre emlékezete szerint már legalább százszor megadta Hazelnek a választ. De Dokinak volt egy elmebeli sajátsága, amitől nem tudott szabadulni. Abból a föltevésből indult ki, hogy ha valaki kérdez valamit, a válaszra is kíváncsi. Doki esetében ez csakugyan így volt. Ő mindig a válasz kedvéért kérdezett, s nem tudta elképzelni, hogy olyan agy is akadhat, amely kérdez, de választ nem akar. Hazel azonban magában a beszélgetésben gyönyörködött s ezért olyan rendszert eszelt ki, amelyben a kérdésre adott válasz már a következő kérdés kiindulópontját is magába foglalta. Így aztán a társalgás nem rekedt meg.

– Mit tanulmányoznak rajtuk? – folytatta Hazel. – Tengericsillagok, és kész! Millió és millió van belőlük. Akár egy milliót is összeszedhetnék.

– Bonyolult és érdekes állatok – felelte Doki kissé védekező hangsúllyal. – És különben is ezeket az Északnyugati Egyetemnek küldjük.

Hazel megszokott cseléhez folyamodott:

– Miért, ott nincs tengericsillag? – kérdezte.

– Nincs óceán – felelte Doki.

– Ja úgy! – mondta Hazel. Gondolatai kétségbeesetten cikáztak erre-arra, hogy megtalálja a láncszemet az újabb kérdéshez. Szörnyű, ha így elakad a beszélgetés! De most nem forgott elég gyorsan az agya. Mert amíg töprengett, Doki tett föl egy kérdést. Ami pedig Hazel számára azzal a borzasztó következménnyel járt, hogy

a válaszért ide-oda kellett kutatnia agyában, s Hazel agyában kutatni olyan volt, mintha valaki egy elhagyott múzeumban mászkált volna magányosan. Hazel agyát zsúfolásig megtöltötték a nem katalogizált kiállítási tárgyak. Soha semmit el nem felejtett, de annyi fáradságot már nem vett, hogy emlékeit rendezze is. Minden hegyén-hátán hevert benne, mint a csónak fenekén a halászfelszerelés: horog, süllyesztőón, zsineg, csalétek, csáklya, teljes összevisszaságban.

– Hogy vagytok meg a Palotában? – kérdezte Doki.

Hazel végiggereblyézte ujjaival haját, s közben belelesett az agyában uralkodó zűrzavarba.

– Klasszul – felelte. – Az a Gay nevű pók is valószínűleg odaköltözik. A felesége csúnyán meg szokja bunyózni. Ha ébren van, nem is bánná, csakhogy az asszony kivárja, amíg elalszik, és akkor esik neki. Ezt nem bírja. Mert így muszáj fölébrednie, hogy elrakja az asszonyt. De mikor újra elalszik, az megint nekiesik. Nincs egy csöpp nyugalma se, hát odaköltözik hozzánk.

– Ez új trükk – jegyezte meg Doki. – Eddig azt a módszert követte, hogy elfogatási parancsot könyörgött ki Gay ellen, és lecsukatta.

– Úgy is van! – mondta Hazel. – De az csak addig tartott, míg föl nem építették az új börtönt Salinasban. Annak előtte Gay mindig harminc napot kapott, és fenemód igyekezett kikerülni. De ez az új börtön egész más, a cellákban rádió van, kényelmes priccsek meg a seriff is rendes hapsi. Most ha Gayt lesittelik, nem akar kijönni. Annyira szeret ott lenni, hogy a felesége többé nem csukatja le. Ezért kieszelte, hogy alvás közben bunyózza. Gay azt mondja, idegtépő figura. Maga is ugyanúgy tudja, mint én, Gay sose lelte örömét abban, hogy elagyabugyálja az asszonyt. Csak önbecsülésből tette. De most belefáradt. Valószínűleg odaköltözik hozzánk.

Doki kiegyenesedett. A hullámok már átcsapdostak a Nagy Apályos gátján. Megjött a dagály, és a tengerből a sziklákon át kis patakok folydogáltak. A fütyülő bója felől friss szél fútt, és a szirtfokról ideseregleltek az ugató oroszlánfókák. Doki tarkójára tolta kapucniját.

– Már elég tengericsillagunk van – mondta, majd így folytatta: – Ide figyelj, Hazel. Tudom, hogy a zsákod aljára eldugtál hat-hét kis étikagylót. És ha a vadőr megállít, persze azt fogod mondani, hogy az enyémek? Hogy az én engedélyemre szedted, ugye?

– Hát igen – vallotta be Hazel.

– Ide figyelj – mondta Doki barátságos hangon. – Tegyük föl, hogy étikagylókra kapnék rendelést. Akkor a vadőr azonnal gyanút fogna, hogy többet szedek össze, mint amennyire az engedélyem szól. Még azt hinné, hogy megeszem őket.

– Affenét! – mondta Hazel.

– Úgy van ez, mint az ipari szesz-ellenőrzéssel. Csuda gyanakvó emberek! Azt hiszik, megiszom. Mindenkiről azt hiszik.

– És nem iszik belőle?

– Csak keveset – felelte Doki. – Annak a vacaknak, amit hozzátesznek, szörnyű íze van. Lepárolni meg elég körülményes.

– Nem is olyan rossz az a pia – mondta Hazel. – Én és Mack a múltkor megkóstoltuk. Mit tesznek bele?

Doki már válaszolni akart, amikor rájött, hogy Hazel csak csalafintáskodik.

– Na menjünk – mondta. Vállára emelte a tengericsillagokkal teli zsákot. De a Hazel zsákjának alján megbújó étikagylókról közben már megfeledkezett.

Utána Hazel is kimászott a tóból, s a síkos ösvényen fölkapaszkodott a szilárd talajra. Lépteikre az aprócska rákok ijedten futkároztak szerteszét. Hazel úgy gondolta, hogy az étikagylók témájának sírját még mélyebbre kell ásnia.

– Az a festő pacák visszajött a Palotába – próbálkozott.

– Igen?

– Ja – mondta Hazel. – Az összes képünket, tudja, csirketollakból csinálta, és most valamennyit át akarja dolgozni dióhéjra. Azt mondja, megváltoztatta a met... met... metódusát.

– Még építi azt a csónakot? – kuncogott Doki.

– Hát persze – mondta Hazel. – Teljesen átalakította. Új csónak lett belőle. De azt hiszem, ezt is szétszedi majd, és megint átalakítja. Mondja, Doki, dilis az a pacák?

Doki a földre dobta csillagállatokkal teli zsákját, és megállt, hogy egy kicsit kifújja magát.

– Dilis? – kérdezte. – Igen, valószínűleg. Épp annyira, mint mi, csak másképp.

Efféle gondolat sohase merült volna föl Hazel agyában. Önmagát az értelem kristálytiszta tavának tekintette, életét pedig a nem méltányolt erények fölkavart kelyhének. Doki kijelentése kissé méregbe hozta.

– De az a csónak... – kiáltotta. – Hisz úgy tudom, már hét éve építi. A fatuskók elrohadtak, betonra kellett állítania. És valahány-

szor már-már kész van vele, mindig átalakítja, és elölről kezdi. Dilis az! Hét évet eltölteni egy csónakkal!

Doki a földön ült, és gumicsizmáját huzigálta lefelé.

– Te ezt nem érted – mondta csendesen. – Henri szerelmes a csónakokba, de fél az óceántól.

– Akkor minek neki a csónak? – kérdezte mérgesen Hazel.

– Mert szereti – válaszolta Doki. – Tegyük föl, hogy egyszer elkészülne vele. Akkor az emberek azt mondanák: mért nem bocsátod vízre? Ha meg vízre bocsátja, akkor ki kell mennie vele, az óceánt viszont utálja. Így aztán sose fejezi be a csónakot, hogy ne kelljen vízre bocsátania.

Hazel egy bizonyos pontig követte Doki érvelését, de még a végkövetkeztetés előtt abbahagyta a figyelést, sőt azon töprengett, hogyan tudna témát változtatni.

– Szerintem dilis – mondta ernyedten.

A fekete földön, ahol kristályvirágok nyíltak, százával nyüzsögtek a fekete büdösbogarak. Legtöbbjük égnek emelte hátsórészét.

– Nézze ezeket a büdösbogarakat – szólt Hazel, és hálás volt a bogaraknak, hogy ott nyüzsögnek.

– Érdekes rovarok – mondta Doki.

– Mondja csak, mért emelik égnek a feneküket?

Doki összegöngyölte gyapjúzokniját, betette a gumicsizmába, a zsebéből száraz zoknit és könnyű sarut húzott elő.

– Nem tudom – felelte. – Nemrégiben utánanéztem a könyveimben. Egészen közönséges állatok, és legközönségesebb szokásuk, hogy a hátsórészüket az ég felé tartják. De a könyvek egyike sem említi, hogy ez a szokásuk, és hogy miért éppen ez.

Hazel nedves teniszcipője orrával a hátára fordított egy büdösbogarat. A fényes fekete rovar vadul kalimpált a lábával, hogy újból hasra fordulhasson.

– És maga szerint mért teszik?

– Azt hiszem, imádkoznak – mondta Doki.

– Micsoda-a? – tört ki Hazelből a megbotránkozás.

– Nem az a különös – mondta Doki –, hogy hátsórészüket az égnek meresztik. Az az igazán hihetetlen és különös ebben, hogy mi ezt különösnek találjuk. Mi csak egy mércével mérünk, önmagunkkal. És ha mi valamilyen megmagyarázhatatlan és különös dolgot művelünk, akkor valószínűleg imádkozunk. Így hát lehetséges, hogy ezek a bogarak is imádkoznak.

– Na pucoljunk innét, de gyorsan – mondta Hazel.

A Palota Lebuj nem egykettőre fejlődött otthonná. A valóság az, hogy amikor Mack, Hazel, Eddie, Hughie meg Jones beköltözött, eleinte alig tekintette többnek, mint menedéknek, ahol megbújhat a szél meg az eső elől, ahol ellehet, ha már minden bezárt, vagy ha a fogadtatás szívélyessége a túlságosan sűrű igénybevétel folytán elkopott, megfonnyadt. Akkoriban a Palota csak hosszú, ürességtől kongó helyiség volt, amelyet gyéren világított meg a két kis ablakon át beszivárgó fény, csupasz deszkafalai átható hallisztszagot árasztottak. A Palotát akkor még nem szerették. Mack azonban tudta, hogy valamilyen szervezésre van szükség, különösen az ilyen ragadozó individualisták esetében.

Ha egy gyakorlatozó hadseregnek nincsenek fegyverei, nincs tüzérsége, se tankja, képletes fegyverekkel, maskarába bújtatott teherautókkal utánozza a gyilkos harceszközöket, és egyre izmosodó katonái kerekekre fektetett gerendákon tanulják meg a tábori ágyú kezelését.

Mack tehát krétával öt téglalapot rajzolt a padlóra, hét láb hosszú és négy láb széles téglalapokat, és mindegyikbe beírt egy-egy nevet. Ezek jelképezték az ágyakat. A maga területéhez mindenkinek szent és sérthetetlen joga volt. Jogos erőszakot alkalmazhatott, ha valaki megsértette felségterületét. A szoba többi része köztulajdon volt. Ilyen állapotok uralkodtak az első időkben, amikor Mack és a fiúk még a padlón ültek vagy kuporogtak, kártyáztak, és a kemény deszkapadlón aludtak. És talán csak az időjárás szeszélyének köszönhetik, hogy életük nem merevedett meg ebben a formában. Mert egy példa nélkül álló, több mint egy hónapig tartó felhőszakadás mindent megváltoztatott. A fiúk a négy fal közé zárva elunták az örökös kuporgást. A csupasz deszkafalak láttán vérbe borult a szemük. Szívükbe fogadták az otthont, mert menedéket nyújtott. Szívükbe fogadták azért a ritka bájáért is, hogy sose látott dühöngő háziurat. Mert Li Csong még a közelébe se ment a Palotának. És aztán egy délután Hughie egy szakadt vitorlavászonhuzatú tábori ággyal tért haza. Két óra hosszat varrogatta-foldozgatta halászzsineggel a vásznat. És akkor éjjel a többiek a téglalapokon heverve nézték, milyen kecsesen bújik Hughie az ágyába, hallották csodás kényelem fakasztotta sóhaját. És Hughie már régen horkolva aludt, amikor a többiek még mind ébren voltak.

Másnap Mack zihálva cipelt föl a dombra egy rozsdás matracrugózatot, amelyet egy ócskavas-kupacban talált. A tespedésnek egyszeriben vége szakadt. A fiúk versengve csinosították a Palota Lebujt, néhány hónap múlva szinte már sok is volt benne a bútor. A padlót ócska szőnyegek borították, mindenfelé székek álltak, ülőkével vagy anélkül. Mack egy élénkpirosra festett, fonott pamlag boldog tulajdonosa lett. A bútorzatot asztalok egészítették ki meg egy számlap és szerkezet nélküli ingaóra. A falakat bemeszelték, amitől a szoba csaknem világossá, levegőssé vált. Hamarosan képek is megjelentek a falakon, jórészt naptárak, rajtuk valószínűtlenül érzéki szőke szépségek, kezükben Coca-Colás üvegekkel. Henri csirketoll-periódusából két darabbal járult hozzá a Palota fényéhez. Az egyik sarokban egy köteg aranyozott nádbuzogány állt, az ingaóra mellett pávatollbokréta díszelgett a falon.

Jó időbe telt, amíg tűzhelyet is tudtak szerezni. Amikor végre találtak egy ízlésüknek megfelelőt, egy ezüst kacskaringókkal díszített szörnyeteget, virágos mintájú sütőkkel, tulipánkertre emlékeztető nikkellemezes homlokzattal, nehézségük támadt az elhozatala körül. Ahhoz, hogy ellopják, túlságosan nehéz volt, tulajdonosának viszont nem akarózott megválni kincsétől annak a nyolcgyermekes beteg özvegynek kedvéért, aki Mack agyának szüleménye és szívének pártfogoltja volt. A tulajdonos másfél dollárt követelt, és csak háromnapi alku után engedte le nyolcvan centre. A fiúk megkötötték az üzletet, az ellenértékre kötelezvényt adtak, amely valószínűleg még ma is az egykori tulajdonos birtokában van. Ez az ügylet az egyik tengerparti villában jött létre, és a kályha nem kevesebb, mint százötven kilót nyomott. Mack és Hughie tíz napig próbálták valahogy ingyen hazaszállíttatni, s csak amikor már az összes számba jövő lehetőséget kimerítették, és végleg meggyőződtek róla, hogy erre a kutya se vállalkozik, szánták el magukat, hogy hazacipelik. Három napjukba telt, amíg eljutottak vele a Konzervgyár utcába, öt mérföld távolságra. Éjjel mindig a tűzhely mellett táboroztak le. De mikor végre fölállították a Palota Lebujban, otthonuk dísze, melegforrása, középpontja lett. Nikkel virágai és levelei vidáman csillogtak. A mosolygó Palota villogó aranyfoga lett. Fényt és meleget árasztott a nagy szobában. Sütője csodákat művelt, fényes fekete lapján akár tükörtojást is lehetett készíteni.

A nagy tűzhellyel büszkeség költözött a szívükbe, s a büszkeség otthonná varázsolta a Palotát. Eddie hajnalkát futtatott az ajtó fölé, Hazel pedig húszliteres bádogedényekbe ritka fuksziafajtát ül-

tetett, ami a bejáratnak ünnepélyes, de ugyanakkor kissé rendetlen külsőt kölcsönzött. Mack és a fiúk forrón szerették a Palotát, és néha-néha még ki is takarították. Fensőbbséges mosollyal gondoltak az otthontalanokra, akiknek nincs hová lehajtaniuk a fejüket, és büszkeségükben olykor még vendégeket is hívtak egy-két napra a Palotába.

Eddie beugró csapos volt a La Idában. Whiteyt, az állandó csapost helyettesítette, ha megbetegedett. Whitey pedig, amikor csak tehette, megbetegedett. Eddie beugrásai alkalmával egy-két üveg ital mindig ugrott, s így túl gyakran nem vállalhatta a helyettesítést. Whitey azonban szerette, ha Eddie helyettesíti, mert meg volt győződve róla – és joggal –, hogy Eddie nem akarja megkaparintani állását. Ilyen szempontból Eddie-ben úgyszólván mindenki megbízhatott. Eddie-nek nem kellett túl sok italt csórnia. A pult alatt egy négyliteres korsót tartott, a korsó szájába pedig egy tölcsért dugott. És mielőtt elmosta a poharakat, a maradékot a tölcsérbe töltötte. Ha a La Ida vendégei történetesen vitába vagy dalba fogtak, vagy az esti órákban, amikor a baráti hangulat már logikus konklúziójához jutott el, Eddie félig, sőt kétharmadig telt poharakat öntögethetett a tölcsérbe. Az ital, amelyet e tevékenység gyümölcseként hazavitt a Palotába, mindig érdekes volt, időnként pedig határozottan meglepő. A rozspálinka, sör, burgundi, whisky, bor, rum és gin vegyülési aránya nemigen változott, de olykor-olykor előfordult, hogy egyik-másik elpuhult vendég koktélt, ánizslikőrt vagy küraszót rendelt, s ez utóbbiakból már néhány csepp is sajátos jelleget kölcsönzött a keveréknek. Eddie egyébként távozás előtt egy kis angosztúrát is öntött a korsóba. Jó forgalmú estéken két-három liter itókával tért haza. Különös elégedettséggel töltötte el a tudat, hogy senkit se károsít meg. Mert megfigyelte, hogy az emberek fél pohár italtól ugyanúgy lerészegednek, mint egy egésztől, feltéve persze, hogy kellő hangulatban vannak hozzá.

Eddie tehát igen kívánatos lakónak számított a Palota Lebujban. Takarítás alkalmával a többiek sose kérték fel, hogy segítsen, sőt egyszer az is megesett, hogy Hazel kimosta Eddie négy pár zokniját.

Mármost aznap délután, amikor Hazel a Nagy Apályosban serénykedett Dokival, a fiúk a Palotában üldögéltek, és Eddie legfrissebb szerzeményének gyümölcsét szürcsölgették. Gay, a banda legújabb tagja is jelen volt. Eddie elgondolkozva kortyolgatott poharából, és az ajkát nyalogatta.

– Fura, hogy összeesnek néha a dolgok – jegyezte meg. – Például tegnap este. Legalább tíz pók rendelt Manhattant. Máskor meg jó, ha ketten isznak egy hónapban. A gránátalmától van ilyen íze.

Mack megkóstolta az italt – kiadós kóstoló volt –, aztán újratöltötte poharát.

– Igen – mondta nagy komolyan –, a semmiségekből fakadnak a különbségek. – Körülnézett, hadd lássa, aranyköpésének milyen hatása van a többiekre.

De csak Gay fogta föl a mondás teljes jelentőségét.

– Pontosan! – mondta. – Szentigaz...

– Hazel hol kószál egész nap? – kérdezte Mack.

– Kiment Dokival tengericsillagot szedni – felelte Jones.

Mack komoly képpel bólintott.

– Ez a Doki fene rendes tag – mondta. – Bármikor kaphat tőle negyed dollárt az ember. Mikor egyszer megvágtam magam, mindennap új kötést rakott a sebemre. Fenemód rendes tag.

A többiek mélységes egyetértésük jeléül bólintottak.

– Már rég töröm a fejem – folytatta Mack –, hogy valamivel kedveskednünk kellene neki. Olyasmivel, aminek örülne.

– Tán egy klassz nővel – javasolta Hughie.

– Három-négy nője is van – mondta Jones. – Mindig tudni lehet, hogy nő van nála, ha lehúzza az utcai függönyt, és azt a templomi zenét játssza a gramofonján.

– Csak azért, mert nem mutogatja a nőit fényes nappal pucéron az utcán – fordult Mack feddőleg Hughie-hoz –, már azt hiszed, hogy celebrátust fogadott?

– Hát az meg mit jelent? – kérdezte Eddie.

– Hogy nem fekhet le nővel – okosította ki Mack.

– Én mindig azt hittem, hogy ez a kifejezés valami murival van összefüggésben – jegyezte meg Jones.

Csönd borult a szobára. Mack megfordult a pamlagon. Hughie abbahagyta a hintázást a széken. Egy ideig mindannyian a semmibe bámultak, aztán Mackre néztek.

– Hm! – mondta Mack.

– Mit gondolsz, milyen fajta murinak örülne Doki?

– Miféle egyéb muriról lehet szó? – kérdezte Jones.

– Dokinak ez az ital aligha ízlene – töprengett Mack.

– Honnét tudod? – reccsent rá Hughie. – Még sose kínáltad meg vele.

– Azért azt tudni lehet – mondta Mack. – Doki egyetemet járt. Egyszer láttam egy pipit valódi bundában bemenni hozzá. Azt viszont nem láttam, hogy kijött volna. Éjjel kettő volt, amikor utoljára kikukucskáltam, és akkor még szólt az a templomi zene. Nem, ilyen itallal nem lehet őt megkínálni.

Szólt, és újratöltötte poharát.

– A harmadik pohár után már egész jó íze van – jegyezte meg lojálisan Hughie.

– Nem – mondta Mack. – Dokinak ez nem jó. Whisky való neki, valódi klassz whisky.

– A sört is megissza – vélekedett Jones. – Egész nap folyton sörért járkál Lihez, néha még éccaka is.

– Ha az ember sört vesz, egy csomó egyéb vacakot is vesz vele – mondta Mack. – Nyolc százalék a sör, a többi kilencvenkettő víz és festék meg maláta és más efféle. Eddie – tette hozzá –, tudnál esetleg öt üveg whiskyt szerezni a La Idában, ha Whitey megbetegszik legközelebb?

– Hogyne – felelte Eddie. – Hogyne tudnék, csak ezzel végleg betenném az ajtót. Vége lenne a szüretnek. Johnnie, azt hiszem, már így is gyanakszik. A múltkorjában azt mondta: „Szarka jár ide, Eddie-nek hívják." Lapulnom kell. Egy ideig csak a korsót hozhatom haza.

– Úgy is van – mondta Jones. – Ne veszítsd el azt az állást. Ha Whiteyval történik valami, akár egy-két hétre is beugorhatsz, amíg valaki mást találnak. Ha murit akarunk csapni Dokinak, azt hiszem, nincs más hátra, pénzért kell whiskyt vennünk. Mibe kerül egy üveggel?

– Nem tudom – mondta Hughie. – Én a magam részéről két decinél többet sose iszom... mármint egy slukkra. Ha az ember ennél többet rendel, rögtön csőstül szerzi a haverokat. De ha csak egy féldecit rendel, a nagyját már meg is itta, mielőtt... na igen, mielőtt még csődület támadna körülötte.

– Egy ilyen Doki-féle muri jó kis dohányba kerülne – mondta Mack. – Mert ha már rendezünk neki, annak princ murinak kell lenni. Nagy tortával. Kíváncsi volnék, mikor van a születésnapja?

– Mért kell egy murihoz születésnap? – kérdezte Jones.

– Kelleni nem kell – mondta Mack. – De úgy szebb. Egy olyan muri, amiért nem kell szégyenkeznünk, azt hiszem, tíz-tizenkét dollárba is belekóstálna.

Elgondolkozva nézegették egymást.

– A Hediondo konzervgyár munkásokat keres – vetette föl Hughie.

– Nem! – vágta rá Mack. – Erről szó se lehet. Megvan a jó hírünk, és azt nem kockáztathatjuk. Eddig ha munkába álltunk, egy-két hónapig mindig becsülettel dolgoztunk. Ezért kapunk munkát, amikor csak akarunk. De ha tegyük föl, egy-két napra beállunk, máris oda a jó hírünk, ami a munkájához ragaszkodó melósnak kijár. És akkor, ha csakugyan rászorulunk, hogy dolgozzunk, senki se vesz majd föl.

A többiek egyetértésük jeléül hevesen bólogattak.

– Én most, azt hiszem, egy-két hónapig dolgozni fogok – jegyezte meg Jones. – Novemberben, és valamit decemberben. Karácsony táján jól jön egy kis dohány. Süthetnénk az idén egy pulykát.

– De még mennyire! – mondta Mack. – Tudok egy helyet fenn a Carmel völgyben, ahol ezerötszáz van egy rakáson.

– A völgyben, mondod – jegyezte meg Hughie. – Ott fenn a völgyben gyűjtöttem néha Doki számára mindenféle vacakot, teknőst, homárt, békát. Öt centet adott a békák darabjáért.

– Én is annyit kaptam tőle – mondta Gay. – Egyszer fogtam vagy ötszázat.

– Ha Dokinak történetesen békák kellenének, már egyenesbe is volnánk – mondta Mack. – Fölmennénk a Carmel folyón egy kis kirándulásra, Dokinak nem mondanánk meg, mire kell a dohány, és akkor klassz kis murit rendezhetnénk neki.

A Palota Lebuj levegőjét csöndes izgalom fűtötte föl.

– Gay – mondta Mack –, kukkants ki, hogy ott áll-e Doki kocsija a ház előtt?

Gay letette a poharát, és kinézett.

– Még nem – jelentette.

– Minden percben megérkezhet – mondta Mack. – Na, figyeljetek, a figura a következő...

8

1932 áprilisában a Hediondo konzervgyár kazánjában két héten belül háromszor volt csőrepedés. Az igazgatóság, amely Mr. Randolphból és egy gyorsírónőből állt, arra a következtetésre jutott, hogy az örökös üzemszüneteknél olcsóbb megoldás volna egy új

kazánt beállítani. Mikor az új kazán megérkezett, a régit kirakták a Li Csong szatócsboltja és a Mackós Lobogó közötti üres telekre. Ott várta, farönkökre állítva, amíg Mr. Randolph egy ihletett pillanatában kiötli, hogyan lehetne pénzt csinálni belőle. Az üzemmérnök apránként kiszedte az ócska kazán csöveit, hogy a gyár többi elnyűtt berendezését kijavítsa velük. A kazán kerekek nélküli, ódivatú mozdonyhoz hasonlított. Az orra közepén nagy ajtó, s egy szűk etetőnyílás tátongott. Testét lassanként vörösre, puhára ette a rozsda, körülötte kiburjánzott a papsajt: a lemálló rozsda táplálta a növényeket. Oldalain bimbózó lizinka kúszott föl, és a levegőt vadánizs illata töltötte be. Valaki egy maszlaggyökeret hajított el a közelben, vastag, húsos fa sarjadt ki belőle, nagy fehér harangszerű virágjai a kazánajtó fölé hajoltak, és éjszakánként a szerelem és a forró izgalom illatát, kimondhatatlanul édes és bűvös illatot árasztottak.

1935-ben beköltözött a kazánba Mr. és Mrs. Sam Malloy. Addigra a csövek már mind eltűntek, és a kazán tágas, száraz és biztonságos lakosztálynak bizonyult. Igaz, ahhoz, hogy az ember az etetőnyíláson keresztül bejusson, négykézlábra kellett ereszkednie, de odabent, a kazán belsejében már bőségesen volt hely, s szárazabb, melegebb otthont kívánni sem lehetett. A házaspár az etetőnyíláson át bevonszolt egy matracot, és véglegesen letelepedett. Mr. Malloy boldogan, elégedetten éldegélt itt, s hasonlóképpen érezte magát elég hosszú ideig Mrs. Malloy is.

A kazán alatt egy halom nagy cső hevert a dombon, ezeket is a Hediondo konzervgyárból dobálták ki. 1937 vége felé temérdek volt a hal, a konzervgyárak teljes gőzzel dolgoztak, és lakáshiány következett be. Ekkor történt, hogy Mr. Malloy a nagyobb csöveket magános férfiaknak igen alacsony bérért kiadta. A csövek – egyik végükön kátránypapírral, a másikon egy darab négyszögletes pokróccal beborítva – igen kényelmes hálóhelyiségekké alakultak át, jóllehet aki összehúzódva szeretett aludni, vagy letett erről a szokásáról, vagy kiköltözött. Egyesek azt állították, hogy horkolásuk túlságosan visszhangzik a csőben, s minduntalan fölébrednek tőle. De egészében véve Mr. Malloy biztos kis üzlethez jutott, és boldogan élt.

Mrs. Malloy is elégedetten élt mindaddig, amíg férjéből nem lett háziúr. Ekkor azonban kezdett megváltozni. Előbb ágyelő kellett neki, aztán mosdó, majd meg színes selyemernyővel borított lámpa.

Végül egy szép napon, miután négykézláb bebújt a kazánba, pihegve szólt férjéhez:

– Holmanéknál függönykiárusítás van. Egy valódi csipkefüggöny, kék és rózsaszín rojtokkal, csak egy dollár kilencvennyolc cent, a rudakat ráadásul adják.

Mr. Malloy fölült a matracon.

– Függöny? – kérdezte. – Mi a fenének kell neked függöny?

– Szeretem a szép dolgokat – felelte Mrs. Malloy. – Mindig is szerettem, ha szép dolgok vannak tekörülötted – tette hozzá, és alsó ajka megremegett.

– De drágaságom! – kiáltotta Sam Malloy. – Semmi kifogásom a függönyök ellen. Én is szeretem a függönyöket.

– Az egész csak egy dollár kilencvennyolc cent – szólt Mrs. Malloy reszkető hangon. – Sajnálsz tőlem egy dollár kilencvennyolc centet! – Szipogott, keble pihegett.

– Dehogy sajnálom! – felelte Mr. Malloy. – De drágaságom, mi a csudát csinálnánk itt a függönyökkel? Hisz nincs ablakunk!

De Mrs. Malloy csak zokogott és zokogott, mire Sam a karjába zárta, és vigasztalni kezdte.

– Ti, férfiak – hüppögött az asszony –, nem értitek, mi megy végbe egy asszonyi lélekben. Sose próbáltátok egy asszony helyébe képzelni magatokat.

És Sam lefeküdt a felesége mellé, és addig dörgölgette a hátát, míg Mrs. Malloy álomba nem szenderült.

9

Doki kocsija megállt a laboratórium előtt. Mack és a fiúk titokban figyelték, amint Hazel segít behordani a tengericsillagokkal teli zsákokat. Kisvártatva Hazel gőzölögve baktatott fel a kaptatón a Palota felé. Nadrágja combig nedves volt a tengervíztől, s ahol már megszáradt, fehér sógyűrűk rajzolódtak ki rajta. Kimerülten vetette magát a türelmes hintaszékbe, amelynek boldog tulajdonosa volt, s lerúgta nedves teniszcipőjét.

– Hogy van Doki? – kérdezte Mack.

– Prímán – felelte Hazel. – Egy szót se érteni, hogy mit beszél. Tudjátok, mit mondott a büdösbogarakról? Nem, jobb, ha el sem mondom.

– Barátságos, jó hangulatban van? – tudakolta Mack.

– Persze – válaszolta Hazel. – Két-háromszáz tengericsillagot szedtünk össze. Jókedvében van.

– Mi volna, ha mind átmennénk hozzá? – kérdezte önmagát Mack, majd rögtön válaszolt is a kérdésre: – Nem, jobb, ha csak magam megyek. Ha mind odamennénk, még begurulna.

– Miről van szó? – kérdezte Hazel.

– Terveink vannak – felelte Mack. – Magam megyek, nehogy megijedjen. Ti maradjatok itt, és várjatok. Pár percen belül jövök vissza.

Mack kiment, lebotorkált a kaptatón, átvágott a vasúti töltésen. Mr. Malloy a kazánja előtt ült egy téglán.

– Hogy s mint, Sam? – kérdezte Mack.

– Kitűnően.

– Hát az asszony?

– Ő is. Tudsz valami szert, amivel a ruhafélét a vashoz lehet ragasztani?

Rendes körülmények között Mack fejest ugrott volna a problémába, de most nem hagyta eltéríteni magát céljától.

– Nem – felelte.

Átvágott az üres telken meg az utcán, és bement a laboratóriumba.

Doki közben már levette a kalapját, miután odahaza gyakorlatilag nem fenyegette az a veszély, hogy nedves lesz a feje, hacsak egy cső meg nem reped. A tengericsillagokat szedte ki a csöpögő zsákokból, és rendezgette el a hűvös betonpadlón. Az állatkák összecsavarodtak, összegubancolódtak, mert a tengericsillagok szeretnek megkapaszkodni valamiben, és most már egy óra óta csak egymásba kapaszkodhattak. Doki hosszú sorokban rendezte el őket, így aztán lassanként kiegyenesedtek, míg végül szimmetrikus csillagalakzatban feküdtek a betonpadlón. Doki hegyes barna szakálla munka közben átnedvesedett az izzadságtól. Kissé idegesen pillantott föl, amikor Mack belépett. Nem mintha Mack jövetele mindig bajjal járt volna, de valami mindig történt, ha felbukkant.

– Hogy s mint, Doki? – kérdezte Mack.

– Jól – felelte Doki kicsit nyugtalanul.

– Hallotta, mi történt Phyllis Mae-val a Mackós Lobogóban? Szájon vágott egy ittas tagot, és a tag foga belement az öklébe. Egész könyékig megfertőzte a karját. Phyllis meg is mutatta a fogat. Műfogsorból való. Mondja, Doki, a hamis fog méreg?

– Ami az ember szájából jön, az majdnem biztos, hogy méreg – felelte Doki intő hangon. – Orvos már látta?

– A kidobó bekötötte – válaszolta Mack.

– Majd viszek neki szulfamidot – mondta Doki, és várta, mikor tör ki a vihar. Tudta, hogy Macknek szándékai vannak, és Mack is tudta, hogy Doki tudja.

– Nincs mostanság valamilyen állatra szüksége, Doki? – kérdezte Mack.

Doki megkönnyebbülten sóhajtott föl.

– Miért? – kérdezte óvatosan.

Mack most nyílt szívvel bizalmába fogadta Dokit.

– Megmondom – felelte. – Nekem meg a fiúknak muszáj egy kis dohányra szert tennünk. Egyszerűen muszáj. Jó célt szolgálna, úgy is mondhatnám, nemes célt.

– Phyllis karjáról van szó?

Mack észbe vette a kínálkozó lehetőséget, latolgatta, de végül is elvetette.

– Nem – felelte. – Ennél fontosabb dologról. A kurvák elpusztíthatatlanok. Egész másról van szó. Én meg a fiúk azt gondoltuk, ha valamire szüksége volna, megszereznénk magának, és így egy kis aprópénzhez juthatnánk.

Mindez igen egyszerű és ártatlan javaslatnak hangzott. Doki négy újabb tengericsillagot fektetett le a padlóra.

– Három-négyszáz békát használni tudnék – mondta. – Magam is összeszedhetném, csakhogy este La Jollába kell mennem. Holnap igen kedvező lesz a vízállás, nekem meg szükségem van egypár polipra.

– A békák ára a régi? – kérdezte Mack. – Öt cent darabja?

– Annyi – felelte Doki.

– Ne csináljon gondot a békákból – mondta Mack barátilag. – Szerzünk magának annyit, amennyi csak kell. Egy percig se fájjon a feje miattuk. Hisz ott fönt a Carmel folyónál temérdek van. Tudok egy jó helyet.

– Rendben van – mondta Doki. – Mind átveszem, amit hoztok, de összesen vagy háromszáz kellene.

– Sose fájjon a feje, Doki. Emiatt nyugodtan alhat. Megkapja a békákat, akár hétszázat is.

Miután a békák felől így megnyugtatta Dokit, könnyű felhő suhant át Mack arcán.

– Doki – kérdezte –, nem adná kölcsön a kocsiját, hogy fölmenjünk vele a Carmel völgybe?

– Nem – felelte Doki. – Este indulok La Jollába, hogy apálykor ott legyek.

– Kár – mondta Mack leverten. – Nagy kár. De ne csináljon magának gondot ebből. Tán megkaphatjuk Li Csong öreg teherautóját. – De erre még jobban leesett az álla. – Doki – kérdezte –, egy ilyen nagyszabású üzlethez nem tudna véletlenül két-három dollárt előlegezni benzinre? Li Csong biztos nem ad nekünk.

– Nem – felelte Doki. Ebbe a csapdába egyszer már beleesett. Gayt finanszírozta teknősbéka-gyűjtési akciója alkalmával. Két héten át finanszírozta, s a végén Gay, felesége följelentésére, a börtönben kötött ki, ő meg sose kapta meg a teknősbékákat.

– Akkor tán el se tudunk menni – jegyezte meg bánatosan Mack.

Dokinak viszont csakugyan szüksége volt a békákra. Megpróbált hát kigondolni olyan megoldást, amely üzlet és nem emberbaráti cselekedet.

– Tudod, mit – mondta. – Adok neked egy írást a benzinkutasomhoz, amire kaptok negyven litert. Rendben van?

– Nagyon is – mosolygott Mack. – Príma. Én meg a fiúk holnap korán indulunk. Mire visszaér Délről, annyi békája lesz, mint még soha.

Doki a címkéző asztalhoz lépett, és egypár sort írt Red Williamsnek, a benzinállomásra. Fölhatalmazta, hogy a terhére negyven liter benzint kiadjon Macknek.

– Tessék – mondta.

Mack széles mosolyra derült.

– Doki – szólt vidáman –, nyugodtan alhat az éjjel. Ne is gondoljon a békákra. Mire visszaérkezik, biliszám lesz békája.

Doki kissé nyugtalanul nézett a távozó Mack után. Üzleti ügyei Mackkel és a fiúkkal mindig érdekesek voltak, de csak elvétve jövedelmezőek. Enyhe bánattal emlékezett vissza arra az esetre, amikor egyszer Mack eladott neki tizenöt kandúrt, és estig mind elvitték a gazdáik őket.

– Mack – kérdezte akkor –, miért kandúr valamennyi?

– Ez az én találmányom, Doki – felelte Mack –, de magának, mint jó haveromnak, elmondom. Csinál az ember egy nagy drótcsapdát, de csalétket nem tesz bele. Csalétekként... mondom, csalétekként egy cicahölgyet rak oda. Ily módon akár az ország összes kandúrját is összefogdoshatja.

A laboratóriumból kijövet Mack átment az utca túlsó oldalára, és a forgóajtón át belépett Li Csong szatócsboltjába. Mrs. Li a nagy húsvágó tőkén épp sonkát szeletelt. Az egyik Li-unokaöcs a kissé már fonnyadt salátafejeket igazgatta, ahogyan a lányok igazítják a homlokukba hulló fürtöket. Egy hatalmas narancshalmon macska szunyókált. Li Csong megszokott helyén, a szivarpult mögött és az italos polc előtt álldogált. A gumitálcán doboló ujja Mack megjelenésekor kissé gyorsabb ütemre váltott át.

Mack egy pillanatot sem vesztegetett bemelegítésre.

– Li – mondta –, Dokinak odaát van egy nagy problémája. A New York-i múzeumtól hatalmas rendelést kapott békákra. Nem kis dolog számára. A dohányt leszámítva is óriási megtiszteltetés egy ilyen rendelés. De Dokinak Délre kell mennie, ezért én meg a fiúk megígértük, hogy kisegítjük. Az embernek ki kell húznia a haverját a bajból, különösen, ha olyan rendes tagról van szó, mint Doki. Fogadom, hogy nálad is hatvan-hetven dollárt elvásárol havonta.

Li nem szólt, csak figyelt. Húsos ujja alig-alig mozdult a gumitálcán, csak billegett, akár a macska farka.

Mack most már fejest ugrott a propozícióba.

– Kölcsönadod az öreg teherautód, hogy a Carmel völgyből békákat hozzunk Dokinak? A jó öreg Dokinak?

Li diadalmasan mosolygott.

– Tehelautó lossz – mondta. – Ellomlott.

Ez egy pillanatra meghökkentette Macket, de gyorsan visszanyerte lélekjelenlétét. Kiterítette a benzinutalványt a pultra.

– Ide süss! – mondta. – Dokinak kellenek azok a békák. Ezt a benzinutalványt adta, hogy összeszedhessük őket. Nem hagyhatjuk cserben Dokit. Mármost Gay klasszul ért az autókhoz. Ha megjavítja és rendbe teszi az autód, kölcsönadod?

Li hátrahajtotta a fejét, hogy szemüvegén át jobban megnézhesse magának az ajánlattevőt. A javaslat rendben levőnek látszott. A teherautó tényleg elromlott, Gay tényleg értett az autókhoz, a benzinutalvány pedig a becsületes szándék kétségbevonhatatlan bizonyítéka volt.

– Mennyi időle kell az autó? – kérdezte Li.

– Fél napra, egy napra. Amíg össze nem szedjük a békákat.

Li kissé nyugtalan volt, de nem látott semmiféle kiutat. Az ügy sok veszélyt rejtett magában, s Li valamennyivel tisztában volt.

– Lendben van – mondta.

– Príma! – örvendezett Mack. – Tudtam, hogy Doki számíthat rád. Szólok Gaynek, hogy tüstént hozza rendbe a kocsit. – Megfordult, és indulni készült. – Várjunk csak – mondta. – Doki öt centet fizet nekünk a békák darabjáért. Hét-nyolcszázat összeszedünk. Nem adnál hitelbe egy üveg Ócska Teniszcipőt, amíg megjövünk a békákkal?

– Hitel nincs! – mondta Li Csong.

10

Frankie tizenegy éves volt, amikor először fölbukkant az Élettani Labor környékén. Egy-két hétig csak az alagsor üvegajtajánál álldogált, és bekukucskált rajta. Aztán egy nap már az ajtón belül állt. Tíz nappal később megjelent az alagsorban. Frankie-nek nagy-nagy szeme volt, és fekete, drótszerű, piszkos, kócos haja. Keze mindig mocskos. Első ténykedéseként fölvett a földről egy marék fagyapotot, és a szemétvödörbe dobta, aztán Dokit nézegette, aki épp címkéket ragasztott egy csomó bíborszínű velellával teli üvegre. Végül Frankie a munkapadhoz osont, és piszkos ujjaival megtapogatta. Három hétbe telt, amíg eddig jutott, s ezalatt minden percben készen állt, hogy kirohanjon az ajtón.

Végül egy nap Doki megszólította:

– Hogy hívnak, fiam?

– Frankie-nek.

– Hol lakol?

– Ott fent – s a domb felé intett.

– Miért nem vagy iskolában?

– Nem járok.

– Miért?

– Nem engednek oda.

– A kezed csupa mocsok. Mosakodni nem szoktál?

Frankie megrettenve nézett Dokira, aztán a mosdóhoz ment, megsikálta a kezét, s attól fogva mindennap szinte véresre sikálta.

És attól fogva mindennap megjelent a laboratóriumban. Kapcsolata Dokihoz kevés szóra épült. Doki egy telefonbeszélgetéssel meggyőződött róla, hogy Frankie igazat mondott. Nem vették föl az iskolába. Tanulni nem tudott, és egyensúlyérzéke körül is lehetett valami hiba. Nem iskolába való volt. Nem volt idióta, se veszélyes, szülei vagy szülője azonban nem akart fizetni, hogy inté-

zetbe kerülhessen. Frankie csak ritkán aludt a laboratóriumban, de a nappalokat ott töltötte. Néha bemászott a fagyapotos ládába, és elaludt. Ez bizonyára olyan alkalmakkor történt, amikor odahaza valamilyen válság tört ki.

– Miért jössz ide? – kérdezte Doki.

– Mert nem ver meg, és nem is ad öt centet – felelte Frankie.

– Otthon megvernek?

– Odahaza mindig bácsik vannak. Az egyik hátba vág, és azt mondja, takarodjam, a másik öt centet ad, és azt mondja, takarodjam.

– Az apád hol van?

– Meghalt – felelte Frankie bizonytalanul.

– És az anyád hol van?

– A bácsikkal.

Doki levágta Frankie haját, és megszabadította a tetvektől. Aztán Li Csongnál vett neki egy kezeslábast meg egy csíkos szvettert, s Frankie alázatos szolgája lett.

– Szeretem magát – jelentette ki Frankie egy délután. – Ó, hogy szeretem!

Dolgozni akart a laboratóriumban. Naponta kisöpörte, de mindig elkövetett valami kis hibát. A padló sohasem lett egészen tiszta. Aztán megpróbált segíteni a rákok nagyság szerinti osztályozásában. Egy vödörben voltak, mind együtt. Nagy tálakba kellett őket csoportosítani, kifektetve egy tálba rakni az összes tíz centimétereseket, tizenkét centimétereseket és így tovább. Frankie iparkodott, homloka gyöngyözött az izzadságtól, de a dolog sehogy se sikerült. Méretekről egyszerűen nem tudott fogalmat alkotni magának.

– Nem jó – mondogatta Doki. – Ide nézz, Frankie! Tedd őket az ujjad mellé, így ni, és mérd hozzá. Érted? Ez például az ujjad hegyétől a hüvelykujjad tövéig ér. Na, most keress ki egy másikat, amelyik ugyancsak az ujjad hegyétől odáig ér. És úgy majd jó lesz.

Frankie megpróbálta, de még így se sikerült. Amikor Doki fölment az emeletre, Frankie a fagyapotos ládába bújt, és egész délután nem jött elő.

De Frankie kedves, jószívű, szeretetre méltó fiúcska volt. Megtanult tüzet adni Dokinak, és szerette volna, ha Doki egész nap szivarozik, hogy tüzet adhasson neki.

És Frankie mindennél jobban szerette, ha a laboratóriumban vendégek voltak. Ha lányok és férfiak üldögélnek ott, és beszélgetnek, s a nagy gramofonból árad a zene, amelytől remeg a gyomra,

és agyában óriási, gyönyörű képek forognak, bizonytalan alakzatokban. Frankie ezt mindennél jobban szerette. Ilyenkor az egyik sarokban egy szék mögé kuporodott, ahol nem látta senki. Onnét lesett, és hallgatózott. Ha valamilyen, számára érthetetlen tréfára fölharsant a nevetés, boldogan nevetett széke mögött, ha meg a társalgás elvont témákra fordult, homlokát redőkbe vonta, s komoly, feszült arccal figyelt.

Egy délután szörnyű dolgot művelt. A laboratóriumban kisebb társaság volt. Doki a konyhában sört töltögetett, amikor Frankie hirtelen mellé lépett. Fölkapott egy pohár sört, berohant vele a szobába, és odaadta egy lánynak, aki a nagy karosszékben üldögélt.

A lány elvette a poharat, és Frankie-re mosolygott:

– Na nézd csak! – mondta. – Köszönöm szépen.

És Doki bejött a konyhából, és így szólt:

– Bizony, bizony, Frankie rengeteget segít nekem.

Frankie ezt nem tudta elfelejteni. Újból és újból végiggondolta az esetet, hogyan kapta föl a poharat, hogyan ült a lány a karosszékben. Hallotta a hangját, amint azt mondja: „Na nézd csak! Köszönöm szépen", és Doki szavait: „Frankie rengeteget segít nekem – bizony, bizony, Frankie rengeteget segít nekem – Frankie" – ó, Úristen!

Tudta, hogy nagyszabású vendégségnek néznek elébe, mert Doki húst és sok-sok sört hozott, és megengedte neki, hogy segítsen odafönt kitakarítani. De ez semmi volt ahhoz képest, amit Frankie forgatott az agyában. Már látta is lelki szemeivel, hogyan fog lejátszódni. Újból és újból végiggondolta tervét. Gyönyörű volt, maga a tökély.

És aztán kezdetét vette a vendégség, emberek jöttek, leültek az utcai szobában, lányok, fiatal asszonyok és férfiak.

Frankie-nek meg kellett várnia, míg egyedül marad a konyhában, zárt ajtó mögött. Ez némi időbe telt. De végül is egyedül maradt, s az ajtó csukva volt. A konyhába behallatszott a hangos társalgás meg a nagy gramofonból áradó muzsika. Frankie ekkor nagyon-nagyon csöndesen munkához látott – előbb elővette a tálcát, aztán a poharakat, óvatosan, csak óvatosan, hogy össze ne törjenek. Azután sört töltött a poharakba – várjuk csak meg, míg a hab leülepszik, s aztán újra töltsünk hozzá egy keveset.

Na most kész! Nagyot lélegzett, és kinyitotta az ajtót. Muzsika és beszélgetés örvénylett körülötte. Frankie fölemelte a tálcát, és

bement az ajtón. Tudta, mit kell tennie. Egyenest ahhoz a fiatal lányhoz lépett, aki a múltkor megköszönte neki a sört. És ekkor, épp a fiatal lány előtt állva, megtörtént a baj. Egyensúlyérzéke hirtelen fölborult, keze remegni kezdett, a megrettent izmok és idegek süket és béna központhoz kiáltottak segítségért: válasz nem jött. A tálca a sörrel együtt a fiatal hölgy ölébe pottyant. Frankie egy másodpercig dermedten állt. Aztán megfordult, és elrohant.

A szobában néma csönd lett. A vendégek hallották, ahogy Frankie lerohan a lépcsőn, beszalad a pincébe. Aztán tompa neszezést hallottak – majd csönd lett.

Doki lassan lesétált a lépcsőn, és bement a pincébe. Frankie a fagyapotos ládába fúrta be magát, le, egészen a fenekéig, s magára húzott egy halom fagyapotót. Doki hallotta, hogy nyöszörög. Várt néhány pillanatig, aztán csöndesen visszament az emeletre.

Az égvilágon semmit se tehetett.

11

Li Csong régi típusú Fordja igen tisztes múltra tekintett vissza. 1923-ban dr. W. T. Waters személygépkocsija volt. A doktor öt évig használta, aztán eladta egy Rattle nevű biztosítási ügynöknek. Ez a Rattle nem volt valami óvatos ember. A kocsit, amelyet tiszta és jó állapotban vásárolt meg, eszeveszetten hajtotta. Mr. Rattle szombat esténként ivott, és ennek is a kocsi adta meg az árát. Sárhányói összevissza repedeztek, horpadtak. Azonkívül Mr. Rattle a pedált sem kímélte, és az abroncsokat is állandóan cserélgetni kellett. Amikor aztán Mr. Rattle elsikkasztotta egyik ügyfele pénzét, és San Joséba szökött, hamarosan elkapták egy kontyos szöszke társaságában, és tíz nap múlva már a dutyiban csücsült.

A kocsi karosszériája addigra olyan ütött-kopott állapotba került, hogy új tulajdonosa kettévágatta, és egy kis pótkocsit csatoltatott hozzá.

A következő tulajdonos levétette a kocsi elülső részét és a szélvédőt. Tintahalat szállított a kocsival, és szerette, ha a friss szél az arcába csap. Ezt az embert Francis Almonesnek hívták. Szomorú életet élt, mert valamicskével mindig kevesebbet keresett, mint amennyire szüksége lett volna. Apjától örökölt ugyan valami kis pénzt, de bármilyen keményen dolgozott, bármilyen takarékos

volt, pénze évről évre, hónapról hónapra apadt. A végén egy vasa se maradt, s aztán őt magát is elfújta a szél.

Li Csong egy fűszerszámla ellenében jutott az autóhoz.

Addigra a kocsi voltaképpen már csak négy kerékből meg egy motorból állt, s a motor olyan szeszélyes, morcos és szenilis volt, hogy állandó szakszerű ápolásra és ajnározásra lett volna szüksége. Li Csongtól azonban se egyiket, se másikat nem kapta meg, és így a kocsi többnyire a szatócsbolt mögött állt, a magas fűben, küllői közt vidáman virágzott a papsajt. Hátsó kerekein megbízható abroncsok voltak, az elülsők pedig fatuskókon nyugodtak.

Valószínű, hogy a Palota Lebuj bármelyik lakója meg tudta volna indítani a kocsit, mert mindannyian kitűnő amatőr szerelők voltak, de Gay valósággal ihletett szerelő volt. Ilyenre csak egyetlen jelző illik: aranykezű. Mert csupán egy pillantást vet a gépre, egy-két másodpercig hallgatózik, egy kicsit igazgat rajta, és a gép máris működik. Az ilyen ember puszta jelenléte föllelkesíti az autót. Gay is ezek közé tartozott. Simogató, bölcs és biztos kézzel nyúlt akár a gyújtásszabályozóhoz, akár a karburátorhoz. A laboratórium kényes elektromotorját is ő javította meg. A konzervgyárakban, ha akarja, állandó alkalmazást találhatott volna, mert ebben az iparágban, amely teli van keserves panasszal, ha az évi nyereség nem hozza be a teljes befektetést, a gépekre sokkal kisebb gondot fordítanak, mint a pénzügyi mérlegre. Sőt: az igazság az, hogy ha főkönyvekkel lehetne szardíniát gyártani, akkor repesne csak igazán a tulajdonosok szíve. Így aztán csupa megrokkant, ziháló gépszörnyeteget használnak, amelyek bizony nagyon is rászorulnának egy ilyen Gay-féle ember állandó gondozására.

Mack korán fölkeltette a fiúkat. Megitták kávéjukat, és rögtön kivonultak a fűben pihenő autóhoz. A karmesteri pálcát Gay tartotta kezében. Először is belerúgott a föltámasztott első kerekekbe.

– Szerezzetek egy pumpát – adta ki az utasítást –, és fújjátok föl ezeket.

Aztán fölemelte az ülésnek használt deszkalapot, és egy botot dugott a benzintankba. Csodák csodája: félhüvelyk magasságban állt benne a benzin. Most Gay sorra vette a legvalószínűbb hibaforrásokat. Kiemelte a gyújtótekercset, letisztogatta a kábelvégeket, beszabályozta az elosztófejet, aztán mindent visszatett a helyére. Kinyitotta a karburátort, hogy megnézze, átmegy-e rajta a gáz. Majd megtekerte a kurblit, hogy nincs-e befagyva, s a dugattyúk nem rozsdásodtak-e bele a hengerekbe.

Időközben a pumpa megérkezett, és Eddie meg Jones felváltva dolgozott az abroncsokon.

– Pam-papam-pam-papam – dünnyögte munka közben Gay. Kiemelte a gyújtógyertyákat, levakargatta a végüket. Aztán egy kannából benzint töltött mindegyik hengerbe, s visszatette a gyújtógyertyákat. Majd kiegyenesedett. – Két szárazelem kellene – mondta. – Próbáljátok meg, hátha kaptok Li Csongtól.

Mack eltávozott, de néhány másodperc múlva már vissza is tért. A válasz általános érvényű. Nem! volt, amely Li Csong részéről az esetleges jövőbeli igényekre is vonatkozott.

Gay mély töprengésbe merült.

– Tudok két darabot – mondta –, méghozzá jó állapotban. Csakhogy én nem megyek el értük.

– Hol vannak? – kérdezte Mack.

– A pincémben – felelte Gay. – Az utcai ajtó csengőjét működtetik. Ha valamelyikőtök vállalja, hogy besurran oda anélkül, hogy a feleségem észrevenné, a mestergerendán találja őket, a bejárattól balra. De az isten szerelmére, nehogy elkapja az illetőt a feleségem!

A sebtiben megtartott konferencia a küldetésre Eddie-t szemelte ki, aki rögtön el is indult.

– Ha elkapna, rólam egy szót se! – kiáltotta utána Gay. Közben kipróbálta a fékszalagokat. A kuplung nem feküdt egészen rajta a padlón, itt nyilván maradt még egy kis szalag. A fékpedál viszont már a padlót érte, tehát nem is fékezett, a rükvercnek azonban még jó szalagja volt. A Ford kocsinál a rükverc jelenti a biztonságot. Ha a fék elromlik, a rükvercet lehet használni fék helyett. És ha a sebességváltó már túlságosan kivan ahhoz, hogy a kocsi egy meredek domboldalra fölkaptasson, még mindig meg lehet fordulni, és rükvercben mászni meg a dombot. Gay megállapította, hogy a rükverc kifogástalan, és így nem fenyeget nagyobb veszély.

Az is jó előjel volt, hogy Eddie minden baj nélkül jött meg a szárazelemekkel. Mrs. Gay a konyhában tartózkodott. Eddie hallotta, hogy a feje fölött járkál, de az asszony nem hallotta meg őt. Eddie ebben nagy volt.

Gay összekötötte a szárazelemeket, gázt adott, majd késleltette a gyújtást.

– Tekerjétek meg a kurblit! – adta ki az utasítást.

Hát ilyen csoda volt Gay – Istenke kis szerelője, minden forgó,

tekergő, robbanó dolgoknak, tekercseknek, szerelvényeknek és motoroknak Szent Ference. És ha egyszer majd az ócskavastelepekre dobott Dusenbergek, Buickok, De Sotók és Plymouthok, amerikai Austinok és Isotta-Fraschinik egyetlen zengő kórusban dicsérik Istent, ez jórészt Gaynek és a vele egyívásúak testvéri szövetségének érdeme lesz.

Egy kurblizás, egy kicsinyke kurblizás, és a motor begyulladt, nekidurálta magát, egy másodpercig akadozott, aztán megint nekilendült. Gay előgyújtást adott, s levette a gázt. Aztán mágneses gyújtásra váltott át, és Li Csong Fordja boldogan csuklott, zötyögött, csörömpölt, mert tudta, hogy olyan embernek dolgozik, aki szereti és érti.

Fölmerült azonban két kisebb jogi probléma: a kocsinak nem volt se érvényes rendszáma, se lámpája. De a fiúk mintegy puszta véletlenségből egy rongyot dobtak a hátsó számtáblára, hogy eltakarják ezt a hiányosságot, az elülsőt pedig jó vastagon bekenték sárral. Az expedíció felszerelése szerény volt; néhány hosszú nyelű békafogó hálóból és vászonzsákokból állt. Városi vadászok sportfelszerelésüket étellel-itallal szokták kiegészíteni, de nem így Mack. Ő ugyanis abból indult ki, és helyesen, hogy épp faluról jön az eleség. Így tehát egész élelmiszerkészletük két cipóból és Eddie maradék italkeverékéből állt. A társaság fölcihelődött a kocsira. Gay vezetett, Mack mellette foglalt helyet. Zötykölődve megkerülték Li Csong boltját, a csövek között kígyózva átvágtak az üres telken. Mr. Malloy a kazán mellett üldögélve integetett nekik. Gay lassan áthajtott a járdán, óvatosan döccent le róla, mert az első kerekek abroncsai már nagyon kopottak voltak. Minden ügyességük ellenére délután lett, mire elindultak.

Red Williams benzinkutja előtt a kocsi lefékezett. Mack kiszállt, és átadta az írást.

– Doki – mondta – kicsit szűkében volt az aprópénznek. Azt üzeni, tölts be húsz litert, és a többi fejében adj egy dollárt. Neki Délre kellett mennie. Valami nagyobb üzlet végett.

Red arca jóindulatú mosolyra derült.

– Tudod, Mack – mondta –, Doki sokat gondolkozott rajta, vajon milyen trükköt tudtok csinálni ezzel az írással. És pontosan arra az eredményre jutott, mint te. Ez a Doki csuda okos fiú. Már az este ide telefonált.

– Hát akkor töltsd be az egészet – mondta Mack. – Nem! Várj egy kicsit. Lotyogni fog benne, és a végén még kiloccsan. Tölts

bele csak húsz litert, és a többit add ide egy kannában. Lepecsételtben.

Red arcára boldog mosoly ült ki.

– Doki erre is gondolt – mondta.

– Akkor töltsd be az egészet – mondta Mack. – De egy csepp se maradjon a slaugban.

A kis expedíció elkerülte Monterey központját. A számtábla és lámpa okozta kényes helyzet arra késztette Gayt, hogy a mellékutcákon hajtson végig. Úgyis jön az a jó négymérföldes útszakasz, a főországúton, amikor minden arra járó zsaru szeme láttára kell fölkaptatniuk a Carmel-dombra, aztán leereszkedniük a Völgybe, míg elérik az aránylag néptelen Carmel-völgyi utat. Gay tehát azt a mellékutcát választotta, amely a Peter-kapu mellett, épp a Carmel-domb meredek emelkedője előtt torkollik az országútba. Szörnyű zaj és csörömpölés közepette vágtak neki a dombnak, de negyven-ötven méter után Gay már levette lábát a pedálról. Tudta, hiába kísérletezik, a kocsi túlságosan kivan. Sík területen még megjárná, de dombon nem. Megállt, megfordította a kocsit, és levezette a dombról. Aztán gázt adott, és rükvercben indult meg fölfelé. A rükverccel nem volt semmi hiba. A teherautó rák módjára lassan, de biztosan kapaszkodott fel a Carmel-dombon.

És csak kevés hiányzott, hogy föl is érjen. A hűtőben persze fölforrt a víz, de a legtöbb Ford-szakértőnek amúgy is az a véleménye, hogy ez így van rendjén.

Valakinek egy szakszerű esszé keretében föl kellene egyszer mérnie azt a morális, fizikai és esztétikai hatást, amelyet a régi típusú Ford kocsi az amerikai nemzetre gyakorolt. Két amerikai nemzedék többet tudott a Ford kocsi gyújtótekercséről, mint, mondjuk, a női csiklóról, többet a motor bonyolult szerkezetéről, mint a naprendszer csillagairól. A Ford kocsi rést ütött az enyém-tied elvén. A laposfogó megszűnt magántulajdon lenni, és a pumpa azé lett, aki utoljára fölvette a földről. Ebben a korszakban a csecsemők zöme Ford kocsiban fogantatott, és nem egy közülük ott látta meg a napvilágot is. Az angolszász otthonról alkotott fogalmak szinte jóvátehetetlenül eltorzultak.

A teherautó kitartóan hátrált fölfelé a Carmel-dombon, elhaladt a Jack's Peak út mellett, s már épp az utolsó, legmeredekebb szakasznak vágott neki, amikor a motor elfulladt, csukladozott, lélegzete kihagyott. Amikor a motor elnémult, igen nagy csönd tá-

madt. Gay, aki amúgy is völgy iránt állt a kocsival, most lehajtott vagy ötven métert, és bekanyarodott a Jack's Peak útra.

– Mi baj? – kérdezte Mack.

– Úgy látszik, a karburátor döglött be – mondta Gay. A motor sistergett, nyikorgott a hőségtől, és a csövön kiáramló gőz úgy sziszegett, akár egy alligátor.

A Ford kocsi karburátora korántsem bonyolult, viszont ahhoz, hogy működjön, minden alkatrészére szükség van. Így például hozzátartozik egy tűszelep, a tűnek pedig hegye van, és ennek a hegynek a maga helyén kell lennie, különben a karburátor nem működik.

Gay kezébe vette a tűt, és kiderült, hogy letört a hegye.

– Hogy a fenébe törhetett le? – kérdezte.

– Varázslat – felelte Mack. – Egyszerűen varázslat. Meg tudod csinálni?

– Fenét tudom – mondta Gay. – Másikat kell szerezni.

– Mibe kóstál? – kérdezte Mack.

– Újonnan egy dollár, ócskásnál egy negyed.

– Van egy dollárod? – tudakolta Mack.

– Van, de nem lesz rá szükség.

– Gyere vissza, amilyen gyorsan csak tudsz. Mi itt maradunk, ahol vagyunk.

– Tűszelep nélkül úgyse jutnátok messzire – mondta Gay. Lelépett a kocsiról. Három autónak is intett, míg végül az egyik fölvette. A fiúk nézték, hogy mászik be a kocsiba, és indul lefelé a dombon. És aztán fél évig nem látták.

Ó, a lehetőségek végtelenek! Másképp nem történhetett volna meg, hogy a kocsi, amely Gayt fölvette, bedöglött, mielőtt még Montereybe ért. És ha Gay nem olyan kiváló szerelő, nem javítja meg a kocsit. És ha nem javítja meg a kocsit, a tulajdonos nem hívja meg Jimmy Brucia kocsmájába egy korty italra. És miért kellett mindennek épp Jimmy születésnapján történnie? A világon létező összes lehetőségek közül – a millió és millió lehetőség közül – csak azok valósultak meg, amelyek egyenest a salinasi börtönbe vezettek. Sparky Enea és Tiny Coletti épp kibékültek, és ennek örömére ők is részt vettek Jimmy születésnapjának megünneplésében. Ekkor lépett be a szöszke. Mire egy kis zenés vita alakult ki a wurlitzer előtt. Gay új barátja ismert egy judofogást, és ezt be akarta mutatni Sparkynak. A fogás nem sikerült, viszont a csuklója eltörött. Tetejébe jött egy gyomorbeteg rendőr – mennyi összefüggés-

telen, jelentéktelen, apró részlet, és mégis mind egy irányba vezetett! A Végzet egyszerűen nem akarta, hogy Gay békavadászatra menjen, és a Végzet tengernyi fáradságot vett magának, egy egész sereg embert és eseményt hozott mozgásba, hogy Gayt távol tartsa a békáktól. Amikor pedig a dolgok tetőpontjukra hágtak, vagyis Holman cipőboltjának üvegportálja betörött, és a társaság a kirakatban ülve próbálgatta a cipőket, egyedül Gay nem hallotta meg a tűzoltószirénát. Csak ő nem ment tüzet oltani, így aztán mikor a rendőrség megjelent, egymaga üldögélt a cipőbolt kirakatában, egyik lábán barna fűzős félcipővel, a másikon meg egy szürke betétes estélyi lakkcipővel.

De térjünk vissza a kocsihoz. Amikor besötétedett, és az óceán felől hűvös légáramlatok kúsztak föl a dombra, a fiúk egy kis tüzet gyújtottak. Fejük fölött a fenyőfák sóhajtozva hajlongtak a friss szélben. A fiúk lefeküdtek a tűlevelekre, és a fenyőágak között a magányos eget kémlelték. Egy ideig még elbeszélgettek, latolgatták, milyen nagy nehézségei támadhattak Gaynek a tűszelep beszerzése körül, de aztán, ahogy telt-múlt az idő, nem emlegették többet.

– Valakinek vele kellett volna menni – mondta Mack.

Tíz óra körül Eddie fölállt.

– Itt valamivel feljebb építkezés folyik – mondta. – Megnézem, nincs-e véletlenül egy régi típusú Fordjuk.

12

Montereynek sok évtizedes, ragyogó irodalmi hagyományai vannak. A város örömmel és némi büszkeséggel emlékszik vissza rá, hogy valaha itt élt Robert Louis Stevenson. A *Kincses sziget* kétségtelenül Point Lobos környékét, partvonulatait idézi. Újabban a Carmelben sok-sok irodalmár fordult meg, de az igazi szépirodalom ősi zamata, régi méltósága már odavan. Pedig egykor az egész város fölhorkant, mert a polgárok úgy érezték, hogy egyik írójukat sérelem érte. Ez a sérelem Josh Billingsnek, a nagy humoristának halálához fűződött.

Ahol ma az új postahivatal áll, valaha mély árok húzódott. Víz csordogált az alján, s egy palló vezetett rajta keresztül. Az árok egyik oldalán szép, öreg vályogépület állt, a másikon meg a doktor lakott, akinek vállán nyugodott a városban előforduló összes

betegségek, születések és halálesetek terhe. Állatokkal is foglalkozott, mi több: franciaországi tanulmányainak eredményeként a balzsamozás mesterségébe is beleártotta magát. A régi vágású emberek közül ezt egyesek érzelgősségnek, mások pazarlásnak, megint mások egyenesen szentségtörésnek tartották, miután ilyesmiről a szent könyvek egyikében sem történik említés. De a jobb és gazdagabb családok körében meghonosodott, és már-már úgy látszott, divattá válik.

Egy reggel az öregecske Mr. Carriaga lesétált otthonából a dombon az Alvarado utca irányába. Épp a pallón haladt át, amikor figyelmét egy kisfiú meg egy kutya ragadta meg, akik az árokból iparkodtak kifelé. A fiúcska egy májat tartott a kezében, a kutya pedig néhány méter belet vonszolt maga után. A bél végén még ott fityegett a gyomor is. Mr. Carriaga megállt, és udvariasan köszöntötte a kisfiút:

– Jó reggelt.

Akkoriban még a kisfiúk is udvariasak voltak.

– Jó reggelt, bácsi.

– Hová, hová azzal a májjal?

– Földarabolom, és megyek makrélát fogni vele.

– És a kutya – kérdezte mosolyogva Mr. Carriaga –, az is veled megy?

– A gyomrot a kutya találta. Az az övé, bácsi. Az árokban találtuk.

Mr. Carriaga mosolyogva továbbsétált, de aztán hirtelen elgondolkozott. Ez nem marhamáj, annál kisebb. És nem is borjúmáj, ahhoz túl vörös. Nem is birkamáj... Gondolatai fürgén cikáztak erre-arra. A sarkon Mr. Ryanbe ütközött.

– Meghalt valaki az éjjel Montereyben? – tudakolta,

– Nem tudok róla – felelte Mr. Ryan.

– Nem öltek meg senkit?

– Nem.

Együtt folytatták útjukat, s eközben Mr. Carriaga beszámolt a kisfiúról és a kutyáról.

Az Otthon kocsmában már délelőtti tereferére gyülekeztek a polgárok. Mr. Carriaga ott újból elmondta történetét, és éppen a végére ért, amikor belépett a kocsmába a rendőr. Neki hivatalból tudnia kellett, hogy meghalt-e valaki.

– Montereyben senki se halt meg – mondta. – De kint a Del Monte hotelban meghalt Josh Billings.

A kocsma hirtelen elcsendesedett. Valamennyiük agyán ugyanaz a gondolat futott át. Josh Billings nagy ember volt, nagy író. Megtisztelte Montereyt azzal, hogy ott hunyt el, s íme most ilyen gyalázat érte. A jelenlevők minden további vita nélkül bizottságot alakítottak. A szigorú férfiak sietős léptekkel az árokhoz vonultak, átkeltek a pallón, s bedörömböltek a doktornál, aki Franciaországban sajátította el az orvostudományt.

A doktor késő éjszakáig dolgozott. A dörömbölésre ágyából kelt ki, s borzas hajjal-szakállal, hálókabátban nyitott ajtót. Mr. Carriaga komoran megkérdezte:

– Bebalzsamoztad Josh Billingset?

– Igen. Miért?

– És a „belsőségekkel" mit csináltál?

– Az árokba dobtam, mint máskor.

Ráparancsoltak, hogy azonnal öltözzék fel, aztán lesiettek a tengerpartra. Ha a kisfiú nem tesz-vesz olyan sokáig, elkésnek. De így a bizottság megérkeztekor még épp csak indulóban volt a csónakkal. A bél a homokban hevert, ahol a kutya hagyta.

A francia doktorral összeszedették a belső részeket. Aztán kényszerítették, hogy alázatosan megmossa és amennyire csak lehet, tisztítsa meg a homoktól. A doktornak kellett viselnie ezenkívül annak az ólomdoboznak a költségeit is, amelyet Josh Billings koporsójába helyeztek. Mert Monterey nem az a város, amely szó nélkül tűri, hogy egy irodalmárt efféle gyalázat érjen.

13

Mack és a fiúk az igazak álmát aludták a tűleveleken. Kevéssel pirkadás előtt Eddie visszaérkezett. Nem könnyen talált Ford kocsit. És amikor végre talált egyet, azon töprengett, érdemes-e kivennie azt a tűt, vagy sem. Hátha nem passzol a kocsijukba? Így aztán elhozta az egész karburátort. Megérkezésekor a fiúk nem ébredtek fel. Eddie tehát lefeküdt melléjük, és elaludt a tűleveleken. A régi Ford kocsiknak van egy remek tulajdonságuk. Alkatrészeik az egyes kocsik között kicserélhetők, s ráadásul nem is ismerhetők fel.

A Carmel lejtőjéről gyönyörű a kilátás. Az öböl homokján tajtékos hullámok játszadoznak, a tengerparti villanegyedet homok-

buckás táj veszi körül, s a domb tövében meleg szívvel, otthonosan terül el a város.

Mack hajnalban fölkelt, meglazította nadrágját, ahol szorította, aztán végigjáratta tekintetét az öblön. Egy-két halászcsónak húzott a part felé. A tengerparti negyed kikötőjében egy tankhajó olajat vett fel. Mack mögött nyulak mocorogtak a bokorban. Aztán feljött a nap, úgy rázta ki a levegőből az éjszaka hűvösségét, ahogy a rongyot szokás. A nap első meleg sugaraira Mack megborzongott.

Mialatt Eddie beszerelte az új karburátort, a fiúk egy kis kenyeret majszoltak. Amikor Eddie elkészült, nem sokat bajlódtak a kurblizással, kitolták a kocsit az országútra, s hagyták, hadd fusson lefelé, amíg a motor beindul. Aztán Eddie-vel a volánnál fölhátráltak az emelkedőn, át a dombtetőn, majd megfordultak, és lefelé hajtva elhagyták Hatton Fieldset. A Carmel völgyében szürkészöld ruhában büszkélkedett az articsóka, a folyó mentén pedig buja zöld ágakkal bókoltak a fűzfák. Bal kéz felé fordulva vágtak neki a völgynek. Kezdettől fogva mosolygott rájuk a szerencse. Egy poros Rhodé Island-i vörös kakas, amely túlságosan messzire tévedt társaitól, épp a kocsi előtt iparkodott át az országúton. Eddie-nek sikerült elütnie, anélkül, hogy túlságosan le kellett volna kanyarodnia az útról. Hazel, aki a kocsi végében ült, menet közben megkopasztotta, szélnek eresztve a tollakat. A terhelő bizonyítékokról ily módon példátlanul széles körben tudomást szerezhettek az emberek, mert Jamesburg felől könnyű hajnali szellő fújt, s néhány vörös tollat Point Lobosig, sőt egy-kettőt egészen a tengerig repített.

A Carmel gyönyörű folyócska. Nem nagyon hosszú, de vándorútja során mindabban bővelkedik, ami a folyót folyóvá teszi. Hegyvidékben ered, egy darabon lefelé bukdácsol, zátonyos térségeken fut keresztül, gátak közt tóvá szélesedik, lezúdul a gátról, óriási köveken száguld sisteregve, lustán csörgedezik szikomorok árnyékában, pisztrángtól hemzsegő tavacskába ömlik, majd homokpadra száll alá, ahol rákok tanyáznak. Télidőben örvényes, vad, aljas kis folyóvá változik, nyáron viszont szívesen fogadja a medrében totyogó gyerekeket, kóborló halászokat. Partjain békák pislognak, és sűrű páfrány nő. Vizéből szarvasok és rókák isznak, titokban, reggel és estefelé, s hébe-hóba még egy-egy puma is lehasal mellé, hogy lefetyeljen belőle. Az áldott völgyecske gazdaságai lenyúlnak a folyóig, s innen vezetik a vizet gyümölcsöseikbe és zöldségeskert-

jeikbe. Szomszédságában fürjek hallatják hívogató szavukat, és alkonyatkor turbékoló vadgalambok szálldosnak fölötte. Partjain mosómedvék lopakodnak békákra vadászva. A Carmel igazi, tökéletes folyó.

Néhány mérfölddel a völgy bejárata után magas szikla alá kanyarodik, amelyről páfrány csüng alá. A szikla tövében mély, zöld tavacska búvik meg, a tó túlsó oldalán pedig egy kis homokos térség húzódik, ahol kellemes elüldögélni, ebédet főzni.

Mack és a fiúk repeső örömmel szállták meg e helyet. Eszményi volt! Ha valahol akad béka, itt aztán akad. Ez a táj enyhülést, boldogságot ígért a szívnek. Ide vezető útjuk közben a fiúk megtollasodtak. A nagy vörös kakason kívül egy zsák sárgarépával meg egy fél tucat vöröshagymával is gazdagabbak lettek. Az előbbi lepottyant egy zöldséges kocsiról, az utóbbi nem. Mack egy csomag kávét is őrzött a zsebében. A kocsiban magukkal hoztak egy húszliteres kannát, amelynek nem volt teteje. A korsó csaknem félig volt itókával. Sót és paprikát is hoztak magukkal. Mack és a fiúk felettébb bolondnak tartották volna az olyan utast, aki só, paprika és kávé nélkül indul el hazulról.

A fiúk minden különösebb erőlködés, zavar és töprengés nélkül négy gömbölyű követ görgettek a tavacska partjára. A kakas, amely reggel még harsány hangon vonta felelősségre a felkelő napot, most feldarabolva, megpucolva feküdt a vízzel telt húszliteres kannában, körülötte hagymagerezdek úszkáltak, alatta pedig a kövek között száraz fűzfaágakból rakott tüzecske, nagyon-nagyon kis tüzecske pattogott. Mert csak a bolond rak nagy tüzet. Hosszú időbe telik, míg a kakas megfő, hiszen hosszú időbe telt az is, amíg ekkorára nőtt, és ilyen inas lett. De mihelyt a víz lágyan forrni kezdett körülötte, tüstént igen kellemetes illatokat árasztott.

Mack buzdító beszédet intézett társaihoz.

– Békafogásra az éjszaka a legkedvezőbb idő – mondta. – Ezért legjobb, ha békén pihenünk, amíg besötétedik.

Leültek az árnyékba, egyik a másik után kezdett nyújtózkodni, aztán elaludtak.

Macknek igaza volt. Nappal a békák nem sokat mocorognak, páfrány alá bújnak, kövek alól, lyukakból leselkednek. Békát éjjel kell fogni, zseblámpa fényénél. A fiúk nagyot aludtak, mert tudták, hogy éjszaka kemény munka vár rájuk. Csak Hazel virrasztott, hogy időnként egy-egy ágat dobjon a kakas alá a kis tűzre.

A szikla környékén nem ömlik el a délután aranya. Amikor a

nap két óra tájban elhaladt fölötte, nyomában suttogó árnyék borult a tópartra. A szikomorok suhogtak a délutáni szélben. A kövek közül kis vízisiklók bújtak elő, lágyan leereszkedtek a vízbe, és körülúszták a tavacskát. Apró periszkópok módjára föltartották fejüket, mögöttük táguló körökben kicsiny hullámok fodrozódtak. A tóban egy nagy pisztráng ugrándozott. A szúnyogok meg moszkitók kerülik a napot, de most már előjöttek, és a víz fölött döngicséltek. A napot kedvelő bogarak: legyek, szitakötők, darazsak, lódarazsak már mind hazatértek. És amikor a tópartra árnyék borult, s megszólaltak a fürjek, Mack és a fiúk fölébredtek. A kanna felől szívfacsaró illat áradt. Hazel a folyóparti babérfáról friss levelet tépett, és a levesbe dobta. Már a sárgarépa is a kannában úszkált. A kávé a maga kannájában a saját szikláján zümmögött, jó magasan a láng fölött, hogy ne forrjon föl túlságosan. Mack fölébredt, talpra ugrott, kinyújtózkodott, lebotorkált a tóhoz, tenyerébe vizet merített, és megmosta az arcát, krákogott, köpködött, kiöblítette a száját, szellentett egyet, meghúzta övét, combját vakargatta, ujjaival megfésülte haját, húzott egyet a korsóból, böffentett, aztán leült a tűz mellé.

– Micsoda illat! – mondta.

A férfiak ébredéskor nagyjából mind ugyanazt a szertartást csinálják végig. Mack példáját több-kevesebb hűséggel társai is követték. És csakhamar mindnyájan ott ültek a tűz mellett, és bókokkal halmozták el Hazelt. Hazel zsebkését a kakas izmaiba döfte.

– Omlósnak éppenséggel nem lesz mondható – jegyezte meg. – Ahhoz, hogy omlós legyen, legalább két hétig kellene főnie. Szerinted mennyi idős lehetett, Mack?

– Én negyvennyolc vagyok – felelte Mack –, de nem hiszem, hogy ilyen rágós volnék.

– Mit gondoltok, hány évet élhetne meg egy ilyen kakas? – kérdezte Eddie. – Már ha senki se birizgálná, és nem is betegedne meg?

– Erre, azt hiszem, soha senki nem fog tudni felelni – vélekedett Jones.

Ilyen kellemesen telt-múlt az idő. A korsó körbejárt, és szívüket-lelkük jóleső melegség töltötte el.

– Eddie! – szólalt meg Jones. – Nem panaszképpen mondom. Csak úgy eszembe jutott. Mi volna, ha két-három korsót tartanál

a pult alatt. És az egyikbe mondjuk a whiskyt töltenéd, a másikba a bort, a harmadikba a sört...

Szavait enyhe megbotránkozás csöndje fogadta.

– Ne érts félre – tette hozzá gyorsan Jones. – Nekem így is ízlik...

Jones a kelleténél többet beszélt. Érezte, hogy vétett az illem ellen, és ezért nem tudta abbahagyni a magyarázkodást: – Azt szeretem benne, hogy az ember sosem tudhatja, hogyan lesz részeg tőle – mondta. – Itt van például a whisky – hadarta. – Az ember többé-kevésbé tudja, mit fog tenni. A verekedős tag verekszik, a sírós sír, de ennél itt – folytatta nagylelkűen –, ennél itt sose tudhatod, fenyőfára mászol-e tőle, vagy esetleg átúszol Santa Cruzba. Ez jobb hecc – fejezte be ernyedten.

– Ha már az úszásnál tartunk – mondta Mack, hogy eloszlassa a szavak kínos hatását, és elhallgattassa Jonest – kíváncsi volnék, mi történt azzal a McKinley Moran nevű pacákkal. Tudjátok, a mélytengeri búvárral.

– Ismertem a tagot – mondta Hughie. – Egy időben együtt mászkáltunk. Nem sok munkája volt, így aztán rákapott a piára. És a piálás meg búvárkodás együtt valahogy nem megy. Lógatta is az orrát. A végén eladta a búvárruháját, a sisakját meg a szivattyút, csapott egy marha nagy murit, aztán odébbállt a városból. Fogalmam sincs, hová lett. Akkor készült ki, amikor leszállt az után a digó után, akit a *Tizenkét testvér* horgonya magával rántott. McKinley egyből utána ugrott. Megrepedt a dobhártyája, s ekkortól kezdve kész volt. A digónak meg kutya baja se lett.

Mack újból belekóstolt a korsóba.

– Az alkoholtilalom idején nagy dohányt nyalt fel – mondta. – A tengerfenéken piát kutatott. A kormánytól napi huszonöt dollárt kapott, hogy kutasson, Louie-tól meg ládánként hármat, hogy ne találja meg őket. Azt ötlötte ki, hogy naponta egy ládát felhoz, hadd legyen a kormánynak is valami öröme. Louie ezt nem bánta. Úgy intézte a dolgot, hogy új búvárokat ne vegyenek föl. McKinley akkor nagy dohányt nyalt föl.

– Igen – mondta Hughie. – De ő sem volt különb a többinél. Mihelyt volt egy kis lóvéja, nősülni akart. Háromszor is megnősült, míg elúszott a lóvé. Mindig előre tudhatta az ember. Vett egy fehér rókát, és puff!... a következő percben már nősült.

– Kíváncsi volnék, mi történt Gayvel? – szólalt meg Eddie. Most először hozták szóba.

– Valószínűleg ugyanaz – felelte Mack. – Nős tagban nem lehet bízni. Akárhogy nem bírja az asszonyt, mégis visszatér hozzá. Egy ideig töpreng, tökölődik, aztán visszamegy. És akkor már nem lehet többé bízni benne. Itt van például Gay – folytatta. – Az asszony bunyózza. De bármibe fogadom, ha Gay három napig nincs vele, bebeszéli magának, hogy ő volt a hibás, és visszamegy, hogy kibékítse.

Sokáig, jóízűen eszegettek, fölszúrtak egy-egy csepegő húsdarabot, tartogatták, míg kihűl, s aztán lerágták az inas húst a csontról. A sárgarépákat kihegyezett fűzfaágra szúrták, végül körbeadták a kannát, és a levest is kiitták. Körülöttük, mint finom, halk muzsika, szállt le az este. A fürjek a tópartra hívogatták párjaikat. A tavacskában egy pisztráng szökött ki a vízből. És midőn a nappali fényesség sötétbe váltott át, megjelentek a pillék, és repdesni kezdtek a tó fölött. A fiúk körbeadták a feketéskannát. Bensőjükben kellemes meleg áradt szét, jóllakottan, csöndben üldögéltek.

– Az isten verje meg – szólalt meg aztán Mack. – Utálom a hazugokat.

– Ki hazudott neked? – kérdezte Eddie.

– Azt nem bánom, ha a tag időnként füllent egyet, hogy mondjon valamit, vagy hogy élénkítse a dumát, de azt utálom, ha valaki magamagának hazudik.

– Kiről beszélsz? – tudakolta Eddie.

– Magamról – felelte Mack. – Meg tán rólatok is. Nézzünk szembe magunkkal – folytatta komolyan. – Mik vagyunk? Egy nyavalyás, vacak banda. Kifundáltuk, hogy csapunk egy murit Dokinak. Eljöttünk hát ide, és most fenejól érezzük magunkat. Aztán hazamegyünk, és fölszedjük Dokitól a dohányt. Öten vagyunk, így ötször annyit fogunk inni, mint ő. És egyáltalában nem vagyok biztos benne, hogy ezt az egészet Doki kedvéért csináljuk. Nem vagyok biztos benne, hogy nem a magunk kedvéért. Doki meg túl rendes tag ahhoz, hogy így bánjunk vele. Doki a legrendesebb tag, akit valaha ismertem. Nem szeretnék azok közé tartozni, akik kihasználják. Egyszer, tudjátok, megpróbáltam levágni egy dollárra. Marha nagy történetet adtam le neki. De mikor a közepére értem, észrevettem, hogy tudja, az egész csak meredek duma. Így aztán a közepén azt mondtam: „Doki, ez az egész egy állati nagy hazugság!" És akkor benyúlt a zsebébe, és kivett egy dollárt. „Mack, mondta, szerintem ha egy pacáknak annyira kell a dohány, hogy hazudik miatta, akkor annak igazán kell", és ideadta a dollárt.

Másnap visszaadtam neki. El se költöttem. Csak egy éjszakán át őriztem, és másnap visszaadtam.

– Dokinál jobban senki sem szereti a klassz murikat – mondta Hazel. – Hát mi csapunk neki egyet. Nem értem, mi itt a hézag?

– Nem tudom – felelte Mack. – Csak tán annyi, hogy szeretnék valami olyasmit adni neki, amit nem kapok zömmel vissza.

– És ha valamilyen ajándékot adnánk neki? – javasolta Hughie. – Mondjuk, vennénk egy üveg whiskyt, odaadnánk neki, és kész?

– Ez az – mondta Mack. – Ezt fogjuk csinálni. Adunk neki egy üveg whiskyt, és eltűnünk.

– És akkor mi történik? – szólt közbe Eddie. – Henri meg a többi cármeli ürge kiszagolja a whiskyt, és akkor ötünk helyett húszan lesznek rá. Doki egyszer mesélte nekem, hogy még azt is kiszagolják, ha húst süt, a Konzervgyár utcától le egészen Point Surig. Jobban jön ki, ha mi csapjuk neki a murit.

Mack fontolóra vette az érveket.

– Lehet, hogy igazad van – mondta végül. – De mondjuk, hogy adunk neki a whiskyn kívül valami mást is. Például egy pár monogramos kézelőgombot.

– Kutyaszart – mondta Hazel. – Kell is az Dokinak!

Közben leszállt az éj, és a csillagok kivillantották ezüst szemüket. Hazel ágakat dobott a tűzre, fénye valóságos kis szobát varázsolt köréjük a tópartra. A dombon túl éles hangon ugatott egy róka. És most az éjszakában zsályaillat áradt feléjük a dombokról. A víz kuncogott a köveken, ahogy kicsordogált a mély tóból.

Mack épp az iménti érvek utolsó láncszemeit forgatta agyában, amikor lépéseket hallottak. Hátranéztek. Egy ember közeledett feléjük, sötéten, hatalmasan, karján puska, mögötte egy félénk, óvatos vizsla.

– Mi a fenét csinálnak itt? – kérdezte az ember.

– Semmit – válaszolta Mack.

– Ez magánterület. Itt tilos minden, halászat, vadászat, tábortűz. Na, pakoljanak, oltsák el a tüzet, és tisztuljanak innét.

Mack nagy alázatosan fölállt.

– Nem tudtam, kapitány úr – mondta. – Szavamra, nem láttuk a táblákat, kapitány úr.

– Mindenütt ki vannak rakva a táblák. Lehetetlen, hogy ne látták volna őket.

– Nézze csak, kapitány úr, hibát követtünk el, hát bocsánatot kérünk – mondta Mack, majd közelebbről megnézte magának a

nagy, melák alakot. – Ugye, uram, ön katona? Egyből látni lehet. A katonák másként tartják a válluk, mint a közönséges emberek. Magam is sokáig szolgáltam, egyből meg tudom mondani.

Az ember szinte észrevétlenül kiegyenesítette vállát, nem feltűnően, csak most egy kicsit másképp tartotta magát.

– Nem engedek tüzet gyújtani a földemen – mondta.

– Igazán sajnáljuk – mondta Mack. – Már itt se vagyunk, kapitány úr. Tudósok számára dolgozunk, tetszik tudni? Békákat szeretnénk fogni. Rákkutatással foglalkoznak, és mi segítünk nekik békákat fogni.

Az ember egy pillanatig habozott.

– Mit csinálnak a békákkal? – tudakolta.

– Hát az úgy van, uram – mondta Mack –, hogy beoltják rákkal a békákat, és aztán tanulmányozzák őket, kísérleteznek velük. Ha nincs békájuk, nagy pácba kerülnek. De ha ön, kapitány úr, nem tűr meg bennünket a földjén, megyünk máris. Ide se jöttünk volna, ha tudjuk. – Mack hirtelen úgy tett, mintha most látta volna meg a vizslát. – Szavamra, szép kis szuka! – mondta lelkesen. – Pont úgy néz ki, mint az a Nola, amelyik múlt évben Virginiában megnyerte a szabadtéri versenyt. Ugye, virginiai kutya, kapitány úr?

A kapitány egy szempillantásig habozott, aztán hazudott.

– Igen – felelte kurtán. – De sántít. Kullancs ment a lapockájába.

Mack arcára tüstént kiült a részvét.

– Megnézhetném, kapitány úr? Gyere, kislányom, gyere csak.

A vizsla előbb gazdájára nézett, aztán Mack felé húzódott.

– Dobj a tűzre egypár faágat, hogy jobban megnézhessem – szólt oda Hazelnek Mack.

– Egészen fönt van, még nyalogatni se tudja – mondta a kapitány, és Mack válla fölé hajolt, hogy jobban lásson.

Mack egy kis gennyet nyomott ki a ronda kelésből a kutya lapockáján. – Nekem is volt egyszer egy kutyám – mondta –, abba is épp így belement a kullancs, és megölte. Ez nemrég kölykezett, ugye?

– Igen – válaszolta a kapitány. – Hatot. Jóddal szoktam bekenni.

– Az nem húzza ki a gennyet – mondta Mack. – Keserűsója van otthon?

– Van, egy nagy üveggel.

– Csináljon keserűsós meleg borogatást, és azt tegye rá. Gyenge

még, tetszik tudni, a kölykezéstől. Nagy kár volna, ha most betegedne meg. A kölykeket is elvesztené.

A vizsla mélyen belenézett Mack szemébe, és megnyalta a kezét.

– Tudja, mit, kapitány úr? Majd magam teszem rá a borogatást. A többit a keserűsó elvégzi. Ez lesz a legjobb.

A kapitány megsimogatta a kutya fejét.

– Mondok valamit. Fönt a házamnál van egy tó, abban annyi a béka, hogy éjszaka nem tudok aludni tőlük. Jöjjenek föl oda. Azok a nyomorultak egész éjjel brekegnek. Boldog volnék, ha megszabadulnék tőlük.

– Igazán kedves öntől – mondta Mack. – Fogadom, hogy az orvosok igen hálásak lesznek. De előbb szeretném rátenni a kutyára a borogatást. – Azzal a fiúkhoz fordult. – Oltsátok el a tüzet – mondta –, de vigyázzatok, egy szem parázs se maradjon. És szedjétek össze a szemetet. Ne hagyjuk itt piszkosan a helyet. Én és a kapitány úr megyünk, és rendbe tesszük Nolát. Ti, ha végeztetek, jöttök utánunk.

És ezzel Mack és a kapitány eltávozott.

– Lefogadom, hogy Mack, ha akarna, akár az Egyesült Államok elnöke is lehetne – mondta Hazel, miközben homokot rugdosott a tűzre.

– Na bumm! – mondta Jones. – És akkor mi van? Azt hiszed, elnöknek lenni fenékig tejfel?

14

A hajnal varázslatosan szép a Konzervgyár utcában. A derengést követő szürkületben, napkelte előtt az utca szinte a múló időn kívül lebeg az ezüstös fényben. Az utcai lámpák kialszanak, a fű ragyogó zöldben tündököl. A konzervgyárak valamennyi hullámlemeze gyöngyösen csillog, akár egy platina ékszer vagy egy öreg cinkkancsó. Ilyenkor autók még nem futkároznak. Az utca néma, forgalomnak, kereskedésnek nyoma sincs. Csak a hullámok játékos csobbanását hallani, ahogy a konzervgyárak pilléreinek csapódnak. A nagy békesség ideje ez, magányba burkolózó idő, a nyugalom néhány perces korszaka. A kerítéseken macskák ugrálnak át, mint a szirup kúsznak végig a földön, halfejet keresgélve. Csöndes kora reggeli kutyák sétálgatnak, méltóságteljesen és józanul válogatnak a lehetőségek közt, hogy melyik fát vagy követ tiszteljék meg. Si-

rályok szállnak szárnyukat csattogtatva a tenger felől, a konzervgyárak tetejére ereszkednek le, és onnan lesik az aznapi hulladékot. Váll váll mellett üldögélnek odafent a konzervgyárak csúcsos tetején. A Hopkins hadikikötő előtti szikláknál a fókák mint a vadászkutyák ugatnak. A levegő üde, hűvös. A kertek végében a pockok a friss nedves földből megépítik reggeli dombocskáikat, majd kibújnak, és virágokat vonszolnak be üregeikbe. Embert nemigen látni, csak épp annyit, hogy az utca még a valóságosnál is elhagyatottabbnak lássék. Dora egyik leánykája most tér haza egy kuncsafttól, aki túlságosan gazdag és beteg ahhoz, hogy személyesen keresse föl a Mackós Lobogót. Arcán a smink már kissé ragadós, lába fáradt. Li Csong kiteszi boltja elé a járdaszélre a szemetes vödröket. Az öreg kínai kilép a tengerből, és csittegve-csattogva átvág az úton, elcsoszog a Palota előtt. A konzervgyári őrök kikukkantanak az utcára, pislognak a reggeli fényben. A Mackós Lobogó kidobóembere ingujjban kiáll a verandára, nyújtózkodik egyet, ásít, hasát vakargatja. Mr. Malloy bérlői vastag, alagútszerű hangon horkolnak csöveikben. Ez a gyöngyház színek, a nappal és az éjszaka közti átmenet órája, amikor az idő megáll, és önmagát vizsgálgatja.

Egy ilyen reggelen, ilyen fények között két katona és két lány sétált végig könnyű léptekkel az utcán. A La Idából jöttek, nagyon fáradtan és nagyon boldogan. A lányok megtermettek, nagy mellűek, izmosak voltak, szőke hajuk kissé összekócolódott. Mintás műselyem estélyi ruhájuk gyűrötten tapadt domborulataikra. A két lány fején katonasapka ült, az egyik hátratolta a tarkójára, a másik csaknem az orráig húzta le az ellenzőt. Telt ajkú, széles orrú, nagy csípőjű lányok voltak, s nagyon-nagyon fáradtak.

A katonák zubbonya nyitva állt, övüket átdugták vállpántjukon. Nyakkendőjüket kissé lehúzták, hogy kigombolhassák gallérjukat. És a katonák a lányok kalapját viselték, az egyik egy kis sárga szalmakalapot, tetején margarétacsokorral, a másik egy kötött sipkát, kék celofándíszek csüngtek le róla. Kéz a kézben sétáltak, ütemesen lóbálták karjukat. A járda szélén sétáló katona egy nagy papírzacskóban néhány üveg sört vitt. Halk léptekkel sétálgattak a gyöngyszínű fényekben. Csudálatos perceket éltek át, és nagyszerűen érezték magukat. Kényeskedve mosolyogtak, mint a gyermekzsúrra emlékező kisfiúk és kislányok. Hébe-hóba egymásra néztek, elmosolyodtak, és karjukat lóbálták. Elhaladtak a Mackós Lobogó mellett, „hogy s mint"-tel köszöntötték a kidobót, aki a

hasát vakargatta. Aztán hallgatták a csövekből kiszűrődő horkolást, s ezen egy kicsit nevettek. Li Csong boltja előtt megálltak, nézegették a rendetlen kirakatot, ahol kéziszerszámok, szövetek és élelmiszerek zsúfolódtak össze s kínálták magukat. Karjukat lóbálva, csoszogó léptekkel mentek tovább, a Konzervgyár utca végére érve a vasúti töltés felé fordultak. A lányok fölkapaszkodtak a sínekre, végigsétáltak rajtuk, a katonák meg átfogták karjukkal húsos csípőjüket, hogy le ne essenek. Elhaladtak a hajógyár mellett, és befordultak a Hopkins hadikikötő kertszerű udvarába. A kikötőépület előtt egy félkör alakú apró strand van, kis sziklapadok közt egy miniatűr strand. A partot könnyű reggeli hullámok nyaldosták, halkan susogva. A vízből kiálló sziklák felől moszatok finom szaga áradt. Amikor négyesben a partra értek, a strand csúcsánál, Tom Work földje fölött kibukkant a nap csücske, bearanyozta a vizet, sárgára festette a sziklákat. A lányok szertartásosan leültek a homokba, lesimították térdükön a szoknyát. Az egyik katona kinyitotta a sörösüvegeket, és körbeadta. Aztán a fiúk is lefeküdtek, fejüket a lányok ölébe tették, és az arcukba néztek. Mosolyogtak egymásra, fáradtan, békésen, csodálatos titkokat rejtegetve.

A kikötőépület tájékáról kutyaugatás hallatszott, az éjjeliőr, sötét, mogorva ember, meglátta őket, s ugyancsak fölfigyelt rájuk sötét, mogorva spanielje is. Az őr odakiáltott, s mikor nem mozdultak, kutyája egyhangú ugatásától kísérve lejött a partra.

– Nem tudják, hogy itt tilos feküdni? Tisztuljanak innét! Ez magánterület!

A katonák, úgy látszott, még csak nem is hallják. Tovább mosolyogtak, a lányok meg csak simogatták a fiúk halántékán a hajfürtöket. Végül az egyik katona lassított filmszerű mozdulattal megfordította fejét, úgy, hogy arca most a lány lába közt pihent. Jóindulatúan mosolygott rá az őrre.

– B...d meg röptében a holdat! – javasolta jóságosan, és visszafordította fejét, hogy a lányra nézzen.

A napsugarak a lány szőke hajára hullottak. A lány megvakargatta a fiú fülét. Még csak nem is látták, ahogy az őr visszamegy a házába.

Amikor a fiúk a tanyára érkeztek, Mack már a konyhában tartózkodott. A vizsla az oldalán feküdt, és Mack keserűsóval átitatott rongyot rakott a kullancs marta sebre. A kutya lábai közt nagy, kövér kölykök fészkelődtek, tolakodtak a tejért, anyjuk pedig türelmesen nézett Mack arcába, mintha azt akarta volna mondani:

– Látod, hogy van ez? Hiába magyarázom a gazdámnak, nem érti.

A kapitány lámpát tartott a kezében, így nézett le Mackre.

– Örülök, hogy megmutatta, mit kell csinálni – mondta.

– Nem akarok beavatkozni a dolgába, uram, de ezeket a kölyköket jó volna elválasztani. A szukának nem sok teje maradt, és ezek még ízekre szedik.

– Tudom – jegyezte meg a kapitány. – Okosabb lett volna, ha csak egyet tartok meg belőlük, a többit vízbe fojtom. De annyi a dolgom ezzel a gazdasággal. És manapság az emberek már nem veszik úgy a vadászkutyákat, mint valaha. Ma csak pudlit, bulldogot meg pincsit lehet eladni.

– Igaz – mondta Mack. – Holott a vizslánál nincs jobb kutya a világon. Nem tudom, mi ütött az emberekbe. De azért csak nem fogja vízbe fojtani őket, uram?

– Tudja – magyarázta a kapitány –, mióta a feleségem politikára adta a fejét, olyan vagyok, mint az őrült. Beválasztották a kerületi gyűlésbe, és ha a törvényhozás ülésezik, megy, és beszédeket tart. Itthon pedig egész idő alatt csak a papírokat tanulmányozza, és törvényjavaslatokat szerkeszt.

– Gondolom, milyen rohadtul... akarom mondani, milyen magányosnak érezheti magát – mondta Mack. – De ha nekem egy ilyen kutyakölyköm volna – váltotta a szót, és fölemelt egy mocorgó, piszkosbarna pofájú kölyköt –, három éven belül valódi vadászkutyát faragnék belőle. Bármikor elfogadnék egy ilyen szukát.

– Akar egyet? – kérdezte a kapitány.

Mack fölpillantott.

– Mért, adna? Jézusom, persze hogy akarok!

– Hát akkor válasszon – mondta a kapitány. – Manapság, úgy látszik, senki sem méltányolja már a vadászkutyákat.

A fiúk eközben a konyhában álldogáltak, és gyors benyomásokat gyűjtöttek. Az asszony szemmel láthatóan nem volt idehaza.

A nyitott konzervdobozok, a tükörtojás-maradványokkal csipkézett tepsi, a morzsás konyhaasztal, a kenyéráldán tátongó töltényes doboz, mind a távollevő asszonyt siratta, míg a fehér függönyök, az edényespolc papírcsíkjai, a rúdon lógó kicsinyke kéztörlők arról tanúskodtak, hogy valaha volt itt asszony. A fiúk tudat alatt örültek, hogy most nincs itthon. Mert az olyan fehérnép, aki papírcsíkot rak a polcokra, kis kéztörlőket aggat fel, ösztönös bizalmatlanságot, viszolygást érez Mack és a vele egyívásúak iránt. Az ilyen asszony tudja, hogy ez a fajta az otthon legádázabb bomlasztója, mert a kellemetességet, a mélázást, a pajtáskodást képviseli a csín, a rend, az illendőség helyett. Igen, a fiúk örültek, hogy az asszony távol van.

A kapitány viszont, úgy látszik, kegynek fogta föl látogatásukat. Igyekezett marasztalni őket.

– Maguknak, fiúk – mondta habozva –, biztos jólesne egy kis szíverősítő, mielőtt békavadászatra indulnak.

A többiek Mackre néztek. Mack homlokát ráncolta, mint aki erősen gondolkodik.

– Ha tudományos munkán vagyunk – mondta –, szigorú szabály nálunk, hogy italhoz nem nyúlunk. – Aztán, mint aki attól fél, hogy túl messzire ment, gyorsan hozzátette: – De ha már ilyen kedves, egy kis kupicával azért elfogadnék. Nem tudom, a fiúk hogy vélekednek?

A fiúk úgy vélekedtek, hogy ők is meginnának egy kis kupicával. A kapitány erre zseblámpát kerített, és a pincébe ment. Hallották, amint odalent fatuskókat és ládákat tologat. De csakhamar visszatért, ölében egy húszliteres tölgyfa hordócskával, és az asztalra állította.

– Az alkoholtilalom idején – mondta – szereztem egy kevés kukorica-whiskyt, és félretettem. Most eszembe jutott, megnézhetnénk, miféle. Már jó régi lehet, egészen megfeledkeztem róla. Tudják, a feleségem... – Itt elhallgatott, hiszen nyilvánvaló volt, mindannyian tudják, mit akar mondani. A kapitány kiverte a tölgyfa hordó csapját, majd poharakat vett le a csipkés papírcsíkkal takart polcról. Húszliteres hordóból nem könnyű dolog egy kis kupicára való italt tölteni. Így aztán mindannyian egy fél vizespohárral kaptak a tiszta barna nedűből. Szertartásosan megvárták, míg a kapitány is kitölti a maga adagját, aztán „egészség! egészség!" kiáltással fölhajtották. Végigfuttatták torkukon, nyelvükkel ízlelgették,

szájuk szélét nyalogatták, s szemükben távolba meredő révület villant.

Mack úgy nézett üres poharába, mintha annak fenekén valamilyen evangéliumi kinyilatkoztatást olvasna. Aztán fölemelte szemét.

– Ezt szó le nem írhatja – lelkesedett. – Ilyet üvegbe nem tesznek. – Mélyet lélegzett, majd kieresztette, és újból visszaszippantotta a levegőt. – Ilyen finomat életemben nem ittam.

A kapitánynak szemmel láthatóan jólesett a dicséret. Pillantása a hordócskára vándorolt.

– Jó kis ital – mondta. – Mi a véleményük, igyunk még egy keveset?

Mack újból a poharába bámult.

– Tán egy rövidet – mondta beleegyezőleg. – Nem volna egyszerűbb, egy kancsóba tölteni valamicskét belőle? Így könnyen kiloccsanhat.

Két órával később eszükbe jutott, hogy tulajdonképpen miért is jöttek ide.

A békástó ötven láb széles, hetven láb hosszú és négy láb mély négyszög volt. Szélein buja, hajlós fű sarjadt, vizét egy kis árok vezette ide a folyóból, és kis árkok futottak belőle a veteményeskertekhez. Béka volt itt bőven, ezerszámra. Hangjuk betöltötte az éjszakát, szakadatlanul lármáztak, vartyogtak, brekegtek, kurutyolták. Daloltak a csillagokhoz, a fogyó holdhoz, s hajladozó fűszálakhoz. Szerelmi és harci dalokat zengtek. A fiúk az éj sötétjében a tó felé lopakodtak. A kapitány egy csaknem teli whiskys kancsót hozott magával, és a fiúk mindegyikének megvolt a maga pohara. A kapitány szerzett számukra zseblámpákat is. A zsákokat Hughie és Jones cipelte. Ahogy közeledtek a tóhoz, a békák meghallották jöttüket. Az éjszakát eddig betöltötte a békák lármás danászása, de most hirtelen csend lett. Mack és a fiúk meg a kapitány leültek a földre, hogy még egy rövidet kortyintsanak, és megbeszéljék a hadműveletet. Vakmerő tervet eszeltek ki.

Az évezredek során, mióta béka és ember együtt él a földön, az ember valószínűleg mindig vadászott a békára. És ez idő alatt kialakultak a támadás és elhárítás törvényei. Az ember hálóval, nyíllal, lándzsával vagy puskával – véleménye szerint zajtalanul – megközelíti a békát. A törvények azt követelik, hogy a béka mozdulatlanul, tökéletesen mozdulatlanul üljön, és várjon. A játékszabályok azt kívánják, hogy a béka egészen a legeslegutolsó pillanatig

várjon, amikor már a háló lecsapni készül, a lándzsa a levegőbe emelkedik, az ember ujja lenyomja a ravaszt, és akkor ugorjék, huppanjon a vízbe, szálljon le a tó fenekére, és ott várakozzék, amíg az ember odábbáll. Ez az előírásos eljárás, mióta világ a világ. A békák teljes joggal elvárhatják, hogy a jövőben is mindenkor ez legyen az eljárás. Hébe-hóba ugyan előfordul, hogy a háló a kelleténél gyorsabban csapódik le, a lándzsa testet ér, a puska tüze villan, s egy-egy béka kimúlik, de ez nem kifogásolható, a játékszabályokhoz tartozik. A békák ezt nem is veszik rossz néven. Ám ki gyaníthatta volna Mack új módszerét? Ki láthatta volna előre az elkövetkező percek borzalmait? A zseblámpák fényének hirtelen villanását, a kiáltozó, rikoltozó férfiakat, a lábak rohanását. A békák mind egy szálig a magasba szökkentek, a tóba huppanták, és eszeveszetten buktak le a fenekére. És ekkor az emberek hada belevetette magát a tóba, taposta, kavarta a vizet, kalimpáló lábakkal vad csatasorban vonult végig a medencén. A békák békés búvóhelyükről kiűzetvén, hisztérikusan menekültek a vadul rúgkapáló lábak elől, de a lábak egyre követték őket. A békák jó úszók, csak nem elég kitartóak. Átúsztak a tavon, de a végére érve összetorlódtak, összezsúfolódtak. A lábak, a vadul forgolódó testek egészen odáig követték őket. A békák közül egy-kettő elvesztette fejét, átevickélt a lábak között, s ez a néhány meg is menekült. De a többség úgy döntött, hogy örökre elhagyja a tavat, új otthont keres új hazában, ahol ilyesmi nem fordulhat elő. Az őrjöngő, csalódott békák, nagyok és kicsik, barnák és zöldek, hímek és nőstények hatalmas hullámban törtek ki a partra, kapaszkodtak, ugrottak, loholtak. Fölevickéltek a fűbe, egymásba csimpaszkodva, kicsik a nagyok hátán lovagolva. És íme – borzalmak borzalma! – a zseblámpák fénye itt is megtalálta őket. Két ember úgy szedte össze az egész társaságot, akár az epret. A férfiak hadsora kijött a vízből, elvágta előlük a menekülés útját, és úgy szedte összse őket, akár a krumplit. Tízesével, ötvenesével hulltak a zsákokba, s a zsákok megteltek fáradt, megrettent, kiábrándult, lucskos, nyöszörgő békákkal. Egy-kettő persze elszökött, és egy-kettő menedéket talált a tóban. De mindent összevéve a békatörténelem ehhez hasonló vérfürdőt még nem jegyzett fel. Kilószám, húszkilószám vesztek a békák. Senki se számlálta meg a fogságba esetteket, de lehettek vagy hat-hétszázan. És ekkor Mack boldogan bekötötte a zsákok száját. A fiúk lucskosak voltak, ruhájukból csepegett a víz, és a levegő hűvös volt. Még egy rövidet kortyintottak

a fűben, mielőtt visszamentek a házba, persze csak azért, hogy meg ne fázzanak.

Kétséges, hogy a kapitánynak valaha is volt-e ilyen mulatságban része. Mélységes hálát érzett Mack és a fiúk iránt. Később, amikor a függönyök tüzet fogtak, s oltásukra a kis kéztörlőket használták fel, a kapitány azt mondta a fiúknak, hogy hagyják, ne töltsék ezzel a drága idejüket, s hogy megtiszteltetésnek érezné, ha akár az egész ház leégne, amennyiben vendégei így kívánják.

– A feleségem – mondta egy szónoklat keretében – csodálatos asszony. A legcsodálatosabb. Férfinak kellett volna születnie. Ha férfinak születik, nem vettem volna el feleségül.

Ezen a mondáson hosszan nevetett, háromszor-négyszer is elismételte, sőt elhatározta, megjegyzi magának, hogy másokat is megnevettessen vele. Egy korsót megtöltött whiskyvel, és Macknek adta. Bárcsak, mondta, a Palota Lebujba költözhetne, és ott élhetne a fiúkkal. Azt is kinyilvánította, hogy felesége biztosan szeretné Macket és a fiúkat, ha megismerhetné őket. Végül lefeküdt a padlóra, és elaludt, feje a kutyakölykök közt pihent. Mack és a fiúk még egy rövidet töltöttek maguknak, és komoly pillantásokkal méregették a kapitányt.

– Ezt a korsó whiskyt nekem adta, igaz-e? – mondta Mack. – Ti is hallottátok?

– Persze hogy neked adta – szólt Eddie. – Hallottam.

– És egy kutyakölyköt is ígért, ugye?

– Persze, válassz magadnak. Mindnyájan hallottuk. Mért kérdezed?

– Részegtől sose loptam – mondta Mack –, és ettől a szokásomtól most se akarok eltérni. Legjobb, ha gyorsan lelépünk. Mert előbb-utóbb felébred, rohadt kedvében lesz, és akkor mindent ránk tol. Ezt meg nem akarom kivárni.

Mack az elégett függönyökre, a whiskytől és kutyapiszoktól ragadós padlóra, a tűzhely tetejére fagyott szalonnazsírra pillantott. Majd a kutyakölykökhöz lépett, alaposan megvizsgálta őket, megtapogatta csontjukat és fejüket, s végül kiválasztott egy gyönyörű foltokkal tarkított, májvörös orrú, szép sötétsárga szemű kis szukát.

– Gyere, kedves – mondta neki.

A tűzveszély miatt elfújták a lámpát. Már pirkadt, mire kiléptek a házból.

– Ilyen kellemes kirándulásban még sose volt részem - mondta

Mack. – De aztán eszembe jutott, hogy hazajön az asszony, és ettől végigfutott a hátamon a hideg. – A kutyakölyök fölvinnyogott a karjai közt, betette hát a kabátja alá. – Ez a kapitány – mondta – igazán rendes tag. Persze, csak ha már az ember jókedvre hangolta. – Nagy léptekkel igyekezett arrafelé, ahol a Fordot leállították. – Ne felejtsük – fűzte tovább a szót –, hogy mindezt Doki kedvéért csináljuk. Abból, ahogy a dolgok kikerekednek, úgy látszik, Doki igen szerencsés pacák.

16

A Mackós Lobogó leánykái tán még sose éltek át oly serény, munkás napokat, mint akkor márciusban, a nagy halfogás idején. Mert nemcsak a halak ezüstös milliói ömlöttek szakadatlanul a konzervgyárakba, s nemcsak a pénz ömlött szinte ugyanilyen bőséggel. Hanem a Presidióba új ezred vonult be, és az újdonsült legénység szokás szerint jó ideig nézelődik, szimatol erre-arra, mielőtt végleg letelepednék. Ráadásul Dora épp ekkor munkaerőhiánnyal küszködött, mert Eva Flanagan East St. Louisban üdült, Phyllis Mae eltörte a lábát, amikor kiszállt a Santa Cruz-i hullámvasútból, Elsie Doublebottom pedig kilencnapos ájtatosságon vett részt, és ilyenkor semmi másra nem lehetett használni. A szardíniaflotta legénysége csak úgy dagadt a sok pénztől, egész délután kibe járkált a Lobogóban. Sötétedéskor szoktak hajóra szállni, éjjel halásznak, és így csak a délutánjuk marad szórakozásra. Este pedig az új ezred katonái kopogtattak be, a wurlitzert nyaggatták, Coca-Colát iddogáltak, szemrevételezték a lányokat, hogy zsoldfizetéskor majd melyikkel szórakozzanak. Dorának jövedelmi adó gondjai voltak, mert megint belebonyolódott a rejtélybe, hogy üzletét törvénytelennek mondták ki, és mégis megadóztatták. Mindezek tetejébe ott voltak az állandó vendégek, a hűséges kuncsaftok, akik már évek óta látogatták a műintézetet. A kavicsbánya munkásai, a tanyai lovasok, a vasúti munkások, akik az utcai ajtón át jöttek be, a városi hivatalnokok, a jó hírű kereskedők, akik az ösvényeken át lopakodtak a hátsó bejárathoz, hogy aztán a nekik fenntartott, vászonhuzatos bútorokkal berendezett szalonokban szórakozzanak.

Mindent összevéve csuda klassz hónap volt, de pont a közepén ki kellett törnie az influenzajárványnak. Az egész várost ágynak

döntötte. Lányával együtt megkapta Mrs. Talbot, a San Carlos hotel tulajdonosa. Megkapta Tom Work. Megkapta Benjamin Peabody és a felesége. Megkapta őfőméltósága Maria Antonia Field. És az egész Gross család.

Monterey orvosai, akik különben elegen voltak hozzá, hogy a mindennapos betegségekkel, balesetekkel és idegrohamokkal megbirkózzanak, majd beleőrültek a sok munkába. Még arra sem futotta idejükből, hogy azokat a betegeket ellássák, akik, ha nem is fizették ki az orvosi számlát, de legalább volt pénzük, hogy fizessenek. A Konzervgyár utcában, amely a város többi részénél szívósabb fajtát tenyészt ki, csak később ütötte föl a fejét a járvány, de végül az ottaniakat is elkapta. Az iskolákat becsukták. Nem akadt olyan ház, ahol ne lettek volna lázas gyermekek, beteg szülők. A betegség, az 1917. évitől eltérően, nem volt halálos, de a gyermekeknél gyakran középfülgyulladás követte. Az orvosi karnak viszont nemcsak hogy rengeteg dolga volt, hanem ráadásul a Konzervgyár utca ellátását anyagi szempontból kockázatos vállalkozásnak is tekintette.

Mármost Doki, a Nyugati Élettani Laboratórium tulajdonosa jog szerint nem folytathatott orvosi praxist. Nem az ő hibája volt, hogy az utcában mégis mindenki hozzá fordult orvosi tanácsért. Mielőtt még föleszmélt volna, már azon vette észre magát, hogy viskóról viskóra futkos, lázat mér, orvosságot osztogat, takarókat kér és ad kölcsön. Mi több: ételt hord házról házra, s az ágyakból itt is, ott is gyulladt szemű anyák tekintenek rá, köszönetet rebegnek, és a felelősséget gyermekeik felépüléséért mindenestül az ő nyakába varrják. Egy-egy súlyosabb esetben Doki orvosért telefonált, s olykor, ha a helyzet valóban válságosnak látszott, el is jött az orvos. De az érintettek szemében valamennyi eset válságos volt. Dokinak nemigen maradt ideje alvásra. Sörön és szardínián élt. Egyszer, amikor betért Li Csonghoz sörért, Dorába ütközött, aki éppen körömvágó ollót vásárolt.

– Maga egészen kivan – jegyezte meg Dora.

– Igen, kivagyok – vallotta be Doki. – Egy hét óta jóformán nem alszom.

– Tudom – mondta Dora. – Hallom, rosszul állnak a dolgok. És rossz időben jött.

– Halottunk eddig még nem volt – magyarázta Doki –, de a gyerekek közt akad egy-két súlyos beteg. A Ransel gyerekeknél középfülgyulladás lépett föl.

– Segíthetnék valamiben? – kérdezte Dora.

– Hát hogyne – felelte Doki. – Az emberek, tudja, hamar begyulladnak, tehetetlenné válnak. A Ranselék például halálosan meg vannak rémülve, félnek egyedül maradni. Ha maga vagy az egyik lány csak épp elüldögélne náluk.

Dora, akit egyébként kenyérre lehetett volna kenni, szükség esetén kemény is tudott lenni, mint a gyémánt. Visszament a Mackós Lobogóba, és tüstént megszervezte az ügyeletes szolgálatot. Nem jókor jött a dolog, de ezzel most nem törődött. A görög szakács egy ötvenliteres üstben erős levest főzött, és gondoskodott róla, hogy mindig ugyanannyi és ugyanolyan erős maradjon. A lányok igyekeztek a szakmában is helytállni, de emellett egymást váltva látogatták a családokat, és ilyenkor levest is vittek magukkal. Doki szinte állandó keresletnek örvendett. Dora az ő tanácsai szerint irányította a lányokat. És eközben a Mackós Lobogóban virágzott az ipar. A wurlitzer szakadatlanul harsogott. A halászflotta legénysége és a katonák hosszú sorokban várakoztak. És a lányok elvégezték, amit vártak tőlük, aztán fogták a leveses lábast, és elindultak a Ranselekhez, McCarthykhoz és Ferriákhoz. A hátsó kapun surrantak ki, és időnként megesett, hogy amíg az alvó gyermekek mellett üldögéltek, maguk is elaludtak a fáradtságtól. Még a munkához sem festették ki magukat. De nem is volt rá szükség. Dora azt mondogatta, hogy az aggok háza összes hölgyeit alkalmazni tudná. Ennél serényebb munka emberemlékezet óta nem folyt még a Mackós Lobogóban. Mindenki örült, amikor végre túl voltak rajta.

17

Doki – barátságos lénye és barátai ellenére – magányos, mondhatni befelé forduló ember volt. Valószínűleg Mack volt az első, aki ezt észrevette. Társaságban Doki mindig magányosnak látszott. Ha a laborban égett a villany, a függönyöket behúzták, s a nagy gramofon gregorián énekeket játszott, Mack ki-kitekintett a Palota Lebujból a laborra. Tudta, hogy Dokinál lány van, s mégis úgy érezte, valami nagy-nagy magányosság árad ki onnét. Doki, gyanította, még a szerelem édességének karjában is magányos. Doki éji bogár volt. Egész éjszaka égett nála a villany, és mégis mintha nappal is állandóan fenn lett volna. A laborból éjjel és nap-

pal egyaránt áradtak a muzsika hatalmas hullámai. Néha, amikor már minden elsötétedett, és úgy látszott, hogy végre álom borul a házra, a laboratórium ablakaiból egyszerre kiözönlöttek a sixtusi kápolna kórusának gyémánt tisztaságú gyermekhangjai.

Doki a gyűjtést is kénytelen volt állandóan folytatni. A kedvező apály nyomában járta a partot. A tengeri sziklák és öblök voltak a raktárai. Tudta, mit hol talál, ha szüksége van rá. Árucikkeit külön rekeszekben őrizte, a kagylókat itt, a polipokat ott, a tömlősállatokat és a tengeriárvácskát megint más-más helyen. Tudta, hol találhatja meg őket, viszont nem mindig mehetett el értük, amikor éppen szüksége lett volna rájuk. Mert a Természet zár alatt tartotta Doki árucikkeit, és csak néha nyitotta fel a raktárakat. Dokinak nemcsak az árapály jellegzetességeit kellett ismernie, hanem azt is tudnia kellett, hogy egy bizonyos helyen mikor kedvező az apály. S ha ennek eljött az ideje, Doki kocsijába rakta gyűjtőszerszámait, az edényeket, üvegeket, lemezeket, konzerváló szereket, s kiment a tengerpartra, ahhoz a zátonyhoz vagy arra a sziklaperemre, ahol a kívánt állatok el voltak raktározva.

Ezúttal kis polipokra kapott megrendelést, és a legközelebbi hely, ahol megszerezhette őket, Los Angeles és San Diego között a La Jolla-i sziklás árterület volt. Ez oda-vissza ötszáz-ötszáz kilométeres autóutat jelentett, s ráadásul Dokinak pontosan az apály beálltára kellet odaérkeznie.

A polipcsemeték homokba ágyazott sziklák között élnek. Miután félénkek és fiatalok, szívesen bújnak meg a tengerfenéken, ahol barlangokba, kis hasadékokba és iszapba rejtőzhetnek a zsákmányra éhes karmok és a hullámok elől. De ugyanezeket a rejtekhelyeket milliószám lepik el a kagylók is. Doki a kapott poliprendelés teljesítésével egyidejűleg kiegészíthette kagylókészleteit is.

Az apály kezdetét csütörtök délután 5 óra 17 percre jelezték. Ha Doki szerda reggel elindul Montereyből, kényelmesen eléri a csütörtöki apályt. Szívesen vitt volna magával útitársat, de véletlenül összes ismerősének egyéb dolga akadt. Mack és a fiúk a Carmel-völgyben békákra vadásztak. Három fiatal hölgyismerőse, akiknek társaságában jól érezte volna magát, állásban volt, tehát a hét közepén nem mehetett el vele. Henri, a festő sem volt szabad, mert a Holman áruház ezúttal nem zászlórúd-ülőt, hanem zászlórúd-görkorcsolyázót fogadott fel. Az áruház tetején ágaskodó árbocrúdra egy kis kerek dobogót szereltek, és a görkorcsolyázó azon járt körbe-körbe. Már három nap, három éjjel korcsolyázott oda-

fent. Új csúcsot akart felállítani a dobogó-görkorcsolyázásban. A korábbi csúcs 127 óra volt, s így még jó ideig ki kellett tartania. Henri az utca túlsó oldalán Red Williams benzinkútjánál táborozott le. Henrit a görkorcsolyázó határtalanul lenyűgözte. Azon töprengett, hogy *A zászlórúd-görkorcsolyázó alapvető álma* címmel hatalmas absztrakt festményt készít. Henri tehát nem távozhatott el a városból, amíg a görkorcsolyázó odafent volt. A zászlórúd-görkorcsolyázásnak, hangoztatta, olyan filozófiai vetületei vannak, amelyekkel ez idáig még senki sem foglalkozott. Henri egy széken üldögélt, hátát annak a kerítésnek támasztotta, amely Red Williams benzinkútjánál a férfi vécé ajtaját rejtegette. Le nem vette szemét a kísérteties görkorcsolyázó dobogóról, és így szó se lehetett arról, hogy Dokival La Jollába menjen. Dokinak viszont indulnia kellett, mert az apály nem várt.

Kora reggel összeszedte holmiját. Személyes cókmókját egy kis tarisznyába tette, egy másikba pedig műszereit és fecskendőit helyezte el. Miután becsomagolt, megfésülte, megnyesegette szakállát, meggyőződött róla, hogy ingzsebében vannak-e a ceruzái, hajtókáján lóg-e a nagyítóüveg. Aztán berakta a kocsi hátuljába a tálcákat, üvegeket, üveglapokat, konzerváló szereket, a gumicsizmáját meg a takaróját. A gyöngyragyogású hajnali percekben megállás nélkül dolgozott, elmosta a három nap alatt felgyűlt piszkos edényt, a szemetet kiöntötte a tengerpartra. Becsukta az ajtókat, de a kulcsot nem fordította rájuk. Kilenc órakor már úton volt.

Dokinak az utazás több időt vett igénybe, mint másoknak. Nem hajtott gyorsan, és igen gyakran megállt egy-egy húsos szendvicsre. Ahogy fölhajtott a Világítótorony utcán, odaintett egy kutyának. A kutya hátrafordult, és Dokira mosolygott. Montereyben, mielőtt még nekivágott volna az útnak, megéhezett, és betért Herman bisztrójába szendvicsre és sörre. Amíg a szendvicset majszolta és a sört kortyolgatta, emlékezetében régi beszélgetések foszlányai merültek fel.

– Te túlzottan szereted a sört – mondta neki egyszer Blaisedell, a költő. – Le merném fogadni, hogy egy szép nap tejsör turmixot rendelsz.

Ez persze csak amolyan heccelődés volt, de Dokit azóta se hagyta nyugodni. Kíváncsi lett volna, milyen is lehet a tejsör turmix. A gondolatától is undorodott, de mégse tudta kiverni a fejéből. Ahányszor egy pohár sört ivott, mindig felrémlett. Vajon a tej megaludna? Meg kell-e cukrozni? Olyan volt ez, mint a fehér ele-

fánt. Ha egyszer befészkelte magát az ember agyába, nem lehet tőle szabadulni. Doki végzett a szendviccsel, és fizetett. Szándékosan nem nézett a hátsó fal mentén felsorakoztatott csillogó turmixmasinákra. Ha az ember tejsör turmixot rendèl, gondolta Doki, legalább ne abban a városban tegye, ahol ismerik. Másfelől ha egy szakállas ember olyan városban rendel tejsör turmixot, ahol nem ismerik, tán rendőrt hívnak. A szakállas embert amúgy is mindig némi gyanakvással méregetik. Ki merné bevallani, hogy azért visel szakállt, mert szereti? Az emberek nem bírják el az igazságot. Azt kell mondani, hogy sebhelyes az álla, azért nem tud borotválkozni. Egyszer, amikor még a chicagói egyetemen tanult, Doki szerelmi bánatában a kelleténél többet dolgozott. És ekkor felmerült benne a gondolat, hogy jót tenne egy hosszabb kirándulás. Fölkapta kis hátizsákját, és Indianán, Kentuckyn, Észak-Carolinán és Georgián keresztül egészen Floridáig elbandukolt. Útközben farmerekkel, hegyi- és mocsárlakókkal, halászokkal találkozott. És az emberek mindenütt megkérdezték tőle, miért járja gyalog az országot.

Doki, aki szerette az igazságot, megpróbálta elmagyarázni nekik. Azt mondta, ideges, és amellett szeretné megismerni az országot, magába szívni a föld illatát, csodálni fát, füvet, madarat, élvezni a falusi tájakat, s ezt másképp nem teheti, csak ha gyalog jár. De az emberek furcsállották, hogy megmondta az igazat. Gúnyolódtak vele, fejüket rázták, homlokukra mutogattak, vagy nevettek, mint akik tudják, hogy az egész csak hazugság, és ők nagyra becsülik a hazugot. De olyanok is akadtak, akik a lányukat vagy a malacukat féltették tőle, s azt mondták, hogy tűnjön el gyorsan, iparkodjék, s meg se álljon a következő városig, ha jót akar.

Így hát letett az igazmondásról. Ehelyett, ha kérdezték, azt válaszolta, hogy fogadásból járja az országot, száz dollár üti a markát, ha ő nyer. Erre aztán mindenki szívesen fogadta, és hitt neki. Ebédre hívták, szállást adtak, útravalóval látták el, szerencsét kívántak, és csuda remek fickónak tartották. Doki még mindig szerette az igazságot, de már rájött, hogy bizony nem mindenki rajong érte, s hogy az igazság igen veszélyes szeretővé válhatik.

Salinasban Doki nem állt meg egy szendvicsre. De megállt Gonzalesben, King Cityben és Paso Roblesban. Santa Mariában szendvicset és sört rendelt, sőt repetált, mert hosszú az út Santa Barbaráig. Santa Barbarában levest, fejes- és babsalátát, rostélyost és

krumplipürét, ananásztortát és rokfortot evett, egy csésze kávét ivott, majd benzint vett fel, és a vécét is fölkereste. Mialatt a szervizben ellenőrizték, nem fogyott-e ki az olaja, rendben vannak-e az abroncsok, Doki megmosta az arcát, megfésülte szakállát, s mire visszatért kocsijához, egy egész sereg reménybeli autóstopos várakozott rá.

– Délnek tart, miszter?

Doki sokat járta az országutakat. Ismerte már a dörgést. Az ember legyen óvatos, hogy kit vesz fel a kocsijába. Legjobb, ha tapasztalt autóstopost választ, mert az ilyen rögtön hallgatásba merül. A kezdők viszont úgy akarják meghálálni az ingyen fuvart, hogy érdekesnek tüntetik fel magukat. Doki már összeakadt egykettővel, aki lyukat beszélt a hasába. És ha az ember már eldöntötte magában, hogy a jelentkezők közül melyiket választja, jó, ha elővigyázatosságból azt mondja, nem megy messzire. Mert ha később mégis elege lenne útitársából, gyorsabban megszabadulhat tőle. Másrészt az is előfordulhat, hogy az ember szerencsés, és olyat választ ki, akivel nagyon is érdemes megismerkedni. Doki gyors pillantással szemrevételezte a sort, és egy kék ruhás, vékony képű, ügynökforma embert választott ki útitársul. Szája körül mély barázdák húzódtak, sötét, töprengő szeme volt.

– Délnek tart, miszter? – kérdezte a kiválasztott, és enyhe undorral nézett Dokira.

– Igen – mondta Doki –, egy darabig.

– Elvinne magával?

– Szálljon be! – válaszolta Doki.

Venturába nem sokkal a kiadós ebéd után futottak be, és így Doki csak egy pohár sörre állt meg. Az autóstopos odáig ki se nyitotta a száját. Doki egy út menti kocsmánál lefékezte kocsiját.

– Megiszik egy pohár sört?

– Nem – felelte az autóstopos. – És azt se hallgathatom el, hogy nem a legjobb ötlet, ittasan kocsit vezetni. Hogy önnön életével mit csinál, az nem az én dolgom, de jelen esetben automobillal van, az pedig részeg vezető kezében gyilkos fegyver lehet.

Az első szavakat Doki kissé meghökkenve hallgatta.

– Szálljon ki a kocsiból – mondta csöndesen.

– Mi?

– Ha nem száll ki a kocsiból, amíg tízet számolok – mondta Doki –, orrba vágom. Egy... kettő... három...

Az ember a kilincs körül motozott, majd gyorsan kihátrált a kocsiból. De amikor végre kint volt, üvöltve támadt Dokira:

– Rendőrt hívok! Lecsukatom magát!

Doki kinyitotta a szerelvényfal fiókját, és elővett egy franciakulcsot. Vendége látta a mozdulatát, és sietősen odábbállt.

Doki haragosan lépett a kocsma pultjához.

A pincérnő, egy szőke szépség, csak épp egy árnyalatnyi golyvával, mosolyogva fordult hozzá:

– Mivel szolgálhatok?

– Tejsör turmixot kérek.

– Mi-it?

Most már benne volt, hát ott egye a fene. Jobb minél előbb túlesni rajta.

– Viccel? – kérdezte a szőke.

Doki tudta, hogy sajnos, nem adhat magyarázatot, nem mondhatja meg az igazat.

– Hólyagbántalmaim vannak – mondta. – Az orvosok ezt bipalychaetsonectomiának hívják. Tejsör turmixot kell innom, orvosi előírásra.

A szőke szépség bátorítóan mosolygott.

– Ó! – mondta huncutkásan. – Azt hittem, viccel. Mondja meg, hogy csináljam. Nem tudtam, hogy beteg.

– Nagyon beteg vagyok – felelte Doki –, és azt hiszem, hamarosan még betegebb leszek. Vegyen egy kis tejet, és öntsön hozzá egy fél üveg sört. A másik felét adja ide pohárban. Cukrot ne tegyen a tejhez.

Amikor a lány odaadta az italt, Doki kényszeredetten kóstolgatta. Végeredményben nem is olyan rossz, pont olyan íze volt, mintha állott sörhöz tejet kevernek.

– Rémesen hangzik – mondta a szöszke.

– Nem olyan rémes, ha már megszokta az ember – mondta Doki. – Én már tizenhét éve ezt iszom.

18

Doki lassan hajtott. Már késő délután volt, amikor megállt Venturában, olyan késő, hogy Carpenteriába érve csak egy sajtos szendvicset evett és a vécére ment ki. Egyébként is Los Angelesben alaposan be akart vacsorázni, s már sötétedett, mire odaért. Áthaj-

tott a városon, és egy nagy Csibecsárdánál állt meg, amelyet már korábbról ismert. Itt sült csirkét evett kapros burgonyával, utána meleg mézespiskótát, ananásztortát és rokfortot. Termoszát megtölttette kávéval, hat sonkásszendvicset készíttetett, és két liter sört vett a reggelihez.

Éjjel nem olyan érdekes az utazás. Kutyát nem látott, fényszórója csak az országutat világította meg. Doki gyorsított, hogy most már minél hamarabb célhoz érjen. Két óra tájban érkezett meg La Jollába. A városon át a sziklához hajtott, amely alatt a zátonyos árterület feküdt. Ott megállította a kocsit, megevett egy szendvicset, ivott rá egy kis sört, aztán eloltotta a lámpát, és az ülésen összekuporodva elaludt.

Vekkerre nem volt szüksége. Olyan régóta folytatta már ezt a mesterséget, hogy álmában is megérezte az árapály váltakozásait. Hajnalban fölébredt, s a szélvédőn át kipillantva látta, hogy a víz már visszavonulóban van a sziklás homokpadról. Ivott egy-két korty forró kávét, megevett három szendvicset, és utána felhajtott egy liter sört.

Az apály szinte észrevétlenül áll be. Sziklák bukkannak ki a víz alól, mintha ágaskodnának, az óceán meg visszavonul, kis tavacskákat, nedves gizgazt, mohát és szivacsot, csupa irizáló, barna, kék meg vörös növényt hagy maga után. A tavak fenekén ott marad a tenger már-már hihetetlen üledéke: törött, lepattogzott kagylók, csontvázdarabkák, rákollók; mintha a tengerfenék egyetlen fantasztikus temető volna, amelyen elevenek futkároznak, tolongnak.

Doki fölhúzta gumicsizmáját, és aprólékos gonddal fejére igazította kapucniját. Aztán fogta a vödröket, az edényeket, az emelőrudat, a szendvicseket az egyik, a termoszt a másik zsebébe tette, és a szikla oldalán leereszkedett a homokpadra. Munka közben lépésről lépésre haladt végig rajta a visszahúzódó tenger nyomában. Emelőrúdjával megforgatta a köveket, olykor-olykor villámgyorsan lenyúlt az állóvízbe, és kiemelt onnét egy haragos, vonagló polipot, amely dühében elvörösödött, tintát köpködött a kezére. Doki a zsákmányt a többi közé dobta, a tengervízzel töltött üvegbe, ahol az újonnan jött mérgében rendszerint bajtársaira támadt.

Doki aznap szerencsével járt. Huszonkét kis polipot szedett összse, és sok-sok száz kagylót is tett a favödrébe. A visszahúzódó tenger nyomában járt, s közben reggel lett, felkelt a nap. A homokpad kétszáz méterre nyúlt ki, és a végében, mielőtt a mély

vízbe hanyatlott volna, gazzal fedett, súlyos sziklák sorakoztak. Doki egészen a torlasz széléig haladt előre. Amit akart, nagyjából már együtt volt, a hátralevő időben kövek alá kukucskált, előrehajolt, csillogó mozaikból kirakott tavacskákba, rohanó, bugyborékoló életükbe bámult. És végül eljutott a külső torlaszig, ahonnét hosszú, bőrszerű, barna algák csüngtek le a vízbe. A sziklákat vörös tengericsillagok lepték el, a torlaszon föl-le csapkodott a tenger, várt, hogy újra betörhessen. A torlasz két mohos sziklája közt a víz alatt hirtelen valami fehér villant, s aztán újból eltakarta a lebegő gizgaz. Doki leereszkedett a csúszós sziklákon, jól megkapaszkodott, majd óvatosan lenyúlt, széthajtotta az algákat. Egy pillanatra szinte megdermedt. Egy lányarc nézett föl rá, fekete hajú, csinos, sápadt lány. Nyitott szeme tiszta fényben csillogott, arca üde volt, haja lágyan lebegett feje körül. Teste, amely a hasadékok közé szorult, rejtve maradt. Ajkai kissé szétnyíltak, kivillant a foga, s az arcáról nyugalom és béke tükröződött, semmi más. Közvetlenül a víztükör alatt feküdt, és a tiszta víz csodálatosan széppé varázsolta. Doki úgy érezte, már hosszú-hosszú percek óta bámulja, és az arc mélyen beleégeti magát emlékezetébe.

Most nagyon lassan fölemelte kezét, mire a lebegő barna gizgaz újra eltakarta az arcot. Doki szíve vadul dobogott, torka elszorult. Fölvette vödrét, edényeit, az emelőrudat és a síkos sziklán fölkapaszkodva lassan visszaindult az öböl felé.

És a lány arca mindenütt előtte járt. Doki leült az öböl partján, a durva, száraz homokba, és felhúzta a cipőjét. Az edényben összezsúfolva tolongtak a kis polípok, iparkodtak minél messzebbre húzódni társaiktól. Doki fülét muzsika hangjai ütötték meg, magas, vékony, áthatóan édes fuvolaszó, amely hullámverésként dübörgő fafúvós kísérettel soha-soha nem hallott dallamot dúdolt. A fuvolaszó érzékelhetetlen magasságokba szökkent föl, de még ott is dúdolta valószínűtlenül édes dallamát. Doki karja lúdbőrös lett tőle. Megborzongott, szemét, mintha valami csodálatos szépség gyújtópontjába tekintett volna, elöntötték a könnyek. A lány szeme szürke volt, és tiszta, fekete haja lágyan lebegett, lengedezett arca fölött. A kép örök időkre bevéső dött emlékezetébe. Doki a homokban üldögélt, miközben a tenger első kis köpködő hullámai már átcsaptak a zátonyon, a dagály közeledtét jelezve. A muzsikát hallgatva üldögélt, mialatt a tenger lopakodva újból elárasztotta a sziklás homokpadot. A zene ritmusát dobolta, agyában egyre dúdolt a hátborzongató fuvolaszó. Igen, a szeme szürke volt, ajkai kis mo-

solyra nyíltak, vagy mintha az elragadtatástól levegő után kapkodtak volna.

Szinte álomból verte föl egy hang. Egy ember állt előtte.

– Halászni volt?

– Nem. Gyűjtögettem.

– Hát ezek micsodák?

– Polipcsemeték.

– Ne mondja?! Nem is tudtam, hogy errefelé is találni. Pedig amióta megszülettem, itt élek.

– Csak keresni kell – vetette oda Doki közömbösen.

– Hallja, maga rosszul van? – kérdezte az ember. – Olyan sápadt, mintha beteg volna.

A fuvolaszó megint egyre feljebb emelkedett, alatta cselló pengett, s közben a tenger mind közelebb és közelebb lopakodott a parthoz. Doki elkergette a muzsikát, a lányarcot, kiűzte testéből a dermesztő hűvösséget.

– Rendőrőrszoba van itt a közelben? – kérdezte.

– Csak a városban. Mért, mi a baj?

– Egy holttest fekszik ott kint a homokpadon.

– Merre?

– Itt mindjárt, két szikla közé szorulva. Egy lány.

– Ne mondja! – szólt az ember. – Hulláért jutalom jár. Nem tudom, mennyi.

Doki fölállt, és összeszedte holmiját.

– Bejelentené? – kérdezte. – Én nem érzem jól magam.

– Beijedt tőle, igaz? Olyan csúnya? Már rothad vagy beleettek a halak?

Doki elfordult.

– Vegye fel a jutalmat – mondta. – Nekem nem kell. – A kocsi felé indult. Agyában már csak egészen elmosódottan dúdolt a fuvolaszó.

19

A Holman áruháznak talán egyetlen reklámhadjárata se talált még olyan kedvező visszhangra, mint a zászlórúd-görkorcsolyázó felléptetése. A bajnokjelölt nap nap után odafent keringett kis kerek dobogóján, éjszakánként is ott lehetett látni az égboltra rajzolódó sötét alakját, s így mindenki tudta-látta, hogy egyetlen percre

sem jön le. Viszont az is köztudomású volt, hogy éjjel a dobogó középpontján át egy acélrudat tolnak fel hozzá, és ahhoz szíjazza magát. De le nem ült, s az acélrudat senki sem vette rossz néven. Jamesburgból, sőt Grimes Pointig a tengerpart minden részéből jöttek emberek, hogy megbámulják. Salinasból tömegesen érkeztek, és a város Tanyasi Szövetkezete a görkorcsolyázónak mindjárt ajánlatot is tett egy újabb föllépésre, amikor kísérletet tehet saját rekordja megdöntésére, hogy az új világcsúcs dicsősége Salinas nevéhez fűződjék. Miután viszonylag kevés zászlórúd-görkorcsolyázó akad, s az itteni valamennyi közül messze kimagaslott, egy esztendeje csak saját rekordjait döntögette.

Holmanék elragadtatással figyelték a vállalkozás sikerét. Fehéráru-, maradékáru-, alumínium- és edényáru-kiárusítást tartottak, valamennyit egy időben. Az utcán hatalmas tömeg gyűlt össze, s a dobogón keringő magányos embert bámulta.

A második napon a görkorcsolyázó leüzent, hogy valaki légpuskával lődöz rá. Az áruház propagandaosztályának tagjai összedugták a fejüket, meghánytak-vetettek minden lehetőséget, és végül megállapították, ki a támadó. Az öreg Merrivale doktor volt, aki irodája függönye mögül lődözött légpuskájával. Nem jelentették föl, s viszonzásul a doktor megígérte, hogy abbahagyja a szórakozást. Merrivale doktor a szabadkőműves-páholy egyik kimagasló egyénisége volt.

Henri, a festő nem mozdult benzinkút melletti székéből. Az ügy összes lehetséges filozófiai vetületét megvizsgálta, és arra az elhatározásra jutott, hogy odahaza fölállít egy dobogót, és maga is megpróbálja a görkorcsolyázást. A városban mindenki többé vagy kevésbé a görkorcsolyázó hatása alá került. A messzebb eső boltokban a forgalom megcsappant, a Holman áruház környékén viszont megnövekedett. Mack és a fiúk is elmentek, hogy megnézzék a bajnokot, de csak egy pillantást vetettek rá, és máris visszatértek a Palotába. Nem sok értelmét látták az egésznek.

A Holman áruház kirakatában egy dupla ágyat állítottak föl. Az volt a szándékuk vele, hogy ha a görkorcsolyázó megdöntötte a világcsúcsot, a kirakatban alussza ki magát, anélkül, hogy lecsatolná a korcsolyát. A derékalj márkáját az ágy végébe akasztva egy kis névjegy hirdette.

Szóval az egész város nagy érdeklődéssel kísérte a sportesemény, sokat vitatkoztak róla, de a legérdekesebb kérdést, amely pedig mindenkit izgatott, senki se hozta szóba. Egyetlen célzás sem

hangzott el, és mégis mindenkinek ez motoszkált a fejében. Ezen töprengett Mrs. Trolat, ahogy egy zacskó vajas zsemlével kilépett a péküzletből. Ezen tépelődött Mr. Hall, a férfidivatáru kereskedő. A három Willoughby lány, akárhányszor erre gondolt, menten elkuncogta magát. De senki se vette magának a bátorságot, hogy nyíltan előálljon vele.

Richard Frostot, ezt a túlfeszített idegzetű, ragyogó képességű fiatalembert mindenki másnál jobban izgatta a probléma. A szó szoros értelmében üldözte. Szerda este nyugtalanság költözött a szívébe, csütörtök este már nem találta a helyét. Pénteken leitta magát, és összeveszett a feleségével. Az asszony egy ideig sírdogált, aztán úgy tett, mintha aludna. Hallotta, hogy Richard kikel az ágyból, és bemegy a konyhába, hogy még egy pohárral fölhajtson. Aztán azt is hallotta, hogy csendben felöltözik, és elmegy hazulról. Erre még egy sort sírdogált. Már nagyon késő volt. Mrs. Frost egy pillanatig sem kételkedett benne, hogy férje a Mackós Lobogóba ment.

Richard a fenyőerdőn át határozott léptekkel lement a dombról, egészen a Világítótorony utcáig. Ott balra fordult, és a Holman áruház felé tartott. Egy üveget vitt a zsebében, és mielőtt az áruház elé ért volna, még egyet húzott belőle. Az utcai lámpák már csak pislákoltak. A város kihalt volt. Egy teremtett lélek se járt az utcán. Richard megállt az úttest közepén, és fölnézett.

A magas árbocrúd tetején épp hogy ki lehetett venni a görkorcsolyázó magányos alakját. Még egyet kortyintott az üvegből. Aztán tölcsért formált a tenyeréből, és rekedten felkiabált:

– Hé! – Semmi válasz. – Hé! – kiáltotta most már hangosabban, és gyorsan körülnézett, nem jönnek-e elő a zsaruk a bank melletti őrhelyükről.

Egyenest az égből érkezett a mogorva felelet:

– Mi kell?

Richard újból tölcsért formált a tenyeréből.

– Hogy... hogy megy maga ott vécére?

– Van itt fönt egy edényem – válaszolta a hang.

Richard megfordult, és ugyanazon az úton, amerre jött, elindult hazafelé. Végigment a Világítótorony utcán, átvágott a fenyőerdőn, és bement a házába. Vetkőzés közben észrevette, hogy az asszony ébren van. Alvás közben ugyanis kicsit nyáladzni szokott. Richard bebújt az ágyba, s az asszony helyet csinált neki.

– Van odafönt egy edénye – mondta Richard.

Kora délelőtt az ócska Ford diadalmasan begördült a Konzervgyár utcába, átdöccent a kanálison, és a gizgaz között benyikorgott a szatócsbolt mögötti állomáshelyére. A fiúk föltámasztották az elülső kerekeket, üvegbe öntötték a maradék benzint, aztán fogták a békákat, és fáradtan hazaballagtak a Palota Lebujba. Ezt követően Mack hivatalos látogatásra indult Li Csonghoz, a fiúk pedig begyújtottak a nagy kályhába. Mack méltósággal köszönetet mondott Li Csongnak a kocsiért. Beszámolt a sikeres kirándulásról, elmondta, hogy sok száz békát fogtak. Li szemérmesen mosolygott, és várta az elkerülhetetlen erőpróbát.

– Csuda passzban vagyunk! – lelkendezett Mack. – Doki öt centet ad a békák darabjáért, és hoztunk vagy ezret.

Li bólintott. A szabványos ár. Közismert dolog.

– Doki nincs itthon – folytatta Mack. – Úristen, kibújik a bőréből örömében, ha meglátja ezt a sok békát.

Li megint csak bólintott. Tudta, hogy Doki nincs itthon, és azt is tudta, mire megy ki a beszélgetés.

– Egyébként mondd csak – szólt Mack, mint akinek most jutott az eszébe –, pillanatnyilag egy kicsit pénzszűkében vagyunk... – Hangjából félreérthetetlenül kicsendült, hogy az ilyesmi náluk egészen kivételes eset.

– Nincs whisky – mondta Li Csong széles mosollyal.

Mack fölháborodott.

– Kell is nekünk a te whiskyd! Olyan whiskynk van, amilyet te életedben még nem ittál. És annyi, hogy majd kicsordul az üvegből. Különben – folytatta – én meg a fiúk örülnénk, ha átugranál hozzánk egy kis piára. A fiúk a lelkemre kötötték, hogy szóljak neked.

Li akarata ellenére boldogan elmosolyodott. Nem hívnák, ha nem volna whiskyjük.

– De hadd mondjam meg nyíltan – mondta Mack –, hogy én meg a fiúk kicsit szűkében vagyunk a dohánynak, és megéheztünk. Tudod, mi a béka ára? Húsz darab egy dollár. Mármost Doki nincs itthon, mi pedig megéheztünk. De támadt egy gondolatunk. Nem akarjuk, hogy veszíts az üzleten, adunk neked huszonöt békát egy dollárért. Öt békát keresel rajta, és se te, se mi nem járunk rosszul.

– Nem – felelte Li. – Nincs dohány.

– Fenét nincs, Li – mondta Mack. – Hisz csak valami harapnivaló kellene. Megmondom, mi a helyzet. Egy kis murit akarunk Dokinak csapni, ha visszajön. Pia van bőven, de kellene egypár szelet hús meg más efféle is. Doki olyan rendes tag. Mikor a feleségednek fájt a foga, ki adott rá orvosságot? Nem Doki?

Li benn volt a csőben. Hálával tartozott Dokinak, mélységes hálával. Viszont az már kissé nehezen ment a fejébe, Doki iránti hálája miért kötelezné arra, hogy Macknek hitelezzen.

– Nem jelzáloghitelt akarunk felvenni a békákra – folytatta Mack. – Ténylegesen leolvasunk a kezedbe huszonöt békát minden dollár értékű harapnivalóért. És ráadásul a murira is meghívunk.

Li orra úgy szaglászta körül az ajánlatot, akár az egér a sajtot. Nem talált benne semmi hibát. Az üzlet jogilag kifogástalannak látszott. A békák, tekintve, hogy Dokiról volt szó, valóban készpénzt értek, az áruk szabott ár, s Li kettős hasznot remélhetett az üzletből. Egyrészt itt volt az ötbékás árrés, másrészt pedig a normális bolti haszonkulcs. Az egész azon múlt, csakugyan megvannak-e a békák.

– Gyele nézni békát – mondta végül Li.

A Palota előtt ittak egy-két korty whiskyt, megszemlélték a nedves békászsákokat, aztán megkötötték az üzletet. Li azonban fenntartotta magának a jogot, hogy döglött békát nem vesz át. Mack kiszámolt egy kannába ötven békát, és Li Csonggal együtt visszament a boltba. Ott aztán két dollár értékben szalonnát, tojást és kenyeret vásárolt.

Li – remélve, hogy élénk forgalom lesz békában – az élelmiszerosztályon egy nagy ládát helyezett el. Ebbe öntötte bele az ötven békát. Sőt nedves vászonzsákot is borított rájuk, hogy gondozottjainak ne legyen semmi okuk panaszra.

És a forgalom valóban élénk volt. Csakhamar besétált a boltba Eddie, két békáért Bill Durham dohányt vásárolt. Nem sokkal később Jones felháborodva vette tudomásul, hogy a Coca-Cola árfolyama egy békáról kettőre szökött. És az elkeseredés még csak fokozódott, mert ahogy előrehaladt a nap, az árak folyton emelkedtek. Például a karajé. A legkitűnőbb minőségű karaj kilójának sem lett volna szabad húsz békánál többe kerülnie, de Li huszonkettő és félért árusította. Az őszibarackkonzerv ára egyenesen az égig szökött, a másodosztályú nyolc békába került. Li azonban markában tartotta vevőit. Mert semmi kétsége sem volt afelől, hogy

a Bőség vagy a Holman áruház nem fogadná el ezt az új pénzegységet. Ha tehát a fiúk karajt akarnak enni, fizessék meg Li árait. A felháborodás akkor érte el tetőpontját, midőn Hazel, aki már régóta vágyott egy pár sárga selyem karszalagra, azt a választ kapta, hogy ha nem fizet harmincöt békát, mehet máshová. A kapzsiság mérge már megfertőzte az eredetileg oly ártatlan és dicséretre méltó kereskedelmi megállapodást. Az elkeseredés nőttön-nőtt. De nőttön-nőtt a Li ládájában lapuló békák száma is.

Mack és a fiúk szívébe azonban a kalmárkeserűség nem tudott mély gyökeret ereszteni, hiszen nem voltak kalmárlelkek. Örömeiket nem eladott javakkal, énjüket nem bankbetéttel méricskélték, s vonzalmaikat sem azzal, hogy mibe kerülnek. Bár egy kicsit bosszantotta őket, hogy Li az ő nyakukon hág vagy inkább szökken fel a jólét csúcsaira, viszont az ő gyomrukban egy finom korty whiskyre két dollár értékű szalonnás rántotta került, a reggelit pedig újabb korty finom whiskyvel öntözték meg. Mi több, saját otthonukban, a saját székükben üldögéltek, s onnét figyelték Kedvest, hogyan tanul szardíniás dobozból tejet inni. Kedves igen boldogan élt közöttük, s hasonló boldog jövőnek nézett elébe, mert a férfiak öt főből álló bandájában a kutyaidomítást illetően öt különböző elmélet uralkodott, és ezek az elméletek oly szöges ellentétben álltak egymással, hogy Kedves semmiféle oktatásban nem részesült. Kezdettől fogva korán érett szukának bizonyult. Mindig annak a férfinak az ágyán aludt, aki utoljára vesztegette meg. A fiúk még loptak is a kedvéért. És egymástól csalogatták el. Időnként mind az öten egyetértettek abban, hogy ez nem mehet így tovább, Kedvest meg kell regulázni, de a módszer feletti vitában a szándék minduntalan elkallódott. A fiúk odavoltak a kutyáért, a padlón keletkezett kis tócsák egyenesen elbűvölték őket. Ismerőseiket halálra untatták Kedves méltatásával, s a szeretett lényt talán agyon is etették volna, ha annak véletlenül nincs több esze, mint nekik.

Jones az ingaóra aljában vetett ágyat Kedvesnek, de a kutyuska sosem aludt ott. Hol az egyik, hol a másik férfi ágyába bújt, amelyikhez pillanatnyi szeszélye éppen hajtotta. Elrágta a takarókat, elszakította a matracokat, kiszórta a tollat a vánkosokból. Gazdáival kokettált, kijátszotta az egyiket a másik ellen. A fiúk meg csak csodálták. Mack különféle trükkökre akarta megtanítani, hogy aztán a cirkuszban mutogassa, de még odáig se jutott vele, hogy szobatiszta legyen.

Akkor délután tehát a fiúk békésen üldögéltek, cigarettáztak, emésztettek, latolgatták ezt-azt, s időnként egy jót húztak a korsóból. És minden alkalommal figyelmeztették egymást, hogy nem szabad túlságosan sokat inniuk, hiszen az italt Dokinak szánták. Erről egy percre sem szabad megfeledkezniük.

– Mit gondolsz, mikor ér haza? – kérdezte Eddie.

– Rendszerint nyolc-kilenc óra szokott lenni, mire megjön – felelte Mack. – Itt az ideje, hogy eldöntsük, mikor legyen a muri. Azt hiszem, legjobb, ha ma tartjuk.

– Úgy is van – helyeseltek a többiek.

– Nem lesz nagyon fáradt? – kérdezte Hazel. – Hosszú út van mögötte.

– Affenét! – szólt Jones. – Egy jó kis murinál nincs jobb pihenés. Velem előfordult, hogy olyan kutya fáradt voltam, a lábam is alig bírtam emelni, aztán elmentem egy murira, és mindjárt klasszul éreztem magam.

– Alaposan meg kell hánynunk-vetnünk a dolgot – mondta Mack. – Hol csapjuk a murit? Itt nálunk?

– Doki szereti azt a muzsikát. Ha vendégség van nála, mindig járatja a gramofonját. Talán szívesebben venné, ha nála rendeznénk.

– Mondasz valamit – jegyezte meg Mack. – De szerintem ennek meglepetésnek kell lennie. Viszont hogy lesz belőle muri, ha egyszerűen csak átmegyünk, és viszünk egy üveg whiskyt?

– Mi volna, ha földíszítenénk a labort? – vetette föl az ötletet Hughie. – Mintha, mondjuk, nemzeti ünnep vagy karácsony volna?

Mack a messzeségbe révedt, ajkai szétnyíltak. Már látta is az egészet.

– Hughie – mondta –, azt hiszem, fején találtad a szöget. Sose gondoltam volna rólad, de most, szavamra, telibe találtál. – Hangja bársonyosan csengett, szeme a jövőbe kémlelt. – Szinte látom magam előtt. Doki hazajön. Fáradt. Megáll a kocsijával a kapu előtt. Az egész ház csupa fény. Azt hiszi, betörők járnak nála. Felmegy a lépcsőn, és lám, a lakás oltári klasszul föl van díszítve. Mindenfelé krepp-papír, girland meg egy óriási torta. Jesszusom, akkor már egyből tudná, hogy muri készül. És nem is akármilyen piti, egérszaros muri. Mi meg elbújunk, hogy az első pillanatban ne is sejtse, kik rendezik. Aztán ordibálva előugrunk. Szinte látom az arcát. Istenemre, Hughie, nem is tudom, hogy jöttél rá ilyen halálos ötletre.

Hughie elpirult. Az ő elképzelései ennél jóval maradibbak voltak, valójában a La Idában rendezett újévi mulatság tapasztalatain alapultak, de ha már így állt a dolog, hajlandó volt vállalni az apaságot.

– Csak úgy gondoltam, hogy így volna klassz – szerénykedett.

– Mi az, hogy klassz? Csuda klassz! – mondta Mack. – És hadd tegyem hozzá, hogy ha az első meglepetésen túl leszünk, meg is fogom mondani Dokinak, kinek az ötlete volt.

Hátradőltek székükön, és töprengésbe merültek. Képzeletükben a feldíszített laboratórium a Del Monte hotel báltermévé alakult át. Fölhajtottak még egy-két pohár whiskyt, csak hogy jobban beleéljék magukat a tervezgetésbe.

Li Csong boltja különleges áruraktárral büszkélkedett. Példának okáért a legtöbb bolt sárga-fekete csíkos krepp-papírt, fekete papírmacskát, álarcot és papírmasé tököt októberben szerez be. Mindenszentek előtt igen élénk a kereslet az ilyesmi iránt, utána azonban az efféle cikkek általában eltűnnek. Vagy eladják, vagy kidobják, de akárhogy is van, júniusban ilyesmit sehol se kap az ember. Ugyanez áll a július negyediki dekorációra, a zászlókra, drapériákra, tűzkígyókra. Hol látni ilyet januárban? Sehol. Ki tudja, hová tűnnek? De Li Csongnál nem ez volt a helyzet. Az ő boltjában novemberben is kapni lehetett farsangi maskarát s augusztusban májusfát. A raktárán található tűzijátékokat még 1920-ban szerezte be. Megfejthetetlen rejtély, hogy ebben a nem éppen tágas boltban hol talált helyet ekkora árukészletnek. Akadt ott olyan korból származó fürdőruha, amikor még hosszú szoknya, fekete harisnya és tarka fejkendő volt a divat. Biciklicsíptetőt, csipkeszövőt, mádzsongkészletet is tartott raktáron. „Emlékezz Maine-re!" feliratú jelvényeket, „Dicső katonáink!" hímzésű zászlócskákat őrizgetett meg emléktárgyakat: kis ékszertornyocskákat az 1915-ös Panamai Világkiállítás idejéből. És amellett Li Csong módszerei még egy fontos szempontból különböztek az ortodox üzleti módszerektől. Soha nem tartott kiárusítást, maradékvásárt, sose volt nála árleszállítás. Ami 1912-ben harminc centbe került, azt ma is annyiért adta, bár egyesek szerint a molyok és egerek némileg már csökkentették az áru értékét. De ez a kérdés Li Csongnál szóba se kerülhetett. Ha valaki egy laboratóriumot általános és nem idényszerű formák között óhajtott földíszíteni, nemzetközi zászlóünnepélybe ojtott orgia színhatásaira törekedett, a kellékekért Li Csonghoz kellett fordulnia.

Ezzel Mack és a fiúk is tisztában voltak.

– Csakhogy – mondta Mack – hol kapunk egy nagy tortát? Li Csong csupán aprósüteményt árul.

Hughie korábbi sikerén fölbuzdulva, most újabb ötlettel állt elő:

– Eddie süthetne egyet – javasolta. – Hisz egy darabig szakácskodott a San Carlosban.

A javaslatot követő spontán lelkesedés hatására Eddie kénytelen volt bevallani, hogy még soha életében nem sütött tortát.

Mack érzelmi okokra hivatkozva nem adott helyt az ellenvetésnek.

– Annál jobban örül majd a Doki – érvelt. – Nem valami nyavalyás, ócska, bolti tortát kap. Szívünk-lelkünk benne lesz.

Ahogy apadt a délután és a whisky, a lelkesedés mind nagyobb hullámokat vetett. Egyre-másra keresték fel Li Csong boltját. Az egyik békászsák már kiürült, Li ládája viszont zsúfolásig megtelt. Hat órára a whisky elfogyott, s a fiúk most negyedliterenként hozták az Ócska Teniszcipőt, adagját tizenöt békáért. Ezzel szemben a Palota Lebuj padlóján halomban állt a dekorációs anyag, sok kilométer hosszúságban a népszerű vagy a divatból már rég kiment ünnepi alkalmakkor használt krepp-papír.

Eddie, akár a kotlóstyúk vigyázta a tűzhelyet. Lavórban sütötte a tortát. A biztos sikert a margaringyár garantálta. Csakhogy a torta kezdettől fogva furcsán viselkedett. Mire megkelt, úgy vonaglott és lihegett, mintha száz és száz féreg izgett-mozgott volna a belsejében. A sütőben pedig akkora dudor támadt rajta, mint egy futball-labda, s ez a dudor mind feszesebbé, mind fényesebbé vált, s a végén hirtelen felszisszent, és összerogyott. Olyan tölcsér támadt a nyomában, hogy Eddie újabb adag tésztát készített, és azzal tömködte be. De erre a torta igen-igen furcsán reagált, mert amíg az alja égett, és fekete füstöt eregetett, addig a teteje kis robbanások közepette ragacsosan fel-le hullámzott.

És amikor Eddie végre kivette a sütőből, hogy hűljön, olyan volt, mint egy vulkanikus csatateret ábrázoló Bel Geddes-miniatűr.[7]

Ezt a tortát egyébként nem kísérte sok szerencse. Mert mialatt a fiúk a laboratóriumot díszítgették, Kedves, amennyit csak bírt, megevett belőle, aztán kihányta, s végül belefeküdt a még meleg tésztába, és elaludt.

[7] Bel Geddes (1893–1958) amerikai díszlettervező.

Mack és a fiúk pedig fogták a krepp-papírt, az álarcokat, a seprűnyeleket és papírtököket, a vörös, fehér meg kék drapériákat, s a telken meg az utcán át a laboratóriumba vonultak. Az utolsó maradék békáért egy liter Ócska Teniszcipőt és tíz liter 49 centes bort vásároltak.

– Doki imádja a bort – vélekedett Mack. – Tán még a whiskynél is jobban szereti.

Doki sose zárta be a labort. Abból az elgondolásból indult ki, hogy aki be akar törni, úgyis könnyűszerrel betörhet, hogy az emberek alapjában véve becsületesek, s végül: hogy a laborban úgy sincs olyasmi, amit egy átlagember el akarna lopni. Doki értékei a könyvek és lemezek, orvosi műszerek és nagyítóüvegek meg más hasonló tárgyak voltak, ezekre pedig józan gyakorló betörő még egy pillantást se veszteget. Elmélete, ami a betörőket, besurranó tolvajokat és kleptomániásokat illeti, helyesnek bizonyult, de barátaira vonatkoztatva teljesen csődöt mondott. Könyveit gyakran „kikölcsönözték". Soha egyetlen babkonzerv sem élte túl távollétét, s nemegyszer előfordult, hogy ha későn tért haza, vendéget talált az ágyában.

A fiúk az előszobában halomba rakták a dekorációs anyagot, de ekkor Mack megállította őket.

– Mi okozza majd Dokinak a legnagyobb örömet? – kérdezte.

– A muri! – felelte Hazel.

– Nem – mondta Mack.

– A dekoráció? – tudakolta Hughie, mert ezért ő érzett felelősséget.

– Nem – válaszolta Mack. – A békák! Ezektől lesz a legboldogabb. Csakhogy mire hazaérkezik, Li Csong esetleg már bezár, és akkor holnap reggelig nem is láthatja a békáit. Nem, gyermekeim! – kiáltotta Mack. – A békáknak itt a helyük, a szoba kellős közepén, zászlóval letakarva, és fölöttük egy tábla: „Isten hozott, Doki!"

A Li Csong elé járuló küldöttség sziklaszilárd ellenállásba ütközött. A kínai gyanakvó agyában egymást váltották a különféle eshetőségek. De megmagyarázták neki, hogy ő is ott lesz a murin, felügyelhet a vagyonára, tulajdonjogát senki se vonja kétségbe. Mack írást adott, amelyben a békákat Lire ruházta át, ha netán valaki ezt a kérdést feszegetni próbálná.

Amikor Li Csong ellenállása némileg meggyengült, a ládát átcipelték a laborba, letakarták egy vörös-fehér-kék lobogóval, jóddal

rárajzolták egy kartonlapra az üdvözlő szavakat, aztán nekiláttak a labor földíszítésének. Addig a whiskyt már mind megitták és igazi, murihoz illő hangulatba kerültek. A szobán keresztül-kasul kifeszítették a krepp-papírt, fölaggatták a tököket. Csakhamar utcai járókelők is részt kértek a mulatságból, s átugrottak Lihez egy kis italért. Néhány percre Li Csong is megjelent a mulatságon, de gyomra sohasem bírta az italt, s most se volt másképpen: Li roszszul lett, és haza kellett mennie. Tizenegy órakor a fiúk megsütötték és megették a karajokat. A lemezek között turkálva valaki fölfedezett egy operett-albumot, és a nagy gramofon fölharsogott. Bömbölését a hajógyártól egészen a La Idáig hallani lehetett. A Mackós Lobogó vendégeinek egy kisded csoportja, abban a hiedelemben, hogy az Élettani Labor konkurrens intézménnyé lépett elő, örömteljes csatakiáltással megrohamozta a lépcsőt. A felháborodott házigazdák kitették ugyan a szűrüket, de csak hosszú, boldog és véres csata árán, amelynek folyamán az utcai ajtót kiemelték helyéből, két ablakot meg betörtek. A laboratóriumi üvegedények csörömpölése felettébb kellemetlen zajt okozott. Hazel a konyhán át a vécébe ment, útközben magára rántotta a forró zsíros lábast, és csúnya égési sebeket szenvedett.

Fél kettőkor egy részeg jelent meg a színen, s olyan megjegyzést tett, ami Dokira nézve sértőnek találtatott. Mack akkora pofont kevert le neki, hogy az még máig is emlékezés és élénk vita tárgya. A hívatlan vendég fölemelkedett a földről, kis ívet írt le a levegőben, és a láda falát áttörve a békák közé zuhant. Lemezváltás közben valaki leejtette a gramofon karját, és eltörte a kristályt.

A halódó mulatságok lélektanát még senki se tanulmányozta. Az őrjöngő, üvöltő, forró hangulatot egyszer csak valamiféle lázas állapot váltja fel, majd egy kis csönd támad, aztán a mulatságnak egykettőre vége is szakad. A vendégek hazamennek vagy elalszanak, vagy más kalandok csábításainak engedve vándorútra indulnak, de mindenképpen holttetemet hagynak maguk mögött.

A laboratórium fényárban tündöklött. Az ajtó az egyik sarokvason kókadozott. A padlót üvegcserepek borították. Mindenfelé törött vagy épp csak csorba gramofonlemezek hevertek. Tányérok éktelenkedtek a padlón, a könyvespolcokon, rajtuk karajdarabkák meg alvadt zsír, tányérok kukucskáltak ki az ágy alól. Itt is, ott is whiskysüvegek feküdtek, bánatosan, oldalvást billenve. Valaki megpróbált fölmászni a könyvespolcokra, lerántott egy egész sor könyvet, s ezek most törött háttal, kusza összevisszaságban hever-

tek a padlón. És a laborban nem volt egy árva lélek se, a mulatság véget ért.

De most a ládán ütött résen kiugrott egy béka. Körülszimatolt, tiszta-e a levegő, s hamarosan csatlakozott hozzá egy másik. Orrukat az ajtó és a törött ablakok felől friss, nedves, hűvös légáramlatok csapták meg. Egyikük a felborult táblára ült, amelyen az „Isten hozott, Doki!" szavak ékeskedtek. Aztán a két béka félénken az ajtó felé szökdécselt.

Jó ideig egész kis békafolyam, örvénylő, áradó folyam szökellt le a lépcsőn. A Konzervgyár utcát jó ideig ellepték, elárasztották a békák. Egy taxi, amely szokatlanul kései vendéget fuvarozott a Mackós Lobogóba, ötöt taposott el közülük az utcán. De már jóval pirkadat előtt mind odábbálltak. Egy-kettő a kanálisba húzódott, volt, amelyik a dombon át a medence felé vette útját, vagy egyszerűen megbújt az üres telken a gizgaz közt.

És a csöndes, elhagyott laboratóriumban még egyre ontották fényüket a lámpák.

21

A laboratórium udvari szobájában a fehér patkányok fel-alá rohangásztak, vinnyogtak ketreceikben. Az egyik különálló ketrecben, a sarokba húzódva egy anyapatkány feküdt vaksi, mezítelen újszülöttei közt. Miközben kicsinyei táplálkoztak, az anya idegesen, vadul nézelődött erre-arra.

A csörgőkígyó-ketrecben a kígyók összegöngyölt testükre fektették fejüket, komor, egykedvű, szürke szemmel meredtek maguk elé. A szomszéd ketrecben az arizónai óriásgyík lassan felemelte farkát, bőre akár a gyönggyel kivarrt táska csillogott. Lomhán, nehézkesen megkapaszkodott a ketrec rácsában. Az akváriumban az anemónák kitárulkoztak, látni engedték zöld és bíbor csápjaikat, halványzöld hasukat. A kis tengervíz-szivattyú halkan surrogott, a tartályokba áramló vékony, sziszegő sugarak bugyborékokat kergettek a víz színére.

A Konzervgyár utca a gyöngyszínű derengés óráját élte. Li Csong a járda szélére rakta a szemetesvödröket. A kidobóember a Mackós Lobogó verandáján állva a hasát vakargatta. Sam Malloy előkászolódott a kazánból, leült kedvenc fatuskójára, és a keleten felcsillanó fényeket bámulta. A Hopkins hadikikötő melletti sziklák-

nál egyhangúan ugattak az oroszlánfókák. Az öreg kínai kilépett a tengerből, és víztől csepegő kosarával csittegve-csattogva megindult fel a domboldalon.

Most egy autó fordult be a Konzervgyár utcába, Doki hajtott a laboratórium elé. Szeme véraláfutásos volt a kimerültségtől. Lassan, fáradtan mozgott. Amikor megállította a kocsit, egy pillanatig még mozdulatlanul ült, hogy idegei feledhessék a hepehupás utakat. Aztán kiszállt a kocsiból. Lépteire a csörgőkígyók kiöltötték hullámzó, villás nyelvüket, és fülelni kezdtek. A patkányok őrjöngve rohangásztak föl-alá ketrecükben. Doki fölballagott a lépcsőn. Meghökkenve bámult a kókadozó ajtóra, a betört ablakokra. Fáradtsága mintha elillant volna. Gyors léptekkel bement a házba, sietve ment szobáról szobára, az üvegcserepeket kerülgetve. Majd hirtelen lehajolt, fölvett egy törött gramafonlemezt és megnézte a címét.

A konyha padlóján a kiömlött zsír fehérre olvadt. Doki szeme vörös villámokat szórt a dühtől. Leült az ágyára, behúzta a nyakát, teste remegett mérgében. Hirtelen fölugrott, és bekapcsolta nagy gramofonját. Feltett egy lemezt, és ráállította a gramofonkart. De a hangszóróból csak sziszegő zörejek törtek elő. Doki felemelte a gramofonkart, leállította a korongot, és újra leült az ágyra.

A lépcső felől csoszogó, bizonytalan léptek hallatszottak, és az ajtón Mack jött be. Arca vörös volt. Bizonytalanul állt meg a szoba közepén.

– Doki – mondta –, én és a fiúk...

Egy másodpercig Doki mintha nem is látta volna. Aztán talpra ugrott. Mack hátrálni kezdett.

– Ez a ti művetek?

– Hát én és a fiúk...

Doki kemény kis öklével villámgyorsan szájon vágta Macket. Szeme vörös, állati dühtől égett. Mack a földre bukott. Doki ökle kemény volt és erős. Mack ajka fölhasadt, s az egyik elülső foga veszedelmesen befelé hajolt.

– Kelj fel! – mondta Doki.

Mack föltápászkodott. Karja erőtlenül lógott le. Doki újból megütötte, hideg, számító, kemény csapást mért a szájára. Áldozata ajkából kiserkedt a vér, lecsorgott az állára. Mack tétován nyalogatta ajkát.

– Dugd föl az öklöd! Üss vissza, te nyomorult fráter! – kiáltotta Doki. Újból megütötte, s hallotta a kitört fog reccsenését.

Mack feje hátrabillent, de erre az ütésre már felkészült, és így nem esett el. Karja mozdulatlanul lógott.

– Csak folytassa, Doki! – nyögte felhasadt ajkával. – Kijár ez nekem.

Doki legyőzötten magába roskadt.

– Te nyomorult fráter! – mondta keserűen. – Te nyomorult, piszkos csavargó!

Leült az ágyra, és fölrepedt öklét bámulta.

Mack egy székre ült, és Dokit nézte. Tágra nyílt szemében fájdalom tükröződött. Még az állán végigcsorgó vért sem törölte le. Doki agyában Monteverdi *Hor ch' el Ciel e la Terrá*-jának[8] egyszólamú indítása csendült fel, Petrarca végtelenül szomorú, reményvesztett búslakodása Laura után.[9] Doki a muzsika hullámain át látta Mack felhasadt ajkát, muzsika járt a fejében, lengett körülötte a levegőben. Mack mozdulatlanul ült, mintha ő is hallotta volna a zenét. Doki odapillantott, ahol a Monteverdi-album feküdt, de aztán eszébe jutott, hogy a gramofon eltörött.

Fölállt.

– Menj, mosd meg az arcod! – mondta. Kiment a laborból, le a lépcsőn, át Li Csong boltjába. Li, miközben kivett két liter sört a jégszekrényből, nem is mert a szemébe nézni. A pénzt is minden szó nélkül vette át. Doki visszasétált a laborba.

Mack a mosdóban véres arcát mosogatta egy nedves papírtörülközővel. Doki kinyitotta az egyik sörösüveget, s úgy fektette a pohár szájára, hogy a sörnek minél kevesebb habja legyen. Aztán megtöltött még egy poharat, és átment velük az utcai szobába. Közben Mack is visszajött, a nedves törülközővel borogatta száját. Doki a sör felé intett. Mack a sör felét egy hajtásra öntötte le a torkán. Hatalmasat sóhajtott, és a pohárba bámult. Doki már kiitta a magáét. Behozta hát az üveget, és újból megtöltötte a két poharat. Aztán leült az ágyra.

– Mi történt? – kérdezte.

Mack a padlóra pillantott, ajkáról egy csepp vér hullt a sörbe. Újból megtörölgette felhasadt ajkát.

– Én meg a fiúk egy kis murit akartunk csapni magának. Azt hittük, éjszakára itthon lesz.

[8] Claudio Monteverdi (1567–1643) nagy olasz zeneszerző. A cím jelentése: Most, mikor az ég és a föld. Petrarca egyik szonettjének kezdőszavai.

[9] Francesco Petrarca (1304–1374) *Daloskönyve* a költő elvesztett szerelmét, Laurát siratja.

– Értem – bólintott Doki.

– Valahogy elkanászosodott – folytatta Mack. – Hiába is mondanám, mennyire sajnálom. Egész életemben csak sajnálkoztam. Nem új dolog ez. Mindig is így volt. – Nagyot kortyintott a pohárból. – Volt egyszer egy feleségem – mondta tovább. – Azzal se volt másképp. Amihez nyúltam, megkeseredett. Nem bírta tovább. Ha valami jót tettem, abba is méreg cseppent. Ha ajándékot vittem neki, azzal is baj volt. Csak bánatot okoztam neki. Nem bírta tovább. És mindennel ugyanez volt a helyzet, míg végül aztán rákaptam a bohóckodásra. Most már egyebet se teszek, csak bohóckodom. Iparkodom megnevettetni a fiúkat.

Doki újból bólintott. A muzsika még egyre csengett a fejében, panasz és lemondás együtt.

– Tudom – mondta.

– Szinte örültem, hogy megütött – folytatta Mack. – Azt gondoltam magamban: „Ez tán jó lecke lesz. Ezt nem fogod elfelejteni." Csakhogy én mindent elfelejtek, a fene egye meg. Nem tanulok én semmiből. Doki! – kiáltotta Mack. – Én úgy képzeltem, majd mindannyian vígan leszünk, jól szórakozunk. Maga örülni fog, hogy murival fogadjuk. És mi is örülni fogunk. Úgy képzeltem, remek muri lesz. – A padlón éktelenkedő romhalmaz felé intett. – Ugyanez volt a házasságommal is. Kigondoltam valamit, és aztán... más jött ki belőle.

– Így van ez – mondta Doki. Kinyitotta a másik üveget, és megtöltötte a poharakat.

– Doki! – mondta Mack. – Én meg a fiúk majd kitakarítunk itt, és megfizetünk mindent, ami összetört. Ha öt évbe telik, akkor is kifizetjük.

Doki megrázta fejét, és letörölte bajszáról a sör habját.

– Nem – felelte. – Majd én kitakarítok. Én tudom, minek hol a helye.

– Megfizetjük a kárt, Doki!

– Nem, Mack – felelte Doki –, nem fogjátok megfizetni. Csak töritek rajta a fejeteket, jó ideig rágjátok magatokat miatta, de megfizetni sose fogjátok. Ami üvegedényt összetörtetek, belekerül vagy háromszáz dollárba. Ne mondd, hogy ezt megfizetitek. Az ilyen ígérettől csak kutyábbul éreznétek magatokat. És lehet, hogy két-három évbe is beletelnék, míg elfelejtenétek, és megint rendbe jönnétek. De fizetni se így, se úgy nem fizetnétek.

– Azt hiszem, igaza van – felelte Mack. – Az isten verje meg, nem hiszem, hanem *tudom*, hogy igaza van. Tehetnénk valamit?

– Már túl vagyok rajta – mondta Doki. – Azzal a szájba verésel kiadtam a mérgem. Felejtsük el az egészet.

Mack kiitta sörét, és felállt:

– Viszlát, Doki – mondta.

– Viszlát, Mack. Mondd csak, Mack... és mi lett a feleségeddel?

– Nem tudom – válaszolta Mack. – Elment.

Esetlenül leballagott a lépcsőn, átvágott a telken, és a kaptatón fölsétált a Palota Lebujhoz. Doki az ablakon át figyelte. Aztán fáradtan elővett a bojler mögül egy seprűt. Egész napjába telt, míg eltakarította a szemetet.

22

Henri, a festő nem volt francia, és nem is hívták Henrinak. Tetejébe még csak nem is volt igazi festő. De olyan mélyen beleásta magát a Párizs Balpartjáról szóló történetekbe, hogy ott élt, anélkül, hogy valaha is Párizsban járt volna. A folyóiratokban lázasan figyelte a dadaista mozgalmakat, a skizmákat, a furcsán nőies féltékenykedéseket és vallásosságot, a művészi iskolák alakulásának és fölbomlásának ködös szellemiségét. Rendszeresen lázadozott az elavult technikai módszerek és anyagok ellen. Az egyik idényben lemondott a perspektíváról. Egy másik évben a vörössel szakított, még bíbor árnyalatában sem kímélte. Aztán magával a festészettel is fölhagyott. Nem lehet tudni, hogy Henri jó festő volt-e vagy sem, mert oly hévvel vetette bele magát a mozgalmakba, hogy voltaképpen semmiféle alkotásra nem maradt ideje.

Festményeit illetően helye van a kétkedésnek. Mert művészetéről a különféle színes csirketollak és dióhéjak alapján elég nehéz volna ítéletet alkotni. Ezzel szemben csónaképítőnek felülmúlhatatlan volt. Ehhez a mesterséghez csodálatosan értett. Eleinte, amikor évekkel ezelőtt hozzáfogott a csónak megépítéséhez, sátorban élt, míg elkészült a konyha és a kabin, ahová beköltözhetett. De mihelyt tető volt a feje felett, a csónakra fordított idő már elvesztette jelentőségét. Inkább szobrászta, mint építette a csónakot. Harmincöt láb hosszú volt, vonalait a szakadatlan változás jellemezte. Egy ideig klipperszerű orral, torpedórombolóra emlékeztető

legyezős tattal büszkélkedett. Később inkább karavellának lehetett volna mondani. Henrinek nem volt pénze, és így néha hónapokba telt, amíg egy megfelelő deszkát, vasdarabot vagy egy tucat rézcsavart tudott szerezni. De ez így meg is felelt vágyának, mert Henri egyáltalában nem akart elkészülni művével.

Csónakja fenyőfák között állt egy telken, amelyet Henri évi öt dollárért bérelt. Ez a bér fedezte a telekadót, és a telek tulajdonosa ennyivel be is érte. A csónak betontalapzatra helyezett sólyán nyugodott. Oldaláról egy kötélhágcsó lógott le, kivéve, ha Henri odahaza volt. Olyankor ugyanis fölhúzta a hágcsót, és csak akkor eresztette megint le, ha vendégei érkeztek. Kis kabinjának három oldalán széles, párnázott ülés futott körbe. Ezen aludt, és vendégei is ezen üldögéltek. A bútorzatot egy falra szerelt asztalka egészítette ki, amelyet, ha kellett, lecsaphattak. A mennyezetről sárgaréz lámpa lógott alá. A konyhácska szűk területének kihasználásában Henri valóságos csodát művelt, igaz, minden egyes darabja hosszú hónapok tervezgetésének és munkájának gyümölcseként született meg.

Henri fekete képű, mogorva ember volt. Baszk sapkát hordott, amikor már rég senki sem viselte, lopótök-pipát szívott, fekete haja az arcába lógott. Henrinek sok-sok barátja volt, akiket nagyjából két csoportra osztott: olyanokra, akik enni adtak neki, és olyanokra, akiknek ő kellett hogy enni adjon. Csónakjának nem volt neve. Azt mondta, majd akkor kereszteli el, ha elkészült vele.

Henri tíz esztendeje lakott a csónakban, és azóta egyfolytában építette. Közben kétszer nősült, és egy sor többé-kevésbé hosszú életű viszonya volt. És minden fiatal asszony egy és ugyanazon okból hagyta faképnél. A hét láb hosszú kabin túlságosan kicsinek bizonyult két személy számára. A hölgyek rossz néven vették, hogy ha felállnak, beverik a fejüket, és kifejezetten hiányolták az angol vécét. Hajóvécé földhöz kötött csónakban természetesen nem működik, Henri viszont semmiféle hamis, szárazföldi patkányokhoz illő vécében nem volt hajlandó kiegyezni. Ő és pillanatnyi szíve választottja a természet követelő parancsára a fenyőfák közé húzódott. És valamennyi szerelme, egyik a másik után, faképnél hagyta.

Alighogy az a lány, akit Alice-nek hívott, odábbállt, nagyon különös dolog történt Henrival. Addig, valahányszor faképnél hagyták, formailag gyászolt ugyan, valójában azonban megkönnyebbülést érzett. Végre kinyújtózkodhatott a kis kabinban. Ehetett, amit

akart. Élvezhette, hogy egy időre megszabadult a nők szakadatlan élettani funkcióitól.

Szokásává vált, hogy valahányszor hütlenül elhagyták, öt liter bort vásárolt, kényelmesen kinyújtózott kemény fekhelyén, és berúgott. Olykor-olykor egy kicsit sírdogált magában, ami azonban voltaképpen kéjes állapot volt, s a testi-lelki elégedettség nagyszerű érzése fakadt belőle. Ilyenkor fennhangon, igen rossz kiejtéssel Rimbaud-t[10] szavalt, s közben váltig csodálta páratlan beszédkészségét.

A szóban levő különös dolog az elvesztett Alice miatti rituális gyászszertartások egyike alkalmával történt. Éjszaka volt, a kabinban égett a lámpa, és Henri még épp csak irányt vett a részegség felé, mikor hirtelen rádöbbent, hogy nincs egyedül. Óvatosan végigjártatta tekintetét a kabinban, s íme ott, a túlsó oldalon egy ördögi fiatalember, egy sötét hajú, csinos ifjú üldögélt. Szeméből ész, szellem és tettrekészség sugárzott, foga villogott. Arcában volt valami nagyon megnyerő és mégis hátborzongató. Mellette egy aranyhajú fiúcska, szinte még csecsemő ült. A férfi a csecsemőre pillantott, az meg oly boldogan nevetett vissza rá, mint aki valamilyen csodálatos eseménynek néz elébe. Ekkor a férfi Henrire tekintett, elmosolyodott, majd újból a csecsemő felé fordult. Mellényének bal felső zsebéből egy ódivatú, egyenes pengéjű borotvát vett elő. Kinyitotta, és egy fejmozdulattal jelezte, hogy a gyerekre gondol. Majd az aranyos fürtök közé dugta kezét, s míg a gyerek önfeledten nevetett, a férfi hátrabillentette állát, és elvágta a torkát. A csecsemő egyre csak nevetett, de Henri félelmében felüvöltött. Hosszú időbe telt, míg rájött, hogy már sem a férfi, sem a csecsemő nincs a kabinban.

Amikor borzadálya némileg alábbhagyott, kirohant a kabinból, átugrott a csónak korlátján, és a fenyőerdőn át lesietett a domboldalon. Órák hosszat járkált, míg végül lement a Konzervgyár utcába.

Doki az alagsorban macskákkal foglalatoskodott, amikor Henri betört hozzá. Miközben elmondta, mi történt, Doki folytatta munkáját, s csak a beszámoló végén vette alaposabban szemügyre a festőt, hogy lássa, mi van túlsúlyban: a tényleges félelem vagy a színészkedés. Kiderült, hogy az előbbi.

– Mi volt ez? Kísértet? – riadozott Henri. – Valamilyen meg-

[10] Arthur Rimbaud (1854–1891) francia költő, a modern líra legnagyobb úttörője

történt esemény visszfénye, vagy énemből fakadt freudi borzalom, vagy tán teljesen megkergültem? Tisztán láttam, mondom magának. Az orrom előtt játszódott le, és olyan tisztán láttam az egészet, mint most magát látom.

– Nem tudom, mi lehetett – mondta Doki.

– Jöjjön velem! Hátha visszatér.

– Nem megyek – felelte Doki. – Ha én is látom, biztos, hogy kísértet. Attól pedig nagyon megrémülnék, mert én nem hiszek a kísértetekben. Ha pedig csak maga látja újból, én meg nem, akkor hallucináció, és maga ijed meg tőle.

– De hát mit csináljak? – kérdezte Henri. – Ha újból eljönne, már előre tudnám, mi következik, és ezt nem élném túl. Az ember, tudja, nem is hinné róla, hogy gyilkos. Ő is meg a gyerek is olyan kedvesen viselkedik, fütyülnek az egészre. És mégis elvágta a gyerek torkát. Saját szememmel láttam.

– Nem tudom, mi lehetett – mondta Doki. – Nem vagyok sem lélekbúvár, sem pedig kísértetvadász, és most már nem is akarom efféle mesterségekre adni a fejem.

Egy lányhang szólt le az alagsorba:

– Helló, Doki, bejöhetek?

– Bújjon be – felelte Doki.

Igen csinos és igen eleven lány volt.

Doki bemutatta őt Henrinek.

– Nagy problémája van – mondta Doki. – Vagy kísértetek járnak nála, vagy rossz a lelkiismerete, és nem tud választani a kettő közül. Mesélje el, Henri, mi történt.

Henri újból elmondta a történetet. A lány szeme ragyogott.

– Micsoda rémség! – mondta, amikor Henri a történet végére ért. – Még soha színét se láttam egy kísértetnek. Gyerünk, hátha újra megjelenik!

Doki kissé savanyúan nézett utánuk. Hisz végre is neki volt randevúja a lánnyal.

A lány kísértetet ugyan nem látott, viszont Henrit megkedvelte, és kerek öt hónapba telt, míg a zsúfolt kabin meg a vécé hiánya aztán őt is csak elűzte.

A Palota Lebujra sötét bánat nehezedett. Falai közül minden öröm elillant. Mack felrepedt ajakkal, kitört foggal tért vissza a laborból. Vezeklésképpen meg se mosta az arcát. Ágyba bújt, fejére húzta a takarót, és egész nap nem kelt föl. Szíve ugyanúgy vérzett, mint az arca. Gondolatban fölsorolta mindazt a rosszat, amit életében tett, és úgy érezte, mást se tett, csak rosszat. Nagyonnagyon szomorú volt.

Hughie és Jones egy ideig a semmibe révedezve üldögélt, aztán rosszkedvűen átballagott a Hediondo konzervgyárba, munkát kért és kapott is.

Hazel keserűségében Montereybe ment, ott belekötött egy katonába, és szándékosan elvesztette a harcot. Ettől kissé felvidult. Vigasztaló érzés volt, hogy olyan ember verte ripityára, akit fél kézzel is helybenhagyhatott volna.

Az egész társaságban egyedül csak Kedves élvezte az életet. A napot Mack ágya alatt töltötte, boldogan zabálta cipőit. Ügyes kutya volt, foga éles. Sötét bánatában Mack kétszer is lenyúlt az ágy alá, és társaságnak maga mellé vette Kedvest, de a kutyus mindkétszer kicsúszott a keze közül, és visszatért a cipőfogyasztáshoz.

Eddie leőgyelgett a La Idába, és elbeszélgetett barátjával, a csapossal. Kapott egy-két pohár itókát, kölcsönkért néhány centet, és ötször egymás után eljátszatta a wurlitzerrel a *Bánatos leány*t.

Mack és a fiúk fölött az általános megvetés árnya lebegett. Ezt ők is tudták, s azt sem tagadták, hogy megérdemlik. Kiközösített páriák voltak. Jó szándékaikat senki se méltányolta. Azt a körülményt, hogy a murit Dokinak rendezték, senki sem említette, senki sem írta javukra. A történtek híre futótűzként terjedt el a Mackós Lobogóban. A konzervgyárakba is eljutott. A La Idában a részegek az erkölcsi felháborodás mellhangján tárgyalták. Li Csong minden kommentártól tartózkodott. Pénzügyileg, úgy érezte, veszteség érte. És a történet menet közben egyre dagadt: Mackék italt és pénzt loptak. Gonosz szándékkal betörtek a laborba, és puszta rosszindulatból, ördögi kegyetlenséggel, tervszerűen mindent elpusztítottak. Még azok is ezen a véleményen voltak, akik pontosan tudták, mi történt. A La Ida ittas vendégeinek egyike-másika azt latolgatta, hogy elmegy a Palotába, összeveri az egész bandát, hogy megmutassa: Dokival nem lehet így bánni.

Macket és a fiúkat csupán az összetartás érzése és harcra termettségük mentette meg a megtorlás ilyen vagy olyan módjától. Ellenlábasaik erkölcsi szempontból mérlegelték az ügyet, de az erkölcs alapanyaga ezekben a körökben csak tiszavirág életű. Az egész bandában a leghangosabb Tom Sheligan volt, aki maga is elment volna a mulatságra, ha idejében hírét veszi.

Macket és a fiúkat tehát kiközösítette a társadalom. Ha elmentek a kazán előtt, Sam Malloy szóba se állt velük. Magukba húzódtak, és senki meg nem jósolhatta, hogyan szabadulhatnának elszigeteltségükből. A társadalmi számkivetettség két következménynyel járhat: vagy azzal az elhatározással kerül ki belőle az ember, hogy ezentúl nemesebb, tisztább, jobb életet fog élni, vagy ellenkezőleg: a rossz felé fordul, szembeszegül a világgal, és a korábbiaknál még gonoszabb dolgokat művel. És ez az utóbbi a megbélyegezettség sokkalta gyakoribb következménye.

Mack és a fiúk a jó és rossz mérlegén ide-oda ingadoztak. Kedveshez jók és nyájasak voltak, egymás iránt megértők, türelmesek. Az első megrázkódtatás elmúltával úgy kipucolták a Palota Lebujt, mint még soha. A kályha fémdíszeit kifényesítették, valamennyi ruhadarabjukat és takarójukat kimosták. Pénzügyi vonatkozásban megbízhatókká lettek, Hughie és Jones dolgozott, és hazahozta a bérét. Élelmiszert most a dombon, a Bőség áruházban vásároltak, hogy elkerüljék Li Csong szemrehányó tekintetét.

Ebben az időben történt, hogy Doki egy megfigyelést tett, amely talán helyes volt, csakhogy okfejtéséből egy tényező kimaradt, így aztán végeredményben nem lehetett tudni, igaza van-e vagy sem. Július negyedike volt, Doki a laborban üldögélt Richard Frost társaságában. Sört ittak, új Scarlatti-lemezeket[11] hallgattak, s közben kinézegettek az ablakon. Mack és a fiúk a Palota Lebuj előtt egy nagy farönkön ültek a kora délelőtti napon. A lejtő irányába, a laboratórium felé fordulva búslakodtak.

– Látod? – mondta Doki. – Ott ülnek a te igazi bölcselőid. Mack és a fiúk – folytatta –, azt hiszem, mindent tudnak, ami valaha is történt a világban, és valószínűleg azt is tudják, ami a jövőben történni fog. Jobban megbirkóznak a mi mai világunkkal, mint bárki más. Egy olyan korban, amikor az emberek becsvágyból,

[11] Alessandro Scarlatti (1660–1725) az ún. nápolyi iskola vezéralakja, többek között 115 operát és 660 szólókantátát írt. Ma azonban gyakrabban játsszák fia, Domenico Scarlatti (1685–1757) műveit. Ő csembalójátékával és -szonátáival vált híressé.

irigységből, idegességükben darabokra szaggatják egymást, ők lelki feszültségektől mentesen élnek. A mi úgynevezett sikeres embereink beteg emberek, gyomruk és lelkük egyaránt rossz, ezzel szemben Mack és a fiúk egészségesek, furcsa mód tiszták. Kényük-kedvük szerint cselekszenek. Kielégítik vágyaikat anélkül, hogy más neveket adnának nekik.

Ez a hosszú monológ annyira kiszárította Doki torkát, hogy az egész pohár sört fölhajtotta. Majd fölemelte két ujját, és mosolygott. – Nincs jobb az első korty sörnél.

– Szerintem ők is csak olyanok, mint bárki más – jegyezte meg Richard Frost. – Csak nincs pénzük.

– De kereshetnének – felelte Doki. – Tönkretehetnék az életüket, és lehetne pénzük. Mackben van valami a lángészből. És a többieknek is megvan a magukhoz való eszük, ha meg akarnak kapni valamit. Csak túl jól ismerik a dolgok természetét, s ezért nem hagyják magukat vágyaiktól lépre vezetni.

Ha Doki tudott volna Mack és a fiúk bánatáról, a most következő észrevételét nem tette volna meg. De senki sem említette neki, milyen társadalmi nyomás nehezedik a Palota lakóira.

Doki lassú mozdulattal sört töltött poharába.

– Azt hiszem – mondta –, bizonyítékkal is szolgálatok. Figyeled, hogy ülnek ott, felénk fordulva? Körülbelül félóra múlva a július negyediki fölvonulás itt halad majd el a Világítótorony utcában. Ha csak megfordítják a fejüket, már láthatják, ha fölállnak, végignézhetik, és ha két rövidke háztömbbel odább mennek, az orruk előtt vonul el a tömeg. Én pedig egy lityi sörbe lefogadom, hogy meg se billentik a fejüket.

– Tegyük fel, hogy igazad lesz – mondta Richard Frost. – Mit bizonyít ez?

– Mit bizonyít? – kiáltotta Doki. – Azt, hogy pontosan tudják, milyen lesz a fölvonulás. Hogy az első autóban a polgármester fog ülni, s a kocsi tetejéről lobogókat lebegtet majd a szél. Utána meg Hosszú Bob jön, fehér lovon, a zászlóval. Aztán a városi tanács, két század katona a Presidióból, majd a Jávorszarvasok bíbor ernyőkkel, aztán meg a Templomosok fehér strucctollakkal, kardosan. Végül a Kolumbusz-lovagok vörös strucctollakkal, szintén kardosan. Mack és a fiúk ezt pontosan tudják. És azt is, hogy majd megszólal a rezesbanda. Már nemegyszer látták. Nem kell, hogy még egyszer megnézzék.

– Akit a parádék nem érdekelnek – mondta Richard Frost –, az nem is él.

– Hát akkor áll a fogadás?

– Áll.

– Nem furcsa – mondta Doki –, hogy amit csodálunk az emberben: a jóságot, nagylelkűséget, őszinteséget, becsületet, megértést, gyengédséget, a mi rendszerünkben mind a kudarc velejárói. Amit viszont megvetünk: a ravaszkodást, mohóságot, pénzvágyat, aljasságot, önzést, önteltséget, mind a siker tényezői. És míg az előbbieket csodáljuk, az utóbbiakat boldogan kitenyésztjük magunkban.

– Mért akarjon valaki jó lenni, ha éhezés az ára? – kérdezte Richard Frost.

– Ó, itt nem az éhezésről van szó. Egészen másról. A lélek áruba bocsátása a földi javak elnyerése céljából tökéletesen önkéntes, és csaknem általános. Csaknem, de mégsem egészen. Mindenütt a világon akadnak olyanok, mint Mack és a fiúk. Rájuk bukkantam egy mexikói fagylaltárusban, egy alaszkai aleutában.[12] Tudod ugye, hogy mulatságot akartak rendezni nekem, csak valahogy félresikerült. De a lényeg az, hogy szándékuk szerint mulatságot akartak rendezni nekem. Figyelj csak – mondta –, nem a rezesbandát hallom?

Gyorsan megtöltötte a két poharat, aztán mindketten az ablakhoz álltak.

Mack és a fiúk letörten üldögéltek a farönkön, arccal a laboratórium felé fordulva. A rezesbanda hangja a Világítótorony utca felől hallatszott, dobpergés visszhangzott a házfalakról. És most a polgármester kocsija átfutott az utcán, hűtőjén lobogtak a kis zászlók. Aztán megjelent Hosszú Bob, fehér lován, kezében a lobogó, utána a rezesbanda, a katonák, a Jávorszarvasok, a Templomosok, a Kolumbusz-lovagok. Richard és Doki előrehajolva, feszülten figyelt, de nem a parádét, hanem a rönkön ülőket lesték.

És ott a rönkön egyetlen fej se biecent, egyetlen nyak se moccant. A menet végigvonult az utcán, de ők nem mozdultak. A parádé eltűnt. Doki kiitta sörét, aztán lassan fölemelte két ujját:

– Ha! – mondta. – Nincs jobb az első korty sörnél.

Richard az ajtó felé indult.

– Milyet akarsz?

[12] Aleuta: az Alaszkához tartozó Aleuták szigetcsoportján élő bennszülött.

– Ugyanilyet – mondta Doki lágyan. A domb felé pillantott, mosolyogva nézte Macket és a fiúkat.

Könnyű azt mondani, hogy „az idő a legjobb orvos, ez is majd elmúlik. Az emberek könnyen felejtenek". A „kívülállónak" könnyű efféléket mondania, de annak, aki bajban van, nem múlik az idő, az emberek nem felejtenek, a bajba jutott a változatlanság kellős közepében áll. Doki nem tudott a Palota Lebujban sajgó fájdalomról, az önpusztító lelkiismeret-furdalásról, mert másként megpróbált volna segíteni rajta. Mack és a fiúk viszont nem ismerték Doki érzelmeit, különben újra fölemelték volna fejüket.

Rossz idők jártak. Az üres telken sötéten lopakodott a gonosz. Sam Malloy többször is összeveszett feleségével, és az asszony szüntelenül sírdogált. A visszhangos kazánban mintha víz alól hangzott volna a sírás. Mack és a fiúk, mondhatni, a bajok csomópontjában álltak. A derék kidobóember kivágott egy részeget a Mackós Lobogóból, de túlságos erővel, túlságosan messzire vágta ki, s a részeg a nyakát törte. Alfrednak háromszor is el kellett mennie Salinasba, hogy tisztázza az ügyet, és ettől nemigen kerekedett jókedvre. Pedig különben olyan kiváló kidobó volt, hogy soha senkiben nem tett kárt. Részeghajítását mindenkor csodálatos ritmusérzék és báj jellemezte.

Mindezek tetejébe a város fennkölt gondolkozású hölgyeinek egy csoportja azzal a követeléssel állt elő, hogy az amerikai ifjúság erkölcsi tisztaságának megóvása érdekében zárják be a bűnbarlangokat. Ez általában évenként megismétlődött, július negyedike és az állami vásár közti időben. Dora ilyenkor egy hétre bezárta a Mackós Lobogót. Ami végül is nem volt nagy baj. Mindenki szabadságra ment, és a vízvezeték meg a falak körüli apróbb javítási munkálatokat el lehetett végeztetni. Csakhogy ebben az esztendőben a hölgyek valóságos keresztes hadjáratot indítottak. Ezúttal fejeknek kellett hullaniuk. Az eseménytelen nyár után a hölgyek ingerültek voltak. Odáig fajult a dolog, hogy a végén tudomásukra kellett hozni, kik azoknak a barlangoknak a tulajdonosai, ahol a bűnt gyakorolják, mennyi bért szednek, és bezárásuk milyen nélkülözéseket vonna maga után. Már ennyire borotvaélen táncoltak a dolgok.

Dora két teljes hétre bezárt, viszont ez alatt az idő alatt Montereyben három kongresszust is tartottak. Amikor a műintézet bezárásának a híre elterjedt, Monterey a következő esztendei kongresszusok közül ötnek a rendezési jogát elvesztette. És baj bajt kö-

vetett. Dokinak kölcsönt kellett fölvennie, hogy a mulatság alkalmával összetört üvegedények árát kifizethesse. Elmer Rechati elaludt a Southern Pacific sínein, és erre mindkét lába ráment. Egy hirtelen támadt, teljesen váratlanul jött vihar négy halászcsónakot leszakított horgonyáról, s most törötten, búsan hányódtak a Del Monte öbölben.

Az ilyen sorozatos csapásokra nincs magyarázat. Mindenki önmagát vádolja. Az emberek elméjük mélyén titokban elkövetett bűnöket idéznek föl, és eltűnődnek, nem ők indították-e el e gonosz folyamatot. Van, aki a bajokat a napfoltoknak tudja be, és van, aki az időjárásjelentésekre hivatkozva tagadja ezt a lehetőséget. Még az orvosok se húztak hasznot a dolgok ilyetén alakulásából, mert sokan ágynak dőltek ugyan, de senki se jövedelmező betegségtől. Jó hashajtóval vagy más, recept nélkül is kapható gyógyszerrel valamennyit ki lehetett kúrálni.

A bajok betetőzéséül Kedves is megbetegedett. Midőn a kór lecsapott rá, jó húsban levő, eleven kutyuska volt, de az ötnapos láztól csont és bőr lett. Májvörös orra rózsaszínűre sápadt, ínye kifehéredett. Szeme üvegesen csillogott a láztól, teste forró volt, noha időnként kirázta a hideg. Se enni, se inni nem akart, kövér kis hasa a gerincéig fonnyadt, és még a farkán is, a bőr alatt látni lehetett az ízületeket. Semmi kétség: szopornyicába esett.

Erre azután a Palota Lebujban szörnyű pánik tört ki. Kedves nélkülözhetetlen volt számukra. Hughie és Jones tüstént otthagyták állásukat, hogy szükség esetén kéznél legyenek. A fiúk turnusokban látták el az ápolói teendőket. Hidegvizes borogatást raktak Kedves homlokára, de a kutyus mind gyengébb, mind betegebb lett. Végül is Hazelt és Jonest, hiába vonakodtak, elküldték Dokihoz. Doki épp egy árapálytérképen dolgozott, s közben csirkebecsinálttal evett, amelynek fő alkateleme azonban nem csirke, hanem tengeriuborka volt. A fiúk úgy látták, kissé hűvösen néz rájuk.

– Kedvesről van szó – mondták. – Beteg.

– Mi baja?

– Mack azt mondja, szopornyica.

– Nem vagyok állatorvos – válaszolta Doki. – Fogalmam sincs, mit kell rá adni.

– De mégis, ha csak megnézné – mondta Hazel. – Szörnyen beteg.

Dokit körülállták a fiúk, miközben megvizsgálta Kedvest. Meg-

nézte a szemgolyóját, ínyét, megtapogatta a fülét, hogy lássa, mennyire lázas. Ujját végighúzta a kutyus abroncsként kiálló bordáin, gerincén.

– Nem akar enni? – kérdezte.

– Egy falat se megy le a torkán – felelte Mack.

– Erőltetni kell az etetést. Adjatok neki erőlevest, tojást és csukamájolajat.

Mackék úgy érezték, ezek hűvös, érzéketlen szavak. Doki pedig visszatért a térképeihez és a becsinálthoz.

De Macknek és a fiúknak most legalább volt valami tennivalójuk. Húslevest főztek, olyan erős lett, akár a whisky. Kedves nyelvére csukamájolajat öntöttek, jó mélyen, hogy egy-két cseppet le is nyeljen. Föltartották a fejét, száját tölcsérszerűen szétfeszítették, és beleöntötték a langyos levest. Választania kellett, vagy lenyeli, vagy megfullad. Kétóránként megetették-megitatták. Eddig turnusokban aludtak, most egyikük se feküdt le. Szótlanul üldögéltek, és várták a krízist.

A krízis a kora reggeli órákban következett be. A fiúk ülő helyükben szunyókáltak, de Mack ébren volt, és szemét a kutyuson tartotta. Kedves kétszer megbillentette fülét, mellkasa fölemelkedett. Aztán lassan, végtelen fáradtsággal pipaszárlábára tápászkodott, az ajtóhoz vonszolta magát, négy kortyot lefetyelt a vízből, majd összeesett a padlón.

Mack ordítva riasztotta föl a fiúkat. Aztán döngő léptekkel táncra perdült. A fiúk összevissza üvöltöztek egymással. Li Csong, miközben kitette a szemétvödröket, hallotta ordítozásukat, és haragosan fölhorkant. Alfred, a kidobóember is hallotta őket, azt hitte, mulatoznak.

Kilenc órára Kedves saját jószántából megevett egy nyers tojást s hozzá két deci tejszínhabot. Délre már láthatóan gyarapodott a súlya. Egy nap múlva már hancúrozott is egy kicsit, s a hét végére teljesen fitt formában volt.

A gonosz bástyáján ezzel rés támadt. Vereségének bizonyítékai itt is, ott is láthatóvá váltak. A halászcsónakokat bevontatták és lehorgonyozták. Dora üzenetet kapott, hogy tiszta a levegő, kinyithatja a Mackós Lobogót. Earl Wakefield egy kétfejű pókhalat fogott, és nyolc dollárt kapott érte a múzeumtól. A gonosznak, a várakozásnak bástyái megtörettek. Romokban hevertek. Akkor éjszaka a laborban a függönyöket behúzták, hajnali kettőig áradt a gramofonból a gregorián zene, aztán elhallgatott, de az épületből

senki se jött ki. Li Csong szívében valamilyen küzdelem zajlott le, aminek eredményeként egy keleties pillanatában megbocsátott Macknek és a fiúknak, leírta a békatartozást, amely kezdettől fogva amúgy is csak pénzügyi fejfájást okozott neki. És bocsánatának jeléül egy fél liter Ócska Teniszcipővel megjelent a Palotában, és ajándékképpen átnyújtotta. Mackék üzleti kapcsolata a Bőség áruházzal sértette Li érzelmeit, de most ennek is vége szakadt. Li látogatása egyébként egyebeesett Kedves visszanyert egészségének első pusztító megnyilvánulásával. Addigra már annyira elkényeztetett kutyus volt, hogy a szobatisztaság kérdése többé fel se merülhetett. Amikor Li Csong megjelent az ajándékkal a Palotában, Kedves épp azzal foglalatoskodott, hogy elégedett gazdáinak tapsai közepette megfontolt szándékkal, boldogan darabokra tépje Hazel egyetlen pár gumicipőjét.

Mack üzletileg sohase kereste fel a Mackós Lobogót. Ez, úgy gondolta, a vérfertőzést súrolná. Volt egy másik műintézet, a baseballpálya mellett, azt pártfogolta. Amikor hát belépett a Mackós Lobogó bárjába, mindenki azt hitte, csak egy pohár sörre tér be. Mack odalépett a pulthoz.

– Dora itt van? – kérdezte Alfredtól.

– Mit akarsz tőle?

– Kérdezni szeretnék tőle valamit.

– Mit?

– Semmi közöd hozzá – felelte Mack.

– Jól van, jól. Ahogy akarod. Mindjárt megkérdem, bemehetsz-e hozzá.

Egy perc múlva bevezette Macket a szentélybe. Dora redőnyös íróasztalánál ült. Narancsszínű haja gyűrűkben tornyosodott, homlokán zöld szemellenző volt. Széles végű írótollával könyvelését hozta napra kész állapotba, egy szép, régi főkönyvbe jegyezgetett. Gyönyörű rózsaszínű selyemköntös volt rajta, csuklóját és nyakát csipke szegélyezte. Amikor Mack belépett, Dora villámgyorsan megperdült forgószékén, és szembenézett vele. Alfred a küszöbön állt és várt. Mack azonban nem kezdett hozzá, amíg Alfred be nem tette az ajtót, és el nem távozott.

Dora gyanakodva kémlelte Mack arcát.

– Nos – kérdezte végül –, miben lehetek segítségére?

– Kérem, asszonyom – mondta Mack. – Bizonyára hallotta, mit műveltünk a múltkoriban odaát Dokinál?

Dora föltolta homlokán a zöld szemellenzőt, tollát egy régimódi, tekercsrugós tartóba nyomta.

– Igen! – mondta. – Hallottam.

– Asszonyom – folytatta Mack –, Doki kedvéért csináltuk. Akár hiszi, akár nem, neki akartunk egy kis murit csapni. Csakhogy nem jött haza időben, és a muri valahogy elkanászosodott.

– Nekem is így mondták – jegyezte meg Dora. – És én mit tehetek ebben az ügyben?

– Én meg a fiúk – felelte Mack – úgy gondoltuk, megkérdezzük magát. Jól tudja, mit jelent nekünk Doki. Meg szeretnénk kérdezni magától, mit gondol, mit tehetnénk, amivel kimutathatnánk érzéseinket?

– Hm – hümmögött Dora. Hátradőlt a széken. Keresztbe rakta a lábát, köpenyét elsimította a térdén. Aztán cigarettát vett elő, rágyújtott, és elgondolkozva nézett maga elé.

– A múltkori mulatságon, amit a tiszteletére rendeztek, nem vett részt. Mért ne rendeznének most egy olyat, amelyiken részt vesz?

– Jesszusom! – mondta később Mack a fiúknak. – Hát így egyből kivágta. Állati okos asszony! Nem csoda, hogy kuplerájosnő lett belőle. Állati okos asszony!

24

Mary Talbot, azaz Mrs. Tom Talbot, gyönyörű teremtés. Vörös hajában zöld fények csillognak. Bőre zöld alapra fölrakott arany, s zöld szemét apró arany pettyek tarkítják. Arca háromszögletű, arccsontjai szélesek, szeme mélyen ülő, álla hegyes. Hosszú lába van, akár egy táncosnőnek, a járása is olyan: szinte nem is érinti a földet. Felindult lelkiállapotban – ami elég gyakori nála – arca aranypírba borul. A déd-déd-déd-déd-déd-nagyanyját annak idején megégették mint boszorkányt.

Mary Talbot mindennél jobban szerette a vendégeskedést: zsúrokat rendezni, zsúrokra járni. Mivel Tom Talbot nem sokat keresett, Mary sem rendezhetett folyton zsúrokat, így aztán különböző trükkökkel másokat vett rá. Néha felhívta valamelyik barátnőjét, és kerek perec megkérdezte:

– Nem volna ideje már zsúrt rendezned?

Mary évente általában hatszor ünnepelte a születésnapját, s jelmezbálokat, alkalmi összejöveteleket, ünnepi estélyeket is szerve-

zett. Karácsonyeste Maryéknél: ennél izgalmasabbat el se lehet képzelni. Mary a zsúrokon izzott, akár a parázs. És izgalma még férjét is magával ragadta.

Délutánonként, amikor Tom dolgozott, Mary néha teadélutánokat rendezett a környék macskáinak. Egy zsámolyra babacsészéket és kistányérokat helyezett. Aztán összeszedte a macskákat – egész csapatra való akadt – és erről-arról, hosszan elcsevegett velük. Mary nagyon élvezte ezt a játékot; csúfondáros játék volt, arra való, hogy önmaga előtt is leplezze: nincsenek szép ruhái, és pénzük sincs. Talboték többnyire a tönk szélén álltak, de Marynek még a legválságosabb percekben is sikerült nyélbe ütnie valamilyen zsúrt.

Ehhez nagyon értett. Képes volt egy egész házat megfertőzni vidámsága varázsával, és ezt a képességét védőpajzsként használta a csüggedés ellen, amely állandóan ott lappangott a ház körül, s csak arra várt, hogy lecsaphasson Tomra. Mary azt érezte fő feladatának, hogy távol tartsa Tomtól a csüggedést, hisz mindenki tudta, Tomból előbb-utóbb nagy ember lesz. Általában sikerült is elkergetnie a sötét árnyakat, de néha-néha mégis belopakodtak, és rávetették magukat Tomra. Tom ilyenkor órák hosszat ült és tépelődött, miközben Mary kétségbeesett erőlködéssel igyekezett föléleszteni a vidámság hunyó parazsát.

Egyik elsején szűkszavú felszólítást kaptak a vízművektől, a lakbért se tudták kifizetni, a *Collier's*-től visszajött egy kézirat, a *New Yorker* pedig visszaküldte a karikatúrákat, Tom, akit ráadásul még mellhártyagyulladás is kínozott, a szobájába ment, és lefeküdt.

Mary beosont hozzá, mert Tom mélabújának kékesszürke árnya kiszűrődött az ajtó alatt és a kulcslyukon. Mary papírcsipkébe csomagolt tatárvirág-csokrocskát szorongatott a kezében.

– Szagold csak meg – mondta, és Tom orra alá tartotta a csokrot. Tom megszagolta a virágot, de nem szólt semmit. – Tudod, milyen nap van ma? – kérdezte Mary. Kétségbeesetten töprengett, mivel tehetné ünnepivé a napot.

– Miért nem nézünk egyszer szembe a helyzettel? – kérdezte Tom. – Itt a vég. Elmerülünk. Minek áltatjuk magunkat?

– Szó sincs róla – mondta Mary. – Mi a szerencse gyermekei vagyunk. Mindig is azok voltunk. Emlékszel, hogy egyszer tíz dollárt találtál az egyik könyvben, emlékszel, amikor az unokatestvéred öt dollárt küldött? Velünk nem történhet baj!

– De most történt – mondta Tom. – Ne haragudj – folytatta –, nem tudom többé általatni magamat. Torkig vagyok az egésszel! Ez egyszer, csak most az egyszer, szeretnék szembenézni az igazsággal.

– Rendezhetnénk egy kis zsúrt ma este – mondta Mary.

– Miből? Csak nem akarsz megint képeslapból kivágni sonkát, és azt tálalni fel a vendégeknek? Torkig vagyok már az effajta tréfákkal. Elkoptak. Csak sírni tudok rajtuk.

– Azért egy kis zsúrt össze tudnék ütni – erősködött Mary. – Egy icipicit. Amire nem kell kiöltözni. Ma van a Bloomer Liga megalapításának az évfordulója. Ugye, erről megfeledkeztél?

– Semmi értelme – felelte Tom. – Tudom, csúnya dolog tőlem, de egyszerűen nem futja az erőmből. Jobb volna, ha kimennél, becsuknád az ajtót, és békén hagynál. Különben még rád ragad a rosszkedvem.

Mary jól megnézte férjét, és látta, hogy komolyan beszél. Nesztelenül kiment, becsukta maga mögött az ajtót, Tom pedig hasra fordult, és tenyerébe temette az arcát. Hallotta, hogy az asszony sürgölődni kezd a szomszéd szobában.

Mary régi karácsonyfadíszekkel, üveggolyókkal meg aranyfüsttel földíszítette az ajtót, aztán egy kartonlapra ráírta: „Isten hozott, Tom, hazánk hős fia." Egy ideig fülelt az ajtónál, de nem hallott semmit. Erre kicsit szomorúan elővette a zsámolyt, és leterítette egy szalvétával. A zsámoly közepére odaállította egy vázában a csokrot, és négy kis csészét és tányért rakott köré. Kiment a konyhába, teát öntött a kannába, és vizet tett fel forrni. Aztán kiment az udvarra.

Randolph Cica az utcai kerítésnél sütkérezett.

– Randolph kisasszony – mondta Mary –, egy-két barátnőm eljön hozzám teára, magát is szívesen látnám.

Randolph Cica kéjesen a hátára fordult, és elnyújtózott a forró napon.

– Legkésőbb négyre várom – mondta Mary. – A Bloomer Liga centenáriumi fogadására készülünk a Nagyszállóba a férjemmel.

Megkerülte a házat, s átment a hátsó udvarba, ahol a kerítést befutották a szederindák. Casini Cica a földön guggolt, morgott, és vadul billegette a farkát.

– Mrs. Casini – kezdte Mary, de hirtelen torkán akadt a szó, mert észrevette, mit művel a macska. Casini Cica egeret fogott. Gyengéden, behúzott karmokkal paskolgatta, s az egér rémülten

igyekezett menekülni, megbénult hátsó lábát maga után vonszolva. A macska a szederinda menedéket nyújtó közelébe engedte, aztán könnyedén utánanyúlt, mancsából fehér tüskék meredtek ki. Finnyásan beledöfte karmait az egér hátába, és visszahúzta a vonagló állatkát. Farkát elragadtatva, kéjesen billegette.

Tom már-már félálomban volt, amikor arra riadt, hogy valaki szólítgatja. Fölugrott, és kiabálni kezdett:

– Mi baj? Hol vagy?

Hallotta, hogy Mary sír. Kiszaladt az udvarra, és tüstént látta, mi történt.

– Ne nézz oda! – kiáltotta, és agyonütötte az egeret. Casini Cica a kerítés tetejére szökkent, és haragosan nézett rá. Tom felkapott egy követ, hozzávágta a macskához, és elkergette a kerítésről.

Mary még odabent is pityergett egy kicsit. Aztán vizet öntött a teáskannába, és a kis asztalra tette.

– Oda ülj – mondta Tomnak. A férfi leguggolt a padlóra, a zsámoly mellé.

– Kaphatnék egy nagyobb csészét? – kérdezte.

– Nem hibáztatom Casini Cicát – mondta Mary. – Ismerem én a macskákat. Nem ő a hibás. De... ó, Tom! Hogy hívom meg legközelebb? Egy ideig rá se tudok nézni, akárhogy is igyekszem.

Fürkészve nézett Tomra, és észrevette, hogy homlokán kisimultak a ráncok, s már nem pislog olyan szomorúan.

– Igaz, most néhány napig amúgy is a Bloomer Ligával leszek elfoglalva – mondta. – Azt se tudom, hol áll a fejem, annyi a dolgom.

Mary Talbot abban az évben terhességi zsúrt rendezett. És mindenki azt mondta:

– Barátom! Annak a gyereknek aztán lesz része mókában!

25

Biztos, hogy az egész Konzervgyár utca, sőt alighanem egész Monterey érezte a levegőben a változást. Jó, jó, hogy az emberek nem hisznek a szerencsés vagy baljós előjelekben. Senki sem hisz bennük. De azért kockázatot vállalni oktalanság, és nem is vállal senki. A Konzervgyár utca éppoly kevéssé babonás, mint a többi, s mégis: melyik lakója sétálna el egy létra alatt, vagy nyitna ki odahaza egy ernyőt? Doki tetőtől talpig tudós volt, semmiféle ba-

bonában nem hitt, mégis mikor egyszer későn este hazatért, és fehér virágfüzért talált a küszöbén, megborzongott. De a Konzervgyár utca lakóinak zöme egyszerűen nem hisz az efféle dolgokban, csak épp óvakodik tőlük.

Mack például egy pillanatig sem kétkedett abban, hogy a Palota Lebujra sötét árnyak nehezednek. Kielemezte a mulatság sikertelenségének okait, és arra az eredményre jutott, hogy akkor este minden kis résen át baj szivárgott, csőstül zúdult rájuk a balszerencse. És ha az ember egyszer ilyen passzba kerül, a legokosabb, ha ágyba fekszik, s kivárja, míg jobb napok virradnak fel. Mert sorsát senki el nem kerülheti. De Mack nem volt babonás, hogy is lett volna az!

Most azonban boldogság szüremkedett be az utcába és onnan tovább. Doki hölgylátogatói egész soránál szinte természetfölötti sikereket aratott. Pedig még csak nem is strapálta magát. A Palota kutyusa úgy nőtt, mint a futóbab, és ezer meg ezer idomított ősének tapasztalatát felhasználva, nekilátott önmaga idomításának. Megundorodott a padlóra brunzolástól, s a házon kívül végezte el a dolgát. Nyilvánvaló volt, hogy Kedvesből derék, szeretetre méltó kutya lesz. És még vitustáncot sem kapott a szopornyicától.

A jóindulat ózondús levegője végigömlött a Konzervgyár utcán. Elszállingózott egészen Herman bisztrójáig és a San Carlos hotelig. Szippantott belőle Jimmy Brucia meg Johnny, a dalos kedvű csapos is. Meg Sparky Evea, aki a jóindulat hatására kedvtelve vetette bele magát a három új vidéki zsaruval folyó ütközetbe. Még a salinasi börtönbe is beszivárgott, ahol Gay mind ez ideig remekül élt, mert hagyta, hogy a seriff, akivel dámát szokott játszani, megverje, most azonban hirtelen elkanászkodott, és egyetlen partit sem veszített el többé. Emiatt ugyan le kellett mondania kiváltságairól, viszont újból embernek érezhette magát.

Eljutottak a friss légáramlatok az oroszlánfókákhoz is, s ugatásuk olyan árnyalatokkal és lejtésekkel gazdagodott, hogy boldog örömmel töltötte volna el Szent Ferenc szívét. A katekizmusba mélyedt kislányok hirtelen fölpillantottak, és minden ok nélkül vihogni kezdtek. Egy érzékeny elektromos keresővel talán meg lehetett volna állapítani a szerteáradó boldogság és jó szerencse forrását. Háromszögeléssel valószínűleg a Palota Lebuj és Bisztróban lelték volna meg. Annyi bizonyos, hogy a Palota zsongott az örömtől. Mack és a fiúk telítve voltak elektromossággal. Jones egy alka-

lommal fölpattant a székről, dzsiggelt egyet, s aztán visszaült. Hazel mosolyogva révedezett. A boldogság olyan általános és cseppfolyós volt, hogy Mack csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudta a célnak megfelelően összpontosítani. Eddie, aki ez idő tájt elég rendszeresen dolgozott a La Idában, némi reményekre jogosító italkészletet halmozott föl. Most már nem öntött sört a többi italhoz. Áporodott ízt ad a keveréknek, jelentette ki.

Sam Malloy hajnalkát ültetett, hogy befuttassa vele a kazánt. Egy kis ponyvát is kifeszített, és esténként gyakran elüldögélt alatta felesége társaságában. Az asszony ágyterítőt horgolt.

A jókedv még a Mackós Lobogóba is beférkőzött. Az üzlet virágzott. Phyllis Mae lába szépen javult, remélhető volt, hogy hamarosan megint munkába állhat. Eva Flanegan visszatért East St. Louisból, s nagyon boldog volt, hogy ismét itthon lehet. East St. Louisban nagy volt a hőség, s a város korántsem volt olyan kellemes, mint ahogy Eva emlékezetében élt. Igaz, hogy fiatalabb is volt azokban a boldog időkben.

A tudat vagy meggyőződés, hogy Doki számára muri készül, ezúttal nem hirtelen fogamzott meg. És nem is egyik percről a másikra feslett ki teljes pompájában. Az emberek hírét vették, de hagyták, hadd fejlődjön csak ki szép lassan képzeletük gubójában, mint a lárva.

Mack realista nézeteket vallott.

– Legutóbb – mondta a fiúknak – erőltettük. Pedig úgy nem lehet jó murit csapni. Az az igazi, ha lassacskán környékezi meg az embert.

– De hát tulajdonképpen mikor lesz? – kérdezte türelmetlenül Jones.

– Nem tudom – felelte Mack.

– Meglepetésnek szánjuk? – kérdezte Hazel.

– Úgy kellene – válaszolta Mack. – Az a legjobb módja.

Kedves egy teniszlabdát hozott neki, amelyet talált valahol, Mack kidobta az ajtón a gizgazba. Kedves utánairamodott.

– Ha tudnánk, mikor van Doki születésnapja – mondta Hazel –, születésnapi murit csaphatnánk neki.

Macknek tátva maradt a szája. Hazel mindig újabb meglepetésekkel szolgált.

– Istenemre, Hazel, mondasz valamit – kiáltotta. – Úgy is van, ha születésnapi murit rendezünk neki, ajándékot is kap. És ez az

igazi. Most már csak azt kell megtudnunk, mikor van Doki születésnapja.

– Hát ezt könnyen megtudhatjuk – jegyezte meg Hughie. – Kérdezzük meg tőle!

– Hogyisne! – mondta Mack. – Egyből rájön, miről van szó. Ha megkérdezel valakit, mikor van a születésnapja, különösen, ha már csaptak neki egy murit, mint mi tettük, rögtön rájön, honnét fúj a szél. Okosabb, ha átmegyek hozzá, és szaglászok egy kicsit, de nem jövök elő a farbával.

– Én is veled megyek – mondta Hazel.

– Nem! Ha ketten megyünk, képes kitalálni, hogy készülünk valamire.

– De hát a fenébe is! Az én ötletem volt! – tiltakozott Hazel.

– Tudom – mondta Mack. – És ha jól sül el a dolog, meg is mondom majd Dokinak, hogy az ötlet a tied volt. De most, azt hiszem, mégis okosabb, ha egyedül megyek át.

– Milyen kedvében van? – kérdezte Eddie. – Barátságos?

– Hát persze, tip-top.

Mack a laboratórium földszinti hátsó szobájában akadt rá Dokira. Hosszú gumikötény volt rajta meg gumikesztyű, hogy megvédje kezét a formaldehidtől. Törpecápák vissz- és ütőereibe fecskendezett festéket. A kis mixer szakadatlanul forgott, keverte a kék festéket. A vörös folyadék már a fecskendőben volt. Doki finom keze akkurátusan dolgozott, beszúrta a tűt a kellő helyre, aztán megnyomta a pravazt, s a sűrített levegő belenyomta a vénákba a festéket. A cápákat szépen halomba rakta. Még egyszer kézbe kell majd vennie őket, hogy az artériákba kék festéket fecskendezzen. A törpecápa bonctani célokra igen jól bevált.

– Helló, Doki – köszönt Mack. – Megy a munka?

– Megyeget – felelt Doki. – Hogy van a kutyus?

– Prímán. De ha maga nincs, már régen beadta volna a kulcsot.

Dokit egy pillanatra elöntötte az óvatosság hulláma, de aztán el is ült. Általában gyanakodva szokta fogadni a bókokat. Mackkel kapcsolatban különben is voltak már tapasztalatai. De Mack hangjából ezúttal csak hála csendült ki, semmi egyéb. Doki tudta, mennyire rajong a kutyáért.

– Hogy mennek a dolgok a Palotában? – kérdezte.

– Prímán, Doki, prímán. Két új széket szereztünk. Örülnék, ha egyszer meglátogatna minket. Már egész szépen berendezkedtünk.

– Majd elmegyek egyszer – jelentette ki Doki. – Eddie még mindig hordja haza a korsókat?

– Persze – felelte Mack. – De sört most már nem önt hozzá, és szerintem jobb is így. Erősebb.

– Az erejével eddig se volt hiba – jegyezte meg Doki.

Mack türelmesen várt. Doki előbb-utóbb bejön az utcájába, csak ki kell várnia. Ha maga Doki tér a tárgyra, kevésbé lesz gyanús a dolog. Mack módszere mindig ez volt.

– Rég nem láttam Hazelt. Csak nem beteg?

– Dehogyis – felelte Mack és megindította a hadműveletet. – Kutya baja. Ő meg Hughie állati vitát folytatnak egymással. Már legalább egy hete – kuncogott. – De a legjobb az egészben az, hogy olyasmin vitatkoznak, amihez egyik sem konyít. Én nem avatkozom bele, mert én se értek hozzá, de ők csak folytatják. Már majdhogy hajba nem kapnak.

– Miről van szó? – kérdezte Doki.

– Hát – felelte Mack – Hazel egyre-másra vásárolja a planétákat, és a szerencsés napokat meg más efféléket bogarássza rajtuk. Hughie meg azt mondja, hogy hülyeség az egész. Hazel kardoskodik, hogy ha tudja, mikor született valaki, megmondja a jövőjét. Hughie erre azt mondja, hogy ebből csak annak a pacáknak van haszna, aki rásózza Hazelre a planétákat, darabját huszonöt centért. Én nem értek hozzá. Magának mi a véleménye, Doki?

– Én inkább Hughie nézetét osztom – mondta Doki. Kikapcsolta a mixert, kimosta a fecskendőt, és kék festékkel töltötte meg.

– Egyik este már majdnem összeverekedtek. Kérdik tőlem, mikor születtem. Mondom: április 12-én. Erre Hazel megy, vesz egy planétát, és mindenfélét rám olvas. Nem tagadom, egy-két dolgot eltalált. De majd minden jó volt, amit mondott, és a jót szívesen elhiszi az ember. Hogy bátor vagyok meg okos meg hű barát. Hazel azt állítja, ez mind igaz. Magának mikor van a születésnapja, Doki?

A hosszú szósz végén egészen magától értetődőnek hatott a kérdés. Senkiben se keltett volna gyanút. De Doki, mint tudjuk, már régóta ismerte Macket. Ha nem így áll a dolog, elárulta volna, hogy december 18-án van a születésnapja, nem mondott volna október 27-ét, amikor nem volt.

– Október huszonhetedikén – felelte. – Kérdezd meg Hazelt, mit tud ennek alapján kisütni rólam.

– Valószínűleg süket duma az egész – vélekedett Mack. – De

Hazel komolyan veszi. Majd szólok neki, nézze meg, mit tud mondani magáról, Doki.

Amikor Mack eltávozott, Doki egy-két pillanatig eltöprengett, vajon mire megy ki a játék. Mert tudta, hogy valami készül. Ismerte Mack technikáját, módszerét. Fölismerte a stílusát. Szerette volna tudni, mit kezd Mack a kapott fölvilágosítással. De a teljes igazságra csak később jött rá, amikor itt is, ott is elkapott valamit a szállongó hírekből. Pillanatnyilag csak megkönnyebbülést érzett, mert arra számított, hogy Mack meg akarja vágni.

26

A két kisfiú a hajógyár udvarán játszadozott, míg föl nem mászott egy macska a kerítésre. Rögtön üldözőbe vették, átkergették a vasúti síneken, s közben megtömték a zsebüket kövekkel. A macska bemenekült előlük a magas fűbe, de a kisfiúk azért eltették a köveket, mert mind súlyra, mind alakra és nagyságra tökéletesen megfeleltek a célnak: sose tudhatja az ember, mikor lehet szüksége ilyen kövekre. A gyerekek befordultak a Konzervgyár utcába, és megcélozták a Morden-féle Konzervgyár hullámlemez homlokzatát. Az irodaablakon egy ijedt ember kukkantott ki, az ajtóhoz rohant, de a kisfiúk gyorsabbak voltak nála. Már rég egy gerenda mögött lapultak, mire az ember az ajtóhoz ért. Ha száz évig keresi őket, akkor se találja meg.

– Fogadni mernék, hogy egy életen át se találna meg minket – mondta Joey.

Egy idő múlva elunták a bujkálást, mivel senki se kereste őket. Fölkeltek hát, és végigballagtak a Konzervgyár utcán. Sokáig bámulták Li Csong kirakatát, vágyakozó pillantást vetettek a fogókra, fűrészekre, a mozdonyvezető-sipkákra meg a banánra. Aztán átmentek az utca túlsó oldalára, és leültek a laboratórium emeletére vezető lépcső legalsó fokára.

– Ez a pacák itt – szólalt meg Joey – csecsemőket tart üvegben.

– Miféle csecsemőket? – kérdezte Willard.

– Valódiakat. Azzal a különbséggel, hogy ezek még nem születtek meg.

– Nem hiszem – mondta Willard.

– Pedig így van. A Sprague srác látta is őket, és azt állítja, hogy csak ekkorák, ni, és egész pici kezük, lábuk meg szemük van.

– Hajuk is van? – firtatta Willard.

– Azt nem mondta Sprague.

– Meg kellett volna kérdezned. Biztosan hazudott.

– Szerencse, hogy nem hallja – mondta Joey.

– Akár meg is mondhatod neki, hogy mit mondtam. Nem félek se tőle, se tőled. Senkitől se félek. Megmutassam? – Joey hallgatott. – Akarod?

– Nem – felelte Joey. – Azon gondolkodom, hogy miért ne mehetnénk föl a pacákhoz, és kérdezhetnénk meg tőle, csakugyan vannak-e üvegben tartott csecsemői. Lehet, hogy meg is mutatná, ha tényleg vannak neki.

– Nincs itthon – mondta Willard. – Ha itthon volna, itt állna a kocsija. Elment valahová. Szerintem hazugság az egész. Az a Sprague hazudik. Meg te is. Ha nem tetszik, tegyél róla!

Álmos nap volt. Willardnak nagyon meg kellett erőltetnie magát, hogy izgalmasabbá tegye.

– Meg gyáva is vagy. Ha nem tetszik, tegyél róla.

Joey nem felelt. Willard kénytelen volt taktikát változtatni.

– Hol az öreged? – kérdezte színlelt egykedvűséggel.

– Meghalt – felelte Joey.

– Igazán? Nem is tudtam. Mibe?

Joey egy pillanatig nem válaszolt. Tudta, hogy Willard is tudja, miben halt meg az apja, de ezt nem mondhatta, ha nem akar összeveszekedni Willarddal. Márpedig Joey félt Willardtól.

– Öngyilkos... Megölte magát.

– Igazán? – Willard komoly képet vágott. – És hogyan?

– Patkánymérget vett be.

Willard vad röhögésbe tört ki.

– Mért? Patkánynak képzelte magát?

Joey kuncogott egyet a tréfán, éppen csak a látszat kedvéért.

– Biztos patkánynak képzelte magát – rikácsolta Willard. – Nem mászkált négykézláb? Így ni, ide nézz! Nem ráncolta az orrát? Hosszú farka is volt? – Willard ájuldozott a röhögéstől. – Vett volna inkább egy patkányfogót, és dugta volna bele a fejét!

Ezen mindketten jót röhögtek, legalábbis Willard. Aztán újabb tréfával próbálkozott.

– És hogy nézett ki, amikor bevette? Így?

Kancsalított, kitátotta a száját, és kiöltötte a nyelvét.

– Egész nap beteg volt – felelte Joey. – Csak éjfélkor halt meg. Iszonyú fájdalmai voltak.

– Miért csinálta? – kérdezte Willard.

– Nem kapott munkát – felelte Joey. – Már majd egy éve nem dolgozott. És tudod, mi a legviccesebb az egészben? Éppen másnap reggel jött valaki, hogy tudna munkát adni neki.

Willard megpróbálta még egyszer elsütni a viccét.

– Biztosan azt hitte magáról, hogy patkány – mondta, de ez már az ő fülének is laposan hangzott.

Joey fölállt, és zsebre vágta a kezét. Észrevette, hogy az árokban csillog valami, elindult arrafelé, de épp amikor föl akarta venni, Willard ellökte, és ő vette föl a centet.

– Én láttam meg előbb – kiáltotta Joey. – Az enyém!

– Csak volt. És ha nem tetszik, tegyél róla – mondta Willard. – Vegyél be patkánymérget.

27

Mack és a fiúk – az Erény, a Boldogság, a Szépség megtestesítői. A Palota Lebujban ültek, ihletük, akár a tóba dobott kő, végigfodrozott a Konzervgyár utcán, sőt azon is túl, Pacific Grove-ig, Montereyig, sőt a domb mögött egészen Carmelig.

– Ezúttal biztosra kell mennünk, hogy Doki ott lesz a murin – mondta Mack. – Ha nem, meg se rendezzük.

– És hol fogjuk rendezni? – kérdezte Jones.

Mack a falnak billentette székét, és beleakasztotta lábfejét a szék lábába.

– Ezen már magam is rengeteget gondolkoztam – felelte. – Persze csinálhatnánk nálunk is, csakhogy akkor fuccs a meglepetésnek. És amellett Doki szereti a maga vackát. Meg ott van a muzsikája is. – Mack fenyegető pillantással nézett körül a szobában. – Nem tudom, ki törte el a múltkor a gramofonját – mondta. – De ha most valaki csak egy ujjal is hozzáér, személyesen taposom ki a belét.

– Akkor hát legjobb volna nála rendezni – vélekedett Hughie.

Az emberek nem hallottak semmit a mulatságról, de lassanként rájöttek, mi készül. Meghívót senki se kapott. De mindenki el akart menni. Október 27-e köré képzeletben vörös karikát rajzoltak. S mivel születésnapi mulatság készült, ajándékról is kellett gondoskodni.

Vegyük például Dora leányzóit. Nem akadt köztük egy sem, aki

egyszer-másszor ne ment volna át a laborba tanácsért, gyógyszerért vagy egyszerűen azért, hogy ne mindig csak szakmai társalgást folytasson. És látták Doki ágyát. Tüskével, bogáncccsal, homokkal teli, ócska, kifakult vörös takaró borította, mert Doki magával szokta vinni tengerparti túráira. Ha pénzhez jutott, laboratóriumi eszközöket vásárolt rajta. Sose jutott eszébe, hogy új takarót vegyen. Dora leányzói tarka selyemdarabokból gyönyörű paplant varrtak neki. S miután a rendelkezésükre álló selyemdarabkák többnyire fehérneműkből meg estélyiruhákból kerültek ki, a paplan testszínű, orchidea, halványsárga és cseresznyepiros színekben tündökölt. A lányok délelőttönként dolgozgattak rajta, meg délutánonként is, míg a szardíniaflotta legénysége meg nem érkezett. A közös munka során a kuplerájokra jellemző örökös sértődések és torzsalkodások teljesen megszűntek. Li Csong huszonöt láb hosszú tűzkígyót meg egy nagy zsák kínai liliomhagymát szedett elő. Úgy gondolta, hogy a jól sikerült mulatságnak ez a legszükségesebb kelléke.

Sam Malloynak régóta megvolt a maga külön elmélete a régiségekről. Tudta, hogy a maguk idejében teljesen értéktelen öreg bútorok, üveg- és cserépedények becsessége és pénzértéke az idők múltával szépségüktől és hasznosságuktól függetlenül aránytalanul megnövekszik. Tudott olyan székről, amely ötszáz dollárt hozott a tulajdonosának. Sam autóalkatrész-régiségeket gyűjtött, és abban a meggyőződésben élt, hogy gyűjteménye egy szép napon, miután őt dúsgazdaggá tette, a legelőkelőbb múzeumokban fekete bársonypárnákon fog pihenni. Sam sokat töprengett a készülő mulatságon, aztán szemügyre vette kincseit, amelyeket a kazán mögött őrzött, egy nagy, lelakatolt ládában. Elhatározta, hogy gyűjteménye egyik legszebb darabjával, egy 1916-ból való Chalmers-tengellyel és -dugattyúval ajándékozza meg Dokit. Addig dörzsölte és fényesítette szépséges kincsét, mígnem úgy ragyogott, akár egy régi-régi páncél. Aztán egy kis ládát készített neki, s fekete szövettel bélelte ki.

Macknek és a fiúknak nagy gondot okozott az ajándék, és végül is arra a következtetésre jutottak, hogy Dokinak mindig szüksége van macskákra, viszont elég nehezen jut hozzájuk. Mack elővette kettős ketrecét. Aztán kikölcsönöztek egy épp vonzó állapotban levő cicahölgyet, és az üres telek végében, a ciprusfa alatt fölállították a csapdát. A Palota egyik sarkába drótketrecet szerkesztettek, s a dühös kandúrok száma éjszakáról éjszakára növekedett. Jonesnak napjában kétszer is el kellett látogatnia a konzervgyá-

rakba halfejért, hogy zsákmányukat táplálhassák. Mack úgy vélekedett – igen helyesen –, hogy huszonöt kandúrnál szebb ajándékkal nem is lephetnék meg Dokit.

– Dekorációt ezúttal nem csinálunk – mondta Mack. – Csak egy szolid, jó kis murit csapunk, tenger piával.

Gay még a távoli salinasi börtönben is hírét vette a mulatságnak. Megállapodott a seriffel, hogy arra az estére kiereszti, és az oda-vissza buszjegyre kölcsönkért tőle két dollárt. Gay nagyon szépen viselkedett a seriffel, s a seriff nem olyan ember volt, aki az ilyesmit elfelejti. Annál kevésbé, mert közeledett a választás, és Gay – legalábbis saját állítása szerint – rengeteg szavazatot tud majd neki szerezni. Amellett, ha akarja, rossz hírbe keverheti a salinasi börtönt.

Henri egy ihletett pillanatában rájött, hogy a régimódi, színes gombostűkkel kirakott párna valamikor nagy népszerűségnek örvendett, a múlt század kilencvenes éveiben érte el virágkorát, de azóta feledésbe merült. Életre keltette e művészi formát, és elragadtatva tapasztalta, mi mindent lehet kifejezni a színes tűkkel. A kép sose vált befejezetté: a tűk átrendezésével bármikor módosítani lehetett rajta. Éppen kiállítást készült rendezni ezekből a műalkotásokból, amikor hírét vette a mulatságnak. Erre abbahagyta saját munkáját, és nekiállt egy óriási tűpárnát készíteni Dokinak. Bonyolult, ingerlő mintát tervezett zöld, sárga és kék tűkből, csupa hűvös színből, s a kompozíciónak a *Praecambriumi Emlék* címet adta.

Eric, Henri barátja, egy művelt borbély, aki első kiadású könyveket gyűjtött, olyan művekből, amelyek soha nem jelentek meg második kiadásban vagy olyan szerzőktől, akik nem is írtak második könyvet, szobaevezővel szándékozott Dokit meglepni. A szobaevezőt csődeljárás során szerezte egyik ügyfelétől, háromévi borbélyszámla fejében. A szerkezet kitűnő állapotban volt, nem sokat használták. Mert szobaevezőt nemigen használnak.

Az összeesküvés egyre szélesebb körökre terjedt ki, véget nem érő látogatások kezdődtek, megbeszélték az ajándékokat, az italt, meg hogy mikor kezdik a murit, és hogy senki se szól egy szót se Dokinak.

Doki nem is tudta volna megmondani, mikor figyelt föl rá, hogy valami készül körülötte. Ha belépett Li Csong boltjába, a beszélgetés hirtelen abbamaradt. Eleinte azt hitte, ismerősei elhidegültek iránta. Mikor aztán már vagy fél tucat ember megkérdezte tőle,

mit csinál október 27-én, végleg zavarba jött, mert már régen elfelejtette, hogy ezt a napot jelölte meg születésnapjának. Voltaképp érdekelte volna, mit mond a horoszkóp erre az állítólagos születésnapra, de Mack azóta se hozta szóba, ő pedig megfeledkezett róla.

Egyik este betért a Félút vendéglőbe, ahol olyan csapolt és kellő hőmérsékleten tartott sört mértek, amelyet különösen szeretett. Fölhajtott egy pohárral, s már nekikészülődött a második pohár gyönyöreinek, amikor meghallotta, hogy egy részeg odaszól a csaposnak:

– Elmegy a murira?

– Miféle murira?

– Hát a Dokiéra – súgta bizalmasan a részeg –, a Konzervgyár utcában.

A csapos körülnézett a helyiségben, aztán visszafordult.

– Csuda murit csapnak – mondta a részeg. – A születésnapjára.

– Kik?

– Hát mindenki.

Doki eltöprengett a hallottakon. A részeget még hírből sem ismerte.

Vegyes érzelmek töltötték el. Jólesett neki, hogy mulatságot akarnak rendezni a tiszteletére, ugyanakkor meg is borzadt, mert még emlékezett a múltkori mulatság gyászos kimenetelére.

Most már mindent értett. Mack kérdését is, meg azt is, hogy elhallgatnak, ha betoppan valahová. Akkor éjjel, íróasztala mellett üldögélve, sokat töprengett a dolgon. Körülnézett, mit kell majd elzárnia. Tudta, hogy a mulatság sokba fog neki kerülni.

Másnap nekilátott, hogy a maga részéről is megtegye az előkészületeket. Legértékesebb lemezeit becipelte a hátsó szobába, ahol el lehetett zárni őket. Ugyanoda rakott minden törékeny holmit. Tudta, mi lesz: vendégei megéheznek, de ennivalót nem hoznak magukkal. Az ital is egykettőre elfogy, mint mindig. Kicsit kámpicsorodottan elballagott hát a piacra, ahol volt egy derék és megértő hentes ismerőse. Részletesen megtárgyalták, mennyi hús kéne. Doki hét kiló karajt, öt kiló paradicsomot, tizenkét fej salátát, hat kenyeret, egy nagy üveg amerikai mogyoróvajat, egy üveg eperdzsemet, húsz liter bort és négy liter jó tömény, de nem túl finom whiskyt rendelt. Már előre tudta, hogy elsején kellemetlensége lesz a bankkal. Még három-négy ilyen mulatság, és rámegy a laboratórium.

Eközben a Konzervgyár utcában a tervezgetés tetőpontjára ért.

Dokinak igaza volt, ennivalóra senki se gondolt, csak italt tettek félre fél literenként, literenként. Az ajándékok halmaza egyre nőtt, és a vendégek listája, ha egyáltalában volt ilyen, lassanként népszámlálási ívre emlékeztetett. A Mackós Lobogóban szakadatlanul folyt a vita, ki mit vegyen föl. Miután a lányok nem munkába készültek, nem akarták gyönyörű, hosszú estélyi ruháikat fölvenni, mert ez végtére is az egyenruhájuk volt. Úgy döntöttek hát, hogy utcai ruhában mennek. A dolog azonban korántsem volt olyan egyszerű. Dora ugyanis ragaszkodott ahhoz, hogy az állandó vendégek igényeinek kielégítése céljából egy törzsgárda maradjon szolgálatban. A lányok váltott műszakban fognak dolgozni, egy részük otthon marad, míg a váltás meg nem érkezik. Kénytelenek voltak sorsot húzni, melyik csoport menjen elsőnek a mulatságra. Az első csoport tagjai látják majd, milyen arcot vág Doki, amikor átadják neki a gyönyörű paplant. A paplan az ebédlőben volt kifeszítve egy keretre, már csaknem készen volt. Mrs. Malloy egy időre abbahagyta az ágyterítőhorgolást. Most Dokinak készített hat kis tálcakendőt a söröspoharak alá. A Konzervgyár utcában az első izgalom elült, és helyébe egyre fokozódó halálos komolyság lépett. A Palota Lebujban tizenöt kandúr szorongott a ketrecben, éjszakai nyivákolásuk kissé az idegeire is ment már Kedvesnek.

28

Elkerülhetetlen volt, hogy Frankie is előbb-utóbb tudomást ne szerezzen a mulatságról. Mert Frankie úgy sodródott, mint valami kis felhő. Mindig ott settenkedett valamelyik csoport szélén. Senki se vette észre, senki se törődött vele. Nem lehetett megállapítani, figyel-e vagy sem. De Frankie mindenesetre hallott a mulatságról, hallott az ajándékokról is, és túláradó, beteges vágyakozás öntötte el a szívét.

Jacob ékszerboltjának kirakatában a világ legcsodálatosabb holmiját fedezte föl. Már jó ideje ott állt. Egy fekete onix óra, arany számlappal, de az igazi szépség a tetején volt. Egy bronzszobor: Szent György, amint megöli a sárkányt. A sárkány a hátán feküdt, karmai égnek meredtek, mellében Szent György lándzsája. A szent teljes fegyverzetben, fölemelt sisakrostéllyal ült egy kövér, nagy fenekű lovon, s lándzsájával a földhöz szögezte a sárkányt. De a

legnagyobb elragadtatással az töltötte el Frankie-t, hogy a szentnek hegyes szakálla volt, és egy kicsit Dokira hasonlított.

Frankie hetenként többször is végigballagott az Alvarado utcán, megállt a kirakat előtt, és megbámulta a csodálatos órát. Még álmodott is róla, álmában megsimogatta a fényes, sima bronzot. Már hónapok óta csodálta, amikor értesült a készülő mulatságról és az ajándékokról.

Frankie egy óra hosszat álldogált a járdán, mielőtt belépett a boltba.

– Mit akarsz? – kérdezte Mr. Jacob.

Mr. Jacob alaposan szemügyre vette Frankie-t, mikor belépett, és tudta, hogy legföljebb hetvenöt centje lehet.

– Mibe kerül az ott? – kérdezte rekedten Frankie.

– Melyik?

– Az ni!

– Ja, az az óra? Ötven dollár, a szoborral együtt hetvenöt.

Frankie szó nélkül kifordult az üzletből. Lement a partra, bebújt egy fölfordított csónak alá, és kikukucskált a játszadozó hullámokra. A bronzcsoda olyan élénken bevéződött agyába, hogy szinte maga előtt látta. Szörnyű érzés fogta el: mintha csapdába esett volna. Meg kell szereznie azt a csodát! Szemében vad fények gyúltak ki, ha rágondolt.

Az egész napot ott töltötte a csónak alatt, de éjszaka előbújt, és visszaballagott az Alvarado utcába. Az emberek bementek a moziba, ki is jöttek, betértek az Aranypipacsba, s Frankie még mindig föl-alá sétált az üzlet előtt. Nem volt se fáradt, se álmos, mert a csoda úgy lobogott benne, mint a tűz.

Végre megritkult a járókelők serege, az utca lassan elnéptelenedett, a parkoló kocsik is eltűntek, a város nyugovóra tért.

Egy rendőr alaposan végigmérte Frankie-t.

– Mit keresel ilyenkor az utcán?

Frankie elinalt, megkerülte a sarkot, és a mellékutcában bebújt egy hordó mögé. Fél háromkor odasurrant a boltajtóhoz, és lenyomta a kilincset. Zárva volt. Frankie visszament a mellékutcába, leült a hordó mögé, és töprengeni kezdett. A hordó mellett megpillantott egy darab cementet. Fölvette.

A rendőr később jelentette, hogy hallotta a csörömpölést, és oda is rohant. Jacob kirakata be volt törve. Megpillantotta a menekülő fogyot, és üldözőbe vette. Fogalma sincs róla, hogy tudott a fiú a huszonöt kilós órával meg a bronzszoborral olyan messzire és

olyan gyorsan elszaladni, de tény, hogy kis híján sikerült meglépnie. Ha nem téved egy zsákutcába, meg is lépett volna.

A rendőrfőnök másnap felhívta Dokit:

– Megtenné, hogy idefárad hozzám? Szeretnék beszélni magával.

Bevezették Frankie-t, szeme vörös volt, arca szörnyen piszkos és mosdatlan. De erősen összeszorította a száját, s még egy kis mosolyt is küldött Doki felé, amikor meglátta.

– Mi történt, Frankie? – kérdezte Doki.

– Az éjszaka betört Jacobhoz – felelte a rendőrfőnök. – El is lopott valamit. Beszéltünk az anyjával. Azt mondja, nem ő tehet róla, mert a fiú állandóan a maga lakása körül lebzsel.

– Nem lett volna szabad ilyesmit csinálnod, Frankie – mondta Doki. Az elkerülhetetlen végzet mint súlyos kő nehezedett a szívére. – Nem adhatná ki, ha jótállok érte? – kérdezte a rendőrfőnöktől.

– Nem hiszem, hogy a bíró belemegy – felelte a rendőrfőnök. – Itt a jelentés az elmeállapotáról. Tudja, ugye, hogy mi a baja?

– Igen – felelte Doki –, tudom.

– És azt is tudja, hogy mi várható, ha pubertáskorba kerül?

– Igen – felelte Doki –, tudom. – És a kő iszonyúan nyomta a szívét.

– Az orvos szerint zárt intézetben volna a helye. Eddig nem helyezhettük oda, de most bűntettet követett el, és így, azt hiszem, nincs más hátra.

Mikor Frankie ezt meghallotta, kialudt szemében az öröm fénye.

– Mit lopott? – kérdezte Doki.

– Egy nagy órát meg egy bronzszobrot.

– Megfizetem – mondta Doki.

– Ó, megvan minden. Nem hinném, hogy a bíró belemegy a dologba. Megismétlődhet az eset. Ezt maga is tudja.

– Igen – mondta halkan Doki –, tudom. De talán valami különös oka volt rá. Frankie – fordult a fiúhoz –, miért csináltad?

Frankie sokáig nézett rá.

– Mert szeretem magát – jelentette ki.

Doki kirohant, kocsijába vetette magát, és elment állatokat gyűjteni Port Lobos alá, a barlangokba.

Október huszonhetedikén négy órára Doki az utolsó medúzákat is üvegbe rakta. Kimosta a formalinos kancsót, megtisztította a csipeszeket, lehúzta és bepúderezte a gumikesztyűt. Fölment az emeletre, megetette a patkányokat, s legértékesebb lemezeit és a mikroszkópokat bevitte a hátsó szobába. Aztán bezárta a szobát. Megesett néha, hogy egy-egy ittas vendég mindenáron a csörgőkígyókkal akart játszani. Doki remélte, hogy a gondos előkészületek után, amelyek során minden eshetőséget számba vett, talán megússza a murit halálos baleset nélkül, s mégse lesz unalmas.

Vizet tett föl kávénak, fölrakta a gramofonra a *Nagy Fúgát,*[13] és lezuhanyozott. Gyorsan elintézte, mert már tiszta ruhában hörpölgette a kávéját, mikor a zene véget ért.

Az ablakon át kikémlelt a telekre, aztán a Palota felé, de sehol egy lélek se moccant. Dokinak fogalma se volt róla, kik és hányan jönnek el. De tudta, hogy figyelik. Egész nap érezte. Nem látott ugyan senkit, de biztos volt benne, hogy valaki vagy valakik szemmel tartják. Azt is tudta, hogy a mulatságot meglepetésnek szánják. Tehát meg kell lepődnie. Legjobb lesz, ha úgy csinál mindent, ahogy szokott, mintha semmi se lenne készülőben. Átment Li Csonghoz, és vett két liter sört. Li boltját valami fojtott, keleties izgalom ülte meg. Szóval ők is jönnek. Doki visszament a laborba, és töltött magának egy pohár sört. Az első poharat azért itta meg, mert szomjas volt, a másodikat már azért, mert ízlett neki. A telek és az utca még mindig néptelen volt.

Mack és a fiúk a Palotában zárt ajtók mögött készülődtek. A kályha egész délután duruzsolt, fürdővíz forrt rajta. Még Kedvest is megfürdették, s vörös szalagot kötöttek a nyakába.

– Szerintetek mikor menjünk át? – kérdezte Hazel.

– Szerintem nyolc előtt semmi esetre se – felelte Mack. – Viszont semmi kifogásom se lenne ellene, ha egy kicsit bemelegítenénk.

– Mi lenne, ha Dokit is bemelegítenénk? – kérdezte Hughie. – Talán átvihetnénk neki is egy üveggel, csak úgy.

– Nem – mondta Mack. – Épp most járt Linél sörért.

– Gondolod, hogy sejt valamit?

– Ugyan, hogy sejtene?

[13] Ludwig van Beethoven (1770–1827) egyik késői műve vonósnégyesre, op. 133. Beethoven eredetileg az op. 130 B-dúr vonósnégyes zárótételének szánta.

A sarokban két kandúr vitába elegyedett egymással, s a többi macska hangos morgással, begörbített háttal kísérte a vitát. Csupán huszonegy kandúrjuk volt. Lemaradtak a tervszámtól.

– Csak azt szeretném tudni, hogy visszük át a macskákat? – mondta Hazel. – Ezzel a nagy ketreccel be se férünk az ajtón.

– Nem is visszük át – felelte Mack. – Emlékezz csak, mi történt a békákkal. Csak megmondjuk Dokinak, hogy itt vannak. Ő majd átjön, és elviszi őket. – Fölállt, és kinyitotta Eddie egyik italos korsóját. – Gondolom, kezdhetjük a bemelegítést – mondta.

Fél hatkor az öreg kínai csittegve-csattogva lejött a dombon, elhaladt a Palota előtt. Átvágott a telken, majd az utcán, és eltűnt az Élettani Labor és a Hediondo közötti átjáróban.

A Mackós Lobogóban a lányok már készülődtek. Szalmaszállal sorsolták ki, ki maradjon otthon. Óránként fogják váltani egymást.

Dora tündökölt. Frissen festett narancsszínű haja gyűrűkben tornyosodott. Ujján karikagyűrű, keblén hatalmas gyémántbross pompázott. Fekete bambuszmintás fehér selyemruhát viselt. A hálószobákban a szokásos gyakorlattal ellentétes műveletek folytak.

Az otthon maradókon hosszú estélyi ruha volt, azokon, akik elmentek, rövid, mintás utcai ruha; igen jól festettek bennük. A kész, bélelt paplan egy nagy kartondobozban a bárban várakozott. A kidobóember morgott egy kicsit, mert úgy döntöttek, hogy ő nem mehet el a mulatságra. Valakinek vigyáznia kell a házra. Az előírásokkal dacolva mindegyik lány eldugott magának egy üveg italt, és leste a jeladást, hogy egy korty szíverősítővel felkészüljön a mulatságra.

Dora méltóságteljesen bevonult az irodájába, és bezárta maga mögött az ajtót. Kinyitotta redőnyös íróasztala legfelső fiókját, üveget meg poharat vett elő, és töltött magának egy kis itókát. És az üveg halkan megkoccant a pohár száján. Az ajtónál hallgatózó lány hallotta a koccanást, és jelt adott. Dora most már nem érzi majd a leheletükön az italt. A lányok szobáikba nyargaltak, és elővették az eldugott üvegeket. A Konzervgyár utcára lassan leszállt az alkony, a napnyugta és a lámpagyújtás közti szürkeség. Phyllis Mae kikukucskált az utcai szoba függönye mögül.

– Látod? – kérdezte Dora.

– Igen. Villanyt gyújtott. Úgy ül ott, mintha olvasna. Jézusom, mit összeolvas ez a pacák! Az ember azt hinné, tönkre akarja tenni a szemét. Egy pohár sör van a kezében.

– Akkor – mondta Dora – mi is ihatnánk egy kortyot.

Phyllis Mae egy kissé még mindig bicegett, de ettől eltekintve tökéletes kondícióban volt. Úgy érzi, mondogatta, már a városi tanácstagoknál is megállná a helyét.

– Hát nem muris – mondta. – Ott üldögél, és nem is sejti, mi készül.

– Nálunk soha egy numerát se ad le – jegyezte meg Doris kissé szomorúan.

– Sokan nem szeretnek pénzt adni érte – mondta Phyllis Mae. – Bár úgy többe kerül nekik, de azért azt hiszik, mégis más.

– Talán szereti őket.

– Kiket?

– Hát akik járnak hozzá.

– Az lehet. Egyszer át voltam nála. Még csak nem is tapizott.

– Persze hogy nem – mondta Doris. – De ez még nem jelenti azt, hogy ha más szakmában dolgoznál, épen megúsznád.

– Azt akarod mondani, hogy nem szereti a mesterségünket?

– Ugyan, dehogyis. Csak valószínűleg azt hiszi, hogy a magunkfajta dolgozó nőknek más a hozzáállásuk.

Erre ittak még egy kortyot.

Dora az irodában szintén töltött magának még egy pohárkával, kiitta, aztán bezárta a fiókot. A falitükörben megigazgatta csodás haját, megvizsgálta fényes, vörös körmét, és kiment a bárba. Alfred, a kidobó, durcáskodott. Nem mintha bármit is mondott vagy barátságtalan arcot vágott volna, de mégis durcáskodott. Dora hűvös pillantást vetett rá.

– Olyan képet vágsz, mintha kitoltak volna veled.

– Nem – mondta Alfred. – Nincs semmi baj.

Ez aztán végképp kihozta Dorát a sodrából.

– Nincs semmi baj? Azt mondod? Te itt állásban vagy, fiam, ha nem tudnád. Meg akarod tartani, vagy nem?

– Nincs semmi baj – ismételte meg jéghideg hangon Alfred. – Egy szót se szóltam. – Karjával a pultra támaszkodott, és nézegetni kezdte magát a tükörben. – Mulasson jól – tette hozzá. – Majd én vigyázok a házra. Nyugodt lehet.

Fájdalma meglágyította Dora szívét.

– Ide figyelj! – mondta. – Nem szeretném férfi nélkül hagyni a házat. Megeshet, hogy egyik-másik bepiált pali balhézni kezd, és a lányok nem bírnak vele. De kicsit később majd átjöhetsz, és az

ablakon át szemmel tartod a Mackót. Mit szólsz hozzá? Onnét is meglátod, ha valami történik.

– Szeretnék ott lenni – mondta Alfred, megenyhülve Dora engedékenységétől. – Később tán átmegyek pár percre. Tegnap éjjel is randalírozni kezdett az egyik részeg. Tudja, Dora, azóta, hogy az a pacák a nyakát törte, rosszak az idegeim. Nem vagyok olyan biztos magamban, mint régen. Attól félek, legközelebb orrba vágok valakit, és máris kitör a gyalázat.

– Pihenésre volna szükséged – vélte Dora. – Tán megkérem Macket, ugorjon be a helyedbe, és akkor elmehetsz vagy két hétre.

Hát ilyen csodálatos madam volt Dora.

Odaát a laborban Doki whiskyvel öblítette le a sört. Kissé spiccesnek érezte magát. Milyen rendes tőlük, hogy mulatságot rendeznek neki! Lejátszotta a *Pavanét egy infánsnő halálára*,[14] s ettől szentimentális és kissé szomorkás hangulatba került. S ha már ilyen hangulatban volt, a *Daphnis és Chloé*val[15] folytatta a muzsikálást. Ebben volt egy részlet, ami valami egészen másra emlékeztette. A marathóni csata előtt az athéni hírszerzők jelentették, hogy nagy porfelhőt láttak úszni a Síkság fölött, fegyvercsörgést hallottak, és hallották az eleuziszi dalokat. És Doki most erre a képre emlékezett.

Amikor a lemez véget ért, Doki még egy korty whiskyt ivott, és azt latolgatta, hogy lejátssza az egyik *Brandenburgi versenyt*.[16] Ez kiragadná édeskés, beteges hangulatából. De mi kifogása lehet az édeskés, beteges hangulat ellen? Hisz végeredményben igen kellemes.

– Azt játszom, amit akarok – mondta hangosan. – Lejátszhatom a *Clair de Lune*-t vagy a *Lenhajú lány*t is.[17] Szabad ember vagyok.

Töltött magának egy pohár whiskyt, és felhajtotta. Aztán a *Holdfény szonátá*ban[18] egyezett ki. Látta a La Ida neonfényeinek villogását. És a Mackós Lobogó előtti utcai lámpa is kigyulladt.

[14] Maurice Ravel (1875–1937) francia zeneszerző műve; eredetileg zongorára íródott, Ravel később átdolgozta zenekarra.

[15] Szintén Ravel műve, balett; a belőle készült zenekari szvit népszerű hangversenydarab.

[16] A *Brandenburgi versenyek* Johann Sebastian Bach (1685–1750) hat zenekari versenyműből álló ciklusa. Christian Ludwig brandenburgi őrgrófnak ajánlotta, innen az elnevezés.

[17] Claude Debussy (1862–1918) zongoradarabjai. Az első cím jelentése: Holdfény.

[18] Beethoven zongoraszonátája, op. 27., No. 2, cisz-moll.

Nagy barna bogarak vágódtak csapatostul a lámpának, lehulltak a földre, lábukkal kalimpáltak, a csápjaikkal tapogatóztak. Az út szélén egy nőstény cicus sétálgatott magányosan, kalandra várva. Azon tűnődött, mi történhetett a kandúrokkal, akik az életet oly érdekessé, az éjszakákat oly rúttá szokták tenni.

Mr. Malloy négykézláb kikukucskált a kazánajtón, hogy lássa, indulnak-e már az emberek a mulatságra. A Palotában a fiúk türelmetlenül figyelték a vekker fekete mutatóit.

30

A mulatságok természetét ez ideig még nem tanulmányozták kellő alapossággal. Az viszont általánosan elfogadott nézet, hogy a mulatságoknak megvan a maguk patológiája, hogy a mulatság voltaképpen valamiféle egyéniség, méghozzá igen fajtalan egyéniség. És az is közismert tény, hogy a mulatságok szinte sohase zajlanak le terv szerint. Ez az utóbbi megállapítás természetesen nem érvényes azokra a rémséges rabszolga-estélyekre, amelyeket emberevő, professzionista háziasszonyok tűzzel-vassal hoznak össze, tartanak kordában. Ezek valójában nem is mulatságok, lényegük a puszta alakoskodás és kérkedés, körülbelül annyi bennük a játékosság, mint a bélmozgásban, és olyan érdekesek is, mint a bélmozgás végterméke.

A Konzervgyár utcában valószínűleg mindenkinek volt valami elképzelése, hogy milyen is lesz a mulatság: az üdvrivalgások, a gratulációk, zenebona és a jókedv. Csakhogy egyáltalában nem így indult. Pontosan nyolc órakor Mack és a fiúk, kifésülködve, kimosakodva, fölkapták korsóikat, lemasíroztak a kaptatón, átvágtak a vasúti töltésen, a telken meg az utcán, és fölmentek az Élettani Labor lépcsőjén. Mindannyian zavarban voltak. Doki kitárta előttük az ajtót, és Mack egy kis beszédet tartott:

– Lévén ma az ön születésnapja – mondta –, én meg a fiúk eljöttünk, hogy minden jót kívánjunk, és bejelentsük, hogy ajándékul szereztünk huszonegy macskát.

Mack elhallgatott, és csak álldogáltak gyámoltalanul a lépcsőn.

– Kerüljetek beljebb – mondta Doki. – Ez igazán nagy... meglepetés. Nem is sejtettem, hogy tudjátok, ma van a születésnapom.

– Mind egy szálig kandúr – jegyezte meg Hazel. – De nem hoztuk magunkkal őket.

Szertartásosan leültek a bal oldali szobában. Hosszú csend következett.

– Ha már itt vagytok – mondta Doki –, talán ihatnánk egyet.

– Hoztunk egy kis piát – szólt Mack, és az Eddie által összegyűjtött három korsó italra mutatott.

– Sör nincs benne – jegyezte meg Eddie.

Ehhez az italhoz Doki még túl józan volt. De igyekezett leplezni vonakodását.

– Nem – mondta –, majd én hozok valami innivalót. Véletlenül van idehaza egy kevés whiskym.

Szertartásosan üldögéltek, óvatosan hörpölgették a whiskyt, amikor megérkezett Dora a lányokkal. Átadták a paplant. Doki az ágyra terítette. Gyönyörű volt. És Doráék is elfogadtak egy kis italt. Nyomukban megjelent Mr. és Mrs. Malloy az ajándékával.

– Kevesen tudják – mondta Sam Malloy, és elővette az 1916-os Chalmers-tengelyt meg a dugattyút –, mit fog ez a darab egyszer még érni. Azt hiszem, az egész világon nemigen lehet már háromnál több belőle.

Most aztán már csapatostul érkeztek a vendégek. Megjelent Henri háromszor négy láb nagyságú tűpárnájával. Szívesen tartott volna egy kisebb előadást erről az új művészi formáról, csakhogy addigra a szertartásos hangulat már föloldódott. Megérkezett Mr. és Mrs. Gay is. Li Csong átnyújtotta ajándékba a hosszú tűzkígyót meg a kínai liliomhagymákat. Tizenegy órára valaki megette a liliomhagymákat, a tűzkígyó későbbre maradt. A La Idából is átjöttek néhányan, viszonylag idegenek. A kezdeti merevség most már gyorsan oldódott. Dora egy trónszékszerűségben ült, narancssárga haja szinte lángolt. Kényeskedve, kinyújtott kisujjal tartotta kezében a whiskyspoharat. És közben vigyázta a lányokat is, hogy illedelmesen viselkedjenek. Doki tánclemezt tett föl a gramofonra, aztán kiment a konyhába, hogy kisüsse a karajt.

Az első ütközet nem volt túlságosan heves. A La Idából érkezett vendégek egyike tisztességtelen ajánlatot tett Dora egyik leányzójának. A lány tiltakozott, mire Mack és a fiúk, az illemsértésen fölháborodva, egykettőre – és anélkül, hogy bármiben is kárt tettek volna – kitették a pasas szűrét. Ettől fényes kedvük támadt, mert úgy érezték, hogy hozzájárultak az est sikeréhez.

Doki közben a konyhában három tepsiben sütögette a karajt, majd paradicsomot szeletelt, és halomba rakta a kenyérszeleteket. Nagyon jól érezte magát. Mack személyesen őrködött a gramo-

fonra, s talált egy albumot Benny Goodman együttesének lemezeivel. Megkezdődött a tánc, s a mulatság egyre barátibb, egyre élénkebb lett. Eddie bement az irodába, és dzsiggelni kezdett. Doki kivitt magával egy üveg italt a konyhába, és azt iszogatta. Mind jobb és jobb hangulatba került. Amikor föltálalta a húst, mindenki nagyon meglepődött. Valójában senki se volt éhes, s így pillanatokon belül eltüntették a húst. A táplálék hatására a társaságot kellemes emésztési szomorúság fogta el. A whisky elfogyott, és Doki előhozta a bort.

Dora a trónszékből megszólalt:

– Doki, játsszon valamit abból a szép muzsikából. Azzal az oltári wurlitzerrel odaát már torkig vagyok.

Doki erre egy Monteverdi-albumból lejátszotta az *Ardót* és az *Amort*.[19] A vendégek csendben, magukba mélyedve üldögéltek. Dora szinte itta a szépséget. Két újonnan jött vendég lábujjhegyen osont fel a lépcsőn, halkan léptek be a szobába. Dokin jóleső, kellemes mélabú lett úrrá. A muzsika véget ért, de a vendégek tovább is csendben ültek. Doki elővett egy könyvet, és tiszta, mély hangon olvasni kezdett:

Még most is,
ha lelkemben látom a citromkeblű lányt,
az aranyszínűt, arca, mint egünkön a csillagok,
futnék felé; testét, hol csapkod a láng,
a vágy izzó lándzsája döfi át,
engem meg ifjú évei sebeznek legvéresebbre,
s ekkor dobogó szívem ellepi a hó.

Még most is,
ha lótuszszemével rám nézne a kedves,
fáradtan ifjú szerelme igája alatt,
újra e két fonnyadt karomba venném,
ajkáról innám nehéz borát,
miként a zümmögő méhkalóz, mely könnyedén libegve
orozza el a tavirózsa mézét.

Még most is,
ha látom őt tágra nyílt szemmel feküdni,

[19] A két cím jelentése: Lángolok; Szerelem.

arca két gödrét sápadt homlokáig,
hófehér füléig rajzolja ki a szemkenőcs,
így gyötri a láz, hogy nem vagyok vele,
szerelmem virághágcsóként nyújtanám neki,
s éjszakám fekete fürtös szeretőül a nappal kebelén.

Még most is
rajzolja hunyni vágyó szemem, egyre rajzolja
elveszett kedvesem arcát. Ó, ti aranyfürtök,
magnolialevélke-orcáját simogatók,
ó, te puha pergamenek legfehérebbje,
melyre szegény, elárvult ajkam csókok
csodás verssorait írta, s többé sosem írja.

Még most is
elküldi nékem a Halál kedvesem vad szemén
púderes szemhéja rebbenését, karcsú testét,
mit a kéj korbácsa szánalmasra tépett,
elküldi vigaszul kendők fölött hullámzó keble
vörös virágait, s keservül nedves bíborajkát,
mit egykor, mint magamét haraptam.

Még most is
bazárról bazárra adják a szót: gyenge volt,
ő, aki engem oly erősen szeretett. S az emberkék,
kik ezüstért adnak-vesznek, e rabszolgalelkek
szemük körül ráncolják a hájt. De se város,
se tenger hercege nem kapta meg őt,
nem vitte kegyetlen ágyába. Énhozzám simultál,
magányos, kicsi lány, akár a ruhám, ó, kedves.

Még most is
szeretem nagy fekete szemét, e selymesen simogatót,
mindig szomorú, mindig nevető szemét,
szemhéját, mely oly gyönyörű árnyakat vet, hogyha
lehunyja,
szinte új csodás pillantást idéz,
szeretem friss száját, ó, ez illatos szájat,
fürtös haját, mely finom, mint a füst,
könnyű ujját, mosolya zöld ékszerét.

Még most is
emlékszem, mily halkan válaszoltad,
egy lélek vagyunk, kezed hajamban pihent,
égő emlék zárt ajkaidnak ívе;
láttam én Ratit[20] *papnőit fogyó hold fényeinél szeretkezni,*
majd szőnyeges teremben aranylámpák tüzénél
közömbösen, ahol épp hely akadt, aludni térni.[21]

Amikor Doki befejezte a verset, Phyllis Mae leplezetlenül sírt, sőt maga Dora is a szemét törölgette. Hazelt annyira lenyűgözte a szavak zenéje, hogy értelmükre nem is figyelt. De valamennyiüket elfogta valami kis földi bánat. Mindegyikük felidézett egy-egy elvesztett szerelmet, egy-egy elnémult hívó szót.

– Jézusom, de szép! – mondta Mack. – Eszembe jut egy baba... – s itt elhallgatott. Megtöltötték borospoharaikat, és csendben üldögéltek. A mulatság az édes mélabú hullámain hajózott. Eddie az irodába ment, dzsiggelt egy kicsit, majd visszajött, és leült. A társaság már épp azon a határon volt, hogy hátradőljön, és elaludjon, amikor léptek dobogása hangzott föl a lépcsőn.

– Hol vannak a lányok? – kiáltotta egy mély hang.

Mack csaknem boldogan ugrott föl, s gyorsan az ajtóhoz lépett. Hughie és Jones arcán is örömteli mosoly villant föl.

– Miféle lányokra gondol? – kérdezte Mack.

– Hát nem ez a kupleráj? A taxisofőr azt mondta, hogy errefelé van.

– Eltévesztette a házszámot, miszter – mondta Mack vidáman.

– Hát azok ott bent miféle hölgyikék?

Erre kezdetét vette az ütközet. A jövevények, egy San Pedró-i tonhal-halászhajó matrózai, belevaló, markos, jókedvű, tapasztalt harcosok voltak. Első rohamukkal áttörték a társaság sorfalát. Dora leányzói levették cipőjüket, és a hegyénél fogva szorongatták a markukban. A dulakodás közepette a vasalt sarkokkal jókat koppintottak a támadók fejére. Dora kiugrott a konyhába, és üvöltve tért vissza, feje fölött egy húsdarálót forgatva. Még Dokit

[20] A szerelem és a gyönyör istennője.

[21] *Black Marigolds* (Fekete körömvirágok). E. Powys Mathers fordításai szanszkritból. (Steinbeck jegyzete.)

Az idézett szakaszok Bilhana 11. századi költő *A tolvaj ötven versszaka* c. költeményéből valók.

is magával ragadta a harci kedv. Az 1916-os Chalmers-dugattyúval és -tengellyel vagdalkozott maga körül.

Kemény tusa volt. Hazel elcsúszott; kétszer rúgták arcba, mielőtt újra lábra tudott állni. A villanykályha nagy robajjal fölborult. A sarokba szorított jövevények a polcokról lekapott vastag könyvekkel védekeztek. De lassan visszaszorították őket. A két utcai ablak betört. Alfred az utcán át meghallotta a harci zajt, s váratlanul hátba támadta az ellenséget. Kedvenc fegyverével, egy baseballütővel vonult a csatába. A küzdelem előbb a lépcsőkön, majd az utcán, végül a telken folyt tovább. Az ajtó újból az egyik sarokvason kókadozott. Doki inge elszakadt, keskeny, erős válláról egy karmolás nyomán vér csöpögött. Az ellenséget már a telek közepéig szorították vissza, amikor fölvijjogtak a szirénák. A születésnapi vendégseregnek épp csak annyi ideje maradt, hogy visszavonuljon a laborba, benyomja a törött ajtót, s eloltsa a villanyt, mielőtt a rendőrautó megérkezett. A zsaruk már semmit se találtak. A társaság boldogan kuncogva, borozgatva üldögélt a sötétben. A Mackós Lobogóban maradt lányokat fölváltották. Az új turnus csupa tűzzel robbant be. A mulatság csak most kezdődött igazán. A zsaruk visszajöttek, benéztek, csettintettek egyet a nyelvükkel, és csatlakoztak a társasághoz. Mack és a fiúk a riadóautóval elmentek Jimmy Bruciához még egy kis borért, és Jimmy is velük jött. A zenebonától az egész Konzervgyár utca visszhangzott. A mulatság immár egy zendülés és egy barikádokon töltött éjszaka legvonzóbb tulajdonságait egyesítette magában. A San Pedró-i tonhal-halászhajó legénysége alázatosan visszatért, és csatlakozott a társasághoz. Baráti öleléssel és csodálattal adóztak nekik. Öt háztömbbel odább egy asszony rendőrt akart hívni, hogy panaszt emeljen a ricsajozás miatt, de közel s távolban egy rendőrt sem talált. A zsaruk bejelentették, hogy valaki ellopta a riadóautójukat, de később megtalálták a tengerparton. Doki keresztbe tett lábakkal ült az asztal tetején, mosolygott, és lágyan dobolt a térdén az ujjával. Mack és Phyllis Mae indián módra birkózott a padlón. A törött ablakokon át az öböl felől hűvös szél áramlott be. És ekkor történt, hogy valaki meggyújtotta a huszonöt láb hosszú tűzkígyót.

A Konzervgyár utcában a papsajttal benőtt üres telek sűrűjében egy jókora pocok ütött tanyát. Ennél jobb helyet nem is kívánhatott volna magának. A mélyzöld, buja papsajt magasra nyújtogatta gazdag, friss leveleit, és amikor megért, apró gyümölcsei hívogatón lógtak alá. A föld pompás lakást kínált a pocoknak, fekete volt és puha, de kissé agyagos is, nem porladt szét, az alagutak nem omlottak be. A kövér, jól táplált pocok mindig elegendő élelmet tárolt pofazacskóiban. Fülecskéi tiszták, formásak voltak, fekete szeme színre és nagyságra egy ódivatú gombostűfejhez hasonlított. Ásásra termett mancsa jó erős volt, hátán a prém barnás színben tündökölt, mellét hihetetlenül lágy és tömött, sárgásbarna szőr borította. Szájából hosszú, sárga fogak villantak elő, farka kurtára nőtt. Mindent egybevéve gyönyörű, élete virágkorában levő pocok volt.

Messzi földről jött ide, megtetszett neki a hely, és azonnal hozzálátott, hogy megépítse odúját. Egy kisebb magaslatot szemelt ki, ahol kikukucskálhatott a papsajtból, megfigyelhette a Konzervgyár utcában elhaladó teherautókat. Megleshette Mack és a fiúk lábát, midőn a telken átvágva a Palota Lebuj felé tartottak. És minél mélyebbre ásott le a szénfekete földbe, annál pompásabbnak találta, mert a talaj alatt nagy kövek feküdtek. Az élelem elraktározására szolgáló nagy termet egy ilyen kő alá építette, s így a terem a legnagyobb felhőszakadásban sem omolhatott be. Itt kedvére letelepedhetett, s korlátlan számú utódot nevelhetett, mert az odút minden irányban kibővíthette.

Az első reggel, amikor kidugta a fejét az odúból, gyönyörű látvány fogadta. A papsajton zöld fények szivárogtak át, a felkelő nap első sugarai bevilágítottak üregébe, s kellemes meleget árasztottak. A pocok igen elégedetten és kényelmesen feküdt odújában.

Midőn megásta a nagy termet, a négy vészkijáratot, valamint vízmentes óvóhelyét, hozzálátott az eleséggyűjtéshez. Csak a legtökéletesebb papsajtszárakat válogatta ki, pontosan a kívánt méretre vágta, asztagba rakta a nagy teremben, és gondosan elrendezte, nehogy megerjedjenek vagy megsavanyodjanak. Jobb helyet nem is találhatott volna a letelepedésre. Kert nem volt a közelben, nem kellett csapdától félnie. Macskák ugyan nagy számban akadtak, de a konzervgyári halfejektől és belektől akkorára duzzadt a bendőjük, hogy már réges-rég fölhagytak a vadászgatással.

A talaj eléggé homokos volt, tehát a víz nem maradt meg rajta, hosszabb időre nem öntötte el odúját. A pocok kitartóan dolgozott, míg a nagy terem színültig nem telt eleséggel. Ekkor kis oldalsó termeket épített, az eljövendő utódok számára. Néhány év múlva ezrével és ezrével szélednek majd szét az ősi tűzhely mellől.

De ahogy teltek-múltak a napok, a pocok türelmetlenkedni kezdett, mert egyetlen nőstény se bukkant fel. Reggelenként kiült odújának bejárata elé, és éles hangon cincogott, emberi fül ugyan nem foghatta föl, a többi pocoknak azonban még mélyen a föld alatt is meg kellett volna hallania. De hívogató szavára se bukkant föl nőstény. Türelmetlenségében végül is átvágott a vasúti töltésen, ahol aztán talált is egy másik pocokodút. Bejáratánál kihívó cincogásba fogott. Mozgolódást hallott bentről, nőstényszagot is érzett, csakhogy az odúból egy vén, harcedzett kan pocok jött elő, s úgy elagyabugyálta, összevissza harapta, hogy hazakecmergett, és három napig feküdt a nagy teremben, míg fölépült. A küzdelemben mellső mancsának két ujját is elvesztette.

Tovább várt hát, tovább cincogott a csodálatos telken csodálatos odúja előtt, de nőstényt még véletlenül se látott. Egy idő múlva kénytelen volt elköltözni. Két háztömbbel odább, a domboldalra költözött, egy dáliakertbe, ahol minden éjjel csapdákat állítottak föl.

32

Doki lassan, nehézkesen ébredt föl álmából, ahogy egy kövér ember botorkál ki az úszómedencéből. Öntudata többször is áttört a felszínen, de aztán újból visszazuhant. Szakálla rúzsfoltos volt. Kinyitotta szemét, meglátta a paplan ragyogó színeit, s erre gyorsan megint lehunyta. De kisvártatva újból fölnézett. Pillantása a paplanról a padlóra tévedt, a sarokban heverő törött tányérra, a fölfordított asztalon álló poharakra, a kiömlött borra, és a könyvekre, amelyek mint kimúlt lepkék feküdtek a földön. A lakás tele volt összegyűrt piros papírdarabkákkal; orrát a tűzkígyó erős szaga csapta meg. A konyhaajtón át megpillantotta a föltornyozott húsos tányérokat és a zsírtól mocskos tepsiket. A padlót száz és száz eltaposott cigarettavég borította. És a tűzkígyó szagába bor, whisky és parfüm finom egyvelegének illata keveredett. Szeme egy pillanatra megakadt egy kis hajtűkupacon, amely a szoba közepén hevert.

Doki lassan a másik oldalára fordult, és könyökére támaszkodva kibámult a törött ablakon. A Konzervgyár utca némán sütkérezett a napon. A kazán ajtaja tárva-nyitva állt. A Palota Lebuj ajtaja viszont be volt csukva. Az üres telken békésen aludt a gizgazban egy ember. A Mackós Lobogó ablakát-ajtaját lehunyta.

Doki fölkelt, kiment a konyhába, majd útban a vécé felé meggyújtotta a bojlert. Aztán visszatért, az ágy szélére ült, és lábujjait tornáztatva fölmérte a pusztulást. A dombtető felől harangszót hallott. Amikor a bojler duruzsolni kezdett, visszament a fürdőszobába, lezuhanyozott, kék nadrágot és flanellinget vett föl. Li Csong boltja ugyan még zárva volt, de a kínai meglátta, ki áll az ajtóban, és kinyitott. A jégszekrényhez ment, és kérés nélkül kihozott egy üveg sört. Doki fizetett.

– Jól mulatott? – kérdezte Li. Barna szeme alatt a könnyzacskók kissé gyulladtak voltak.

– Jól! – felelte Doki, és a hideg sörrel visszatért a laborba. Kent magának egy mogyoróvajas szendvicset, azt eszegette a sörhöz. Az utca nagyon csöndes volt. Egy lelket se lehetett látni. Doki fejében muzsika szólt – violák és csellók, gondolta. Hűvös, lágy, enyhet adó zene, kiemelkedő mozzanatok nélkül. Doki eszegette a szendvicset, hörpölt hozzá a sörből, és hallgatta a zenét. Amikor végzett a sörrel, kiment a konyhába, és kirakta a piszkos edényt a mosogatóból. Forró vizet eresztett bele, s annyi szappanpelyhet szórt a vízbe, hogy a fehér hab teljesen elborította. Akkor összeszedte az épen maradt poharakat, és belerakta a meleg szappanos vízbe. A tűzhelyen magas toronyban álltak a barna szósztól és a fehér zsírtól egymáshoz ragadt húsos tányérok. Doki helyet csinált az asztalon az elmosott poharaknak. Aztán kinyitotta a hátsó szobát, kihozott egy album gregorian lemezt, föltett a gramofonra egy *Paternostert* és egy *Agnus Deit*.[22] Az angyali, testetlen hangok betöltötték a labort, hihetetlenül tisztán, édesen zengtek. Doki óvatosan mosogatta a poharakat, vigyázott, hogy össze ne koccanjanak, meg ne zavarják a zenét. A fiúkórus föl-le szárnyalt a dallammal, egyszerűségében is oly gazdagon, ahogy csak gyerekek tudnak dalolni. Amikor a lemez lejárt, Doki megtörölte a kezét, és kikapcsolta a gramofont. Meglátott egy könyvet, amely félig az ágy alatt feküdt, fölvette, és leült az ágyra. Egy másodpercig ma-

[22] A gregorián mise tételei. A szavak az ide tartozó latin liturgikus szöveg kezdőszavai. Jelentésük: Miatyánk; Isten Báránya.

gában mondta a szavakat, de aztán megmozdult az ajka, és egy pillanat múlva már hangosan olvasott, lassan, minden sor végén megállva.

Még most is
bosszant a bölcsek fecsegése, kik tornyokból
bújnak elő, hol eltöprengték ifjúságukat,
s hogy hallgatom beszédük, nem lelem bennük
kedvesem suttogó szava sóját,
a kusza színek mormolását, míg az álom peremén hevertünk,
a bölcs, az elmés aprócska szavakat,
mik ömlöttek bőven, mint a víz, buzgó, mézes folyó.

A mosogatóban a magas, fehér hab lehűlt, és egymás után pattantak szét a buborékok. Kint, a pillérek alatt magasba szökött a dagály, és a hullámok a sziklákat csapkodták, amelyeket már régen nem értek el.

Még most is
bánom, hogy valaha ciprusra, rózsára pazaroltam szerelmem,
nagy kék hegyekre, szürke dombocskákra,
tenger morajára. Mert ím, egy napon
különös szemeket láttam, lepkekönnyű kezet,
s reggelente a kakukkfűről nékem röppent fel a pacsirta,
s gyermekek jártak fürödni a kis patakokba.

Doki becsukta a könyvet. Hallotta odakint a pillérek alatt csapkodó hullámokat, hallotta a fehér patkányok futkározását a ketrec rácsain. A konyhába ment, és látta, hogy a mosogatóban a víz kihűlt. Forró vizet eresztett hozzá. És fennhangon mondta tovább a verset a mosogatónak, a fehér patkányoknak és önmagának:

Még most is
tudom, hogy az élet forró gyönyörét ízleltem,
zöld és arany csészékből ittam dús lakomáján,
s néhány, oly kurta, elfeledett percre
kedvesemről szemembe csapott
az örök fények legtisztább sugára...

Keze fejével megtörölte szemét. És a fehér patkányok ide-oda rohangáltak ketreceikben. És az üveg mögött mozdulatlanul feküdtek a csörgőkígyók, szürke, töprengő szemmel bámultak a semmibe.

JOHN STEINBECK
(1902–1968)

John Steinbeck a kaliforniai Salinasban született, német, illetve ír származású értelmiségi szülőktől. Szülővárosában végezte a középiskolát, majd beiratkozott a Stanford Egyetemre, ahol biológiát hallgatott. Az egyetemet azonban nem fejezte be, újságíróskodott és kipróbált különféle fizikai munkákat is. Közben megírta első három – sikertelen – könyvét, míg végre a *Kedves csirkefogók* (Tortilla Flat, 1935) jelentős visszhangra talált. Még nagyobb sikert aratott az *Egerek és emberek* (Of Mice and Men, 1937), az *Érik a gyümölcs* (The Grapes of Wrath, 1939) pedig olyan heves vitákat robbantott ki, hogy Steinbeck egy csapásra híres ember lett.

Mint életművének legnagyobb része, ez a három regény is Kaliforniában játszódik, az első ugyanott, ahol a későbbi *Kék öböl*, Montereyben, humorral és rokonszenvvel ábrázolt derűs csavargók között. A másik két műben – akárcsak az 1936-ban keletkezett *Késik a szüret*-ben (In Dubious Battle) – a nagy gazdasági válság nyomában támadt komor társadalmi kérdések visszhangzanak. Az állandó munkalehetőség és a jó fizetés ígéretével odacsalogatott és fölös létszámuknál fogva éhbérre szorított, gúnyolt és terrorizált hontalan vándormunkások körülményeinek embertelensége (amit Steinbeck, ez időben köztük élve, maga is megtapasztalt) a roppant gazdagon termő kaliforniai földeken különös élességgel mutatkozik meg. Steinbeck azonban nemcsak az embertelenség dokumentumait akarja felmutatni; nehéz sorsú és magukat kifejezni alig tudó hőseiben az emberség elpusztíthatatlan tartalékait találja meg. Ez az emberség a sokaságból közösséget kovácsol – ezért van, hogy bár a könyv hősei elvesztik mindenüket, az *Érik a gyümölcs* mégsem a reménytelenség jegyében ér véget.

Ezzel a regényével Steinbeck 1940-ben elnyerte a Pulitzer-díjat. Megsokallva a hírnevet és a könyv körüli viharokat, tengeri kutatóútra indult egy orvos barátjával, akiről később a *Kék öböl* Dokiját mintázta. Az útról közös könyvet írtak, majd Steinbeck haditudósítóként dolgozott. A háború mint szépírót is kimozdította megszokott környezetéből. Új regénye új színtéren játszódik: a *Lement a hold* (The Moon Is Down, 1942) egy skandináv kisváros ellenállását ábrázolja a náci megszállással szemben. De már a *Kék öböl* (Cannery Row, 1944) ismét Kaliforniába, közelebbről a *Kedves csirkefogók*ból ismert Montereybe viszi el az olvasót. Az elbeszélésmód is hasonló: laza epizódfüzérben bontakozik ki egy különc figurákból álló zárt közösség élete.

Steinbeck később még egyszer visszatér ehhez a környezethez, a *Szerelem csütörtök*-ben (Sweet Thursday, 1954).

Nagyobb szabású vállalkozás az *Édentől keletre* (East of Eden, 1953), amely egy amerikai család három nemzedékének életében a biblia Ábel és Káin történetét eleveníti fel, a két típus szembeállításával a jó és a rossz harcát szimbolizálva, lándzsát törve a választás szabadsága és a jó győzelmének lehetősége mellett.

Utolsó jelentős regénye, a *Rosszkedvünk tele* (The Winter of Our Discontent, 1961) a megváltozott világot szembesíti a hagyományos amerikai értékekkel. Életművéért 1962-ben megkapja a legmagasabb elismerést, az irodalmi Nobel-díjat. Ezután már csak útleírásokat ír hazai élményeiből – *Utazások Charleyval* (Travels with Charley, 1962) –, és ellátogat számos országba, Magyarországra is. Kár, hogy pályája egy humanista életművéhez méltatlan gesztussal zárul: élete végén állást foglal az Egyesült Államok vietnami háborúja mellett. De ez a késői hamis gesztus nem csorbítja legjobb műveinek maradandó értékeit, melyekről e két kötet olvasója is meggyőződhetett.

TARTALOM

Érik a gyümölcs
(Benedek Marcell)
5

A huszonharmadik fejezettől
a harmincadik fejezetig

Kék öböl
(Vámosi Pál)
137

John Steinbeck
271

Hungarian translation © Benedek Marcell jogutódja
Vámosi Pál, 1966

A kiadásért felel az Európa Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Várady Szabolcs
A védőborító és a kötésterv Izsák József munkája
Műszaki szerkesztő: Mihalicza Tamás
Műszaki vezető: Andrási Győzőné
Készült: 77 800 példányban, 18,21 (A/5) ív terjedelemben
EU-d-7677
II. ISBN 963 07 1040 4
Összkiadás: ISBN 963 07 1048 x
76.2121.66-14-1 Alföldi Nyomda, Debrecen

I–II. kötet ára: 70,– Ft